DE PRO

ZACH

DR A. H. EDE

OFEET

HARIA

DELKOORT

DE PROFEET ZACHARIA

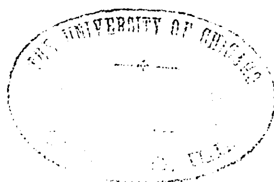
DR A. H. EDELKOORT

DE PROFEET ZACHARIA

EEN UITLEGKUNDIGE STUDIE

BAARN
BOSCH & KEUNING N.V.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

WOORD VOORAF

Dit boek werd geschreven in oorlogstijd en de gruwelen en ontbering, die deze met zich medebracht, vormen er den achtergrond van. In zulk een tijd krijgt de persoonlijkheid en de prediking der profeten van oud-Israël een nieuwe aantrekkingskracht en een verhoogde beteekenis. De wijze, waarop zij aan hun volk het woord Gods overbrachten, de teleurstellingen, die zij bij hun arbeid ondervonden: en de heilsverwachtingen, waarin zij hun troost vonden: dat alles bevat voor ons een diepe leering en tevens een sterke aansporing om ondanks alles te volharden bij het geweldige „nochtans" des geloofs.

Ook het geschrift van den profeet Zacharia is het ten volle waard in dezen tijd te worden gelezen en overdacht. Wel is hij er een uit de rij der z.g. „kleine profeten", maar evenwel is hij een groote van den geest geweest, die een machtigen invloed heeft gehad op zijn tijdgenooten en wiens woord waarde heeft voor alle volgende tijden, ook voor onzen eigen tijd, omdat in den grond der zaak altijd dezelfde vragen en vraagstukken aan de orde blijven.

Dit boek wil het gemakkelijker maken den persoon, de prediking en den arbeid van den profeet Zacharias te doen verstaan. Het zoekt zijn lezers allereerst onder hen, die geregeld met den Bijbel verkeeren, maar juist daarom er behoefte aan hebben, dat iemand hun de rijkdommen daarvan ontsluit. Dat wil dit boek ook doen en het moge daarmee voor vele trouwe Bijbellezers ten zegen zijn.

Misschien neemt ook iemand dit boek ter hand, die niet gewoon is den Bijbel geregeld te lezen. Dan zou het een groote reden tot dankbaarheid zijn, als hij door deze studie ertoe gebracht werd tot de bron zelf te gaan en de Heilige Schrift zelf te onderzoeken, die hem wijs kan maken tot zaligheid.

Moge God in zijn genade ook dit werk willen gebruiken als instrument van zijn Heiligen Geest.

A. H. E.

Utrecht, Maart 1945.

HOOFDSTUK 1

De tijd van den profeet.

Het boek van den profeet Zacharia verplaatst ons in den tijd na de Babylonische ballingschap. Deze was eigenlijk reeds begonnen in 597 vóór Chr., toen Jeruzalem werd ingenomen en een aanzienlijk deel der bevolking werd weggevoerd naar Babel (2 Kon. 24 : 12). Daarop volgde in 586 vóór Chr. de tweede wegvoering, toen Nebukadnezar, de groote koning van het Nieuw-Babylonische wereldrijk, andermaal een nog grooter schare Judeërs van hun oudvaderlijken bodem naar Mesopotamië deporteerde (2 Kon. 25 : 8). Volgens Jer. 52 : 30 heeft er in 582 vóór Chr. nog een derde deportatie plaats gehad, die geleid werd door Nebukadnezars veldheer Nebuzaradan.

Weinige tientallen jaren later zou een jong volk opstaan, aangevoerd door een energiek vorst, en dit zou aan het nog pas gestichte Nieuw-Babylonische wereldrijk den ondergang bereiden. Ik bedoel het volk der Perzen, geleid door zijn koning Cyrus (of naar de schrijfwijze van den Bijbel: Kores). En het is de geschiedenis van het Perzische rijk, die ons in deze periode moet bezig houden.

Jammer genoeg staan ons omtrent deze geschiedenis van de heerschappij der Perzische koningen evenals van die der z.g. Diadochen, dat zijn de vorsten na Alexander den Groote, weinig bronnen ter beschikking, noch bijbelsche, noch buiten-bijbelsche. Dit heeft ten gevolge, dat heel veel ten aanzien van deze periode volkomen duister is en wij heel vaak niet verder komen dan gissingen.

Wel weten wij, dat genoemde Cyrus, die in 558 vóór Chr. over Perzië begon te regeeren, erin slaagde in weinig tijds een wereldrijk te stichten van respectabelen omvang. Eerst veroverde hij Medië; daarna versloeg hij in 547 vóór Chr. bij Pterea koning Croesus van Lydië, waarna hij diens

residentie Sardes innam, waarmee hij een plotseling einde maakte aan het bondgenootschap tegen hem, gesloten door Babel, Lydië, Egypte en Sparta. Dit had ten gevolge, dat Babel en Egypte van alle bescherming beroofd werden en Cyrus, die zijn overwinningen wist uit te buiten, wendde zich eerst tegen Babel. In 539 vóór Chr. versloeg hij bij Sippar het leger van Babels laatsten koning Nabonidus en in October van 538 vóór Chr. viel de stad Babylon zelf en werd Nabonidus een satraap, d.i. stadhouder, van den koning van Perzië. Negen jaar later stierf Cyrus tijdens een veldtocht tegen de Massageten.

Toen Cyrus Babylon innam, werd een geheel nieuw tijdperk van de geschiedenis van West-Azië ingeluid. De heerschappij der Semieten was geëindigd in Mesopotamië en die der Indogermanen aangevangen; daarmee werd een geschiedenis van meer dan twee duizend jaren afgesloten.

Het is zeer de vraag, of velen in die oude wereld iets gemerkt zullen hebben van dezen overgang, want de Perzische heerschers volgden een zeer soepele politiek, waarbij zij zich zooveel mogelijk aansloten bij de bestaande toestanden en verhoudingen in de door hen veroverde landen, en dat zoowel politiek en nationaal als ook religieus. Zelfs beijverden zij zich oude toestanden, die door andere heerschers waren afgeschaft, weer te herstellen. Zoo beroemt Cyrus zich erop, dat hij een menigte van goden naar hunne woningen teruggebracht heeft, d.w.z. hij heeft hun vroegere eerediensten hersteld en hun tempels weer geopend. Het ligt dan ook geheel in deze lijn, als Cyrus bevel geeft, dat eveneens de tempel te Jeruzalem herbouwd zal worden (Ezra 1 : 2-4; 6 : 3-5). Een dergelijke herleving der oude culten, waarbij de gunst der plaatselijke goden werd verworven, kon, zoo meende Cyrus, niet anders dan voordeelig en heilzaam zijn voor den bloei van zijn rijk.

Aan dat rijk ontbrak nog als laatste wingewest Egypte. Het was Cambyses (529—522 vóór Chr.), die het daaraan toevoegde tot aan de grenzen van Nubië toe (525 vóór Chr.). Toen strekte het Perzische rijk zich uit van Ethiopië tot den Kaukasus en van den Indus tot de Middellandsche Zee. En onder Cambyses' opvolger Darius I werden de grenzen van het onmetelijke rijk tot aan den Donau verlegd. Naar éene zijde kon het zich niet uitbreiden en wel naar het Westen. Dat hadden de strijders van Marathon en van Salamis verhinderd. Waren die er niet geweest, licht zou de Perzische heerschappij zich uitgestrekt hebben tot aan de zuilen van Herkules, d.i. tot aan de straat van Gibraltar.

In 522 vóór Chr. stierf Cambyses in Egypte. Vóór hij daarheen vertrokken was, had hij zijn broeder Smerdis laten dooden. Na Cambyses'

dood gaf een Perzische magiër Gautama zich uit voor den gedooden Smerdis, ten einde aldus de macht voor zich te veroveren, doch Cambyses' erfgenaam en opvolger, Darius, de zoon van Hystaspes, wist dezen troonpretendent meester te worden. Hij kon evenwel niet voorkomen, dat er allerwege in zijn rijk oproeren uitbraken, die hij eerst moest bedwingen, wilde zijn troon vast staan. Met name in Babylon was het oproer sterk. Tot tweemaal toe moest Darius de stad heroveren (in 520 en in 519 vóór Chr.), maar toch had het voorbeeld van Babylon verlokkend op andere kleine staten gewerkt, die voor zich den tijd gekomen meenden om zich vrij te maken van de Perzische souvereiniteit.

Doch dan hadden zij buiten Darius gerekend. Deze was de eenige rechthebbende op den troon na den dood van den kinderloozen Cambyses, omdat hij diens naaste bloedverwant was. Zijn regeering (521—485 vóór Chr.) beteekende een bloeitijd voor het Perzische rijk, maar toen hij die aanvaardde, moest hij feitelijk zijn rijk opnieuw heroveren. Zelfs moest hij voor de derde maal Babylon veroveren, en wel in 516 vóór Chr.

Darius I is de organisator van het Perzische rijk en dat in tweeërlei opzicht, zoowel politiek als religieus. Hij verdeelde het rijk in twintig satrapiën, stichtte een veldpostdienst, die de verbazing der vreemden opwekte, en voerde een nieuw muntstelsel in, gepaard met nieuwe belastingen. Maar behalve dat is hij ook de religieuze hervormer, doordat hij Zarathustra's leer tot den officiëelen staatsgodsdienst verhief [1]). Op zijn bekende rotsinscriptie van Behistun doet Darius zich kennen als een belijder van den god Ahuramazda, wiens gewillig werktuig hij is.

Onder de regeering van zijn opvolger Xerxes (485—465 vóór Chr.) roerden zich de hofintriges en gingen sommige lagere regeerders zich tegen den koning verzetten. In het laatst van zijn regeering nam dit onrustbarende afmetingen aan; deze onlusten waren voor het Perzische rijk grooter gevaar dan de wapens der Grieken. Daarbij kwam nog een oververzadigde cultuur, gepaard met weeldezucht en zedeloosheid, die het eens zoo fleurige rijk deerlijk ondermijnden en voorteekenen waren van een naderenden ondergang.

Xerxes' opvolger, Artaxerxes I Longimanus (465—425 vóór Chr.) regeerde niet meer, maar werd geregeerd door zijn vrouwen en zijn gunstelingen. Bij den aanvang van zijn bewind waren er onlusten in het Oosten en in Egypte en bij het einde ervan had hij den opstand te bedwingen van den satraap Megabyzos (in 448 vóór Chr.). En dat was nog

---

[1]) Darius' vader, Hystaspes, was een vriend van Zarathustra. Deze laatste stierf in 522 vóór Chr.

wel dezelfde satraap, die in 456 vóór Chr. Egypte opnieuw voor zijn koning heroverd had!

Darius II (424—404 vóór Chr.) kwam aan het bewind, nadat hij zijn broeder Sogdianus vermoord had. Verder is er van hem niets te vertellen dan dat hij een onbeduidend vorst was. Het was dan ook meer aan de onderlinge partijtwisten in Griekenland dan aan de Perzische kracht te danken, dat Perzië zijn hegemonie over de Grieken vestigde, wier lot een tijd lang in de burcht van Susan werd beslist.

Evenwel kon dit niet verhinderen, dat het met Perzië snel bergafwaarts ging. Daarvan getuigden de regeeringen van de laatste koningen Artaxerxes II (404—358 vóór Chr.), Artaxerxes III (358—337 vóór Chr.) en Darius III Codomannus (336—323 vóór Chr.). Toen was het einde van het Perzische rijk gekomen en na de drie veldslagen bij Granicus in 334 vóór Chr. en bij Issus en Gangamala in 331 vóór Chr. kreeg de Oostersche wereld een nieuwen heerscher in Alexander van Macedonië.

De humane politiek van Cyrus had ten gevolge, dat ook de Joden hun vrijheid herkregen na een halve eeuw als ballingen in Babel te hebben gewoond. Of eigenlijk is dat te mooi gezegd. Ten eerste was er van een herkrijgen der vrijheid geen sprake, maar kregen zij alleen verlof uit Babel naar den oudvaderlijken bodem te trekken, maar daarbij bleven zij altijd nog binnen de grenzen van het groote Perzische rijk, waarvan zij onderdanen waren. En ten tweede maakten lang niet alle Joden van het gegeven verlof gebruik, doch slechts ruim 42.000, de meegevoerde slaven en slavinnen niet meegerekend (Ezra 2 : 14 v.).

Dezen kwamen nu in 538 vóór Chr. naar Kanaän terug. Hoe was daar veel veranderd! Degenen, die bij de wegvoering door Nebukadnezar achtergebleven waren, hadden de bezittingen der weggevoerden genaast in de veronderstelling, dat zij toch nooit weerom kwamen. De omwonende volken als Edomieten, Moabieten, Filistijnen waren in Kanaän opgedrongen. Het was er verre vandaan, dat den weergekeerden een hartelijke ontvangst bereid werd. Wel waren zij uit den put van de ballingschap (Zach. 9 : 11) bevrijd en als een brandhout uit het vuur gerukt (3 : 2), en wel was het hun bij het terugzien op de voorbijgegane jaren, als had God slechts een weinig op hen getoornd (1 : 15), maar wat zij verwacht hadden, was niet geschied: met den terugkeer was de heilstijd niet aangebroken.

Wel had de ballingschap, met al de ellende daaraan verbonden, hun op gevoelige wijze een duidelijke les gegeven, namelijk deze, dat de woorden der vroegere profeten geen ijdele klanken waren geweest, maar realiteiten, die op ontzaglijke wijze hun kracht bewezen hadden. Hadden zij niet den

ondergang van stad en natie aangezegd? En was die niet op schrikkelijke wijze gekomen? Gods woorden, die de profeten overbrachten, hadden de vaderen wel geducht getroffen (1 : 5)! En met deze les verrijkt kwamen de ballingen terug als een ander volk dan dat eertijds Kanaän verlaten had.

Voor dit teruggekeerde volk had de stad Jeruzalem een veel grooter beteekenis dan daaraan vóór het exil was toegekend. Feitelijk concentreerde het heele leven der gerepatriëerden zich in en om Jeruzalem. Daarom kon Zacharia de heele bevolking van Palestina samenvatten onder deze twee namen: Efraïm en Jeruzalem (9 : 10). D.i. de inwoners van het voormalige tienstammenrijk en van Juda. Men vindt elders (10 : 6) deze tweeheid ook aangeduid als: Juda en Jozef.

In dit Jeruzalem concentreerde alles zich weer rondom den tempelberg Zion. Eigenlijk waren Zion en Jeruzalem woorden van gelijken inhoud en beteekenis (zie 1 : 14, 17; 2 : 10; 8 : 3). Alleen daarom had Jeruzalem zoo groote waarde voor den weergekeerden balling, omdat het de plaats der Godsvereering was, waar God werd gediend naar het heilige voorschrift en op de heilige plaats. Jeruzalem mocht hoofdstad zijn, omdat het de tempelstad mocht zijn.

Wel was daarvan thans nog niets te zien, want evenals de tempel lag ook de stad nog grootendeels in puin, al poogde naar Hagg. 1 : 4 meer dan één de kans waar te nemen om voor zich een wel doortimmerd huis te bouwen. Zelfs in Zacharia's dagen was Jeruzalem nog een puinhoop (1 : 16b). O, hoe hunkerden de weergekeerden naar den wederopbouw van de stad! Hoe verlangden zij naar de beveiliging van een sterken muur in plaats van deze naar alle zijden openliggende ruïne (2 : 4)!

Uit den aard der zaak vertoonde de bevolking der stad geheel het beeld van de teruggekeerde menigte. Het waren voor het meerendeel mannen van middelbaren leeftijd, die den langen en vermoeienden tocht hadden gedaan, zoodat in het Jeruzalem van die dagen de grijsaards en de kinderen ontbraken (zie 8 : 4v.). Daarmee miste het de wijsheid der ouden en de fleur der jeugd.

Behalve in Jeruzalem hadden de weergekeerden zich ook gevestigd in eenige plaatsen in de onmiddellijke omgeving. De lijsten in Ezra 2 en Neh. 7 bevatten namen van steden als Gibeon, Bethlehem, Netofa, Anathot, Kirjath-Jearim, Rama, Bethel, Michmas, Ai en Jericho, d.w.z. het herrijzend Juda omvatte niet meer dan de stad Jeruzalem met een nauwen krans van plaatsen daaromheen.

Was dat nu het volk van Israël, waaraan eertijds zulke heerlijke beloften gegeven waren? Neen, dat was niet meer dan een „overblijfsel" (8 : 6) van de vroeger zoo bloeiende natie. Met dit woord „overblijfsel" worden

niet enkel de teruggekeerde ballingen aangeduid; maar ook niet alleen de achtergeblevenen, tot wie profeten als Haggaï en Zacharia zich uitsluitend gewend zouden hebben [2]); die benaming wordt gegeven aan de geheele bevolking, die zoowel uit achtergeblevenen als uit teruggekeerden bestond en van welke de profeten hoopten, dat naar de beloften der vroegere profeten daaruit een nieuw volk zou herboren worden [3]).

Toch hadden onder deze gemengde bevolking de weergekeerden de leiding; zij bewaarden de traditie der vaderen en waren door de ballingschap geestelijk gevormd. Dat blijkt reeds uit het feit, dat Jozua, een der teruggekeerde priesters, hoogepriester werd en niet iemand uit de achtergeblevenen, al zullen de laatsten dat wel met leede oogen hebben aangezien (zie 3 : 3). Zij beschouwden zichzelf als de gunstgenooten Gods [4]), die uit de hoogte mochten neerzien op die anderen, die door het verblijf in het heidensche land onrein waren geworden. Evenwel hebben niet de achtergeblevenen, maar wel de weergekeerden hun stempel op het nieuwe volk gedrukt, zoodat men praktisch gesproken alleen met de laatsten te rekenen heeft.

Met Fenicië, den Libanon en het geheele Overjordaansche land behoorde Palestina tot de satrapie „aan gene zijde der rivier (*eber ha-nahar*), waarvan Aleppo [5]) de hoofdstad was, terwijl onderstadhouders zetelden in Jeruzalem, Samaria en elders. Het was in deze satrapie betrekkelijk rustig, want van de oorlogsmoeiten merkte men er weinig. Misschien heeft men er eenigen hinder ondervonden van den krijgstocht van Cambyses naar Egypte, maar veel kan dat niet geweest zijn. En die betrekkelijke rust was voor den wederopbouw van het Joodsche volksleven bijzonder gunstig.

Men had de mogelijkheden daartoe aan Perzië te danken, dat aan de macht van het onderdrukkende Babel een einde gemaakt had. Doch, hoe meer het tal der jaren groeide, zoodat men al verder verwijderd kwam van dat wonderlijke gebeuren, toen het den ballingen was, alsof zij droomden (Ps. 126 : 1), bij het vernemen van het edict van Cyrus, des te meer taande dat gevoel van dankbaarheid jegens den Perzischen heerscher, aan wien men dan toch maar onderworpen was en zonder wien men geen

---

[2]) *Kosters*, Het herstel van Israël in het Perzische tijdvak, 1894, heeft dat betoogd. Dan zou er in den tijd van Zacharia nog geen terugkeer uit de ballingschap hebben plaats gehad. Doch deze stelling is in de kringen der vakgeleerden niet aanvaard geworden. En terecht.

[3]) Dat is dus een ruimer opvatting dan in mijn „Christusverwachting", blz. 440, aant. 2, waar ik onder „overblijfsel" alleen de weergekeerde ballingen versta.

[4]) Tegen die gedachten keert zich Ez. 11 : 16. Men leze uit dit oogpunt ook Jer. 24.

[5]) Xenophon, Anabasis, I, 4, 10.

vinger verroeren kon. En toen Zacharia als profeet optrad, beschouwde men Perzië niet meer als de bevrijder, aan wien men de herrijzenis van het Joodsche volk te danken had, maar als den onderdrukker, wiens ondergang men hoopte en verwachtte (1 : 19, 21; 6 : 8).

Dat nam niet weg, dat men gedurig aan de souvereiniteit van Perzië herinnerd werd door de aanwezigheid van den stadhouder in Jeruzalem. De Perzische koningen volgden meestal den stelregel, dat zij zoo iemand tot stadhouder benoemden, die onder de bevolking een vooraanstaande plaats innam. Dat had eertijds ook Nebukadnezar gedaan, toen hij Gedalja tot landvoogd aanstelde (2 Kon. 25 : 22). Zoo was nu de eerste stadhouder Sesbazzar, de zoon van den voormaligen koning Jojachin (Ezra 1 : 8). Doch spoedig vernemen wij niets meer van hem. Hij heeft zijn plaats moeten ruimen voor zijn neef Zerubbabel. Wanneer dat precies heeft plaats gevonden, is niet te zeggen. Wel laat de Kroniekschrijver dezen Zerubbabel reeds in 538 vóór Chr. uit Babel naar Palestina trekken (Ezra 2 : 2; 3 : 8), doch een feit is, dat hij daar eerst later op den voorgrond trad en dat wij hem omstreeks 520 vóór Chr. daar als stadhouder aantreffen [6]). Toen is hij de man geweest, die den tempelbouw met kracht heeft bevorderd.

Want ook deze tempelbouw is het werk geweest van de weergekeerden en niet van de in het land achtergeblevenen. De laatsten hebben integendeel al hun best gedaan dien bouw tegen te werken. Zij vergenoegden zich met de bescheiden offerplaats, die temidden van de puinhoopen van den tempel was overgebleven en waar op primitieve wijze een soort van eeredienst in stand gehouden werd (Jer. 41 : 5). Zacharia kon echter die tevredenheid niet deelen en aanschouwde met verdriet, ja met ergernis den puinheuvel van den tempel, die bijkans een groote berg geleek (4 : 7).

In zijn dagen was er echter door de weergekeerden reeds een begin gemaakt met het herstel van den eeredienst. Vlgs. Ezra 3 : 1-7 was het eerste werk na den terugkeer op den heiligen bodem een altaar op te richten, waarbij men het Loofhuttenfeest vierde [7]). Ja, men ging nog verder, want in de tweede maand van het tweede jaar na den terugkeer,

---

[6]) De meening van sommigen, als zou Zerubbabel in het geheel niet uit Babel gekomen zijn, maar als zou hij een nakomeling zijn van de achtergeblevenen, weerspreekt te duidelijk het getuigenis van het boek Ezra en mist te zeer elken grond om ook maar eenigszins aannemelijk te zijn.

[7]) *Schrader*, Die Dauer des zweiten Tempelbaues (Stud. u. Krit. 1867, 460—504) ontkent de waarheid van het bericht in Ezra 3 : 1 vv. En *Meinhold, Altes* Testament, 291, oordeelt, dat er sprake is van een voornemen, dat in den aanvang bleef steken. Evenwel is er geen reden aan de historiciteit van dit bericht te twijfelen, want het zou volstrekt tegen den geest van het oude Oosten geweest zijn, als men bij de herrijzenis van een volk niet in de allereerste plaats aan den cultus zou gedacht hebben.

d.i. dus in April/Mei 537 vóór Chr., werd onder plechtige processie de grondsteen van den tempel gelegd (Ezra 3 : 8-13). Zoo bericht ons de Kroniekschrijver en er is geen reden aan de juistheid daarvan te twijfelen; deze legging van den grondsteen lag logisch in het verlengde van de daaraan voorafgaande oprichting van het altaar [8]). Wel wijst men erop, dat in 520 vóór Chr. opnieuw een grondsteenlegging plaats vond, wat zou bewijzen, dat in 537 vóór Chr. van zulk een steenlegging geen sprake kon geweest zijn, doch ten eerste is het nog zeer de vraag, of in 520 vóór Chr. de grondsteen voor den tempel opnieuw gelegd werd [9]), maar ten tweede heeft *Sellin* [10]) terecht opgemerkt, dat, al zou inderdaad in 520 zulk een grondsteenlegging hebben plaats gevonden, een dergelijke plechtigheid daarom even goed ook in 537 vóór Chr. kan zijn voltrokken.

Verder dan deze grondsteenlegging kwam het met den tempelbouw echter niet. Deze traineerde niet minder dan zeventien jaar. Uit dien tijd bewaart het boek Ezra ons eenige waardevolle oorkonden: vooreerst een brief van den stadhouder van Syrië aan Darius I over den tempelbouw der Joden (Ezra 5 : 6-17); dan een bericht over het hervinden van het oorspronkelijk edict van Cyrus, dat in uittreksel wordt meegedeeld (Ezra 6 : 1-5); en eindelijk een bevel van Darius I aan de autoriteiten in Juda, dat de zaak van den tempelbouw krachtig bevorderd moest worden (Ezra 6 : 6-12). Sedert *E. Meyer*, Entstehung des Judentums, 1896, het historische karakter van deze documenten heeft aangetoond aan de hand van de Perzische geschiedenis, is elke wetenschappelijke twijfel dienaangaande uitgesloten. Integendeel zijn deze stukken historisch van de hoogste beteekenis.

Die zeventien jaren na de grondsteenlegging van 537 vóór Chr. waren een treurige tijd. In 8 : 10 werpt de profeet Zacharia daarop een terugblik; dan zegt hij, dat toen het loon der menschen ontbrak en het loon der beesten was er niet, en die uitging en die inkwam had geen vrede vanwege den tegenstander, en God liet de menschen tegen elkander los. D.w.z. het was een tijd van armoede, strijd en onderlinge verdeeldheid.

Maar dat werd alles anders, toen in Augustus/September 520 vóór Chr. (24ste dag der 6e maand) op eens de bouw van den tempel met kracht werd ter hand genomen. Deze vorderde zoo snel, dat de tempel op den

---

[8]) *Haller*, Judentum, 9, houdt het ervoor, maar o.i. ten onrechte, dat in dezen de Kroniekschrijver geen geloof verdient.

[9]) Ezra 5 : 2 zegt er niets van en over de verklaring van Zach. 3 : 9; 4 : 7 zie beneden, bl. 75 v., 78.

[10]) Gesch. d. Volkes Isr. II, 98 ff. (tegen *Kittel*, Gesch. d. Volkes Isr. III, 1929, 448 ff.).

3en dag der 12e maand van het jaar 516 vóór Chr. [11]) werd ingewijd. De hervatting van dezen arbeid was te danken aan de prediking van den profeet Haggaï, de voortzetting ervan aan die van den profeet Zacharia (Ezra 5 : 1).

Mag men *Haller* gelooven, dan viel het begin van Haggaï's optreden samen met het binnenkomen van het bericht uit Babel, dat daar opnieuw een opstand was uitgebroken in den herfst van 520 vóór Chr. [12]). Doch dit is alles pure fantasie evenals een andere suggestie van denzelfden schrijver, als zou Haggaï aanleiding hebben gevonden om als profeet op te treden, toen Zerubbabel tot stadhouder van Juda werd verheven [13]). Haggaï zelf zegt — en hij zal het toch wel weten — dat een groote droogte, waarin hij een straf Gods zag over het nalatige volk, voor hem de aanleiding is geworden om zijn profetische prediking aan te vangen (Hagg. 1 : 6, 10v.). Lang had hij moeten wachten, eer hij als profeet mocht optreden; hij was reeds hoog bejaard, toen de groote droogte Juda teisterde. Dat blijkt uit Hagg. 2 : 4, waaruit is op te maken, dat de profeet zelf behoord had tot diegenen, die den eersten tempel gekend hadden, dus tot hen, die in 586 vóór Chr. waren weggevoerd of die na dien nationalen ramp in het land waren achtergebleven. Toen Haggaï dus als profeet optrad moet hij een grijsaard van omtrent tachtig jaar zijn geweest. Zijn woord zal daardoor des te meer gewicht gekregen hebben en te grooter indruk hebben gemaakt.

Haggaï hield zijn eerste prediking op den eersten dag van de 6e maand van het 2e jaar van Darius van Perzië, d.i. September 520 vóór Chr. (Hagg. 1 : 1). Waren toen de onrusten in het Perzische rijk ten naaste bij bedwongen, Haggaï verwachtte een nieuwe massale volksbeweging, welke aan Juda ten goede zou komen en het messiaansche vrederijk zou inluiden (Hagg. 2 : 8, 22v.). De vervulling van die verwachting heeft hij niet gezien. Zijn hoogen leeftijd in aanmerking genomen is er alles te zeggen voor de meening van *Haller* [14]), dat Haggaï in 520 of kort daarna gestorven is.

De prediking van Haggaï heeft behalve in de hervatting van den tempelbouw ook nog in zooverre vrucht gedragen, dat de vonk van het profetische vuur is overgeslagen op den jeugdigen Zacharia. Diens heilsverwachting is ongetwijfeld gewekt door de bezielde woorden van den

---

[11]) Vlgs III Ezra (een apocrief boek) is het op den 23sten dag dier maand geweest.
[12]) *Haller,* Judentum, 82.
[13]) *Haller,* a. w. 87.
[14]) *Haller,* a. w. 88.

eerbiedwaardigen grijsaard [15]). Hoogstwaarschijnlijk is dat met anderen ook het geval geweest; immers in 7 : 3 en 8 : 9 wordt melding gemaakt van „profeten" naast Zacharia, kennelijk diens geestverwanten, mannen, van wie ons helaas geen geschriften bewaard zijn gebleven.

Deze profeten leefden in goede verstandhouding met de priesters (zie 3 : 8; 6 : 10; 7 : 13 [16]). Dat is typisch voor den tijd na de ballingschap. Vóór de verwoesting van Jeruzalem was men dat anders gewend geweest! Toen stonden mannen als Amos, Jesaja en Jeremia in scherp conflict met de priesters en de priesters met hen. Dat dat in de dagen van Zacharia zoo geheel anders was geworden, zal eensdeels gelegen hebben aan de priesters, die sedert het exil wat meer open stonden voor het woord der profeten, maar anderdeels aan de profeten, die — de arbeid van mannen als Haggaï en Zacharia bewijst het — meer waardeering voor den cultus hadden dan de profeten uit de achtste en zevende eeuw.

Aan de hervatting van den cultus in een nieuw gestichten tempel hechtten deze profeten bijzonder groote waarde. Dat was volgens hen de onmisbare voorwaarde voor het aanbreken van den messiaanschen heilstijd. En zoolang de tempel nog in puin lag, mocht men het er niet voor houden, dat de oude schuld, ondanks de ellende van de ballingschap, geheel was afgedaan [17]). Zoolang mocht men niet verzekerd zijn van Gods gunst en heil, want het machtige woord van Jes. 40 : 1v. was met den terugkeer uit de ballingschap slechts zeer aanvankelijk en allerminst volkomen vervuld. Eerst, als de hernieuwde tempel prijken zou, eerst dan zou de oude tijd van Gods gramschap afgesloten zijn en de nieuwe tijd der genade ingeluid.

Hoe licht kon het ongeduldig verlangen naar den messiaanschen tijd omslaan in doffe moedeloosheid, omdat die heilstijd al te lang op zich liet wachten! Het is de verdienste van Zacharia geweest, dat hij het volk daarvoor heeft bewaard, zoodat de arbeid aan den herbouw van den tempel gereeden voortgang had. Haggaï had den stoot gegeven tot den aanvang van dien bouw. Zacharia had de minstens zoo zware taak om ervoor te zorgen, dat deze werd voortgezet en voleindigd. En daarbij geleid en gesterkt door den Heiligen Geest heeft Zacharia zich van deze goddelijke opdracht op voortreffelijke wijze gekweten. En aldus is hij een van de scheppers geweest van het Jodendom.

Als wij van Jodendom spreken, dan bedoelen wij heel het geestelijk

---

[15]) *Ridderbos*, Godswoord der profeten IV, 269. Hij acht het mogelijk, dat de heilsverwachting ook daarvóór in een kleinen kring heeft geleefd.

[16]) Teekenend voor den na-exilischen strijd is Hagg. 2 : 12—14, waar de profeet zich voor zijn prediking op de beslissing der priesters beroept!

[17]) *Ridderbos*, a.w. 263—265. Hij haalt daarbij aan 1 : 3, 12 en 3 : 4. Laatstgenoemde tekst hoort hier niet bij, want die slaat alleen op de persoonlijke zonden van Jozua.

leven, zooals zich dat in de eeuwen na de restoratie van 538 vóór Chr. heeft ontwikkeld zoowel binnen de enge grenzen van het kleine landschap Juda als ver daarbuiten in de geheele „verstrooiïng" over de landen rondom de Middellandsche Zee. Dit Jodendom is niet eenvoudig de rechtlijnige voortzetting van het volks-bestaan vóór de ballingschap, zij het dan ook met de droevige onderbreking van het verblijf in Babylonië; en allerminst mag men dit Jodendom beschouwen als een zielig nagloeien van het vuur, dat eertijds zoo hoog oplaaide. Dit Jodendom was het nieuwe geestesleven van een nieuw verrezen volk, dat van geheel andere structuur was dan het volk, dat er vóór het exil was geweest; een volk, dat eigenlijk beter den naam van Joodsche gemeente verdiende, omdat het veel meer een religieuze dan een nationaal-politieke gemeenschap was. Dit Jodendom had een geheel eigen inslag en karakter, geheel verschillend van die van het vroegere volk; het had eigen aspiraties en idealen; het openbaarde een eigen vroomheid; het bezat een eigen geestelijke norm; het was op consequente wijze geheel zichzelf en gaf blijk van zulk een levenskracht, dat het ondanks al die vervolging en al de ellende, waarvan vele eeuwen getuige zijn geweest, zelfs tot op onzen tijd niet bezweken is, maar met een rijkdom van vormen op verbazingwekkende wijze zijn historie voortzet [18]. Dit machtige verschijnsel van het Jodendom is ondenkbaar zonder den arbeid van mannen als Ezechiël, Zacharia, Ezra en Nehemia. Zij hebben werk voor de eeuwen gepresteerd. En het zal ons alleen maar tot geestelijke winst kunnen zijn, als wij het werk van een hunner, van Zacharia, in de volgende bladzijden nauwkeurig beschouwen.

[18]) Zie *Haller*, a. w.

HOOFDSTUK II

De persoon van den profeet.

Onder de ballingen, die onder aanvoering van Sesbazzar naar Palestina terugkeerden, bevond zich ook de priester Iddo (Neh. 12 : 4). Deze wordt in Zach. 1 : 1, 7 voorgesteld als de grootvader van onzen profeet, wiens vader Berechja heette. In Ezra 5 : 1 wordt Zacharia de zoon van Iddo genoemd. Hoe laat zich dat rijmen?

Men neige niet te haastig tot de conclusie, dat dus Zach. 1 : 1, 7 onjuist zou zijn, en dat Ezra 5 : 1 den voorkeur verdient, want het zou dan toch gereedelijk verklaard moeten kunnen worden, hoe de naam Berechja in dien tekst gekomen is en die verklaring is niet zoo gemakkelijk te geven. En tot dat overhaaste oordeel, dat Zach. 1 : 1, 7 onjuist zouden zijn, heeft men te minder recht, zoolang nog een andere verklaring van de moeilijkheid gegeven kan worden. En dat kan zeer zeker. Is het niet mogelijk, dat Zacharia's vader, Berechja, op zeer jeugdigen leeftijd gestorven is, en daarom in Ezra 5 : 1 niet vermeld wordt evenmin als in Neh. 12 : 4, 16? Dan zou dat tegelijk verklaren, waarom Zacharia de leider werd van het priesterlijk geslacht Iddo: hij trad in de geestelijke rechten van zijn vader, die hem zoo vroeg ontvallen was. Tegen deze meening mag niet aangevoerd worden, dat Ezra 5 : 1 Zacharia den zoon van Iddo noemt, want met „zoon" wordt in het Oude Testament meermalen de kleinzoon aangeduid (Gen. 29 : 5, vgl. met Gen. 22 : 23; 24 : 15, 29), gelijk „dochter" de beteekenis kan hebben van kleindochter (1 Kon. 15 : 2, 10; 2 Kon. 8 : 26, vgl. vs 18). En zoo kan het ook wel in Ezra 5 : 1 het geval zijn.

Zijn vader had hem den naam van Zacharia gegeven, een heel gewone naam onder Israël, want er zijn niet minder dan achttien dragers van dien naam in het Oude Testament bekend, maar een naam van een heerlijke beteekenis: de HEERE gedenkt. Wat de HEERE gedenkt, is daarin niet

uitgedrukt. Het kan de nood van zijn volk zijn, die Hem ter harte gaat. Het kunnen zijn beloften zijn, die Hij stellig waar zal maken. In elk geval, God gedenkt en dat is den vromen Israëliet genoeg. Want dat gedenken is vrucht van het verbond, dat God met zijn uitverkoren volk gesloten heeft.

Het zal voor den op jeugdigen leeftijd stervenden Berechja een heele troost zijn geweest, dat hij een zoon naliet, die zijn waardige erfgenaam en plaatsvervanger wezen zou in den priesterstam, maar weinig zal hij vermoed hebben, dat zijn zoon als profeet een eervolle plaats onder zijn volk zou innemen.

Van een eigenlijke roeping als profeet lezen wij bij Zacharia niets. Maar daarvan lezen we wel bij meer profeten niets, wat echter aan de werkelijkheid hunner roeping niets afdoet. Dat Zacharia heel duidelijk wist door God gezonden te zijn als profeet dat blijkt uit zijn geschrift meer dan eens (1 : 17; 2 : 10, 11; 4 : 9; 6 : 15). Die roeping tot profeet moet reeds op zeer jeugdigen leeftijd hebben plaats gegrepen, misschien wel door het aanhooren van de bezielde en bezielende prediking van den grijzen profeet Haggaï; immers, toen Zacharia in 520 vóór Chr. voor het eerst onder zijn volk met het woord des HEEREN optrad, fungeerde zijn grootvader nog als priester [1]).

Het blijkt uit niets, dat Zacharia ook elders dan in Jeruzalem gepredikt heeft. Het is ook niet waarschijnlijk, gezien de zeer bijzondere positie, die Jeruzalem in den tijd na de ballingschap bekleedde [2]), zoodat onder de Joden optreden hetzelfde was als te Jeruzalem optreden. Wel blijkt uit Zacharia's geschrift dat de profeet in deze stad uitstekend thuis is, want hij geeft den afstand Noord-Zuid aan door de Benjamin-poort en „de plaats der vroegere poort", in zijn tijd de Hoekpoort; en den afstand West-Oost door den toren Hananaël en de koninklijke perskuipen (14 : 10).

Ook als profeet heeft Zacharia nooit zijn priesterlijke afkomst en ambtsbediening kunnen noch willen verloochenen; hij is altijd door de priester gebleven. Dat is het groote verschil tuschen hem en Jeremia en Ezechiël, die beiden ook van priesterlijke herkomst waren, maar dat veel minder aan den dag legden dan Zacharia; ja, stonden die profeten antithetisch tegenover de priesters, bij onzen profeet is daarvan geen sprake, hij gevoelt zich aan de priesters nauw verbonden en heeft de hoogste waardeering voor hen. Dat laatste blijkt uit 3 : 7, waar gezegd wordt dat de priesters even dicht bij Gods troon staan als de engelen in den hemel. In datzelfde

[1]) *Ridderbos,* Godswoord der profeten, IV, 248.
[2]) Zie blz. 11.

vers bezigt Zacharia ook het typisch priesterlijke woord *mismèrèth,* dat aanduidt wat God een ambtsdrager heeft opgedragen, dus, zooals ik vertaalde: „zijn taak", een woord, dat in de priesterlijke wetgeving meermalen voorkomt.

De hooge waardeering voor de priesters blijkt ook uit het volgende vers (3 : 8), als zou het functionneeren van de priesterschap te Jeruzalem gezien mogen worden als waarborg voor de komst van den messiaanschen tijd. Daaruit spreekt tevens een bijzondere hoogschatting van den cultus, iets, dat wij bij mannen als Jeremia en Ezechiël, schoon ook van huis uit priesters, niet aantreffen. Die hoogschatting leest men ook in het visioen van den kandelaar, die den cultus voorstelt [3]) en waarin de olie stroomt, die den Geest Gods afbeeldt. Daarmee is uitgesproken, dat in den cultus Gods Geest vloeide en werkte, een gedachte, die meer op het niveau van het gewone volksbesef lag dan op dat der profetische verkondiging.

Als priester ergerde het hem verschrikkelijk, dat heidenen de geslachte dieren aten zonder dat men eerst het bloed geheel had laten wegloopen (9 : 7), evenals het hem een gruwel was, dat de Filistijn dieren at, die bij Israël voor onrein verklaard werden. En omgekeerd was dit hem het beste bewijs van de bekeering der Filistijnen in de messiaansche toekomst, dat zij zich stipt zouden regelen naar de Joodsche spijswetten.

Wat is het ook echt priesterlijk gedacht, als Zacharia zegt, dat God de overige ballingen, die nog in het vreemde land zuchtten, zou bevrijden om der wille van de offers, die op Jeruzalems heilige plek werden gebracht (9 : 11)! Welk een verschil openbaart zich hier met de vroegere profeten, zelfs met een Tweeden Jesaja, die in de Babylonische ballingschap leefde, en die het predikte, dat God om zijns zelfs wil verlost en dat met vergeving van zonden (Jes. 48 : 11).

Trouwens de taal van Zacharia vertoont meer dan eens de priesterlijke trekken. Zoo in 9 : 15, waar hij de weinig verheffende, maar den priester typeerende uitspraak doet:

> *De HEERE der heirscharen zal hen beschermen en zij zullen het vleesch der slingeraars eten en hun bloed als wijn drinken en daarvan vol worden als een sprengbekken, als de hoeken van het altaar.*

Van wat verhevener gehalte, maar ook echt teekenend voor den priester is het woord in 13 : 1:

> *Te dien dage zal er een bron geopend zijn voor het huis van David en voor de inwoners van Jeruzalem tegen de zonde en tegen de onreinheid.*

---

[3]) Zie blz. 53—57.

Hier staan zonde en ritueele onreinheid als gelijkwaardige grootheden naast elkaar.

De priester verraadt zich ook in 14 : 20:

> *Te dien dage zal op de schellen der paarden staan: Heilig den HEERE, en de pannen in het huis des HEEREN zullen zijn als de sprengbekkens vóór het altaar.*

Zacharia kent te goed het verschil in heiligheid tusschen de vaten, die in den tempel gebruikt worden, een verschil, dat in den messiaanschen tijd geheel zou zijn opgeheven. En dan vervolgt hij:

> *Ja, elke pan in Jeruzalem en Juda zal heilig zijn den HEERE der heirscharen, en alle offeraars zullen komen en daarvan nemen en daarin koken (14 : 21).*

Dat wist een priester eerst recht te waardeeren, dat in een heilstijd alle particulier huishoudelijk gerei even heilig zou zijn als het gereedschap in den tempel.

En toch is er bij dezen priester-profeet geen sprake van overschatting van den cultus. Hij weet te goed, dat, al is de bouw van den tempel begonnen, daarmee nog niet alles in orde is, maar de eisch tot bekeering evenwel van kracht blijft (1 : 3). In dit opzicht ziet Zacharia dieper dan zijn voorganger Haggaï. Ook weet hij, dat Gods gunst niet mechanisch aan den cultus verbonden is, maar dat daarvoor voorwaarden gesteld zijn; men dient dan in Gods wegen te wandelen en de door Hem opgedragen taak als priester te vervullen (3 : 7), al teekent het weer den priester, dat deze beide voorwaarden als gelijkwaardig naast elkander worden gesteld.

Van bekrompenheid of enghartigheid heeft deze priester niets. Dat blijkt duidelijk uit 9 : 7, waar hij het als een zegen van den messiaanschen tijd schetst, dat dan de Filistijn zal zijn als een geslacht in Juda en de inwoner van Ekron als die van Jeruzalem. Welk een universalisme spreekt uit deze woorden [4])!

Hoe weet God in zijn wijsheid de juiste menschen voor zijn dienst te kiezen en te vormen! Dezen priester Zacharia, die altijd priester gebleven is, niet enkel krachtens zijn ambt, maar ook naar zijn geheele zielegesteldheid, kon de roeping worden toevertrouwd het volk aan te zetten tot en te bemoedigen bij den bouw van den nieuwen tempel. Geen ander profeet

---

[4]) Smit ontkent, dat deze uitspraak iets van universalisme zou hebben, want de Filistijnen zullen geweldig door Israël worden opgeslokt. Zoo wordt aan dezen tekst echter geen recht gedaan. Men lette er slechts op, dat gezegd wordt, dat de Filistijn zal overblijven „voor onzen God".

had daarbij zulk een belangrijke plaats kunnen innemen en zou zooveel gezag gehad hebben, zoowel bij de priesters als bij het volk (6 : 10; 7 : 5).

Dat deze priester tevens een echt profeet is geweest, daaraan valt niet te twijfelen. *Sellin* moge zeggen, dat Zacharia meer schriftgeleerde dan profeet is geweest, wie zijn geschrift geen geweld aandoet, maar het neemt zooals het zich geeft, die ontdekt, dat dit oordeel ten eenenmale onjuist is. Zacharia is een echt profeet, maar dan een profeet, die het typische karakter vertoont van den tijd, waarin hij optreedt, d.i. den tijd na de ballingschap.

Zacharia wist zich eens geestes met de vroegere profeten vóór de ballingschap en was zich bewust evenals zij een woord Gods voor zijn volk te hebben ontvangen, dat opriep tot bekeering (1 : 2-6). Ook hij dreigde met den toorn Gods, waarvoor vreemde volken als instrument zouden worden gebezigd, maar evenals de profeten van eertijds wist hij, dat die instrumenten op hun beurt voorwerp van de goddelijke wraak zouden worden.

> *Daarom ben Ik met een grooten toorn vertoornd op de overmoedige volken, die, toen Ik een weinig toornde, ten kwade hebben geholpen (1 : 15)* [5].

Evenals een Jesaja, een Jeremia neemt ook deze profeet — en dat terwijl hij priester was en bleef! — een merkwaardige houding tegenover heilig geachte ritueele instellingen aan. Als hem de vraag gesteld wordt aangaande het vasten, zegt hij, dat men alleen maar vast om daarmee aan eigen religieuze behoefte te voldoen, maar dat dat voor God niet de minste waarde heeft (7 : 6). En veel belangrijker dan dergelijke praktijken acht hij het vervullen van de meest elementaire eischen van gerechtigheid en naastenliefde (7 : 10). Is dat niet echt in den stijl der vroegere profeten?

Als profeet predikte Zacharia het strenge monotheïsme; hij wist zich in dienst van den Heere, den Gebieder der gansche aarde (4 : 14), die geen andere macht, welke ook, naast Zich duldt. Hij verwachtte dien God tot bescherming van zijn volk en tot schrik van zijne vijanden, want Hij zou komen uit het Zuiden (van den Sinaï?):

> *Dan zal de HEERE tegen hen verschijnen en als de bliksem zal zijn pijl uitgaan, en de Heere HEERE zal op de bazuin blazen en voortschrijden op de stormen van het Zuiden (9 : 14).*

---

[5]) Iets dergelijks is ook op te merken in 11 : 17, waar de slechte herder gezonden wordt als straf van God, maar op zijn beurt weer door God gestraft wordt.

Op opgewonden toon zal deze Godsman tot zijn volk hebben gepredikt, meegesleept door het geweldige wat hij in naam van zijn Zender had te verkondigen. Dat blijkt eenigszins uit onze Nederlandsche vertaling, maar dat blijkt nog veel duidelijker uit het oorspronkelijk Hebreeuwsch, waar zelfs de klemtoon der woorden de heftige bewogenheid van zijn rede verraadt (2 : 10; 9 : 9, 13; 13 : 7) [6].

Haller [7]) zegt, dat zich bij Zacharia de overgang voltrekt van de fantastisch-politieke verwachting naar den religieus-kerkelijken arbeid. Dat zullen Zacharia's hoorders niet gezegd hebben, die ontgloeid werden door zijn geestdriftige, bezielde taal. Dat zal ook geen lezer van Zacharia's boek verklaren, tenzij men de tweede helft eraf snijdt, waarin een verwachting aan het woord is, die *Haller* wellicht fantastisch-politiek zal noemen, maar die wij liever profetisch achten [8]).

Zacharia is dus in den echten, vollen zin van dat woord een profeet geweest, maar slag op slag verraadt hij, dat hij anders is dan de profeten van vóór de ballingschap, hij is in alles een na-exilisch profeet. De ballingschap had een te grooten invloed gehad op Israëls geestesleven [9]) dan dat ook de profetie daardoor niet zou zijn aangeraakt. Om maar één ding te noemen: de ballingschap had het wettisch karakter van Israëls religie verscherpt en dit moest wel — het kon niet anders — zijn terugslag hebben op de profetie [10]). Daaruit leide men niet af, al is dat wettische karakter aan Zacharia's prediking te duidelijk te merken — en dat te sterker, omdat hij priester was — dat deze daarom somberder zou hebben geklonken dan men voorheen van zijn profeten gewoon was. Het tegendeel is waar. De heilsprofetie neemt bij onzen profeet een veel grootere plaats in dan bij de voor-exilische Godsmannen en de bestraffende toon wordt daarin veel minder gehoord. De oude kracht der profetie is verdwenen; we zijn in den tijd van den nabloei van het profetisme en Zacharia behoort

---

[6]) De opgewondenheid van Zacharia's wijze van spreken blijkt ook uit het Hebr. van 2 : 6 („Op, op! vlucht uit het Noorderland"), dat luidt: *wenusu...* (men spreke in Hebr. woorden, weergegeven met ons letterschrift, de *u* uit als oe). Die letter *waw* moet in vertalingen wel verwaarloosd worden, maar daarom in het Hebr. niet geschrapt, zooals verscheidene uitleggers willen. Zij typeert het emotioneele van den stijl (zie Num. 12 : 14; 20 : 3; 1 Kon. 2 : 22).

[7]) *Haller*, a.w. 16*.

[8]) *Haller* meent, dat parallel met deze wijziging in het profetisme een andere plaats greep, waarbij het Messiasgeloof verheven werd uit de tijdelijke in de eeuwige sfeer, hetwelk het gevolg zou wezen van den invloed van Zarathustra op het Jodendom. Dit is natuurlijk tastbaar onjuist, want naar de voorstelling van de profeten heeft de Messias van meet af tot de eeuwige sfeer behoord.

[9]) Zie mijn „Christusverwachting" 343-354.

[10]) *Ridderbos*, Godswoord, IV, 288.

tot het geslacht der epigonen, die de erfenis van het voorgeslacht aanvaarden, maar den arbeid van het voorgeslacht niet kunnen voortzetten.

Dat Zacharia den nabloei van het profetisme vertegenwoordigt, spreekt bijv. uit het feit, dat hij van „de vroegere profeten" spreekt (1 : 4; 7 : 7, 12) en zich op hen beroept. Zij beteekenen voor hem een gezaghebbende instantie. De ballingschap had een diepe breuk geslagen in Israëls volksleven, zoodat zijn geschiedenis uiteen viel in een periode vóór en eene na de ballingschap. En nu ontving de openbaring, zooals deze vóór de ballingschap bij monde van Gods profeten tot het volk gekomen was, een kanoniek karakter, zoodat de geestelijke leiders na het exil zich daarnaar normeerden, zich daarmee legitimeerden. En als ook Zacharia dat deed, dan blijkt daaruit, dat hij het niet waagde zich met de profeten van vóór de ballingschap op éëne lijn te stellen.

En terecht. Zacharia reikt volstrekt niet tot de hoogte van een Amos, een Jesaja, een Jeremia, een Habakuk. Dat blijkt reeds uit zijn taal en stijl, die niet halen bij die der vroegere profeten Hun taal was strak en sterk en hun woorden waren als uit graniet gehouwen; de taal van Zacharia vertoont opvallende gebreken, die uitwijzen, dat de profetische kracht van voorheen verdwenen was en het begin van het einde der profetie was aangebroken. Zoo haalt de beschrijving van Gods komst tot redding van zijn volk in 9 : 14v niet bij de wijze, waarop de vroegere profeten de nadering des HEEREN schilderden [11]). Zoo is de teekening van den heilstijd in 9 : 17 mat vergeleken bij vóór-exilische woorden van gelijke strekking [12]). Als de profeet in 12 : 12vv. de grootte van een rouwklacht wil uitbeelden, dan weet hij dat niet anders te doen dat door de geslachten afzonderlijk op te noemen, die daaraan zouden deelnemen; dat zouden de profeten vóór de ballingschap anders gedaan hebben! [13]) Ook de teekening in 14 : 10—15 van het vreeselijk lot, dat de vijanden zou treffen, die Jeruzalem bestrijden, is niet meer in den stijl en van de kracht der vroegere Godsmannen en kan de geweldigheid van hun taal niet meer benaderen [14]). Daarnaast zijn er plaatsen in Zacharia's geschrift te noemen, waar de taal en stijl zelfs gebreken vertoonen, die eensdeels moeten worden toegeschreven aan het Hebreeuwsch van dien tijd, dat niet meer het klassieke Hebreeuwsch van weleer was, maar ook aan de persoonlijkheid van Zacharia zelf, voor wien de taal niet meer het willig instrument was om Gods woord op indrukwekkende wijze aan zijn volk over te brengen.

---

[11]) Zie bl. 121.
[12]) Zie bl. 121.
[13]) Zie bl. 154 v.
[14]) Zie bl. 166 v. Zie vooral vs 15.

Als zulke plaatsen noem ik 1 : 21 [15]); 8 : 4v, 10 [16]); 10 : 1, 3 [17]); 11 : 3 [18]), 15 [19]) en 17 [20]).

Het feit, dat we met Zacharia in den na-bloei der profetie zijn, openbaart zich ook op andere wijze. Zoo spreekt hij in 1 : 5v. wel over bekeering, maar zegt niet concreet, waarvan men zich had te bekeeren. Zoo bezigt hij tot tweemaal toe mythologische beelden (1 : 8 en 6 : 2v), die hij stellig in het verkeer onder de Babyloniërs had opgedaan [21]). Zoo maakt hij een druk gebruik van uitdrukkingen als: „luidt het woord des HEEREN", „zegt de HEERE der heirscharen" [22]). Bij laatstgenoemden term twiste men er niet over, of daarbij is gedacht aan de aardsche of aan de hemelsche legerscharen, want naar den geest van het oude Oosten is stellig aan beide gedacht. Naar het besef van den mensch van het oude Oosten was een oorlog niet alleen een strijd tusschen aardsche legers, maar veel meer een botsing tusschen goddelijke strijdkrachten en de beslissing viel allereerst in de hemelsche sfeer. Zoo wordt God de HEERE der heirscharen genoemd, omdat Hij de aanvoerder is van de aardsche legers van Israël, maar Hij is meer dan dat: Hij is ook de gebieder over de hemelsche strijdkrachten, die Hem de overwinning waarborgen over de goddelijke machten, die den vijanden hulp verleenen.

In allerlei eigenaardigheden verraadt zich de na-exilische tijd, waarin Zacharia leefde, de tijd der epigonen. Die verraadt zich ook in het feit, dat men den oud-vaderlijken bodem, waarheen men niet zoo lang geleden had mogen terugkeeren, „heilig" ging noemen (2 : 12 [23]). Die tijd teekent zich ook daarin af, dat men al wat Heiden was voor „Kanaäniet" schold (14 : 21) [24]) en zulk een onrein mensch moest uit den tempel des HEEREN geweerd worden, een gedachte, die wel uitnemend past bij den

---

[15]) Zie bl. 47.

[16]) Zie bl. 95.

[17]) Zie bl. 102 en 104.

[18]) Zie bl. 128. In vs 3 past „de pronk van den Jordaan" in dit verband heelemaal niet. Daaraan wordt alleen herinnerd, omdat er sprake is van een leeuw, en in de streek van den Jordaan huisden de leeuwen.

[19]) Zie bl. 140. De uitrusting van zulk een slechten herder zal wel niet anders geweest zijn dan van een goeden herder. De profeet bedoelt, dat hij het gedrag van zulk een slechten herder moet uitbeelden. In het Hebr. komt het gebrekkige karakter van den stijl nog duidelijker uit.

[20]) Zie bl. 142. Hier wordt een verwarde beeldspraak gebezigd. Gevolg van het zwaard over arm en oog zou iets anders wel zijn dan dat de arm verdort en het oog verdonkert.

[21]) Zie bl. 44 en 60.

[22]) In 1 : 3 vindt men zelfs drie formules achter elkaar.

[23]) Zie bl. 69. Vgl. Jes. 11 : 9; Hos. 9 : 3.

[24]) Zie bl. 170 v. Er is geen aanleiding om met *Marti* en *Smit* onder den „Kanaäniet" hier een koopman te verstaan, die dan niet meer in den tempel noodig zou zijn, als de

ritualistischen, wettischen tijd na het exil, maar die in haar enghartigheid wel scherp in tegenspraak is met de breede, universalistische verwachting, die deze zelfde profeet in 2 : 11 en 9 : 7 had uitgesproken, dat vele heidensche volken Israëls God bij zijn komst zouden vergezellen en dat de Filistijn zou zijn als een geslacht in Juda en de inwoner van Ekron als de Jebusiet. Die ruimhartigheid was een nawerking van het verleden, de benepenheid een karaktertrek van het heden.

Haller [25]) meent nog een trek te hebben ontdekt, die het epigonenkarakter van Zacharia's profetie zou aantoonen; hij zou in tegenstelling met de profeten uit den bloeitijd heenwijzen naar de toekomst en aan zijn eigen volk gelooven. Indien deze twee eigenschappen aan Zacharia's prediking moeten worden toegekend, d.w.z. indien zijn woord een eschatologischen inhoud heeft en indien hij gelooft, dat God met zijn volk grootsche dingen voorheeft — en dit is bij onzen profeet inderdaad het geval — dan verschilt hij in dit opzicht in het geheel niet van de vroegere profeten, maar toont zich volkomen eens geestes met hen, want dit tweetal eigenschappen heeft de profetie ten allen tijde gekenmerkt; zij is altijd eschatologisch ingesteld geweest en zij ging altijd uit van het verbond, dat God met Israël gesloten had.

Wel openbaart het na-exilische type van Zacharia's prediking zich in de veelvuldige vermelding van de engelen. God was in zijn heiligheid, vooral na de prediking van Ezechiël, zoo ongenaakbaar ver weg verwijderd geraakt van de menschen, dat als vanzelf deze tusschenwezens meer in het gezichtsveld traden. Twee engelen vragen in het bijzonder onze aandacht en wel de tolk-engel en de satan.

Onder den tolk-engel verstaan wij den engel, dien Zacharia naast zich wist bij zijn visioenen en die hem den inhoud en de beteekenis daarvan verklaarde. Gemeenlijk wordt hij genoemd: „de engel, die met mij sprak" [26]). Deze engel heeft een dubbele functie: eenerzijds vertegenwoordigt hij God bij den profeet, maar anderzijds vertegenwoordigt hij den profeet bij God en openbaart diens diepste zielsverlangens (1 : 12) [27]). Zulk een tolk-engel treft men ook bij Daniël aan, maar bij de vroegere profeten mist men deze figuur; bij hen maakt God zelf opmerkzaam op

---

heilstijd aangebroken zou zijn. Niet, dat het Hebr. woord dat niet zou kunnen beteekenen (zie 11 : 7, 11), maar deze gedachte past in dit verband niet.

[25]) *Haller,* a.w. 17!

[26]) Ten onrechte beweert *Ridderbos,* Godswoord IV, 250, dat de vertaling: die in mij sprak ook mogelijk zou zijn, ja het meest voor de hand zou liggen. Dat is stellig onjuist, want Hos. 1 : 2, maar nog duidelijker Num. 12 : 1 bewijzen, dat „spreken" met de praepositie *b* kan worden geconstrueerd, die dan „tot" beteekent.

[27]) Zie bl. 44.

den inhoud der visioenen en geeft Hij er zelf de verklaring van (Am. 7 : 8; 8 : 1vv.; Jes. 1 : 11v; 24 : 4). Dit onmiddellijk verkeer met God maakt bij de na-exilische profeten plaats voor de tusschenkomst van den tolk-engel, terwijl God zelf in hunne visioenen op den achtergrond komt en zelden handelend optreedt, daar Hij door den Engel des HEEREN vervangen wordt (1 : 11; 3 : 1).

Als tweeden vertegenwoordiger van de engelen-wereld noemde ik den satan (3 : 1). Zacharia ziet dien staan aan de rechterhand van den hoogepriester Jozua om hem te weerstaan [28]). Het valt ons op, dat de profeet deze figuur niet nader inleidt of verklaart, maar blijkbaar bekend veronderstelt bij zijn hoorders, een bewijs, dat *Marti* [29]) ten onrechte het ervoor houdt, dat Zacharia haar zou hebben geschapen. Zij zou volgens *Marti* de verpersoonlijking van des profeten eigen geweten zijn, een gedachte, die kennelijk onjuist is, want de satan klaagt niet Zacharia zelf aan, maar een ander, n.l. den hoogepriester Jozua. Terecht meenen dan ook *Duhm* en *Sellin* dat de profeet de figuur van den satan aan het geestelijk volksbezit van zijn tijd ontleend heeft. Dat daarbij Babylonische motieven een belangrijke rol hebben gespeeld, is zeer waarschijnlijk [30]). Het is bekend, dat de satan ook optreedt in de voorrede van het boek Job (1 : 6; 2 : 1) en ook daar is hij de tegenstander der vromen, die hem bij God aanklaagt en in verdenking brengt, maar hij is niet, als in 1 Kron. 21 : 1 de geest, die zelf tot het kwaad verleidt; dat is hij ook niet bij onzen profeet, die in 11 : 16 het optreden van dien dwazen herder niet aan den satan, maar aan God toeschrijft. In Job behoort hij evenals bij Zacharia tot degenen, die deel uitmaken van Gods hemelschen hofstaat, maar hij toont zich in alles de vijand van God [31]). En Zacharia is er in zijn visioen dan ook getuige van, hoe de satan door den Engel des HEEREN op scherpe wijze wordt terechtgewezen.

Zacharia is dus wel waarlijk een echt profeet, maar dan een, die in alles den na-exilischen stempel vertoont. Dat blijkt ook hieruit, dat hij zich ervan rekenschap geeft, hoe de vroegere profeten aan hunne openbaringen

---

[28]) *le sitno,* hetzelfde werkw. waarvan ook het woord „satan" is afgeleid, dat dus allereerst „tegenstander" beteekent.

[29]) *Marti,* Gesch. des alttestamentl. Reh. 272.

[30]) Zoo *Haller,* a.w. 99. Hij herinnert aan den Babylonischen *bêl-dabâbi,* den aanklagenden vijand, en aan de mythische voorstelling van den strijd met den draak, zooals deze in het Babylonische epos *enuma-elis* in den persoon van de opstandige Tiâmạt zich tegen de goden verzet. Zie over het ontstaan van de voorstelling van den satan ook *Ridderbos,* a.w. 257-259, 334v., die meent, dat het onmogelijk is een bepaald tijdperk aan te wijzen, waarin deze voorstelling in Israël zou zijn gekomen.

[31]) Het is dan ook niet juist, als *Gunkel,* Religion in Geschichte u. Gegenwart V, 1062 zegt, dat de satan geen aan God vijandig wezen zou zijn.

zijn gekomen en hoe die hemzelf ten deel gevallen zijn, n.l. door inspiratie van Gods Geest (7 : 12). Dat na-exilische karakter blijkt niet minder hieruit, dat Zacharia de vroegere profeten „inzettingen" laat uitvaardigen (1 : 5), die het volk niet straffeloos overtrad, wat dus aantoont, dat hun woord voor hem en zijn tijdgenooten normatief was geworden. Een Jesaja of wie ook van de vroegere profeten zou zoo iets van zichzelf en zijn mede-profeten nooit gezegd hebben.

Als ik daar den naam van Jesaja noem, denk ik aan een overeenkomst, die er tusschen hem en onzen profeet bestaat. Het is deze, dat beide mannen in den messiaanschen tijd de volken naar Jeruzalem zien optrekken (Jes. 2 : 1-4; Zach. 14 : 16-19). Maar verder, welk een verschil tusschen beider verwachting! Bij Jesaja gaan de volken naar Jeruzalem om daar Gods wet te leeren, bij Zacharia om het loofhüttenfeest te vieren. Dat dat laatste in de ziel van een priester opkwam, dat is te verstaan, maar dat een profeet dergelijke eind-verwachting koesteren kon, dat was slechts mogelijk in den tijd na de ballingschap [32]).

Dat het na-exilische karakter van dezen profeet ook in engeren theologischen zin te constateeren is, spreekt vanzelf. Ik denk nu speciaal aan zijn prediking over God. Over de groote distantie, die Gods heiligheid na het exil geschapen had tusschen God en den mensch, sprak ik reeds [33]). Zij had ten gevolge, dat God zelf dreigend op den achtergrond blijft en vertegenwoordigt wordt door den Engel des HEEREN (1 : 11; 3 : 1) geheel anders dan vóór de ballingschap, toen God zelf handelend werd voorgesteld (1 Kon. 22 : 19; Jos. 6 : 1). Hiermee hangt samen, dat Zacharia ook niet alleen zegt, dat God hem gezonden heeft, maar ook, dat Gods heerlijkheid dat gedaan had (2 : 8) [34]). Dat openbaart een sterk roepingsbesef als profeet, maar het doet dat in na-exilischen vorm. Daarmee is een aanvang gesteld voor de absoluteering en personifiëering van de eigenschappen Gods, die in het latere Jodendom zoo groote afmetingen zouden aannemen, en waarbij Gods wijsheid, woord, heerlijkheid als zelfstandige grootheden naast God werden voorgesteld.

Dat Zacharia elke menschelijke voorstelling van God angstvallig vermijdt, dat is zonder meer duidelijk; zijn anthropomorfisme gaat niet verder dan dat hij Gods wederkeeren tot zijn volk afhankelijk stelt van het wederkeeren van zijn volk tot Hem (1 : 3). Men moet een dergelijke uit-

---

[32]) In Jes. 66 : 23 is een tusschenstadium te vinden tusschen Jesaja en Zacharia. Daar trekken de volken op naar Jeruzalem om te aanbidden. Dat is ook ritueel, maar nog niet zoo sterk als bij Zacharia.

[33]) Zie bl. 26.

[34]) Zie bl. 63v. over de verbeterde lezing van dezen tekst.

spraak niet dogmatisch persen; dan begaat men onrecht aan den tekst. Men beluistere daarin niet anders dan de herinnering, dat het genot van de goddelijke gunst verbonden was en is aan den eisch der bekeering; zonder bekeering geen deelgenootschap aan Gods gemeenschap.

Uit de prediking der vroegere profeten heeft Zacharia ook de gedachte van de rest overgenomen. Wij vinden haar in 13 : 8v:

> *En in het geheele land, luidt het woord des HEEREN, zullen twee deelen uitgeroeid worden, den geest geven, en één derde deel zal daarin overblijven. En Ik zal dat derde deel in het vuur brengen en hen louteren, zooals men zilver loutert, en hen beproeven, zooals men goud beproeft; dat zal mijn naam aanroepen, en Ik zal het antwoorden; Ik zal zeggen: Dat is mijn volk, en dat zal zeggen: De HEERE is mijn God.*

Met dit verschil, dat, terwijl bij de vroegere profeten de rest dat deel van het volk was, dat aan het oordeel ontkwam, daaruit gered werd en zich bekeerde en zoo de kiem werd van een nieuw volk, bij Zacharia de rest nog eens bijzonder aan het oordeel der loutering ten prooi valt, een voorstelling, die we het eerst bij Ezechiël aantreffen (5 : 2v). Het onderscheid in de voorstelling van de rest tusschen Zacharia en de vroegere profeten blijkt ook uit 14 : 16v:

> *En allen, die overblijven van al de volken, die tegen Jeruzalem opgekomen zijn, zullen jaar in jaar uit optrekken om Koning Jahwè der heirscharen te aanbidden en om het loofhuttenfeest te vieren. En wie niet zal optrekken van de geslachten der aarde naar Jeruzalem om Koning Jahwè der heirscharen te aanbidden, over hen zal geen regen zijn.*

Hieruit blijkt dus, dat de rest niet in haar geheel het gelouterde overblijfsel der volken is, dat uit het oordeel te voorschijn komt. Ook onder die rest zijn weer onwilligen, die niet optrekken om den Koning te Jeruzalem te aanbidden, en over dezen breekt de straf los in dezen vorm, dat er over hun land geen regen komen zal. Niet allen, die tot de rest behooren, zijn dus bekeerd. En naar de voorstelling der vroegere profeten is dat wel het geval.

Zoo blijkt op allerlei wijze, dat Zacharia in alles de trekken vertoont van den na-exilischen profeet. Naar geest en wezen is hij homogeen met de profeten vóór de ballingschap en toch is er zoowel in den vorm als in den inhoud zijner prediking een merkwaardig verschil, dat zich eensdeels laat verklaren uit den tijd, waarin hij optrad, en anderdeels uit het feit, dat de profeet Zacharia zijn leven lang priester gebleven is. En ook dit laatste was alleen in den na-exilischen tijd mogelijk.

Volledigheidshalve voeg ik hieraan eenige opmerkingen toe omtrent

het Hebreeuwsch van onzen profeet ten dienste van hen, die deze taal machtig zijn. Dit Hebreeuwsch heeft een ander karakter dan dat uit den tijd vóór de ballingschap. Zoo bezigt Zacharia het werkw. *anah* gaarne in de beteekenis niet van „antwoorden", maar van „aanheffen" (1 : 10, 12; 3 : 4; 4 : 4, 11, 12; 6 : 4 — vgl. Job 3 : 2; 4 : 1; 8 : 1 etc.). Ook heeft onze profeet voorliefde voor het gebruik van den infinitief met *l* (1 : 20v — Hebr. 2 : 3v; 2 : 2 — Hebr. 2 : 6 etc.). Gemeten aan het klassiek Hebreeuwsch is het een grammaticale onjuistheid, als in het omstandigheidszinnetje *we 'omed lifnê hammal'ak* het voornaamwoord *hu'* ontbreekt. We treffen bij Zacharia aan wat in de latere geschriften van het O.T. meer voorkomt, dat de infinitivus absolutus gebezigd wordt ter voortzetting van een vervoegd werkwoord (3 : 4 — vgl. Hagg. 1 : 6) of daarvoor in de plaats treedt (6 : 10; 7 : 5). Het mannel. suffix *-hem* wordt aangewend, als het terugslaat op een vrouwel. substantief (5 : 9) (in dezen tekst is de volgorde der zinsdeelen kennelijk in de war gekomen; eerst verwacht men de mededeeling, dat de wezens vleugels hadden en dan dat in hun vleugels wind was). De taal van Zacharia kenmerkt zich door een zonderling gebruik van het partikel van relatie *'asèr* (8 : 9, 17, 20, 23; 11 : 2; 13 : 6). Men kan het gerust misplaatst noemen en moet het bij de vertaling van deze verzen dan ook overslaan. Verder wijzen wij nog op het eigenaardig gebruik van het woord *'ôr*, „licht", in 14 : 6, dat daar de bijbeteekenis heeft van „gloed". Er is om die reden geen aanleiding om met *Sellin 'ôr* te corrigeeren in *'ês*, „vuur" of met andere exegeten daarvoor *chôm*, „warmte", te lezen. Nog een andere eigenaardigheid van Zacharia's taal is, dat hij het woord *'adam*, dat „iedereen" beteekenen kan — het beteekent eigenlijk „mensch" — hanteert als „een zeker mensch", een aanwending, die in klassiek Hebreeuwsch niet aangetroffen wordt. Beslist onnauwkeurig is het, als in 12 : 3 de infinitivus absolutus van *kal* wordt gebruikt tot versterking van een vervoegden vorm van datzelfde werkw. in den *nif^{c}al* zoodat er nu staat *sarôt jissaretu*, afkomstig van den stam *sarat*, „zich insnijdingen maken". Een onnauwkeurigheid van stijl is het als in de twee opeenvolgende verzen 9 : 14v in vs 14 het suffix *-hèm* op de Grieken slaat en in vs 15 op de Joden. Uit al dergelijke dingen blijkt overduidelijk, dat Zacharia een andere taal gebruikt dan het welgevormde Hebreeuwsch der profeten van de achtste en zevende eeuw.

HOOFDSTUK III

Het boek van den profeet.

Het geschrift, dat den naam van Zacharia draagt, laat zich als vanzelf in twee deelen splitsen, n.l. de eerste acht en de laatste zes hoofdstukken. En tusschen beide deelen moet een heel groot onderscheid worden geconstateerd. Het is nog al eens gewoonte dit onderscheid aldus aan te duiden, dat de eerste acht hoofdstukken visioenen zouden bevatten en de laatste zes apocalypse, d.i. onthulling van het wereldeinde. Toch is deze typeering niet geheel juist. De eerste acht hoofdstukken bevatten veel meer dan alleen visioenen. Naast allerlei woorden, die met de visioenen in zeer verwijderd verband staan — zie hoofdstuk V — geven zij een korte inleiding (1 : 1-6) en een uitvoerige rede over het vasten (7 : 5-8 : 23). En den inhoud van de laatste zes hoofdstukken zou ik liever willen aanduiden als eschatologie, toekomstverwachting, dan als apocalypse.

Evenwel, dat er een groot verschil tusschen beide deelen bestaat, valt niet te loochenen. Dat blijkt reeds uit de opschriften, die in het eerste deel nauwkeurig gedateerd en historisch van aard zijn (1 : 1, 7; 7 : 1), terwijl zij in het tweede deel algemeen gesteld zijn (9 : 1; 12 : 1). Het eerste deel spreekt telkens over den herbouw van den tempel en richt zich tot het teruggekeerde volk, het tweede deel rept met geen woord over den tempelbouw en zinspeelt op geen enkele wijze op de bevrijding uit de ballingschap. Het eerste deel is in proza geschreven, het tweede op de wijze der oude profeten in de parallelistische Hebreeuwsche poëzie. In het eerste deel nemen de visioenen een belangrijke plaats in en de profeet duidt ze uitdrukkelijk als zoodanig aan; in het tweede ontbreken ze wel niet geheel — 11 : 4-17 laat zich zoo alleen redelijk verklaren — maar zij overheerschen er toch niet, tenzij men die zes hoofdstukken één door-

loopend visioen wil noemen. Terwijl de eerste helft niet of bijna niet afhankelijk is van voorafgegane profetieën, is dit met de tweede helft wel het geval, waar doorloopend verwantschap op te merken valt met woorden van Jeremia, den Tweeden Jesaja en Ezechiël. Dit alles bewijst overduidelijk, dat de laatste zes hoofdstukken niet met de eerste zes samenhangen, en dus het geheele boek niet achter elkaar afgeschreven is, zooals wij het thans in onzen Bijbel bezitten, maar dat beide deelen uit verschillenden tijd dateeren en een verschillende geestesgesteldheid verraden.

Dit bijna tastbaar onderscheid tusschen beide deelen heeft ertoe geleid, dat meer dan één uitlegger deze stukken aan twee verschillende auteurs toekende. Het werk van den profeet Zacharia zou dan te vinden zijn in de eerste acht hoofdstukken, en de laatste zes zouden van een anderen, ons onbekenden profeet zijn. Dan zouden wij hier hetzelfde verschijnsel hebben als bij het profetisch geschrift op naam van Jesaja, waarvan ook de tweede helft (H. 40-66) niet van denzelfden auteur is, van wien de eerste helft van dat boek afkomstig is, maar toegeschreven moet worden aan een onbekenden profeet tijdens de ballingschap, dien wij dan maar aanduiden als den Tweeden Jesaja.

Degenen, die vóór het jaar 1881 aan twee verschillende auteurs dachten, schreven de eerste acht hoofdstukken toe aan den profeet Zacharia uit ongeveer 520 vóór Chr. en de laatste zes aan een profeet vóór de ballingschap. Zij werden daartoe genoopt door de vele vóór-exilische elementen, die zij in het tweede deel meenden op te merken, met name in de hoofdstukken 9-11. Het jaar 1881 bracht daarin een radicale verandering. Toen verscheen een bijdrage van *Stade* in het Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft „Deuterozacharja, eine kritische Studie", waarin hij twee dingen trachtte te bewijzen: 1. dat Zach. 9-14 beslist van na-exilischen datum zijn, en 2. dat zij door een ander dan den auteur van Zach. 1-8 geschreven zijn, dien hij dan naar analogie van den Tweeden of Deuterojesaja den Tweeden of Deuterozacharia noemde. *Haller* zou later zelfs van een Derden of Tritozacharia spreken, wiens werk in H. 12-14 zou te vinden zijn. De bewijskracht van zijn argumenten voor den na-exilischen herkomst van Zach. 9-14 was zoo groot, dat na *Stade's* studie weinig onderzoekers er meer aan dachten, deze hoofdstukken vóór de ballingschap te plaatsen.

In zooverre was *Stade* in overeenstemming met hen, die Zach. 9-14 wel aan Zacharia toeschreven en soms meenden daarvoor reeds voldoende bewijs te hebben geleverd, als zij konden aantoonen, dat deze hoofdstukken niet anders dan na-exilisch kunnen zijn. Dat die meening onjuist was, bewees het onderzoek van *Stade*, die wel den na-exilischen oorsprong

met klem staande hield maar evenwel er niet aan dacht de laatste zes hoofdstukken aan Zacharia toe te kennen.

Zij, die genoemde hoofdstukken tot het werk van den profeet Zacharia rekenden, voerden dus het pleit voor de herkomst daarvan uit den tijd na de ballingschap in tegenstelling met hen, die ze voor de nalatenschap van een vóór-exilischen auteur hielden. Tot eerstgenoemden behoorde o.a. *Hengstenberg* [1]). Deze voerde eerst gronden aan, waarom Zach. 9-14 niet vóór-exilisch kunnen zijn, daarna, waarom dit stuk wel van Zacharia moet zijn. Wat het laatste betreft, geeft *Hengstenberg* als argument, dat de verzamelaars van den kanon in den tijd van Zacharia leefden en dus zeer goed wisten wat van den profeet Zacharia was en wat niet. Nu wij een anderen blik hebben op het ontstaan van den kanon, zegt dit argument ons niets meer. Voorts zegt hij, dat er veel overeenkomst is tusschen de eerste acht en de laatste zes hoofdstukken, hetgeen op eenheid van auteur wijst, want aan het auteurschap van Zacharia met betrekking tot hoofdstukken 1-8 heeft nooit iemand getwijfeld, uitgenomen *K. Vos* [2]), die dit stuk herkomstig acht uit den Hellenistischen tijd, maar daarmee volstrekt geen bijval geoogst heeft.

Stade begint zijn studie met de opmerking, dat voorspelling een zeer bijkomstig doel van de profetie is, daar deze allereerst invloed wilde oefenen op het heden van den profeet door toekomstteekeningen, welker verwerkelijking aan bepaalde voorwaarden was gebonden (zie Jer. 18 : 7-10)). Na deze ten deele juiste opmerking zegt *Stade*, dat voor de opneming in den kanon de vraag wel ter zake deed, of het profetisch woord vervuld was geworden. Komt dus in een profetisch geschrift een gedeelte voor, dat geheel geïsoleerd staat, los van de tijdsomstandigheden, dan moet dit van een anderen profeet zijn dan de rest. Dat is ook, altijd volgens *Stade*, het geval met Zach. 9-14. Hij betoogt verder, dat H. 10 niet parallel staat met H. 9 en stelt deze volgorde van teksten voor: 9 : 1-8; 10 : 3-6a; 10 : 6b-12; 9 : 13-17; 9 : 11-12; 9 : 9v. Ik geloof, dat *Stade* hierin mistastte, en houd H. 10 voor een parallelle profetie bij H. 9. Terwijl H. 9 het oog gericht heeft op den uitwendigen toestand van het volk, richt H. 10 den blik op den inwendigen; 10 : 5 gewaagt van den strijd, waarvan 9 : 13-15 spreekt, en in 10 : 6-11 schildert de profeet den terugkeer van Israël, waarover hij het ook in 9 : 10-13 heeft. Terwijl 9 : 17

---

[1]) *Hengstenberg*, Die Integrität des Sacharjah, Beiträge zur Einleitung in das A.T., 361-368, 1831.

[2]) *K. Vos*, Zacharia I-VIII en zijne apocaliptische bestanddeelen met eene nieuwe vertaling. Proefschrift z.j. Tegen de meening van *Vos* verzetten zich reeds de 70 jaar vermeld in 2 : 12.

de uitwendige gesteldheid des lands schetst, beschrijft 10 : 12 de gezindheid van het volk. De dooreenwerking van de verschillende gedeelten dezer hoofdstukken, waartoe *Stade* genoodzaakt is, pleit reeds tegen zijn onderstelling.

Daarentegen erkent *Stade* wel parallelie tusschen 12 : 1-13 : 6 en H 14, alleen met dit verschil, dat er een climax in is: in H. 12 wordt Jeruzalem niet veroverd door de vijanden en in H. 14 gebeurt dat wel. De daartusschen liggende verzen, 13 : 7-9, worden door de meeste exegeten bij H. 11 getrokken, een meening, die ik niet kan deelen, zoodat ik bij de verklaring van deze verzen zal betoogen, dat zij op de plaats, waar zij thans voorkomen, een afzonderlijke profetie vormen [3]).

Stade meent een sterke afhankelijkheid te kunnen constateeren bij den auteur van Zach. 9-14 van de profeten Jesaja, Ezechiël, Joël en den Tweeden Jesaja, maar *Kuenen* heeft aangetoond, dat hij hierin geweldig overdreven heeft en dat die afhankelijkheid zoo groot niet is.

Voor de na-exilische herkomst van de laatste helft van ons boek geeft *Stade* de volgende gronden: 1. het huis van David wordt genoemd naast dat van Levi (12 : 12v); 2. de profeet is geen regeeringsman, want hij scheldt de overheidspersonen voor Kanaänieten (11 : 7, 11); 3. Jeruzalem wordt niet naast maar boven Juda genoemd, terwijl Jeruzalem zich trots op zijn cultische positie verheft; 4. God wordt voorgesteld als de Heerscher over het volk. Niemand zal bijzondere bewijskracht toekennen aan het tweede en vierde argument, want wanneer zijn de profeten, ook vóór het exil, wel regeeringsmenschen geweest? En wanneer kenden de geestelijke leiders van Israëls religie God niet als den eenigen Heerscher over zijn volk? En bij het derde argument kan men opmerken, dat in het oude Oosten de band tusschen de hoofdstad en het omringende land immer van cultischen aard is en naar oud-Oostersche zienswijze het volk allereerst een religieuze grootheid is.

Met dit resultaat is *Stade* echter niet tevreden. Dat kon ook niet. Hij gaat verder met de opmerking, dat een wereldmacht, die in het Hebreeuwsch *jawan* genoemd wordt, hetgeen vertaald moet worden met „Griekenland", eerst bestaan heeft sedert Alexander den Groote. En 10 : 11 brengt ons — zoo altijd *Stade* — tot na het jaar 306, toen Seleucus zichzelf den titel van koning gaf, hetgeen in dit vers is aangeduid met „den trots van Assur". Wel laat hij zich niet verleiden om in 9 : 1-8 een beschrijving te zien van den tocht van Alexander den Groote [4]),

---

[3]) In dit opzicht ben ik het eens met *Rubinkham*, al kan ik verder niet meegaan met zijn late dateering van de laatste zes hoofdstukken.

[4]) Dat had zelfs *Hengstenberg* gedaan.

al geeft hij toe, dat die nadering van Israëls God geteekend wordt met kleuren ontleend aan Alexanders opmarsch. Daar de laatste van dergelijke tochten in 278 vóór Chr. plaats vond, moet, zoo meent *Stade*, de datum van deze profetie gesteld worden tusschen 306 en 278 vóór Chr. Hij is daarin gevolgd door *Cornill*, *Meyer* en *Haller*. Men kan niet beweren, dat dit betoog bijster klemmend is. Dat 9 : 1-8 iets te maken zou hebben met een tocht van Alexander of een der z.g. Diadochen, is meer dan twijfelachtig. Men zie den uitleg bij die verzen. En verder hangt alles aan de meening, dat „de trots van Assur" in 10 : 11 zou slaan op de koninklijke waardigheid van Seleucus, maar men moet toch toegeven, dat Israël wel waarlijk veel eerder en op geheel andere wijze geduchte ondervinding had opgedaan omtrent den trots van Assyrië en van hen, die Assyrië in de wereldmacht waren opgevolgd. Ik zie dan ook geen enkele noodzaak om de meening van *Stade* over te nemen en het geschrift, dat thans voor ons ligt in de laatste zes hoofdstukken van het boek op naam van Zacharia toe te kennen aan een onbekenden profeet van omstreeks 300 vóór Chr. Dan moeten er klemmender argumenten worden aangevoerd! Ook het argument van de vermelding van Griekenland kan niet dwingend genoemd worden, daar het nog de vraag is, of 9 : 13 bedoelt te zeggen, dat dit land de wereldmacht reeds bezit, of dat het die in de toekomst verkrijgen zal. Indien het laatste het geval is — en ik geloof dat inderdaad — dan vervalt de noodzaak om tot na den tijd van Alexander den Groote af te dalen [5]).

Kuenen [6]) heeft Zach. 9-14 in twee stukken willen scheiden. H. 9-11 zouden het werk zijn van een redactor, die op onhandige wijze vóór-exilische fragmenten heeft aaneen gekoppeld en van eigenhandige tusschenvoegsels voorzien. Geheel bevredigend achtte hij echter zelf deze oplossing niet, want hoe deze redactor daarbij te werk zou zijn gegaan, liet zich niet meer aanwijzen. Hij rekent tot dat eerste deel ook 13 : 7-9. Omtrent 12 : 1-13 : 6 en H. 14 is *Kuenen* zeker, dat zij na-exilisch zijn en op grond van de verhouding tot den Tweeden Jesaja (Jes. 24-27 en Joël) wil hij tot het jaar 400 vóór Chr. afdalen. Zeker niet later, omdat

[5]) *Sellin* in zijn Einleitung, 1910, 104-106, stelt voor in 9 : 13 te lezen in plaats van *bene jawan: benê henewê;* dan worden de Grieken dus Assyriërs. In zijn commentaar op de kleine profeten, 2e dl., 2e druk heeft *Sellin* deze gissing niet gehandhaafd; daar denkt hij aan de Seleuciden, zulks in verband met zijn late dateering van het tweede deel van Zacharia's boek, terwijl hij in 1910 nog pleitte voor den vóór-exilischen oorsprong ervan. Toen zag hij in 9 : 10; 10 : 6v, 11; 11 : 1v een toespeling op de deportatie van het noordelijk rijk door de Assyriërs en in 11 : 8 zouden Zacharia, Sallum en Menahem bedoeld zijn. Dat laatste is natuurlijk geen bewijs; dat moet juist bewezen worden. Alleen H. 14 achtte *Sellin* toen ongetwijfeld na-exilisch.

[6]) *Kuenen*, Historisch Critisch Onderzoek, 2e uitg. II, 408-426.

Davids geslacht nog in eere is. De vóór-exilische fragmenten in H. 9-11 zouden op naam moeten worden gesteld van Zacharia, den zoon van Jeberechja, vermeld in Jes. 8 : 2, en daardoor zou de genealogie zijn beinvloed, die thans in Zach. 1 : 1, 7 gegeven wordt. Die gissing is echter twijfelachtig, want uit Jes. 8 : 2 blijkt volstrekt niet, dat genoemde Zacharia, zoon van Jeberechja, een profeet was en voorts zou dan alleen verklaard zijn, hoe H. 9-11 en niet hoe H. 12-14 aan het boek van den profeet uit 520 vóór Chr. zouden zijn toegevoegd [7]).

Het is de verdienste van *Rubinkam* [8]) geweest te hebben aangetoond, dat de laatste zes hoofdstukken van Zacharia's geschrift een eenheid vormen, zoodat twijfel dienaangaande thans niet meer mogelijk is. Dat wil echter nog niet zeggen, dat *Rubinkam* ertoe neigt deze hoofdstukken aan Zacharia toe te kennen; zelfs is hij er niet mee tevreden af te dalen tot 400 vóór Chr. of tot ongeveer 300 vóór Chr.; hij daalt af tot den Makkabeeschen tijd en plaatst dit tweede deel van ons boek omstreeks het jaar 160 vóór Chr. In 11 : 8 zijn Menelaüs, Jason en Lysimachus bedoeld en in 12 : 10 Onias III. Men vraagt zich af, hoe hij dat zoo precies weet, terwijl de tekst er niets van zegt. Zoo beweert hij, dat in 13 : 7-9, hetwelk hij niet bij H. 11 trekt, gedacht wordt aan Judas den Makkabeër. Weer vraagt men, waarop dat steunt, daar de verzen zelf daaromtrent geen enkele aanwijzing bevatten.

De korrel waarheid in deze hypothese van *Rubinkam* is, dat er slechts twee perioden in de geschiedenis van de Joden na de ballingschap zijn, waarin een zoo hoog oplaaiend messiaansch geloof bestaanbaar is, als waarvan het boek van den profeet Zacharia, ook in de laatste zes hoofdstukken, blijk geeft (zie 9 : 9v.). En die twee perioden zijn de tijd rondom Zerubbabel en die der Makkabeën. Een andere tijd komt niet in aanmerking. Maar dan verzet zich tegen de dateering van *Rubinkam* dit ernstige bezwaar, dat omstreeks 160 vóór Chr. de kanon der profeten reeds afgesloten was, en wel zoo solide, dat daarin voor het boek Daniël, dat in 165 vóór Chr. in zijn tegenwoordigen vorm gereed kwam, geen plaats meer kon worden ingeruimd. Men vraagt zich af, hoe dat dan wel mogelijk kon zijn ten aanzien van het nog later gereed gekomen gedeelte

---

[7]) Zoo reeds *Hengstenberg*, die bewijzen aanvoert voor de eenheid van H. 9-14 en van H. 1-8 met 9-14, die echter niet erg klemmend zijn. *Meinhold*, Altes Testament, 293, vermoedt nog dat H. 9-11 een oud orakel is uit de tijd van Jesaja, maar dan omgewerkt. *Sellin*, Kleine Propheten II, 542, reserveert nog de mogelijkheid, dat H. 9-11 onder de naam van Zacharia, zoon van Jeberechja, bekend stonden.

[8]) *NI I. Rubinkam*, The second part of the book of Zechariah, diss, Basel 1892. Zijn dateering is overgenomen door *Marti* in diens commentaar op het Dodekapropheton evenals door *Wellkusen*, *Duhm* en *Sellin* in diens latere periode.

Zach. 9-14. Daarmee vervalt dus reeds de Makkabeesche oorsprong van het tweede deel van ons boek. En daarmee blijft geen andere tijd over dan die rondom Zerubbabel. Dat is dus de tijd niet al te lang na den terugkeer uit de ballingschap. Dat we met de eerste acht hoofdstukken ons in die periode bevinden, is uit den inhoud daarvan zonneklaar, want Zerubbabels naam wordt daarin uitdrukkelijk genoemd (4 : 6v.). Maar ook de laatste zes hoofdstukken passen alleen in dezen tijd. Immers het geslacht van David bekleedt onder de Judeërs nog een vooraanstaande plaats (12 : 8, 10; 13 : 1); ja men kende nog de nakomelingen van Davids weinig bekenden zoon Nathan (2 Sam. 5 : 14; Zach. 12 : 12) en dezen bezaten nog een bijzondere positie, hetgeen in 300 vóór Chr. ondenkbaar is, laat staan in 160 vóór Chr. Bovendien zijn blijkens 9 : 12 de Joden nog in gevangenschap, wat wel niemand zal laten slaan op de verstrooiïng ten tijde der Makkabeën. Daar komt nog bij, dat blijkens 13 : 2-6 de gilden der profeten nog bestonden, wat nog wel mogelijk is kort na het exil, maar niet in de derde of tweede eeuw vóór Chr. En eindelijk blijkt uit 14 : 10, dat men nog heugenis had aan een poort, die vroeger in Jeruzalem bestaan had, maar ten tijde van den profeet verdwenen was. Dat is heel goed mogelijk, als het niet te lang na het exil was. Maar dan is er ook geen enkel bezwaar tegen de laatste zes hoofdstukken evenals de eerste acht te erkennen voor het werk van Zacharia zelf, in wiens tijd zij zich het best laten verklaren.

Men eische geen bewijs, dat dit tweede deel van Zacharia's geschrift van dezen profeet afkomstig *moet* zijn. De bewijslast rust niet op hen, die de traditie aanvaarden, maar op hen, die haar tegenspreken. Zij moeten aantoonen, dat dit stuk onmogelijk van Zacharia wezen kan en dan moet erkend worden, dat daartegen nog geen enkel dwingend argument te voorschijn is gebracht. Natuurlijk, als men eerst uitgaat van de onderstelling, dat dit stuk moet worden verklaard naar den tijd van de derde of tweede eeuw vóór Chr., dan is het niet moeilijk daaraan argumenten voor zulk een late dateering te ontleenen, maar dan is men juist uitgegaan van hetgeen nog bewezen diende te worden. Omgekeerd zal men eerst behooren uit te gaan van de meening, dat de laatste zes hoofdstukken van Zacharia zijn en moeten trachten ze als zoodanig te verklaren om deze poging eerst op te geven, als dit inderdaad onmogelijk blijkt. En dat is nog niet gebleken.

Wel is gebleken, dat het tweede deel van ons boek niet één geheel vormt met het eerste deel daarvan. Dat blijkt niet uit het feit, dat in het eerste deel Zerubbabel als Messias zou zijn begroet en in het tweede deel de Messias een figuur van het groote einde zou wezen, want er zijn teekenen ook in het eerste deel — de straks te geven uitleg zal dat aantoonen en

men zie daarvoor Hoofdstuk V — dat de verwachting aangaande Zerubbabel reeds spoedig in teleurstelling omgeslagen was. Maar dat blijkt wel uit het feit, dat het eerste deel contemporain gebonden is, terwijl het tweede deel geheel en al eschatologisch gericht is, d.w.z. zich bezig houdt met de groote eindverwachting. Dat zijn twee geheel verschillende stukken, maar die daarom toch wel van een en denzelfden profeet kunnen zijn, alleen in twee geheel verschillende stadia van diens optreden.

Het eerste stadium valt dan in 520 vóór Chr. en kort daarna. De gegeven data (1 : 1, 7; 7 : 1) laten dienaangaande niet den minsten twijfel bestaan. En het tweede stadium? Als wij dat willen bepalen, dan denken wij weer aan 9 : 13, waar melding wordt gemaakt van de Grieken. Dat behoeft niet te beteekenen, dat deze toen reeds een wereldmacht vormden, die Perzië had afgelost. Het aangehaalde vers spreekt niet over een gebeuren in het heden, maar in de toekomst. En zoo kan de profeet zeer wel de verwachting uitspreken, dat de Grieken een te duchten wereldmacht in de toekomst zouden ontplooien, die het Perzische rijk zou opvolgen [9]). Na de nederlagen, die de Perzische legers tegen de Grieken geleden hadden, was er voor zulk een verwachting alle aanleiding, en bij een profeet is zulk een helder perspectief in het verdere verloop der wereldgeschiedenis volstrekt niet onmogelijk. Maar dan volgt hieruit, dat wij ten aanzien van het tweede gedeelte van Zacharia's boek moeten afdalen tot omstreeks 480 vóór Chr. Toen immers was bij de slag bij Salamis de roem van Marathon, in 490 vóór Chr. behaald, bevestigd en duidelijk gebleken, dat Perzië in Griekenland zijn weerga gevonden had, en de verwachting was niet ongerijmd, dat dat in de toekomst zijn overweldiger worden zou, wat ook inderdaad het geval geweest is onder Alexander den Groote.

De slotsom, waartoe deze overwegingen leiden, is dus deze: Zacharia trad als profeet op in 520 vóór Chr. en de prediking, die hij tot zijn volk richtte in de jaren 520—518 vóór Chr. is in de eerste acht hoofdstukken van zijn boek bewaard gebleven. Met die prediking heeft hij krachtig medegewerkt tot de voltooiïng van den herbouw van den tempel, al vermelden die hoofdstukken niet, dat die herbouw gereed gekomen is. Het eerste gedeelte van ons profetisch boek moet dus voltooid zijn vóór 516 vóór Chr., want in dat jaar is de herbouwde tempel ingewijd (Ezra 6 : 15). Daarna heeft Zacharia een tijd lang gezwegen; de groote teleurstelling was hem te machtig geworden, toen met de voltooiïng van den tempel de messiaansche heilstijd niet aangebroken was, ja toen het scheen, als week die gouden tijd al verder weg. In die lange jaren van zwijgen rijpte de

---

9) Zacharia kent de Grieken blijkbaar niet, want hij noemt ze „slingeraars" (9 : 15).

jeugdige Zacharia tot den grijsaard. Maar één ding hadden die jaren niet kunnen doen: zij hadden het geloof niet kunnen blusschen, dat toch eens de heilstijd aanlichten zou, zij het ook na en door zwaren strijd en door diepe oordeelen heen. Ja, de tijd van zwijgen heeft die heilsverwachting, die nu van zuiver eschatologischen aard geworden was, nog te meer verdiept en versterkt. En dan grijpt de oude Zacharia nog eenmaal naar de pen en schrijft neer wat Israëls God hem gelast heeft aan zijn volk over te brengen. Dat is dan na 480 vóór Chr. En in het eschatologisch vergezicht, dat de grijze Zacharia dan heeft en aan zijn volk overbrengt, wil hij aan de vromen onder dat volk den diepen en hoogen troost bieden, dien hij daarin zelf gesmaakt heeft. Het heden moge dan teleurstellen, eens breekt de heerlijke toekomst aan, waarin Gods beloften vervuld zullen zijn en waarin Gods stralend heil over het uitverkoren volk zal opgaan. En die troost is voor Zacharia genoeg geweest. Die troost zij ook voor ons genoeg, die vaak moedeloos en soms wanhopig dreigen te worden, als het heden zoo bitter weinig te zien geeft van de openbaring van Gods eeuwig koninkrijk en van de vervulling van zijn heerlijke beloften. „Want ik houd het daarvoor, dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet is te waardeeren tegen de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden" (Rom. 8 : 18).

HOOFDSTUK IV

Zacharia als Ziener.

Het was de vier en twintigste dag der elfde maand van het tweede jaar van koning Darius, d.i. Februari 519 vóór Chr. Reeds hadden in de vroege morgenuren velen zich naar de offerplaats gespoed om getuige te zijn van de plechtigheid van het dagelijksche morgenoffer. Tevens konden zij in oogenschouw nemen, hoe men sedert vijf maanden (Hagg. 2 : 1) met den herbouw van den tempel was gevorderd. In de nabijheid van het altaar ontmoette hun de jonge priester Zacharia. Zoodra men hem gewaar werd, groepeerde zich een dichte kring van mannen om hem heen, want men wist van hem, dat hij drie maanden geleden als profeet was opgetreden, en men hoopte, dat hij hun een woord Gods te verkondigen had. Daarin werden zij niet teleurgesteld, want Zacharia wenkte met de hand ten teeken, dat zij moesten luisteren, en begon toen aldus:

Ik heb vannacht [1]) *een gezicht gehad . . .* (1 : 7v).

Ja, dat was een nacht geweest, die Zacharia zijn leven lang in herinnering zou blijven. Tot achtmaal toe deed zich voor hem een gezicht op, wonderlijk van inhoud en vorm, maar waarvan hij wist, dat het niet uit eigen binnenste voortkwam, maar hem door God gegeven was, en hij vermoedde, dat het een rijke en diepe beteekenis had. Dat was openbaring van den God van Israël aan hem, en die openbaring legde hem de verplichting op als profeet tot zijn volk te prediken. Die prediking behoefde niet anders te zijn dan een eenvoudig overbrengen van hetgeen hij in den nacht van zijn God ontvangen had.

[1]) Zoo moet ongetwijfeld vertaald worden en niet: op een nacht. De nachtgezichten werden op den morgen volgende op den nacht, waarin Zacharia ze ontvangen had, door hem aan het volk meegedeeld. En zij werden alle in eenzelfden nacht ontvangen.

Er zijn geleerden, die het ervoor houden, dat de nachtgezichten niet anders zijn dan litteraire inkleeding. Zacharia zou dus in het geheel niets geschouwd hebben, maar de voorstelling, alsof dat wel het geval zou zijn geweest, zou alleen maar een bepaalde stijlfiguur zijn geweest, door hem aangewend om zijn gedachten ingang te doen vinden [2]. Deze stelling nu moet zoo krachtdadig mogelijk weersproken worden. Indien de nachtgezichten gekunstelde, litteraire inkleeding waren, dan zouden zij wel wat correcter afgewerkt zijn, wat nu volstrekt niet het geval is. Ik wijs bijv. op 2 : 1-4, het nachtgezicht van den man, die Jeruzalem gaat opmeten. Het blijkt uit het slot van dit nachtgezicht, dat het de bedoeling van dien metenden man was, dat Jeruzalem een muur zou krijgen, maar in 2 : 2 wordt dat niet uitgedrukt. Iets soortgelijks valt op te merken bij het vijfde nachtgezicht, dat van den kandelaar, H. 4; in vs 12 wordt daar verklaring gevraagd van iets, dat te voren in de beschrijving van het gezicht in het geheel niet vermeld was. Zoo zijn er meer trekken, die onverklaarbaar, ja ontoelaatbaar zouden zijn, als de nachtgezichten niet meer waren dan een litteraire stijlvorm. Juist de verwardheid van de voorstelling en de incorrectheid van de weergave bewijzen, dat wij hier met werkelijke nachtgezichten te doen hebben, die inderdaad geschouwd zijn.

Men verwarre de nachtgezichten niet met droomen [3]. Inderdaad heeft God, met name in den aanvang van de geschiedenis der openbaring, zich van den droom als openbaringsmiddel bediend. We denken aan den droom van Jakob te Bethel en aan de droomen van Jozef. Doch hoe hooger de zon der openbaring rees, des te minder waarde behield de droom als instrument voor die openbaring. Hoe ongunstig een Jeremia over den droom als openbaringsmiddel oordeelde, kunnen we lezen in Jer. 23 : 25-28; en met dit oordeel stemde Zacharia volkomen in (10 : 2). Dit maakt het hoogst onwaarschijnlijk, dat deze profeet zich voor zijn verkondiging op droomen zou hebben beroepen.

Daartegen is trouwens nog een tweede bezwaar. Bij den droom ook als instrument der openbaring, speelt het psychologische element een belangrijke rol en de diepte-psychologie doet hierbij verrassende onthullingen. Maar zoo is het niet in deze nachtgezichten van Zacharia. Hier speelt het psychologisch element in het geheel geen rol. Het zijn geen beelden, opgekomen uit zijn eigen ziel, maar beelden, die hem in den letterlijksten zin zijn „gegeven". Het is alles volstrekt objectief. Het is,

---

[2] Zoo *Meinhold*, Altes Testament, 290. *Marti* schijnt in zijn commentaar ook in deze richting te wijzen (als. 401).

[3] Zoo ook terecht *Ridderbos*, Godswoord VI, 250. Reeds eerder *König*, Der Offenbarungsbegriffs des Alten Testaments, II, 1882, 247.

zooals de profeet het zelf uitdrukt: de HEERE deed het hem zien (1 : 20; 3 : 1). Trouwens, een kandelaar, zooals die in H. 4 wordt ontworpen, zou in geen geval gedroomd kunnen zijn, omdat hij elke gelijkenis met welken kandelaar ook ten eenemale mist.

Dan is er nog een derde. Als hij deze openbaringen ontvangt, heeft hij juist het besef van wakker te zijn. Zie 4 : 1:

> *En de engel, die met mij sprak, kwam terug en wekte mij, zooals een man uit zijn slaap gewekt wordt.*

De tijden tusschen twee nachtgezichten slaapt de profeet juist. Daarmee is duidelijk te kennen gegeven, dat wij hierbij met geen droomen te doen hebben. Bij de ontvangst ervan is de profeet tot verhoogde waakzaamheid gewekt, is zijn oog gescherpt voor hoogere werkelijkheden, staat zijn ziel open voor mededeelingen, die van Godswege rechtstreeks tot hem komen. De nachtgezichten zijn dus visioenen, zooals zij ook een Amos en een Jesaja ten deel vielen.

Om die reden aanvaarden wij ook niet de voorstelling, als zou in de eerste vijf visioenen een teekening worden gegeven van den tijd, die verstreken is tusschen omstreeks 540 vóór Chr. en dien van den profeet zelf [4]), terwijl de laatste in het zesde tot achtste visioen zou zijn geschetst. Daarmee wordt groot gevaar toegebracht aan het objectieve openbaringskarakter der nachtgezichten; feitelijk openbaren zij dan in het geheel niets, want zij vertellen alleen datgene wat de profeet uit zichzelf wist of althans weten kon. Daarbij komt nog, dat een dergelijke opvatting van de visioenen tot een verklaring daarvan noopt, die aan den inhoud en de bedoeling geen recht doet. De visioenen zijn geen retrospectieve geschiedschrijving, maar wel degelijk, zooals zij zich aandienen: profetie.

Daarmee wordt niet ontkend, dat er tusschen de verschillende visioenen logische samenhang te constateeren valt. Inderdaad is dat het geval. De eerste twee visioenen spreken over de voorbereiding van den messiaanschen tijd in de volkerenwereld, het derde over de bescherming in dien tijd tegen de vijandelijke aanvallen, het vierde tot zevende over de voorwaarden voor dien tijd, die eerst voldaan moesten zijn, en eindelijk het achtste visioen over de komst van het Godsrijk zelf. Maar deze logica is niet uit de ziel van den profeet opgekomen, doch is het gevolg van het feit, dat Gods Geest hem deze openbaringen ingaf met de bedoeling, dat hij die zoo dra mogelijk aan zijn volk zou overbrengen.

Dat wil echter niet zeggen, dat de visioenen een reeks van opeenvol-

---

[4]) *Noordtzij—Gispen* in Bijbelsch Handboek, O. T., 504.

gende gebeurtenissen beschrijven, die ook werkelijk in die volgorde achter elkaar zich zullen voordoen. Niets daarvan. Ten aanzien van deze visioenen moet hetzelfde geconstateerd worden als bij andere profetische, eschatologische stukken: er zit geen voortgang in, maar alle deelen ervan bevinden zich op hetzelfde vlak en hebben betrekking op hetzelfde groote wereldeinde [5]. En elke poging toch een chronologische volgorde te willen construeeren, is van te voren tot mislukking gedoemd. Om één concreet voorbeeld te noemen: zoo moet de werking van den vloek in 5 : 1-4 niet wat den tijd betreft na de reiniging van het land gesteld worden, waarvan 3 : 9 gewaagt, maar in beide teksten wordt dezelfde gedachte uitgedrukt, alleen van verschillende zijde bezien. In beide gaat het om de wegneming van de zonde als onmisbare voorwaarde voor de komst van het messiaansche heil.

De acht nachtgezichten zijn, zooals duidelijk blijkt uit de wijze, waarop telkens een volgend visioen wordt ingeleid, in een en denzelfden nacht ontvangen, en zij zijn den volgenden morgen door Zacharia aan de vergaderde menigte bekend gemaakt [6]. Zoo zagen wij den jongen profeet reeds te midden van een aandachtigen kring luisteraars verkondigen wat zijn God hem in den pas verstreken nacht geschonken had. Wij willen mee naar hem gaan luisteren, maar telkens zijn rede onderbreken om met eenige beschouwingen het gehoorde te verduidelijken, want dit is het verschil tusschen Zacharia's eerste hoorders en ons, dat zij als zonen van het oude Oosten geen nadere verklaring van noode hadden, omdat de geschetste beelden voor hen zonder meer duidelijke taal spraken, terwijl voor ons Westerlingen, een uitleg wel degelijk noodig is, daar de beelden en gedachten voor een belangrijk gedeelte ver buiten onzen geestelijken gezichtskring gelegen zijn. Toch zal het de moeite loonen naar Zacharia's woord te luisteren en daarover dieper na te denken, omdat de Godsopenbaring, die hem te beurt viel, niet alleen van waarde en beteekenis was voor de Joden van zijn eigen tijd, maar voor de gemeente van Jezus Christus van alle tijden, en mitsdien ook van onzen tijd. Profetische woorden zijn nu eenmaal als zoodanig eeuwigheidswoorden en juist daarom bezitten zij de hoogste actualiteit.

Laten we nu dan luisteren naar wat Zacharia ons over dien gedenkwaardigen nacht heeft mede te deelen.

---

[5]) Iets dergelijks is ook op te merken met betrekking tot het boek Openbaring. Ook daarin is geen chronologische opeenvolging te ontdekken, maar van begin tot einde houdt dat zich bezig met het wereldeinde en wat daarmee in onmiddellijk verband staat, Zie mijn „Openbaring van Johannes", blz. 76.

[6]) *Ridderbos*, Godswoord IV, 249.

Eerste nachtgezicht: de ruiterscharen (1 : 8-15).
8 *Ik heb van nacht een gezicht gehad, en zie, een man reed op een*
rood paard en hij stond tusschen de mirten, die in de diepte waren,
en achter hem waren roode, voskleurige, witte en zwarte [7]) *paar-*
9 *den. Toen zeide ik: Wat zijn dezen, mijn heer? En de engel, die*
10 *tot mij sprak, zeide tot mij: Ik zal u toonen, wat dezen zijn. Toen*
hief de man, die tusschen de mirten stond aan en zeide: Dezen zijn
het, die de HEERE heeft uitgezonden om de aarde te doorkruisen.
11 *En zij antwoordden den Engel des HEEREN, die tusschen de*
mirten stond, en zeiden: Wij hebben de aarde doorkruist, en zie,
12 *de geheele aarde is volkomen rustig. Toen hief de engel, die met mij*
sprak [8]), *aan en zeide: HEERE der heirscharen, tot hoelang zult*
Gij U niet ontfermen over Jeruzalem en over de steden van Juda,
waarover Gij nu zeventig jaar vergramd zijt geweest? Toen ant-
13 *woordde de HEERE den engel, die met mij sprak, goede, troost-*
14 *rijke woorden. Daarop zeide de engel, die met mij sprak, tot mij:*
Predik aldus: Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Ik ben voor
Jeruzalem en voor Zion in grooten ijver ontbrand. Daarom ben Ik
15 *met een grooten toorn vertoornd op de overmoedige volken, die,*
toen Ik een weinig toornde, ten kwade hebben geholpen.

Het is niet noodig in een nachtgezicht als dit alles zoo te persen, totdat het een beteekenis ontvangen heeft. Zoo is het wel de vraag, of de mirten in dit visioen een bijzondere beteekenis hebben, of dat zij alleen maar dienen tot stoffeering van de omgeving. De mirte (Jes. 41 : 19; 55 : 13) is de bruidsbloem bij uitnemendheid [9]). Deze mirten staan in de diepte. Het kan zijn, dat het bepalend lidwoord „de" hier een bekende plaats in de omgeving van Jeruzalem aanduidt, het kan ook zijn, dat het een algemeenen zin heeft. *Valeton* was de eenige, die niet „diepte" vertaalde, maar „schaduw". In geen geval zoeke men die hier bedoelde plaats in het paradijs, zooals *Smit* wil. Als dit onderdeel van het visioen eenige beteekenis heeft, dan misschien deze, dat daardoor de toestand van Gods volk wordt uitgebeeld, dat liefelijk is en nauw met God verbonden, maar in de diepte der vernedering verkeert.

Wie is die man tusschen de mirten, gezeten op het roode paard? Deze is zeker niet God, over wien in vs 12 in den derden persoon gesproken wordt. Hij is ook niet de tolk-engel, over wien eerst vs 9 het heeft. Hij

[7]) Zooals de Hebr. tekst thans luidt, noemt deze drie kleuren. Een overeenkomstige passage (6 : 2v) noemt er vier. Zonder dat men onze plaats gelijk gaat maken aan 6 : 2v, mag toch wel de gevolgtrekking worden gemaakt, dat de zwarte kleur uit onzen tekst is weggevallen en dus moet worden ingevoegd.

[8]) De Hebr. tekst heeft hier: de Engel des HEEREN. Dat dit kennelijk fout is, blijkt uit vs 13, waar de Heere den engel, die met mij sprak" antwoord geeft. In dien zin heb ik dan ook vs 12 verbeterd.

[9]) Hebr. *hadassim;* in het Assyrisch is *hadassatu* zelfs het woord voor „bruid".

stelt zeker niet Christus voor en allerminst de zon (zoo *Smit)*, of Alexander den Groote. In vs 11 wordt ons duidelijk gezegd, dat de man tusschen de mirten de Engel des HEEREN is, d.i. de verschijning, die oudtijds meer dan eens optrad en die niet anders is dan de zichtbare openbaring van Gods onzichtbare wezen en in zooverre de voorafschaduwing van Christus. Deze Engel des HEEREN wordt hier voorgesteld als de bevelhebber eener ruiterij, evenals hij ook in Joz. 5 : 13-15 als een krijgsman verschijnt. Deze ruiterschare is gezeten op paarden van vier verschillende kleuren: rood, voskleurig, wit en zwart. Ongetwijfeld speelt hier een mythologisch element door, waarbij de ruiters verdeeld worden over de vier windstreken en geteekend naar de vier planeten: Mercurius - West - rood; Mars - Zuid - voskleurig; Jupiter - Oost - wit; Saturnus - Noord - zwart. Men zie in deze ruiterschare zeker geen teekening van den zonsopgang en nog minder een uitbeelding van den Perzischen postdienst.

Het blijkt uit het vervolg, dat deze ruiterij een inspectietocht over de geheele aarde heeft gemaakt, natuurlijk iedere groep naar de eigen windrichting overeenkomstig de kleur, en nu komen zij aan hun bevelhebber, den Engel des HEEREN, rapport uitbrengen [10]) en dit luidt: Wij hebben de aarde doorkruist, en zie, de geheele aarde is volkomen rustig [11]).

Wel verre van daardoor gerustgesteld en verblijd te zijn, zooals wij zouden verwachten, want wat lijkt ons nu begeerenswaardiger dan een rustige wereld? breekt de profeet in een hartstochtelijke kreet uit. Of eigenlijk doet hij dat zelf niet, maar de tolk-engel doet dat voor hem [12]). Hij vraagt, hoe lang het nog wel duurt, eerdat God zich over Jeruzalem en over de steden van Juda ontfermt, waarover Hij nu reeds zeventig jaar vergramd is geweest. Dat laatste is natuurlijk een benaderend, afgerond getal, want de ballingschap begon in 586 vóór Chr. en nu zijn we in 519 vóór Chr. [13]). De volkomen rust der geheele aarde heeft den profeet dus hevig ontsteld. En geen wonder. Immers Haggaï had weinige maanden geleden (Hagg. 2 : 7-10, 22-24) geprofeteerd, dat de geheele volkenwereld, ja hemel en aarde, bewogen zouden worden, en hij had dat aangekondigd als de inleiding tot den zoo vurig verwachten en verlangden messiaanschen tijd. En het had er even op geleken, dat de gehoopte roering in de volkenwereld zou plaats grijpen, toen Darius' regeering met onlus-

---

[10]) Diegenen, die in den man tusschen de mirten God zien, zijn genoodzaakt vs 10 als invoegsel te schrappen. Zoo bijv. *Marti.*

[11]) Het Hebr. drukt dat door twee deelwoorden uit. Letterlijk: zit neer en is stil.

[12]) Zie over de positie van den tolk-engel, blz. 26.

[13]) Een andere berekening van de 70 jaren treffen we in Jer. 25 : 11 vv. en 29 : 10 aan, waar geteld wordt van 597 (volgens sommigen van 605) voor Chr. af.

ten en oproeren aanving. Maar ach, het was nu weer rustig, want Darius was over alle opstandelingen meester geworden en van het verwachte messiaansche heil was niets, maar dan ook niets gekomen. Wat werd er nu van Haggaï's heerlijke profetie?

Deze stoute, profetische gedachte moesten wij ook meer hebben. Wij meenen al te vaak, dat een rustige wereld ons christelijk ideaal moet zijn en dat zulk een wereld, indien zij niet het Godsrijk zelf is, dan toch aardig naar het Godsrijk op weg is. En het is juist omgekeerd. De heilstijd komt niet als de eindelijke bekroning van een lange rust, maar die breekt aan na een heftige bewogenheid en een zwaren strijd. En wanneer deze laatste verschijnselen zich voordoen, dan moeten wij daaronder niet vervaard raken, maar dan moeten wij juist blijden moed vatten en vast onze overwinningsliederen gaan zingen, omdat zoo alleen het Godsrijk komen kan en ook komen zal.

Want daaraan moet Zacharia niet twijfelen: Gods beloften worden vervuld. De profeet verneemt goede, troostrijke woorden. Een profeet behoeft niet alleen boetprediker en oordeelsaankondiger te zijn; hij mag ook trooster en brenger van een heilsboodschap wezen. Echter is hij niet voor allen dezelfde. Voor de goddeloozen is hij de aankondiger van het oordeel en voor de vromen de trooster met het komende heil.

Dat dat heil eens stellig aanbreekt, daarvoor is Gods ijver borg. God duldt niet, dat zijn eer aangerand wordt, doordat Jeruzalem en Zion in zoo deerniswekkenden toestand blijven. Daardoor wordt zijn jaloerschheid gaande gemaakt, die het niet zetten kan, dat de overmoedige volken, die Israël zoo geteisterd hebben, machtiger zouden schijnen dan Hij. God ijvert voor Jeruzalem, maar alleen, omdat dat de stad van den Zion, den tempelberg, is, en in den zegen van Jeruzalem zou vanzelf heel Juda deelen. Wel heeft God die overmoedige volken als instrumenten van zijn toorn gebruikt, toen Hij een weinig toornde — „een weinig toornen", zoo noemt God hier de heele lange ballingschap — maar zij hebben „ten kwade geholpen", d.w.z. zij hebben daarbij de kans waargenomen om hun woede aan Israël te koelen. En daarover zal Israëls God wrake doen. We hebben hier dezelfde gedachte, die ook in het slot van Jes. 9 : 6 uitgesproken wordt: „De ijver des HEEREN der heirscharen zal zulks doen." En ook daar komt deze uitspraak voor in verband met het groote messiaansche heil. En ook hier wordt onze profeet in dit visioen bemoedigd met de verzekering, dat ondanks alles, wat daartegen schijnt te pleiten, het Godsrijk toch eens zal komen.

En toeft Hij al, Hij kent zijn tijd:
Hij komt, Hij komt gewis.

Tweede nachtgezicht: de hoornen en de smeden (1 : 18-21).

18,19 *Ik sloeg mijne oogen op en zag en zie, vier hoornen. Toen zeide*
ik tot den engel, die met mij sprak: Wat zijn deze? En hij zeide
tot mij: Dit zijn de hoornen, die Juda en Jeruzalem verstrooid
20,21 *hebben. Voorts deed de HEERE mij vier smeden zien. Toen zeide*
ik: Wat komen dezen doen? En hij zeide: Dit zijn de hoornen, die
Juda dermate hebben verstrooid, dat niemand het hoofd durft op-
heffen, en die (smeden) komen om ze te verschrikken, om de
hoornen neder te werpen van de volken, die den hoorn tegen het
land van Juda hadden opgeheven om het te verstrooien [14]).

Voor Zacharia's eerste hoorders was het volstrekt niet onzeker, wat die vier hoornen moesten voorstellen. De hoorn is in het oude Oosten het passende symbool voor de kracht (Deut. 33 : 17; 1 Kon. 22 : 11; Ps. 92 : 11; Jer. 48 : 25; Dan. 7 : 8). Het getal „vier" heeft betrekking op de vier windrichtingen en wijst aan, dat de hier uitgebeelde macht wereldmacht is. Men brenge deze hoornen niet in verband met de vier wereldrijken van Dan. 2 en 7, want zij komen tegelijk en niet na elkander op. Evenmin zie men in de vier hoornen vier koningen aangeduid (Tiglath-Pileser, Salmanassar, Sanherib en Nebukadnezar), want waarom zouden het juist deze vier zijn? terwijl ook daarbij hetzelfde bezwaar blijft, dat deze heerschers na elkander opgetreden zijn en de hoornen naast elkaar verschijnen [15]).

Van deze hoornen wordt gezegd, dat zij Juda en Jeruzalem verstrooid hebben. Hier mengt zich de verklaring in de mededeeling van het visioen, want het eigenlijke werk van een hoorn is niet verstrooien, maar stooten, doch wat de hoornen voorstellen, dat zijn de volken, die Juda verstrooid hebben. Het is duidelijk, dat onder deze volken allereerst Babylonië verstaan wordt, waaronder Juda zoo bitter te lijden had gehad. Maar daarnaast wordt evenzeer gedacht aan het Perzische rijk, want de hoornen zien niet alleen op een macht in het verleden, maar ook op de wereldmacht, zooals deze zich in het heden voordoet. De terugkeer uit de ballingschap lag reeds bijna twintig jaren achter den rug en al te duidelijk ondervond men de souvereiniteit van het Perzische rijk, waarvan ook Juda slechts een wingewest was en niet meer dan dat. Zoo beschouwden de Joden Perzië niet meer als bevrijder, maar als verdrukker.

---

[14]) Er is aan dit vs heel wat gecureerd, en op drastische wijze is men erin gaan snoeien. Inderdaad vertoont dit vs een zonderlingen stijl, want het zegt van hoornen, dat zij verschrikken en bevat een herhaling uit vs 19. Toch moeten we den tekst laten zooals die nu is, want de uitlegger van nu is niet verantwoordelijk voor den stijl van Zacharia, die visioen en verklaring dooreen mengde.

[15]) *Vos* denkt aan vier Diadochenrijken, dat zijn de rijken van de machthebbers, die de erfenis van Alexander den Groote onder elkander verdeelden.

Na de hoornen komen vier smeden op en ook daarin ziet Zacharia een handeling van den Zich openbarenden God; Hij deed hem de vier smeden zien. Dan richt de profeet in zijn visioen de vraag tot den tolk-engel: Wat komen dezen doen? En hij ontvangt ten antwoord, dat die smeden de hoornen komen verschrikken. Daarbij zijn weer beeld en verklaring met elkander vermengd. Bedoeld is natuurlijk, dat de smeden de hoornen komen verpletteren, of zoo als in ditzelfde vers staat: neerwerpen, maar, omdat de hoornen volken voorstellen, die met hun wereldmacht het Joodsche volk onderdrukken, wordt gezegd. dat deze volken verschrikt zullen worden.

Deze smeden zijn geen bepaalde historische personen. Het zijn ook geen engelen of andere hemelsche wezens. Reeds hun viertal bewijst, dat zij ook tot deze wereld behooren; zij beelden eveneens de wereldmacht af, maar dan een sterker wereldmacht, die de eerste wereldmacht vernietigt. Wat in dit visioen aan Zacharia geopenbaard wordt en wat wij daaruit als leering kunnen ontvangen, dat is deze waarheid, dat de wereldmacht nooit onbestreden heerscheres is; altijd komt er weer een sterker wereldmacht, die haar overweldigt. Anders gezegd: de wereld bereidt zelf aan haar wereldmacht den ondergang. En zoo volgen de wereldmachten elkander gedurende de geheele geschiedenis dezer aarde in onafgebroken reeks elkander op en elke wereldmacht heeft de sterkere wereldmacht te duchten, die aan haar bestaan een einde maakt. Zoo zag Zacharia den ondergang reeds voltrokken aan Babylonië; zoo verwachtte hij ook den ondergang van Perzië; en zoo voorzag hij den ondergang van welke volgende wereldmacht ook. En daarmee troostte God zijn dienstknecht. En daarmee trooste Hij ook ons, als wij soms verbijsterd raken door het aanhoudend woeden der wereldmachten, en Hij leere ons de brallende wereldmacht met medelijden aan te zien, omdat zij slechts één toekomst heeft en wel den radicalen ondergang. Heeft niet de Heiland gezegd: „Allen, die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan?" (Matt. 26 : 52).

Derde nachtgezicht: de man met het meetsnoer (2 : 1-5).

1 *Ik sloeg mijne oogen op en ik zag, en zie, een man, in wiens*
2 *hand een meetsnoer was. Toen zeide ik: Waar gaat gij heen? En*
hij zeide: Om Jeruzalem op te meten om te zien, hoe groot hare
3 *breedte en hoe groot hare lengte zal zijn. En zie, de engel, die met*
mij sprak, trad naar voren en een andere engel ging uit hem tege-
4 *moet. Toen zeide hij tot hem: Ga dien knaap ijlings zeggen: Dorpsgewijze* [16]) *zal Jeruzalem bewoond worden wegens de talrijkheid*

[16]) In het Hebr. letterlijk: als dorpen zal Jeruzalem bewoond worden. Het woord „dorp" ziet niet per se op een kleine nederzetting, maar duidt alleen een onversterkte plaats aan (Esth. 9 : 19).

5 *van menschen en vee daarin. Maar Ik zal haar zijn, luidt het woord des HEEREN, tot een vurigen muur rondom en Ik zal tot heerlijkheid daarin zijn.*

Zacharia ziet een man heengaan om Jeruzalem op te meten, maar de bedoeling is niet aldus de te herbouwen stad af te bakenen, zooals licht afgeleid zou kunnen worden uit het antwoord van den man in vs 2. Het blijkt uit vs 5, dat het om heel iets anders gaat en wel om de kwestie, of Jeruzalem een muur zal hebben. Op die vraag geeft ons visioen het krachtige antwoord: neen, Jeruzalem zal als een onversterkte stad bewoond worden; het heeft trouwens ook geen beschermenden muur van noode, want God zelf zal een vurige muur rondom de heilige stad zijn, die haar beveiligt [17]. En waarom zou Jeruzalem geen muur hebben? Omdat het daarvoor veel te groot zou wezen; het zou zooveel menschen en vee bevatten, dat het zich eenvoudig niet binnen een muur zou laten knellen. Dus rondom Jeruzalem geen muur.

Dit visioen levert het bewijs, dat in 519 vóór Chr. Jeruzalem nog niet herbouwd was, maar verwoest en verlaten lag, zooals het in 586 vóór Chr. was achtergelaten, en het schijnt een program te bevatten voor den aanstaanden wederopbouw van de stad: geen muur. Dan moet men alleen toegeven, dat de herbouwers van Jeruzalem aan dit program zich niet gehouden hebben. Ik denk met name aan den voornaamste onder hen, Nehemia, wiens levenswerk het is geweest Jeruzalem van een muur te voorzien, en die de vaste overtuiging bij zich omdroeg, dat God van den hemel hem dit werk zou doen gelukken. En de H. Schrift teekent ons dit werk van Nehemia als een Gode welgevallig werk. Hoe is het nu? Of beter: hoe moet het nu zijn? Zacharia, de profeet, zegt: rondom Jeruzalem geen muur. En Nehemia, de politicus, zegt: rondom Jeruzalem een muur.

Dat schijnt een onverzoenlijke tegenstrijdigheid, maar dat is het alleen, als we uit het oog verliezen, dat het Jeruzalem van Nehemia niet het Jeruzalem van Zacharia is. Voor Nehemia is het de politieke en religieuze hoofdstad van Juda, die beschermd moet worden tegen mogelijke bedreigingen van een vijand. Voor Zacharia is het de zichtbare openbaring van het Godsrijk, dat door een muur alleen maar geschaad wordt. In dit geval moet het Jeruzalem van Nehemia natuurlijk een muur hebben, want alle aardsche, wereldsche grootheden hebben een muur noodig, omdat zij anders onder den voet worden geloopen. De staat heeft een muur noodig — zijn leger; de maatschappij heeft een muur noodig — haar wetten; de kerk heeft een muur noodig — haar belijdenis en orde. En het is mis-

[17]) *Ridderbos* ontkent, dat dit de zaak is, waarom het in dit visioen gaat, maar zijn verklaring ervan is er niet aannemelijker op geworden.

dadig deze dingen zonder muur te willen laten voortbestaan. Dan gaan zij ten onder. Maar niet aldus met het Godsrijk. Het Jeruzalem van Zacharia behoeft geen muur, mag zelfs geen muur hebben. Het Godsrijk moet naar alle zijden open liggen om in zijn alzijdigheid ruimte te bieden voor allen. Het zou van een muur hinder hebben, want daardoor zou het weer een stuk wereld worden, het zou begrensd worden, het zou tot de geschiedenis gaan behooren, het zou vergankelijk zijn. Wel is het begrijpelijk, dat menschen in hun bezorgdheid en ongeduld ook het Godsrijk van een muur willen voorzien, maar de profeet hoort den engel een dergelijke bedoeling als kinderwerk bestempelen, als deze een anderen engel opdraagt: „Ga dien knaap ijlings zeggen ..." (vs 4). En tegen dergelijk „kinderwerk" wil God door dit visioen Zacharia zoowel als zijn tijdgenooten waarschuwen. Maar daardoor waarschuwt God tevens ons.

Vierde nachtgezicht: de hoogepriester Jozua (3 : 1-7).

1 *En de HEERE toonde mij den hoogepriester Jozua, staande voor*
den Engel des HEEREN, terwijl de satan aan zijn rechterhand stond
2 *om hem te weerstaan. En de Engel des HEEREN* [18]) *zeide tot den*
satan: De HEERE dreige u, satan, ja de HEERE dreige u, daar Hij
Jeruzalem verkiest. Is deze niet een brandhout uit het vuur gerukt?
3 *— Jozua nu was met vuile kleeren bekleed toen hij voor den Engel*
4 *stond. — Toen hief hij aan en zeide tot degenen, die vóór hem ston-*
den: Verwijdert de vuile kleeren van hem — en hij zeide tot hem:
Zie, Ik heb uwe ongerechtigheid van u doen weggaan — en bekleedt
5 *hem* [19]) *met feestgewaden. Daarom zeg Ik: Laten zij een reinen*
tulband op zijn hoofd zetten. Toen zetten zij hem een reinen tulband
op zijn hoofd en zij trokken hem statiekleederen aan; en de Engel
6 *des HEEREN stond (daarbij). Toen verzekerde de Engel des*
7 *HEEREN Jozua nadrukkelijk: Zoo zegt de HEERE der heir-*
scharen: Indien gij in mijne wegen wandelt en indien gij de door Mij
opgedragen taak waarneemt, dan zult gij zoowel mijn huis richten als
ook mijn voorhof bewaken, en Ik zal u toegang geven tusschen
dezen, die (hier) staan.

Van der Flier [20]) wil dit stuk niet tot de visioenen rekenen, maar voegt het tezamen met 4 : 6vv. en 6 : 9vv. Hij heeft daarmee geen navolging gevonden. En terecht rekenen alle uitleggers na hem deze verzen wel tot de visioenen, waarvan zij kennelijk een onderdeel uitmaken.

Duhm onderscheidt in dit gedeelte twee handelingen, n.l. een ont-

[18]) De Hebr. tekst heeft: en de HEERE zeide, maar, daar het hier over God gaat, moet de tekst gecorrigeerd worden en voor „HEERE" gelezen worden „Engel des HEEREN".

[19]) Hebr. heeft: u. Men leze met de Grieksche vertaling: hem.

[20]) *Van der Flier*, Studiën u. Kritiken, 1906, 30 ff.

zondiging van Jozua en een installatie van hem als hoogepriester. De eerste zou getypeerd worden door de verwisseling van de kleeding en de tweede door het opzetten van den reinen tulband. Daartoe schrapt hij in vs 4 de woorden: „en bekleedt hem met feestgewaden". Maar het is afgezien van andere bezwaren niet juist van een installatie van Jozua als hoogepriester te spreken, daar deze reeds hoogepriester was, toen Zacharia dit gezicht ontving, dus niet meer geïnstalleerd behoefde te worden.

Het is onder de uitleggers nog al eens gebruikelijk te zeggen, dat Jozua hier staat als vertegenwoordiger van het geheele volk en dat hier dus getoond wordt, dat het volk als zoodanig met zonde bevlekt is en door God gerechtvaardigd wordt. Maar deze gedachte moet worden afgewezen, omdat de tekst er met geen woord over rept. Integendeel besluit deze het visioen met een woord dat heel persoonlijk Jozua geldt (vs 7) en betrekking heeft op de priesterlijke taak, die op hem rustte. Jozua wordt dus hier wel heel duidelijk als persoon gezien en niet als representant van het volk.

De ziener is getuige van een hemelsch tooneel, dat zich afspeelt vóór den Engel des HEEREN. Een tolk-engel ontbreekt in dit visioen [21]). Was die hierbij niet noodig, omdat dit gezicht op zichzelf duidelijk genoeg was en geen nadere verklaring behoefde? De profeet ziet vóór den Engel des HEEREN, die waarschijnlijk als rechter gezeten is, den hoogepriester Jozua staan, terwijl de satan rechts van hem staat, „om hem te weerstaan", wat hier zooveel wil zeggen als: om gronden aan te voeren, waarom Jozua ongeschikt zou zijn voor het hoogepriesterlijke ambt. Uit Ps. 109 : 6 heeft men wel afgeleid, dat bij een proces onder Israël de aanklager altijd aan de rechterhand van den beschuldigde stond, maar uit dienzelfden psalm (vs 31) blijkt, dat daar ook de plaats van den verdediger was. „Aan zijne rechterhand" zal dan de beteekenis hebben van: naast hem.

Welke aanklachten de satan tegen Jozua inbrengt, wordt niet gezegd. Blijkbaar doet er dat in het visioen niet toe. Het is genoeg, dat hij hem aanklaagt. En eerlijkheidshalve moet gezegd worden, dat de satan het niet zonder goede gronden doet. Dit wordt uitgebeeld door het feit, dat Jozua daar staat gehuld in vuile kleederen. Satan liegt dus niet, als hij Jozua ongeschikt noemt voor de vervulling van het ambt van hoogepriester. Jozua was inderdaad onrein en het hoogepriesterschap onwaardig. Waarom? Om persoonlijke vergrijpen zijnerzijds? Dan zou dat wel gezegd zijn. Daarentegen wordt er wel op gewezen, dat Jozua als een brandhout uit het vuur is gerukt (vs 3), waarmee op het feit gezinspeeld wordt, dat hij

[21]) Ten onrechte stelt *Sellin* den Engel des HEEREN met den tolk-engel gelijk. Reeds het eerste visioen heeft kunnen leeren, dat die gelijkstelling onjuist is.

uit de Babylonische ballingschap verlost was. Dus zullen we in die ballingschap de reden hebben te zoeken, waarom naar het oordeel van sommigen Jozua geen recht kon doen gelden op het hoogepriesterlijke ambt. Hij had te lang in een heidensch land verkeerd en zich daarom verontreinigd. Wie dat meenden, dat waren natuurlijk de achtergeblevenen, die zichzelf beter achtten dan de weergekeerden, en die liever gezien hadden, dat iemand uit hun kringen tot het hoogepriesterlijke ambt geroepen was geworden. De vuile kleeding beduidt dus niet, dat Jozua werkelijk gezondigd had, maar alleen, hoe hij door een gedeelte van het volk ongunstig beoordeeld werd [22]).

Tegen deze beoordeeling der achtergeblevenen keert zich dit nachtgezicht. Zacharia hoort den Engel des HEEREN de dreiging Gods aankondigen en hij verneemt het bevel, dat aan Jozua een reine tulband en statiekleederen verstrekt zullen worden [23]). Dit wordt verklaard met de woorden: „Zie, Ik heb uwe ongerechtigheid van u doen weggaan", d.w.z. Ik heb u gerehabiliteerd en acht u wel geschikt voor dit hooge ambt (vs 4). *Marti* schrapt deze woorden, maar terecht merkt *Duhm* daartegen op, dat dan het belangrijkste woord uit het visioen, waarom het juist gaat, wordt verwijderd.

Als motief wordt daarvoor aangevoerd, dat Jozua een brandhout is, uit het vuur gerukt, d.w.z. teruggekeerd is uit de ballingschap. Daarmee wordt dus uitgesproken, dat de leiding van het herrezen volk mocht en moest berusten bij de gerepatriëerden en niet bij de achtergeblevenen. Daarmee wordt het geestelijk bezit waarmee de weergekeerden uit Babylonië in Palestina waren gekomen normatief verklaard voor het geheele volk. Al wisten wij van Zacharia niet meer dan dit, dan zou hij nog een der grondleggers van het latere Jodendom genoemd mogen worden, alleen reeds om dit vierde nachtgezicht.

In naam van zijn goddelijken Koning voegt de Engel des HEEREN aan de handelingen van dit visioen nog een woord van vermaning toe [24]). Als Jozua in de wegen des HEEREN zal wandelen en de hem opgedragen taak getrouw vervullen, dan zal hij Gods huis mogen richten, zijn voorhof

---

22) *Haller*, a. w. 99, denkt, dat de aanklacht juist uitging van de teruggekeerden, die Jozua voor het ambt onwaardig achtten, omdat hij dienst gedaan had bij het noodheiligdom der achtergeblevenen, dat voor Haggaï en Zacharia als onrein gold. Daartegen valt op te merken, dat Jozua stellig zijn ambt bekleed had bij het altaar, dat naar Ezra 3 : 1—7 was opgericht, en waartegen Zacharia zeker geen bezwaar zal hebben gehad; integendeel!

23) Het Hebr. heeft in vs 5 alleen *begadim*, dat wel „kleederen" beteekent, maar daarom nog niet, zooals sommigen willen, de toevoeging vereischt van het adj. „reine", want uit 1 Kon. 22 : 10 blijkt, dat dit woord in het Hebr. ook de statiekleeding aanduidde.

24) Daarbij stond de Engel des *Heeren*. Hij was gaan staan toen Jozua plechtig met

bewaken en — hierin ligt duidelijk een climax — toegang krijgen tusschen degenen, die als hofstaat rondom den HEERE staan. Allereerst merken wij op, dat dus het priesterambt als zoodanig niet voldoende is om Jozua de gunst Gods te verzekeren, een waardeering van het door hem bekleede ambt, die ons bij een priester als Zacharia was wel bijzonder treft. Die gunst Gods was gebonden aan twee voorwaarden, een zedelijke en een cultische. De eerste wordt aldus uitgedrukt: „indien gij in mijne wegen wandelt" en de tweede: „indien gij de door Mij opgedragen taak waarneemt" [25]). Beide voorwaarden worden als gelijkwaardig naast elkaar gesteld, hetgeen volkomen strookt met den na-exilischen tijd. Vervult Jozua deze beide voorwaarden, dan zal hij toegang ontvangen tusschen de engelen, die bij den HEERE staan. Dat ziet niet op een zalig sterven en een in den hemel komen daarna. Men make met *Calvijn* van de engelen ook geen vertegenwoordigers der gemeente. De bedoeling zal zijn, dat als Jozua Gode welgevallig leeft en getrouw zijn ambt vervult, hij even dicht bij den troon van God zal zijn als de engelen. Welk een grootsche gedachte: de engelen zijn niet dichter bij God dan de hoogepriester in zijn tempel! Dat Jozua onder de engelen hemelsche geleiders zou krijgen, zooals sommigen willen, daarvan is in deze woorden in het geheel geen sprake.

Zoo koos Zacharia, door den volgenden dag ook dit visioen als een getrouw profeet aan het volk over te brengen, partij voor den toentertijd fungeerenden hoogepriester Jozua en voor diens aandeel in de leiding van het geestelijk leven van het volk, en dat wel, omdat God hem geopenbaard had, dat Hij zelf de onreinheid waarmee hij krachtens zijn verblijf in het heidensche land mocht zijn besmet door zijn terugkeer in Palestina als verwijderd beschouwde. Zulk een hoogepriester, die door de ballingschap heen gelouterd was, hem kon Israëls God juist in zijn dienst gebruiken.

Vijfde nachtgezicht: de gouden kandelaar (4 : 1-5; 11-14).

1 *En de engel, die met mij sprak, kwam terug* [26]) *en wekte mij,*

de statiekleederen bekleed werd. *Marti* combineert de laatste woorden van vs 5 met vs 6: de Engel zou zijn gaan staan om Jozua te vermanen. Ik geloof niet, dat deze combinatie juist is, want het onderwerp wordt in vs 6 opnieuw omstandig ingeleid.

[25]) Men lette wel op, dat de Engel des *Heeren* hier namens God spreekt: God heeft de hoogepriesterlijke bediening aan Jozua toevertrouwd.

[26]) Sommigen vatten het werkw. *wajjasob* als hulpwerkw. op en vertalen dan: en de engel... wekte mij weer. Maar hier is het geen hulpwerkw. want daarvoor is het te ver van het hoofdwerkw. verwijderd. In 5 : 1 en 6 : 1 is datzelfde woord wel hulpwerkw., maar daar staat het ook vlakbij het hoofdwerkw.

2 *zooals een man uit zijn slaap gewekt wordt. En hij zeide tot mij: Wat ziet gij? En ik zeide: Ik zie, en zie, een kandelaar, geheel van goud en een oliehouder daar bovenop en zeven lampen daaraan en*
3 *zeven leidingen* [27]) *naar de lampen, die daaraan zijn; en twee olijfboomen daarbij* [28]), *één rechts van den oliehouder en één links.*
4 *Toen hief ik aan en zeide tot den engel, die met mij sprak: Wat*
5 *beteekent dat, mijn heer? En de engel, die met mij sprak, antwoordde en zeide tot mij: Weet gij niet, wat dit beteekent? En ik zeide:*
11 *Neen, mijn heer. Toen hief ik aan en zeide tot hem: Wat beteeke-*
13 *nen die twee olijfboomen rechts en links van den kandelaar? Toen zeide hij tot mij: Weet gij niet wat die beteekenen? En ik zeide:*
14 *Neen, mijn heer. En hij zeide: Dit zijn twee oliebezitters* [29]), *die*
12 *bij den Heere der geheele aarde staan. En ik hief ten tweeden male aan en zeide tot hem: Wat beteekenen de twee takken der olijfboomen, die door middel van twee gouden pijpen goud* [30]) *daaruit* [31]) *doen vloeien? . . .*

Dit is wel ongetwijfeld het moeilijkste der nachtgezichten. En het verwondert ons in het geheel niet, dat Zacharia tot tweemaal toe tot den tolk-engel moest zeggen, dat hij de beteekenis van hetgeen hem getoond werd, niet begreep. Aan het slot is de tekst door verschuiving in de war gekomen. Zooals de volgorde der verzen nu in het Hebreeuwsch is, is vs 14 geen antwoord op vs 12, maar daarentegen wel op vs 11, zoodat vs 12 in het antwoord van den tolk-engel genegeerd wordt. Dat gaat natuurlijk niet. Vandaar de boven gegeven omzetting: vs 11, 13, 14, 12, waaruit dan volgt, dat het passend antwoord bij vs 12 verloren geraakt is, zoodat het visioen thans niet af is; daaraan ontbreekt het vs, dat de verklaring bevat van de twee gouden pijpen, naar welker beteekenis vs 12 vroeg. Ook de vraag, in vs 4 gedaan, blijft onbeantwoord. Het visioen is wel zeer gebrekkig overgeleverd.

Over de beteekenis der twee olijfboomen zijn allen het wel eens. Daarin ziet men Jozua en Zerubbabel voorgesteld; zij heeten „oliebezitters", omdat Jozua reeds als hoogepriester gezalfd was en Zerubbabel in den komenden messiaanschen tijd gezalfd zou zijn als koning van het nieuwe

[27]) De Hebr. tekst heeft: zeven en zeven leidingen. Het eerste woord „zeven" dient met de Grieksche vertaling te worden geschrapt.

[28]) Het in het Hebr. gebezigde woord geeft te kennen, dat de olijfboomen bij den kandelaar stonden, maar zoo, dat zij erboven uitstaken. Trouwens zou anders de olie ook niet uit de boomen in den oliehouder gevloeid hebben.

[29]) Hebr. *benê ha-jishar* letterlijk: zonen van de olie, d.w.z. die rijk zijn aan olie (zoo ook Jes. 5 : 1). *Ridderbos* vertaalt: oliegevers, maar dat is minder juist.

[30]) Bedoeld is de olie, die wegens haar gele kleur goud wordt genoemd.

[31]) D.w.z. uit de boomen.

rijk Juda [32]). *Vos* denkt bij de twee olijfboomen aan Mozes als de brenger der wet en de Messias als de vervuller der wet. Doch dit weerspreekt de tekst te duidelijk.

Maar moeilijker is de vraag, wat voor beteekenis men aan den kandelaar moet toekennen. Daartoe gaat meer dan een uitlegger uit van vs 10b van ditzelfde hoofdstuk, een vers, dat behoort tot een stuk, dat ik overgeslagen heb, omdat ik de overtuiging heb, dat het geen deel uitmaakt van het nachtgezicht. Maar verscheidenen zijn niet van die meening en zien juist in vs 10b de sleutel gegeven ter verklaring van het heele visioen. Dit vs 10b luidt:

> *Deze zeven zijn de oogen des HEEREN, die over de geheele aarde rondwaren* [33]).

Men houdt het er dan voor, dat hier de zin van den kandelaar wordt aangeduid. Men zou allereerst willen opmerken, dat de term „deze zeven" al een zonderlinge benaming is voor den kandelaar. Maar grooter bezwaar tegen deze opvatting is de consequentie, waartoe zij leidt. Want, als de kandelaar Gods alziende zorg moet voorstellen, dan krijgt men deze dwaasheid, dat die alziende zorg van God gevoed wordt door Jozua en Zerubbabel. Sommigen, die dat bezwaar voelden en toch van vs 10b geen afscheid wilden nemen, maken het nog erger en beweren, dat de olie uit den kandelaar in de olijfboomen vloeit. Op zichzelf is dit al erg onwaarschijnlijk, maar het gaat ook lijnrecht in tegen wat vs 12 zegt: dat het goud uit de boomen in den oliehouder vloeit. Ik geloof, dat hiermee wel duidelijk gebleken is, dat vs 10b geen dienst kan doen tot verklaring van dit visioen. Er zal later nog wel gelegenheid zijn op dit vs terug te komen [34]).

Men moet zich afvragen, welke gedachte zulk een kandelaar bij den zoon van het oud-Oostersche volk der Joden wekte. En dan moet worden toegegeven, dat hij zulk een kandelaar, als hem hier voorgeteekend wordt, nooit en nergens gezien had of zien kon. Maar de voorstelling „kandelaar" op zichzelf was naar zijn besef te nauw met den cultus verbonden, dan dat hij daaraan niet onmiddellijk denken zou. De kandelaar stelt den cultus voor. En zooals de kandelaar gevoed werd uit de beide olijfboomen,

---

[32]) Er wordt gezegd, dat zij „bij," niet „voor" den Heer der geheele aarde staan. Dat wil niet beteekenen: dat zij den Heere dienstbaar zijn (zoo *Vos*), want dat drukt het Hebr. anders uit (zie 1 Kon. 17 : 1). Het wil zeggen, dat Jozua en Zerubbabel onder Gods bijzondere bescherming staan, in zijn gemeenschap verkeeren.

[33]) De Staten-vertaling tast hier zeker mis, als zij het Hebr. woord *eres* in dit vs met „land" weergeeft.

[34]) Zie blz. 76.

zoo zouden Jozua en Zerubbabel den cultus in stand houden. Zij zouden dat alleen kunnen doen, omdat zij rijk aan olie waren, d.i. rijk aan Gods Geest. De herstelling van den cultus zou daarom zoo belangrijk zijn, omdat daarmee de messiaansche tijd zou worden ingeluid.

Ik ga dus niet mee met *Marti*, die in navolging van *Wellhausen* beweert, dat het visioen niet anders is en niet meer beteekent dan dat Jozua en Zerubbabel onder Gods bijzondere bescherming stonden, wat een nogal simpele gedachte is voor een zoo ingewikkeld visioen, en wat ook niet beantwoordt aan de functie der olijfboomen, die juist eerder den kandelaar verzorgen dan omgekeerd. *Haller* [35]) heeft soortgelijke opvatting van dit nachtgezicht: het zou willen zeggen, dat Jozua en Zerubbabel daarom hun ambt tot zegen van hun volk konden bedienen, omdat zij onder bescherming van God stonden. Ook daartegen geldt het bezwaar, dat in het visioen de verhouding tusschen den kandelaar en de olijfboomen precies omgekeerd is. *Haller* heeft dat zelf ook blijkbaar gevoeld en beweert nu, dat Zacharia hier een mythologisch beeld gebruikt, maar hij doet dat verkeerd, n.l. tegen de natuur der zaak in. Hoe Zacharia tot dit dwaze gebruik van de mythologische beeldspraak gekomen is, zegt *Haller* niet; wel weet hij, dat vs 12 een tusschenvoegsel is, dat er niet in thuis hoort, maar de steller van deze interpolatie heeft — o wonder! — het mythologisch beeld beter verstaan dan de oorspronkelijke auteur en het goed gebezigd. Duidelijker kon wel niet blijken, dat deze verklaring zichzelf als onmogelijk bewijst. Ook van vs 14b kan men niet uitgaan ter verklaring van dit beeld. De kandelaar is niet God.

Sellin heeft op grond van vs 14 aangenomen, dat Zacharia twee Messiassen zou hebben gepredikt, en wel een geestelijken en een wereldlijken Messias. De geestelijke zou dan de hoogepriester Jozua zijn en de wereldlijke Zerubbabel. Deze gedachte moet hier worden afgewezen, en dat wel om deze afdoende reden, dat het woord „Messias" geen meervoud verdragen kan; het kan alleen in het enkelvoud voorkomen, omdat er slechts één Messias mogelijk is als de zichtbare openbaring van den onzichtbaren God in den komenden heilstijd [36]).

In dit visioen worden echter Jozua noch Zerubbabel als Messias gehuldigd; zij komen als volkomen gelijkwaardig naast elkaar voor en hun functie is geen andere dan deze, dat zij de hervatting van den cultus krachtig zouden bevorderen, zooals de olie den kandelaar deed branden. Dat is een gedachte, die bij den priester past en die de hooge waarde van

[35]) *Haller*, a.w. 100.

[36]) Bij *Haller* vindt men dezelfde gedachte, zij het in meer algemeenen zin: de beide Messiassen zouden de koning en de hoogepriester wezen (a.w. 89).

den cultus kenschetst, maar die tevens uitdrukt, hoe priester en overheid dien moesten bevorderen, wilde er van een heilstijd sprake zijn. En dat bevat voor ons de les, dat kerk en staat de dure roeping hebben om samen den christelijken godsdienst te bevorderen en tot dat doel eendrachtig samen te werken, iets wat alleen mogelijk is, als in beide dezelfde Geest van God mag werken.

Zesde nachtgezicht: de vliegende rol (5 : 1-3).

1 *Toen ik wederom mijne oogen opsloeg* [37]) *zag ik en zie, een vlie-*
2 *gende rol. En de engel, die met mij sprak* [38]), *zeide tot mij: Wat*
ziet gij? En ik zeide: Ik zie een vliegende rol, waarvan de lengte
3 *twintig en de breedte tien el bedraagt. Toen zeide hij tot mij: Dit is*
de vloek, die over het geheele land uitgaat, want alle dieven zullen
overeenkomstig haar [39]) *van hier* [40]) *worden weggevaagd, allen, die*
bij mijn naam valsch zweren zullen overeenkomstig haar van hier
worden weggevaagd [41]).

Het zesde en zevende visioen drukken eenzelfde gedachte uit: de groote hindernis tegen de komst van den messiaanschen tijd is de zonde, en deze moet eerst worden weggedaan, zal die heilstijd kunnen aanbreken; daarbij is tusschen beide visioenen dit onderscheid, dat het zesde de zondaars zelf in het oog vat, die uit het land weggedaan zullen worden, terwijl het zevende meer let op de zondemacht als zoodanig, die verwijderd wordt.

Ook in dit visioen openbaart zich de na-exilische tijd van den profeet, want er is een merkwaardig verschil tusschen de oordeelsgedachte van Zacharia en van de profeten vóór de ballingschap. De laatsten verwachtten het dreigend oordeel Gods over het geheele volk, dat daardoor geschift en gelouterd zou worden, terwijl Zacharia het oordeel ziet komen over de individueele zondaars, die daardoor persoonlijk getroffen zouden worden [42]).

---

[37]) Hier is *wajjasob* in tegenstelling met 4 : 1 wel hulpwerkw.

[38]) Zooals de Hebr. tekst thans luidt, wordt niet gezegd, wie de spreker is. Het moet de tolkengel zijn; daarom heb ik den tekst in dien zin aangevuld.

[39]) D.i. naar wat er in die rol geschreven staat.

[40]) D.w.z. uit het land Palestina.

[41]) Deze beteekenis dient hier aan *nikkah* te worden toegekend. Zie ook Jes. 3 : 26 en vgl. het Assyrische werkw. *nâku. Wellhausen, Nowack* en *Marti* nemen het als: straffeloos blijven. Zij verstaan dit aldus, dat de zonden geruimen tijd ongestraft waren gebleven, maar nu gestraft zouden worden. *Sellin* acht dien zin onmogelijk, want de zonden waren wel gestraft, n.l. in de ballingschap. Dat gaat echter niet op, want er wordt niet gedacht aan de zonden, die voorheen geschied waren, maar die tijdens den profeet gepleegd werden. Toch is de idee van *Wellhausen* c.s. onjuist, in verband met de andere beteekenis, die aan het werkw. *nikkah* gegeven moet worden.

[42]) *Ridderbos,* a.w. 269.

De beide zonden, die hier genoemd worden, zijn diefstal en meineed. Wat het laatste betreft, is het duidelijk, dat hier niet alle eed-zweren bij den naam des HEEREN veroordeeld wordt — zoo iets zou bij een Israëliet ondenkbaar zijn — maar speciaal het valsch zweren bij dien heiligen naam. Het treft ons, dat de beide zonden, die deze priester-profeet hier noemt, geheel op zedelijk terrein liggen en niet van ritueelen, cultischen aard zijn. In zooverre had de profeet het in Zacharia van den priester gewonnen. Dat slechts deze twee zonden vermeld worden, wil niet zeggen, dat geen andere zonden zouden zijn voorgekomen, maar deze erge en ergerlijke vormen van zonde worden als voorbeelden genoemd, die alle andere zedelijke vergrijpen mede omvatten.

De gedachte in dit visioen gepredikt wilde de Joden en ook ons waarschuwen, dat niemand, die zich aan de zonde in welken vorm ook verkocht had, moest meenen, dat hem evenwel het messiaansche heil ten deel zou vallen; integendeel, hij zou eerst weggevaagd worden, eerdat dat groote heil zou aanbreken. Het is dezelfde gedachte, die ook vervat is in Ps. 104 : 35: „De zondaars zullen van de aarde verdaan worden en de goddeloozen zullen niet meer zijn", en die Openb. 21 : 8 aldus onder woorden brengt: „Maar den vreesachtigen, en ongeloovigen, en gruwelijken, en doodslagers, en hoereerders en toovenaars, en afgodendienaars, en al den leugenaars is hun deel in den poel, die brandt van vuur en sulfer, hetwelk is de tweede dood".

Zevende nachtgezicht: de vrouw in de efa (5 : 5-11).

5 *En de engel, die met mij sprak, kwam te voorschijn* [43]) *en zeide*
tot mij: Sla toch uwe oogen op en zie, wat daar te voorschijn
6 *komt* [44]). *Toen zeide ik: Wat is dat? En hij zeide: Dat is een* [45])
efa, die te voorschijn komt. Ook zeide hij: Dat is hunne ongerechtig-
7 *heid* [46]) *in het geheele land. En zie, een looden deksel werd opge-*

[43]) *Haller* schrijft i.p.v. *wajjese'*, „en hij kwam te voorschijn": *wajjasob*, „da sprach der Engel abermals zu mir," welke vertaling onjuist is, want, al zou er voor die correctie reden zijn, dan zou hier *wajjasob* nog geen hulpwerkw. zijn, omdat het te ver van het hoofdwerkw. af staat. *Wajjese'* wil hier niet zeggen, dat de tolk-engel uit den hemel kwam, maar eenvoudig, dat hij weer te voorschijn kwam, zoodat de profeet hem weer gewaar werd (zie 2 : 3).

[44]) Zoo meen ik den tekst te mogen vertalen, zonder dat hij verbeterd behoeft te worden. Voor de tekstcorrecties, zooals *Wellhausen, Nowack* en *Marti* die aanbrengen, is niet de minste reden. En zeker niet voor die van *Sellin*, die hier een heel gesprek invoegt.

[45]) Zoo vertaalt de Staten-vertaling hier terecht, want het in het Hebr. gebezigde lidwoord duidt de soort en geen bepaald exemplaar ervan aan.

[46]) De Hebr. tekst heeft hier: Dit is hun oog over het geheele land, wat geen zin geeft. Men zal *ᶜenam* moeten verbeteren in *ᶜawonam* hunne ongerechtigheid.

8 *licht, en zie* [47]*), een vrouw zat in de efa. Toen zeide hij: Dit is de goddeloosheid. En hij wierp haar (weer) in de efa en wierp het*
9 *looden deksel op de opening daarvan. Toen ik mijne oogen (weer) opsloeg, zag ik en zie, twee vrouwen kwamen te voorschijn, in wier vleugels wind was, en zij hadden vleugels als die van een ooievaar;*
10 *en dezen droegen de efa weg tusschen aarde en hemel. Toen zeide ik den tot den engel, die met mij sprak: Waarheen brengen zij de*
11 *efa? Daarop zeide hij tot mij: Om voor haar een huis te bouwen in het land Sinear, en is dat ingericht* [48]*), dan zetten zij haar daar op haar plaats* [49]*) neer* [50]*).*

Het eerste wat omtrent dit nachtgezicht valt op te merken is, dat de goddeloosheid daarin als een vrouw wordt voorgesteld. Dit moge ons weinig hoffelijk toeschijnen, het is geheel in overeenstemming met den geest van het oude Oosten. Men denke slechts aan Tiâmat, ook een vrouwelijk wezen, dat den opstand tegen de groote goden ontketent en door den god Marduk overwonnen en gekliefd wordt, zooals het z.g. Babylonische scheppingsepos ons verhaalt.

Deze vrouw is opgesloten in een efa. Dat is een inhoudsmaat voor droge waren van ongeveer 36 liter. Zulk een maat is natuurlijk te klein om een vrouw te herbergen. De bedoeling is dus niet, dat Zacharia een echte efa ziet, maar een veel grooter ding, dat eruit zag als een efa. Volgens *Jeremias* [51]) komt de efa uit de onderwereld, maar dat is de vraag nog; de tekst zegt er niets van, en de efa is de goddeloosheid zelf niet, maar die wordt voorgesteld door wat daarin zit, n.l. de vrouw.

De efa is gesloten met een looden deksel. Er is geen reden om met *Sellin* het lood als het metaal van den vloek te beschouwen. Het looden deksel dient alleen ter voltooiïng van het beeld. Dit deksel wordt nu even opgelicht, waarvan de vrouw — geen wonder — gebruik maakt om te ontsnappen, maar de tolk-engel werpt haar weer terug in de efa en sluit deze met het deksel.

Dan komen er twee vrouwen aan, van wie verteld wordt, dat zij

[47]) Zoo te lezen i.p.v. wat het Hebr. nu heeft: en deze. Zoo las de Grieksche vertaling reeds.

[48]) *Nowck* en *Marti* willen *wehukan*, „en is dat ingericht", schrappen. Daarvoor is echter in het geheel geen reden. *Sellin* onderstelt in dit vs twee recensies dooreen vermengd. Dat is eerder scherpzinnig dan overtuigend.

[49]) Het Hebr. woord *mekunatah* beteekent „plaats". Dat het in Ezra 3 : 13 toevallig de plaats voor het altaar is, dat zegt ten aanzien van onzen tekst niets, zoodat men in het bijzonder aan een heilige plek te denken zou hebben. Hetzelfde woord wordt ook gebezigd voor de waterbekkens in den Salomonischen tempel (1 Kon. 7 : 27).

[50]) Hebr. heft: dan wordt zij neergezet. Ik las naar de Grieksche vertaling een verbeterden tekst.

[51]) *Jeremias*, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients, 4te Aufl. 740.

ooievaarsvleugels hadden en dat er wind in die vleugels was [52]). Men zoeke achter deze vrouwenfiguren niets diepzinnigs; zij hebben in het geheel geen symbolische beteekenis [53]), maar er zijn nu eenmaal een paar wezens noodig om de efa te transporteeren. Dat deze vrouwenfiguren voorgesteld worden als voorzien van ooievaarsvleugels vindt hierin zijn verklaring, dat de ooievaar eraan gewend is verre tochten te doen, terwijl het ook hier een verren tocht over de woestijn betreft uit Palestina naar Babylonië.

Want dit laatste land is duidelijk aangewezen met den naam Sinear (zie Gen. 14 : 1). En daar hoort de goddeloosheid thuis. Zoo hadden de Joden Babylonië leeren kennen als het Gode-vijandige land bij uitnemendheid. Laat daarheen de goddeloosheid gaan! Dan is Palestina ervan meteen bevrijd en dan is dat land dus te eerder geschikt voor den messiaanschen tijd. Immers, eerst, als de macht der zonde uit het heilige land was weggedaan, zoodat het in den waren zin van het woord een heilig land wezen zou, eerst dan kon God zijn heerlijk heil doen aanbreken en kon het vrederijk van den Messias daarin gesticht worden. Het is hetzelfde, wat Hebr. 12 : 14 ons herinnert, als daar gesproken wordt over „de heiligmaking, zonder welke niemand den Heere zal zien."

Achtste nachtgezicht: de wagens (6 : 1-8).

1 *Toen ik mijne oogen weer opsloeg, zag ik, en zie, vier wagens*
kwamen te voorschijn tusschen de twee bergen, en de bergen waren
2 *van koper. Voor den eersten wagen waren roode paarden, voor den*
3 *tweeden wagen zwarte paarden, voor den derden wagen witte paar-*
4 *den en voor den vierden wagen bonte paarden* [54]). *Toen hief ik aan*
5 *en zeide tot den engel, die met mij sprak: Wat beteekent dit, mijn*
heer? Daarop antwoodde de engel en zeide tot mij: Deze gaan uit
naar [55]) *de vier windstreken, nadat zij voor den Heere der geheele*

[52]) Over de vreemde volgorde in vs 9 sprak ik reeds op bl. 30. *Marti* neemt het Hebr. woord *ruach* als „geest, leven", maar *Sellin* en *Ridderbos* vatten het beter als „wind".

[53]) Er wordt ook te veel achter gezocht, als men in die beide vrouwen Sinear en Akkad ziet, de beide deelen van Mesopotamië (zoo Bijbelsch Handboek, O. T., 505).

[54]) Het Hebr. heeft aan het slot van dit vs een woord, dat de Staten-vertaling weergeeft met „die sterk waren". Inderdaad laat dit woord zich afleiden van den stam ᶜ*ms* „sterk zijn", maar men vraagt zich af, waarom dat juist gezegd zou zijn van die bonte paarden. Men verwacht eerder een kleur. *Calvijn* dacht daarom aan een woord *chamus* „hoogrood" (Jes. 63 : 1), maar dat past ook al heel slecht na „bont". *Menge* en de Afrik. vertaling kiezen ook voor „sterk". Het woord komt ook in vs 7 voor, maar daar past het evenmin als hier. Men zal het dus moeten schrappen.

[55]) De vier windstreken — want die zijn bedoeld — zijn stellig niet het onderwerp van den zin, maar de accusatief van richting *(Sellin)*. Het is dan ook niet noodig met *Wellhausen* en *Marti* een *l* in te voegen.

7 *aarde gestaan hebben* [56]. *De zwarte paarden staan op het punt uit te gaan naar het Noorderland, de witte gaan uit naar het Oosterland* [57], *de bonte gaan uit naar het Zuiderland en* [58] *de rooden gaan naar het Westerland; zij (allen) verlangen ernaar te gaan en de aarde te doorkruisen. Toen zeide Hij: Gaat, doorkruist de aarde.*
8 *Daarop doorkruisten zij de aarde. En (de engel, die met mij sprak) riep mij en sprak tot mij: Zie, zij, die gaan naar het Noorderland, doen den Geest des HEEREN rusten in het Noorderland.*

De profeet ziet in dit nachtgezicht vier wagens. Blijkens het Hebreeuwsche woord is daarbij speciaal gedacht aan strijdwagens, die niet alleen tot den oorlog dienstig waren, maar door den vorst ook werden gebezigd, als hij in overwonnen gebied zijn zegetocht wilde houden. Het viertal wagens houdt verband met de hemelstreken, waarvoor zij bestemd zijn. Zij komen tusschen „de" bergen te voorschijn, die koperen bergen worden genoemd. Zij worden derhalve als bekend verondersteld. Men heeft wel gedacht aan den Zion en den Olijfberg. Op zichzelf zou dat kunnen evenals elk ander tweetal bergen, maar waarschijnlijk is dat niet. Men zal hierin een mythologisch motief hebben te zien. De wereldberg is bedoeld, tusschen welks beide toppen de zon opgaat [59]. Vandaar, dat gezegd wordt, dat die beide bergen van koper zijn, waarmee gezinspeeld wordt op den stralenden zonneglans.

Uit dezen wereldberg van den zonsopgang komen de strijdwagens te voorschijn. Dat het Gods strijdwagens zijn, wordt niet uitdrukkelijk gezegd, is echter ongetwijfeld wel bedoeld. God zelf blijft op den achtergrond, alleen zijn wagens worden gehoord en gezien.

De paarden voor de wagens zijn van vierderlei kleur: rood, zwart, wit, bont. In zooverre is er eenige overeenkomst met het eerste nachtgezicht, waar ook van vier verschillende kleuren sprake is. Doch verder reikt de

---

[56]) Het Hebr. vangt dit vs aan met „waarin" en daarmee is dan waarschijnlijk aan den wagen gedacht. Reeds de Septuaginta las dit; ook de Vulgata. Daar dit echter totaal geen zin kan hebben, moet het worden geschrapt.

[57]) Het Hebr. heeft: „achter hen". Dan zouden twee wagens naar het N. gaan. Er moet een windrichting staan. Met *Wellhausen* en *Nowack* las ik *'ērēs hakkedèm*, „Oosterland". *Sellin* neemt hier weer een verwording van twee lezingen aan.

[58]) I. p. v. *'amussim* las ik met *Marti 'adummim*. Daarachter verwacht men een windrichting. Dat moet zoo iets als het W. zijn.

[59]) Men vindt een afbeelding van dezen wereldberg in *Gressmann*, Altorientalische Texte u. Bilder Abb. 12f. Soortgelijke afbeelding komt ook voor op Babylonische zegelcylinders. Zie ook *Jeremias*, Dat Alte Testament im Lichte des Alten Orients, 4te Aufl. 21, Abb. 11, waar de zonnegod Samas tusschen twee bergen verschijnt.

[60]) Alleen de verklaring der vier kleuren mag men uit het eerste visioen overnemen. Ten onrechte denkt *Meinhold* bij 6 : 1—8 aan hetzelfde span paarden als bij 1 : 7—15 (Altes Testament, 294).

overeenkomst dan ook niet en het zou onjuist zijn dit laatste visioen te verklaren naar analogie van het eerste [60]).

Als de profeet naar de beteekenis van dit gezicht vraagt, ontvangt hij van den tolk-engel geen rechtstreeksch antwoord. Deze toch zegt hem niet, wat die wagens voorstellen, maar alleen wat zij gaan doen. Blijkbaar was het voor den profeet zonder meer wel duidelijk, dat die strijdwagens de koninklijke macht van zijn God moesten afbeelden. De wagens zijn zeker niet de vier winden, zooals *Ridderbos* wil. De paarden — zoo zegt de tolk-engel — trappelen van ongeduld om weg te rennen naar de vier windstreken [61]). Daar wordt het commando vernomen: Gaat, doorkruist de aarde. Het wordt niet gegeven door den tolk-engel, want die heeft niets te bevelen. Het wordt gegeven door God zelf.

Terwijl van de andere hemelstreken niets meer gezegd wordt, zegt vs 8 wel, dat de wagens den Geest Gods doen rusten op het Noorderland, d.i. op Babylonië. Onder het Noorderland wordt Babylonië verstaan, hoewel dat ten Oosten van Palestina gelegen was, want het wordt bij de profeten aldus aangeduid, omdat de weg van daar naar Palestina over Damaskus liep, zoodat wie uit Babylonië kwam, uit het Noorden naderde. Is dat dreiging of heilsbelofte? Sommigen denken aan een dreiging en wijzen erop, dat het woord „Geest" gebruikt kan worden in de beteekenis van „toorn" (Richt. 8 : 3; Pred. 10 : 4). Inderdaad is dat het geval, maar dan ware de reden van dien toorn wel duidelijk uitgedrukt. *Ewald, Rothstein, Duhm* en *Sellin* beluisteren er een heilsbelofte in, waar in het bijzonder gedacht zou zijn aan de Joden, die nog in Babylonië woonachtig waren. *Rothstein* haalt hierbij vs 15 van ditzelfde hoofdstuk aan, dat nog tot dit visioen zou behooren, een idee, dat meer vernuftig is dan waarschijnlijk. *Haller* — zoo ook *Ridderbos* — houdt het ervoor, dat bedoeld is, dat Gods Geest de Joden in Babylonië zou aanvuren tot den tempelbouw, ja, dat zij zouden toeijlen om daaraan deel te nemen, waarbij hij ook aan vs 15 denkt. Naar alle waarschijnlijkheid moet men noch aan een dreiging noch aan een heilsbelofte denken, of wil men: men moet aan allebei denken, want er is alleen aan gedacht, dat Israëls God zijn koninklijken zegetocht over de wereld houdt, ja, Hij houdt dien zelfs in het Noorderland, in Babylonië. Dat bevatte een heilsbelofte voor de daar woonachtige vromen, evenals het niets minder beteekende dan den ondergang voor het Perzische wereldrijk, dat de erfenis van het Nieuw-Babylonische

---

[61]) Naar mijn gissing hoort de zwarte kleur bij het N., de witte bij het O., de roode bij het W. en de bonte bij het Z. *Ridderbos* en *Smit* laten de witte paarden naar het W. gaan en de roode naar het O.

wereldrijk aanvaard had. Dat laatste is niet vreemd. We zagen reeds eerder [62]), dat de ondergang van Perzië verwacht werd.

Is dat geen passend en waardig slot voor de reeks van nachtgezichten? Zij begon met de verzuchting, dat de aarde rustig was, zoodat er van het vurig verlangde messiaansche heil en van het beloofde Godsrijk niets te merken was. Zij eindigt met de proclamatie, dat het Godsrijk over de geheele aarde gekomen is, zelfs in het land van de thans zoo oppermachtige heerschende wereldmacht. Reeds hoort de profeet Gods zegewagens ratelen over de aarde. Reeds heeft het bevel geklonken, dat den triumftocht inzet. En alles in zijn ziel trilt van vreugde, omdat zijn God, Israëls God, koning wezen zal. En in de ziel der vromen onder hen, die naar den jongen profeet Zacharia bij het altaar stonden te luisteren, trilde het mee: dat zou dus het einde van de wereldgeschiedenis zijn en daarop zou de heele historie van hun thans zoo verdrukte volk uitloopen: dat God, hùn God, koning wezen zou.

Toen de jonge Zacharia dit gezegd had, zweeg hij. Hij had over dien geweldigen nacht vol Godsopenbaring niets meer te vertellen en dus vooreerst niets meer te prediken. Maar wat hij in naam en in opdracht van zijn God gezegd had, dat was ook belangrijk genoeg geweest. Het had een goddelijk licht geworpen op het heden en op de toekomst en het had in visionaire taal aan de vromen, ja aan het geheele volk de profetische boodschap overgebracht: het messiaansche heil komt wel, alleen het komt op Gods tijd en naar den eisch van Gods heiligheid en als Gods koningsmacht. En heerlijker uitzicht kunnen ook wij niet hebben, want ook voor christenen blijft dat het troostrijke einde van deze zoo ontzaglijke wereldgeschiedenis. Dat einde zal de bazuinstoot zijn, die Gods koningschap over de geheele aarde uitschalt, als de koninkrijken der aarde zijn geworden van onzen God en van zijn Christus (Openb. 11 : 15).

---

62) Zie bl. 47.

HOOFDSTUK V

Zacharia als schrijver.

Wat de bij het altaar vergaderde schare uit den mond van den jongen priester-profeet Zacharia vernomen had over dien merkwaardigen nacht vol wonderlijke visioenen, dat heeft men later nog eens rustig kunnen overlezen, want Zacharia heeft dat op schrift gesteld en aldus voor de vergeteldheid bewaard. Zacharia is niet alleen de ziener, hij is ook de schrijver.

Dat de nachtgezichten als een afzonderlijk geschrift hebben bestaan, is onder meer af te leiden uit den afzonderlijken datum, waarmee zij in 1 : 7 worden ingeleid, den vier en twintigsten dag van de elfde maand van het tweede jaar van koning Darius; dat is een andere datum dan in 1 : 1 en 7 : 1. En niets is er tegen en alles pleit ervoor, dat dit geschrift over de nachtgezichten van de hand van Zacharia zelf is.

Doch dan heeft de profeet er zich niet toe bepaald hetgeen hij mondeling had meegedeeld over dien nacht precies zoo op te schrijven. Al schrijvende heeft hij er woorden aan toe gevoegd, die hij niet gezegd had, maar die hem dienstig voorkwamen in verband met het besproken onderwerp, en die hij in opdracht van zijn Zender moest overbrengen. Die woorden behooren niet in engeren zin tot de nachtgezichten, maar zij mogen er ook weer niet geheel van worden losgemaakt; zij bevatten meer de toepassing dan de verklaring van de nachtgezichten. En het zijn deze toegevoegde woorden, die in dit hoofdstuk onze bijzondere aandacht vragen.

Dan lezen wij allereerst wat Zacharia aan de visioenen vooraf heeft laten gaan, 1 : 1-6. Het is geen eigenlijk gezegd roepingsvisioen, zooals wij bij andere profeten wel aantreffen, al staat het aan den aanvang van zijn boek, maar het typeert wel duidelijk den geest van zijn prediking en

het verklaart ook de autoriteit, waarmee hij optrad. Hier volgt eerst de tekst.

1 *In de achtste maand, in het tweede jaar van Darius, kwam het*
woord des HEEREN tot Zacharia, den zoon van Berechja, den
2 *zoon van Iddo, den profeet, aldus: De HEERE heeft zeer getoornd*
3 *tegen uwe vaderen. Doch zeg tot hen: Zoo zegt de HEERE der*
heirscharen: Keert weder tot Mij, luidt het woord van den HEERE
der heirscharen en Ik zal tot u wederkeeren, zegt de HEERE der
4 *heirscharen. Weest niet als uwe vaderen, tot wie de vroegere pro-*
feten gepredikt hebben: Zoo zegt de HEERE der heirscharen:
Bekeert u toch van uwe booze wegen en handelingen; maar zij hoor-
den niet en sloegen op Mij geen acht, luidt het woord des HEE-
5 *REN* [1]. *Uwe vaderen, waar zijn zij? En de profeten, leven zij voor*
6 *altoos? Hebben evenwel mijne woorden en mijne inzettingen, die Ik*
mijn knechten, den profeten, geboden had, uwe vaderen niet getrof-
fen? Dan bekeerden zij zich en zeiden: Zooals de HEERE der heir-
scharen gedacht had ons te doen overeenkomstig onze wegen en
onze handelingen, zoo heeft Hij met ons gedaan [2].

Dat in dit stuk over Zacharia in den derden persoon wordt gesproken, behoeft er ons nog niet toe te nopen het aan zijn hand te ontzeggen. Datzelfde treffen we in profetische geschriften wel vaker aan, ja het was in de oudheid wel meer gewoonte, dat een auteur van zichzelf in den derden persoon sprak [3]. Waren deze woorden van een lateren redactor, dan zou de opgave van den datum wel nauwkeuriger zijn, waarin nu de vermelding van den dag ontbreekt.

Het was in de achtste maand van Darius' tweede jaar, dus November 520 vóór Chr., twee maanden na het optreden van Haggaï (Hagg. 1 : 1) en één maand na den aanvang van den herbouw van den tempel (Hagg. 2 : 1).

De profeet begint met zijn tijdgenooten te herinneren, hoe hevig God tegen hunne vaderen getoornd heeft. Hij doelt daarmee op de ballingschap en hem drijft daartoe de begeerte, dat het nu levend geslacht de zondige wegen van het voorgeslacht zal verlaten. Zacharia ontvangt van Godswege de opdracht zijn tijdgenooten daartoe te vermanen. Zij moeten

---

1) In het Hebr. woord *ma'alelêkèm* staat een letter *j* teveel geschreven, die de stellers van de punctuatie terecht hebben verwaarloosd. Men leze echter wel *mimma*^{c}*alelêkêm*, „van uwe handelingen".

2) Er is geen reden om met *Sellin* en *Haller* de tweede helft van dit vs te schrappen. Daarin zou een redactor uit later dagen de uitwerking verhalen van het woord van Zacharia, niet van dat der vroegere profeten.

3) Denk maar aan Xenophon en Caesar. Zie over deze kwestie *König*, Der Offenbarungsbegriff des Alten Testamentes, 1882, I, 41—43.

tot God weerkeeren; dan zal Hij tot hen weerkeeren. Over dit menschvormig spreken over God hadden we reeds eerder gelegenheid te handelen [4]. Men neme dit woord niet al te absoluut, als zou de komst van den heilstijd afhankelijk gesteld zijn van de houding en het gedrag der menschen ten aanzien van God. Dat zou in strijd geweest zijn met de profetische prediking in haar geheel, maar ook met die, welke in Zacharia's visioenen is vervat, volgens welke het heil zonder eenige conditie wordt toegezegd [5]. De bedoeling zal wel wezen, dat de tijdgenooten van den profeet zonder bekeering aan dat heil geen deel zouden hebben.

In dit opzicht weet Zacharia zich geheel één met de profeten van vóór de ballingschap, wier heele prediking hij terecht in dien eenen oproep tot bekeering samenvat. Die vroegere profeten hebben hun verdwaasde volk feitelijk maar één ding toegeroepen: Terug tot Mozes! Daarom is het zulk een fatale vergissing, als de school van *Wellhausen* de volgorde van wet en profeten omkeert en de profeten aan de wet laat voorafgaan, want, als de profeten het godsdienstig leven van hun volk veroordeelden en het tot bekeering drongen, dan moeten zij toch een maatstaf hebben gehad, waarnaar zij dat godsdienstig leven beoordeelden, en die maatstaf was gegeven in de openbaring, die aan Mozes ten deel gevallen was bij de geboorte van Israëls volksbestaan.

Omtrent de uitwerking van zijn bekeeringsoproep koesterde Zacharia weinig moedgevende verwachtingen, als hij te rade ging met de ontvangst, die de prediking der profeten voorheen bij de vaderen ondervonden had. Want hij wist te wel, dat eigenlijk al hun arbeid vergeefsch geweest was. Alleen de prediking van zijn voorganger Haggaï had resultaat gehad in zooverre dat met den herbouw van den tempel begonnen was, maar hij was dan ook de eenige profeet, die opgewekt had tot een cultische daad, die altijd gemakkelijker is dan zich van zonden te bekeeren. Of zou Zacharia de stille hoop hebben gekoesterd, dat zijn tijdgenooten van het verleden geleerd zouden hebben en beter zijn dan hunne vaderen? Daartoe was alle reden, want de vaderen waren gestorven en de profeten waren voorbijgegaan, maar het woord des HEEREN had getoond waarde en kracht te bezitten; het had de vaderen getroffen, en wel op een gevoelige wijze. In de straf, die op de zonde onvermijdelijk kwam, werd de prediking der profeten gerechtvaardigd en bekrachtigd, zoodat zelfs de blinden het konden zien en de dooven het konden hooren. En dan — ja dan bekeerden de vaderen zich, zooals de ballingschap had uitgewezen. Dan zagen

---

[4]) Zie bl. 28.

[5]) *Ridderbos,* a.w. 270.

zij het verderfelijke van hunne zondige wegen in en beijverden zich om God te zoeken en te dienen. Waarom Zacharia dit aan zijn tijdgenooten voorhoudt? Opdat zij niet zouden zijn als hunne vaderen en zich dan pas bekeeren, als de zonde in een hevigen toorn bezocht zou worden, maar zich nú zouden bekeeren op het eerste vernemen van den oproep van Gods gezalfde knechten, zoodat de onvermijdelijke straf op de zonde hun bespaard kon blijven.

Waarvan Zacharia's tijdgenooten zich moesten bekeeren, zegt de profeet hier niet. Dat geeft hij wel duidelijk aan in het zesde nachtgezicht: van diefstal en van meineed. Maar stellig hebben Zacharia's lezers deze bekeeringsprediking met verwondering vernomen. Hoe? Moesten zij zich nog bekeeren, wilden zij aan het komende heil deel hebben? Was het dan nog niet voldoende, dat zij zoo vol ijver den wederopbouw van den tempel hadden aangevat en was deze profeet daarmee nog niet tevreden? Neen, dat was hij zeer zeker niet, want, hoewel priester in hart en ziel, en hoezeer ook verheugd over den weerslag op Haggaï's woord, hij wist te goed, dat God niet voldaan is met eenige cultische prestaties, doch verandering van hart en leven vraagt, zooals Hij door Hosea gezegd had: „Ik heb lust tot godsvrucht en niet tot offer, en tot kennis Gods meer dan tot brandoffers" (Hos. 6 : 6).

Welke uitwerking deze bekeeringsoproep van Zacharia heeft gehad, wordt niet vermeld. Maar uit het vervolg blijkt het en het is de groote teleurstelling van den profeet geweest, dat hij in dit opzicht het lot van zijn voorgangers vóór de ballingschap gedeeld heeft, dat zijn volk voor dezen zedelijken eisch ontoegankelijk was. Het heeft wel het mindere en lichtere willen doen: een tempel herbouwen, maar niet het meerdere en zwaardere: zich van zijn zonden bekeeren. En zoo is het nog steeds. Het is nog altijd gemakkelijker mede te helpen tot instandhouding van de kerk en eenige ritueele voorschriften te vervullen dan vernieuwd te worden in den geest onzes gemoeds en God te verheerlijken met een Hem toegewijd leven, al wordt de oproep tot het laatste heel vaak juist als „lichter" afgewezen.

De tweede plaats, die onze aandacht vraagt, is een toevoeging bij het eerste nachtgezicht, die wij vinden in 1 : 16v, welke woorden Zacharia ook niet heeft gesproken, toen hij van den nacht vol visioenen verhaalde, maar die hij daarop liet volgen, toen hij de nachtgezichten te boek stelde. De toevoeging luidt aldus:

16 *Daarom, zoo zegt de HEERE, Ik keer in ontferming weder tot Jeruzalem; mijn huis zal daarin gebouwd worden, luidt het woord van den HEERE der heirscharen, en het meetsnoer zal over Jeru-*

17 *zalem gespannen worden. Predik voorts aldus* [6]: *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Mijne steden zullen weer overvloeien van het goede, en de HEERE zal Zion weer troosten en Jeruzalem weer verkiezen.*

Deze woorden sluiten uitnemend aan bij het eerste visioen, dat immers handelde over den twijfel, of er van het gehoopte heil wel iets zou komen, nu de geheele aarde zoo angstwekkend rustig bleef. En dan wordt hier gezegd, dat dat heil zeer zeker komen zal en dat wel op grond van Gods verkiezende liefde ten aanzien van Jeruzalem en zijn tempelberg Zion. De komst van dat heil wordt in verband gebracht met den herbouw van den tempel, die zal gepaard gaan met een herbouw van de stad; het meetsnoer zal erover gespannen worden [7].

Wat klinkt dat ontroerd: „mijne steden". Zoo noemt God niet enkel de hoofdstad Jeruzalem, maar al de steden van Juda, die er thans zoo deerniswekkend aan toe zijn. Het zijn en blijven Gods steden. Die steden zullen overvloeien van het goede, d.i. van het messiaansche heil. God toch zal Zion troosten, wat hier niet wil zeggen: met troostrijke woorden toespreken, maar wat een zeer tastbaren inhoud heeft gelijk doorgaans bij de profeten [8]: wegneming van de ellende. Daar zal een keer komen in het droevig lot van Juda en de steden daarvan zullen zoo overvloeien vanwege het heil, dat zij zich niet binnen de muren laten knellen, maar zich ver daarbuiten uitbreiden. En die heilstijd zal aanlichten, wanneer Gods tempel binnen Jeruzalem voltooid zal zijn.

Evenals het eerste nachtgezicht heeft ook het derde een aanhangsel ontvangen in 2 : 6-13 (in het Hebr. 2 : 10-17).

6 *Op, op! vlucht dan toch uit het Noorderland, luidt het woord des HEEREN, want als over de vier windstreken heb Ik u uiteengedreven, luidt het antwoord des HEEREN* [9]. *Op! redt u naar Zion,*
8 *gij die te Babel woont* [10]. *Want zoo zegt de HEERE der heir-*

---

[6] Waarschijnlijk zijn deze woorden van een lateren lezer, die daarmee deze passage aan het nachtgezicht wilde hechten. De Grieksche vertaling deed dat nog sterker door in te voegen: Ook zeide Hij tot mij.

[7] Het spannen van meetsnoer is de inleidende handeling tot den wederopbouw der blijkbaar nog in puin liggende stad. Zie Job 38 : 5; Jer. 31: 39.

[8] Bijv. ook in Jes. 66 : 13.

[9] De Grieksche vertaling heeft: uit de vier windstreken heb Ik u vergaderd. Zij wordt door vele exegeten gevolgd. Er is echter voor deze tekstwijziging niet de minste aanleiding.

[10] Het Hebr. heeft geen zin: Op! red u, Zion, die de dochter van Babel bewoont. De Grieksche vertaling las (beter) het meerv.: redt u. Dan is Zion de plaats, waarheen zij zich moeten redden. I. p. v. „die de dochter van Babel bewoont" leze men: gij, die te Babel woont. Daarmee zijn de Joden bedoeld, die nog in Babylon woonachtig waren.

scharen, wiens heerlijkheid [11] *mij gezonden heeft, tot de volken,*
die u geplunderd hebben, dat wie u aanraakt mijn [12] *oogappel*
12 *aanraakt. Want zie, Ik beweeg mijne hand tegen hen, zoodat zij*
tot buit zullen zijn voor hen, die hen (eerst) dienden, en gij zult
10 *weten, dat de HEERE der heirscharen mij gezonden heeft. Jubel*
en verheug u, gij dochter van Zion, want zie, Ik kom en zal in uw
11 *midden wonen, luidt het antwoord des HEEREN. En vele volken*
zullen zich bij den HEERE [13] *aansluiten te dien dage en zij zullen*
Mij tot een volk zijn en Ik zal in uw midden wonen, en gij zult we-
12 *ten, dat de HEERE der heirscharen mij tot u gezonden heeft. En de*
HEERE zal Juda als zijn erfdeel in bezit nemen [14] *op den heiligen*
13 *bodem en Jeruzalem weer verkiezen. Zwijg alle vleesch voor het*
aangezicht des HEEREN, want Hij maakt Zich op uit zijne heilige
woning.

Ook dit aanhangsel, dat *Meinhold* ten onrechte aan Zacharia ontzegt, sluit uitnemend aan bij het voorafgaande visioen, dat immers te kennen gaf, dat Jeruzalem geen muur moest en kon hebben wegens de talrijkheid van menschen en vee daarbinnen. Dat zou dàn werkelijkheid worden, als de ballingen, die nu nog in Babylonië vertoefden, zouden terugkeeren. De profeet richt het woord tot hen en roept hun toe het land der gevangenschap te ontvluchten en zich naar Zion te spoeden. Want God had hen wel over de vier windstreken uiteen gedreven, maar nu zou de tijd der genade aanbreken. Blijkens de vermelding van de vier windstreken is niet alleen gedacht aan de Joden in Babylonië maar evenzeer aan die in andere landen der wereld, dus aan de heele verstrooiïng.

Het lot, dat de Joden getroffen had, wordt aldus geteekend, dat de volken het geplunderd hadden. Met die volken zijn niet enkel de Babyloniërs bedoeld, maar evenzeer de Perzen, ja alle volken, onder wie de Joden verstrooid waren geworden. Deze moesten beseffen, dat zij zich daarmee aan het teerste bezit van God vergrepen hadden, zooals wanneer iemand eens anders oogappel aanraakt. Welk een prachtig beeld voor de

---

[11]) Met den Hebr. tekst is niets te beginnen. De Statenvertaling heeft er maar wat van gemaakt. *Oort* leest: die mij tot heerlijkheid gezonden heeft. *Smit:* eenig is de eer, die mij zendt. Dat laatste is al zeer onwaarschijnlijk. *Wellhausen* heeft de aannemelijkste correctie: wiens (n.l. Gods) heerlijkheid mij gezonden heeft.

[12]) Zoo leze men en niet, zooals de schriftgeleerden het willen: zijn oog, daar zij uit eerbied voor God niet van diens oogappel wilden spreken, maar daardoor de dwaasheid kregen, dat iemand zijn eigen oogappel zou aanraken.

[13]) Men lette op de wisseling der personen, iets wat bij Zacharia veelvuldig voorkomt. Men zette daarom niet met *Marti* alles in dit vs in den derden persoon.

[14]) Deze beteekenis heeft het hier gebezigde Hebr. werkwoord ook in Ex. 34 : 9, Sam. 32 : 9.

bijzondere zorg, die God voor zijn volk heeft! Zoo zullen die onderdrukkende volken het ondervinden, dat God het voor zijn uitverkoren volk opneemt. Hij zal zijn hand dreigend tegen hen bewegen, en dan grijpt de groote rolverwisseling plaats: die eerst plunderden worden ten buit en die zich eerst lieten dienen worden zelf tot dienstbaarheid gebracht [15]. Welk een grootsche toekomstverwachting koesterde Zacharia ten aanzien van zijn volk!

Dat die verwachting eens werkelijkheid zou worden, daaraan twijfelde Zacharia geen oogenblik. En dan, als die heilstijd zou zijn aangebroken, dan zou men moeten erkennen, dat God hem als profeet tot zijn volk gezonden had. Een dergelijke uitlating treft men bij onzen profeet meermalen aan, in dit stuk zelfs twee maal. Daaruit is af te leiden, dat er waren, die aan de profetische zending van Zacharia meenden te mogen twijfelen. Volgens *Haller* [16]) zou deze twijfel eerst opgekomen zijn na de voltooiïng van den tempel, toen het messiaansche heil uitbleef. Maar deze onderstelling moet worden afgewezen, want toespelingen op dergelijken twijfel komen juist voor in stukken, die vóór de voltooiïng van den tempel geschreven moeten zijn. Het is trouwens alleszins te verwachten, dat zulk een twijfel aan het profetisch gezag van Zacharia's woord zich reeds uitte aan dien morgen, toen hij van den wonderlijken nacht vol visioenen verhaalde, waarbij hij den komenden heilstijd profeteerde. Met dien heilstijd was immers het heden in zoo fel contrast, nu Juda niet meer was dan een wingewest van Perzië en Jeruzalem nog grootendeels in puin lag, dat het ongeloofswoord „onmogelijk" als vanzelf Zacharia's hoorders uit het hart en van de lippen moest komen. Tegen dezen twijfel heeft de profeet geen enkele andere verdediging dan deze, dat hij geduldig zal wachten op de vervulling van zijn woord. Komt die eenmaal, dan zal daarmee bewezen zijn, dat hij waarlijk in goddelijke opdracht gesproken heeft. Dat is naar den stelregel van Deut. 18 : 22: „Wanneer die profeet in den naam des HEEREN zal hebben gesproken, en dat woord geschiedt niet en komt niet; dàt is het woord, dat de HEERE niet gesproken heeft; door trotschheid heeft die profeet dat gesproken, gij zult voor hem niet vreezen." Dat Zacharia met een dergelijke houding zichzelf den schijn gaf van zwak te staan tegenover zijn twijfelende volksgenooten, dat moet worden toegegeven. Het is de schijnbaar zwakke positie, waarin elke

[15]) Dezelfde gedachte ook in Jes. 49 : 22v.; 60 : 5—16; 61 : 4—6. Maar dit is het onderscheid tusschen Zacharia en de vroegere profeten, dat zij die toekomstige heerschappij aan de vromen beloofden, terwijl de verwachting van Zacharia meer nationaal is, in zooverre dat de toekomstige macht het volk als zoodanig ten deel valt.

[16]) *Haller*, a.w. 88. Zie verder over dit onderwerp *Marti*, Die Zweifel an die prophetiche Sendung Sacharja's, 1914.

profeet heeft verkeerd en waarin thans nog elke prediker van het evangelie zich bevindt; deze is hiervan het gevolg, dat het woord Gods voor een beslissing plaatst en niet anders dan onvoorwaardelijk geloof vraagt, en dat alleen om het enkele feit, dat het zich aandient als woord van God. Met dat woord Gods is het heden altijd in conflict, maar het zoekt ook juist zijn kracht niet de verwerkelijking in het heden, maar in die der toekomst. Het toekomst-karakter is een wezenlijk kenmerk van alle woord Gods. En eerst, als de groote toekomst daar zal zijn, dan zal het blijken, dat allen, die het in het geloof met God gewaagd hebben, zich niet hebben vergist. Maar tot zoolang heeft het ongeloof en heeft de twijfel vrij spel. Doch ook alleen tot zoolang en niet langer!

Terwijl Zacharia deze woorden schreef, ging de herbouw van den tempel nog gestadig voort, maar was niet voltooid. Dat is af te leiden uit vs 10:

Zie, Ik kom en zal in uw midden wonen, luidt het woord des HEEREN.

De inwijding van den tempel had nog niet plaats gevonden; de HEERE had nog geen intrek genomen in zijn heiligdom, dat Hij destijds in toorn verlaten had. Maar Hij zou komen, stellig! En Hij zou Zich weer in zijn tempel vestigen, ongetwijfeld! Vanwaar God komen zou, zegt de profeet niet. Met *Marti* en *Sellin* geloof ik, dat God van den hemel zou komen (men zie vs 13). Aangrijpend is de wijze, waarop Zacharia de aankomst van God schildert. Zijn gevolg zal daarbij bestaan uit vele heidensche volken, die zich bij den HEERE zullen aansluiten en zoo zal God zijn intocht in zijn heiligdom houden. Daarmee is natuurlijk niet bedoeld, dat die heidensche volken in hun heidendom God welgevallig dienden en vereerden. Er wordt stilzwijgend verondersteld, dat die heidenen zich tot God bekeerd zouden hebben, Joden zouden zijn geworden. Dat spreekt zoo vanzelf, dat de profeet het niet eens nadrukkelijk behoeft te zeggen. Maar dat doet niets af van het machtige universalisme, dat hier gepredikt wordt. Den komenden Koning past een gevolg. Welnu deze komende Koning zou als gevolg hebben een schare bekeerde heidenen. Wie denkt hierbij niet aan de schare uit alle natiën, geslachten, volken en talen, die niemand tellen kan, en die zal staan voor den troon (Op. 7 : 9)? Welk een kostelijke zendingsgedachte wordt hier uitgesproken!

Doch, hoe breed dit universalisme ook wezen mocht, het houdt niet in, dat Zacharia ook maar eenigszins te kort zou doen aan het groote voorrecht van Israël Gods uitverkoren volk te zijn. Daarvoor was hij trouwens

te veel Israëliet, maar ook was hij daarvoor te veel profeet. Hij schrijft er onmiddellijk achter:

En de HEERE zal Juda als zijn erfdeel in bezit nemen op den heiligen bodem en Jeruzalem weer verkiezen.

Juda blijft ondanks alles, ook ondanks den huidigen deerniswekkenden toestand, toch Gods erfdeel, en het zal toch blijken, dat Jeruzalem Gods uitverkoren stad is.

Reeds is het sein, dat den grooten heilstijd inluidt, gegeven:

Zwijg, alle vleesch voor het aangezicht des HEEREN, want Hij maakt zich op uit zijn heilige woning.

Waar ik ter wille van den stijl „zwijg" vertaalde, heeft het Hebreeuwsch een liturgischen uitroep, dien wij het best met st! kunnen weergeven, en die bij ritueele plechtigheden de menigte tot een heilig zwijgen opriep. Men zie Am. 6 : 10; 8 : 3; Hab. 2 : 20; Zef. 1 : 17 [17]). Nu hier het feest van Gods intocht zal aanvangen, wordt de heele menschheid, „alle vleesch", tot een heilig zwijgen opgeroepen [18]), want deze plechtigheid bij uitnemendheid geldt de gansche aarde. Reeds heeft de stoet zich in beweging gezet, reeds heeft de almachtige God zich opgemaakt uit zijn heilige woning, d.i. hier stellig de hemel. Daar blijkt uit deze woorden wel heel duidelijk, dat Zacharia, evenals trouwens bij de vroegere profeten het geval was geweest, den messiaanschen tijd zeer spoedig aanstaande heeft gedacht en hoogstwaarschijnlijk verwacht heeft, dat die onmiddellijk op zijn eigen tijd zou volgen [19]). Met een souverein negeeren van alle tijdelijk gebeuren hebben alle profeten uit den eigen tijd onmiddellijk in den tijd van het groote heil geschouwd zonder zich te bekommeren, wat er mogelijk nog tusschen beide in zou kunnen liggen. En ook in dit opzicht was Zacharia eens geestes met de vroegere profeten.

Het vierde nachtgezicht handelde over de rehabilitatie van den hoogepriester Jozua, en daarbij sluit als toevoegsel aan 3 : 8-10.

---

[17]) Volgens het Hebr. woordenboek van Gesenius-Buhl zou het hier gebezigde woord *has* („st!") in Am. 8 : 3 een adverbium zijn, „zwijgend". Maar het is zeer de vraag, of dat inderdaad zoo is en of het ook daar niet hetzelfde tusschenwerpsel is als in de andere plaatsen.

[18]) Zie over het zwijgen in de religie. *Duhm*, Das Geheimnis in der Religion, 2te Aufl. 1927, en *Mensching*, Das heilige Schweigen, 1926.

[19]) *Ridderbos* tracht te ontkennen, dat de profeten het groote heil ieder in den eigen tijd verwachtten (Godswoord, IV, 229—233), maar zijn bewijsvoering is zeer zwak, en allerminst overtuigend.

8 *Hoor toch, hoogepriester Jozua: Gij en uwe ambtgenooten, die*
vóór u plegen te zitten, als [20]) *mannen van een wonderteeken zijn*
9 *zij, want zie, Ik doe mijn knecht Spruit komen. Want zie, de steen,*
dien Ik voor het aangezicht van Jozua leg, op den eenen steen zijn
zeven oogen; zie, Ik breng het graveersel daarop aan, luidt het
woord van den HEERE der heirscharen, en Ik verwijder de onge-
10 *rechtigheid van dit land op één maal. Te dien dage, luidt het woord*
van den HEERE der heirscharen, zult gij elkander onder wijnstok
en vijgeboom noodigen.

Dit is een heilrijke toezegging voor den hoogepriester Jozua en het geheele priestercollege, dat hij presideert, de „ambtgenooten, die vóór u plegen te zitten". In het bestaan van dien priesterraad ziet de profeet een waarborg, dat de messiaansche tijd eenmaal zal aanlichten; zij zijn als „mannen van een wonderteeken". D.w.z. hun bestaan is op zichzelf een wonder, en dat wonder beteekent iets, want het profeteert den komenden heilstijd. Zulk een aanduiding van de priesterschap zou in de dagen vóór de ballingschap ondenkbaar zijn geweest bij mannen als een Amos, een Jesaja of een Jeremia. Daarvoor was de verhouding van deze profeten tot de priesterschap veel te gespannen. Een Jesaja had destijds zichzelf en zijn zonen als wonderteekenen aangemerkt (Jes. 8 : 18), die niet het minst in hunne beteekenisvolle namen den heilstijd aankondigden. Maar hier duidt een priester-profeet zijn mede-priesters als zoodanig aan.

Die heilstijd zou werkelijk aanbreken, als de Messias zou komen. En Zacharia voorzegt hier zijn komst. Hij duidt hem aan als „Spruit", wat hier een eigennaam is, zooals blijkt uit het ontbreken van het lidwoord. Zacharia wijst hiermee terug op de profetie van Jer. 23 : 5:

Zie, de dagen komen, luidt het woord des HEEREN,
dat Ik voor David een gerechte Spruit zal doen opstaan,
en hij zal als koning regeeren en inzicht betoonen
en hij zal recht en gerechtigheid doen in het land.

Het is hier thans de plaats niet uitvoerig over dezen tekst te handelen, die een terugslag bevat op den naam van koning Zedekia [21]). De Messias wordt in dien tekst „Spruit" geheeten, niet, zooals *Haller* in navolging van *Gressmann* meent, omdat het overal, waar hij den voet zetten zou, zou ontspruiten, maar omdat hij op waardige wijze aan het aloude koningsgeslacht zou ontspruiten, een echt Davidide zou wezen. Zooveel is echter wel duidelijk, dat deze plaats aanleiding gegeven heeft

[20]) Zoo leze men in plaats van hetgeen het Hebr. thans heeft: „want".
[21]) Zie de breede bespreking van deze plaats in mijn „Christusverwachting in het O.T.", 288—292.

tot het ontstaan van den eigennaam, die door Zacharia als bekend verondersteld wordt, wel een bewijs, hoe zeer de woorden der vroegere profeten onder het volk waren blijven voortleven, ja op hun beurt een eigen historische ontwikkeling hadden doorgemaakt.

Van dezen „Spruit" genoemden Messias zegt de profeet nu, dat hij op komst is.

Zie, Ik doe mijn knecht, Spruit, komen.

Dan kan met dezen knecht dus niet Zerubbabel bedoeld zijn, want die behoefde niet meer te komen, die was er al [22]. Daarmee is echter het vraagstuk, verbonden aan den naam Zerubbabel niet in eenen opgelost. Want er is stellig een tijd geweest, dat het verwachte messiaansche heil op het allernauwst met zijn persoon verbonden werd. Dat was reeds het geval geweest bij Zacharia's voorganger, Haggaï, van wien wij dit woord bezitten:

Zeg tot Zerubbabel, den stadhouder van Juda: Ik zal den hemel en de aarde bewegen, en Ik zal den troon der koninkrijken omkeeren en de sterkte der koninkrijken der volken verdelgen, en Ik zal omkeeren den wagen en die daarop rijden, en de paarden en die daarop rijden zullen elk door het zwaard zijns naasten (in het doodenrijk) dalen. Te dien dage, luidt het woord van den HEERE der heirscharen, zal Ik u, Zerubbabel, zoon van Sealthiël, mijn knecht, nemen, luidt het woord des HEEREN, en u als een zegelring stellen, want u heb Ik uitverkoren, luidt het woord van den HEERE der heirscharen (2 : 21-24).

Zooveel blijkt uit deze woorden toch wel, dat hier gesproken wordt van het groote, eschatologische einde, wanneer de wereld op haar fundamenten zou schudden. Dat zou het voorspel zijn tot het heerlijke vrederijk van den Messias. En, als dan in dit verband Zerubbabel als Gods zegelring wordt voorgesteld, d.w.z. onafscheidelijk met Hem vereenigd, en als deze dan Gods uitverkoren knecht wordt geheeten, dan pleit alles voor de meening, dat Haggaï in Zerubbabel den Messias heeft gezien [23]. Zeer zeker zegt *Van Ravesteyn* terecht, dat Zerubbabel niets bezat, dat boven de gewoon menschelijke maat uitging [24], maar dat is dan ook de reden, waarom Haggaï's verwachting op een teleurstelling moest

---

22) *Ridderbos,* a.w. 277. Zie *Procksch,* Die kleineren prophetischen Schriften nach dem Exil, 1916, 38f., die uit dezen tekst afleidt, dat Zerubabel onderwijl van het tooneel verdwenen was.

23) Zie over deze passage mijn „Christusverwachting" 499-451. Het hier geopperde denkbeeld wordt bestreden door *Ridderbos,* Godswoord IV 222-229.

24) *Van Ravesteyn.* De Messias bij Haggaï en Zacharia, Nieuwe Theol. Stud. 1920, 10-15.

uitloopen: hij had van een gewoon mensch gehoopt, wat alleen bij den goddelijken Messias werkelijkheid kon worden.

Of ook Zacharia een dergelijke verwachting gekoesterd heeft en dus een dergelijke teleurstelling heeft doorgemaakt? Allerlei dingen maken dat zeer waarschijnlijk. In de nachtgezichten wordt het messiaansche heil zeer nauw verbonden aan de voltooiïng van den tempelbouw; die voltooiïng sluit de komst van het heil in. Ook bij Ezechiël is de voltooiïng van den tempelbouw de inleiding tot den messiaanschen tijd, een gedachte, waarin priester en profeet zich konden verdiepen. Die tempelbouw was het werk van Zerubbabel. Dit beteekent nog wel niet, dat deze daarom voor den Messias moet zijn gehouden, al is dat uit anderen hoofde wel zeer waarschijnlijk, maar het zegt wel, dat de visioenen het groote heil tijdens Zerubbabels leven laten komen. Doch, toen de profeet de nachtgezichten te boek stelde, had hij reeds de teleurstelling opgedaan, dat het messiaansche heil niet zoo ras aanstaande was, en dat Zerubbabel alleen tempelbouwer was en niet meer dan dat, maar zeker niet de Messias. Deze teleurstelling had echter de messiaansche verwachting bij Zacharia niet vermogen te dooven. Alleen had zij ten gevolge gehad, dat deze zich los maakte van den persoon van Zerubbabel om zich vast te hechten aan de eschatologische figuur, die eens verschijnen zou. En het is deze teleurstelling, die in het tekstgedeelte 3 : 8-10 verwerkt is, waar de verwachte Messias, hier Spruit genaamd, niet Zerubbabel is, maar de groote Andere.

Het vervolg van deze verzen spreekt van een steen, waarop zeven oogen zijn, en waarin God zelf het graveersel aanbrengt [25]). Wat voor steen is daarmee bedoeld? *Sellin* en *Smit* denken aan een aanstellingssteen, zooals Babylonische priesters ontvingen, en waarop de planeten afgebeeld stonden, hier aangeduid als de zeven oogen. *Sellin* weet zelfs, dat die steen zeven facetten heeft met op elke facet één letter, welke letters samen vormden de woorden *kodes lejahwè*, „heiligheid voor den HEERE" (zie Ex. 28 : 36). Maar dat is alles zuivere fantasie. Daarbij komt nog, dat die heele meening van den aanstellingssteen dit groote bezwaar heeft, dat Jozua niet aangesteld behoefde te worden, omdat hij reeds hoogepriester was.

Men heeft in dezen steen ook een tooversteen gezien, waaraan geheime kracht zou zijn toegekend, maar deze gedachte is in strijd met de uitdrukkelijke woorden van den tekst zelf, die zeggen, dat God, en niet de steen, de ongerechtigheid op een maal uit het land zou wegdoen.

Wellhausen vermoedt, dat de steen gediend heeft voor de kroon van Zerubbabel; op één der facetten zou zijn naam hebben geprijkt. Hij is

---

[25]) *Sellin* draagt dezen steen reeds in vs 5 in, maar ten onrechte, want deze woorden (vs 8-10) behooren niet tot het visioen.

trouwens ook de vader van de idee, dat de zeven oogen evenzoovele facetten zouden zijn, een idee, die wel ijverig is nagesproken, maar desniettemin als onjuist moet worden afgewezen.

Von Orelli zoekt de beteekenis in heel andere richting, als hij denkt aan den steen, die in den na-exilischen tempel op de plaats van de ark lag in het Allerheiligste. Maar daartegen is op te merken, dat van dien steen niet gezegd kon worden, wat hier staat: dat die voor Jozua werd neergelegd. *Hitzig* vermoedt, dat de grondsteen van den tempel bedoeld is. Maar dat kan niet, want die behoefde niet meer gelegd te worden, want dat was al maanden geleden gebeurd; en die werd ook niet voor Jozua neergelegd. *Vos* onderstelt, dat op dien steen een nieuwe wet gegrift stond. Men ziet, dat er omtrent de beteekenis van dezen steen verre van eenstemmigheid heerscht onder de uitleggers.

Om den juisten zin ervan te vinden, ga men uit van 4 : 7, waar gesproken wordt van den top- of gevelsteen, die onder vreugdekreten te voorschijn zal worden gebracht en op zijn plaats ingevoegd. Deze topsteen zal ook in 3 : 8 bedoeld zijn. De zeven oogen worden verklaard in een glosse, de wij thans in 4 : 10 vinden.

Deze zeven zijn de oogen des HEEREN, die over de geheele aarde rondwaren.

Daaronder is dus te verstaan de zorgende alwetendheid Gods. Er wordt gesproken van zeven oogen om daarmee de alomvattendheid van die zorg Gods aan te duiden. Er wordt dus niet gezegd, dat de steen zeven facetten heeft of zeven teekens van planeten bevat, maar dat Gods alziende oogen daarop gericht zijn [26]). Dat wil zeggen, dat zij den tempelbouw zouden bewaken en bewerken, dat die voltooid zou worden, zoodat de topsteen die thans voor Jozua lag, ook zou worden aangebracht. Daarmee zou de messiaansche heilstijd worden ingeluid, die naar het echt-Palestijnsche boerenideaal met deze woorden geschetst wordt:

Te dien dage, luidt het woord van den HEERE der heirscharen, zult gij elkander onder wijnstok en vijgeboom noodigen.

Men vindt deze uitdrukking ook in 1 Kon. 4 : 25. Zij duidt aan, dat men rijkelijk genieten zou van levensvreugde en levensrust. Mogelijk ligt daarachter het mythologisch motief van den levensboom, als hoedanig wijnstok en vijgeboom inderdaad kunnen gelden.

De volgende plaats, die ons den schrijver Zacharia doet kennen, is 4 : 6-10a:

---

[26]) *Ridderbos* meent ten onrechte, dat de zeven oogen het graveersel zijn, dat op den steen was aangebracht.

6 *Dit is het woord des HEEREN over* [27] *Zerubbabel: Niet door*
kracht noch door geweld, maar door mijn Geest, zegt de HEERE
7 *der heirscharen. Wie zijt gij, groote berg? Voor het aangezicht van*
Zerubbabel tot een vlak veld! En hij zal den topsteen te voorschijn
8 *brengen onder de vreugdekreten: Genade, genade zij hem* [28]. *En*
9 *het woord des HEEREN kwam tot mij aldus: Zerubbabels handen*
hebben dit huis gegrondvest, en zijne handen zullen het ook vol-
tooien, en gij [29] *zult weten, dat de HEERE der heirscharen mij tot*
10 *u gezonden heeft. Want wie veracht den dag der kleine dingen? Ja,*
zij zullen zich verheugen, als zij het schietlood zien in de hand van
Zerubbabel [30].

Hier verschijnt de naam van Zerubbabel voor het eerst in Zacharia's geschrift en ook hier weder geschiedt dat in verband met den tempelbouw (vs 9). Gewoonlijk betrekt men ook het veelvuldig aangehaalde woord van vs 6: Niet door kracht noch door geweld, maar door mijn Geest, zegt de HEERE der heirscharen" op dezen tempelbouw en meent, dat daarin de gedachte zou zijn uitgesproken, als zou die tempelbouw niet tot voltooiïng komen door kracht of geweld, maar alleen door den Geest van God. Een gedachte, die nogal ongerijmd is, want een werk als de herbouw van den tempel met al zijn steenhouwerij en timmerwerk vereischte juist heel veel kracht en geweld en zou zonder dat zeker in geen geval tot stand komen. En dat zulk een zwaar werk alleen door Gods Geest voltooid zou raken, is een overgeestelijke absurditeit.

Men komt tot deze foutieve gedachte [31], als men een te nauw verband legt tusschen dit tusschengevoegde gedeelte van 4 : 6-10a en het nachtgezicht, waarbij het ondergebracht is. Dezelfde fout wreekt zich ook in de verklaring van het nachtgezicht zelf, doordat men daarbij uitgaat van 4 : 10b [32]. Deze gedachte moet men echter ten eenenmale loslaten en

---

27) Zoo dient men het Hebr. te vertalen, want het woord gaat hier niet tot maar over Zerubbabel.

28) Volgens den Hebr. tekst zou men de vreugdekreten op den steen moeten betrekken. Met *Sellin* en *Haller* schrijf ik i.p.v. *lah: loh;* dan gelden de kreten Zerubbabel, wat ook waarschijnlijker is.

29) Het Hebr. gebruikt het persoonl. voornaamw. van den 2en persoon enkelv. Hier wordt Zerubbabel dus wel toegesproken.

30) De vertaling „schietlood" berust op een gissing. Het Hebr. heeft looden steen. D.i. niet een steen met in lood gegoten inscriptie (zoo *Duhm).* Ook niet de gevelsteen *(Wellhausen, Nowack, Marti, Sellin).*

31) Zij wordt ook gehuldigd door *Ridderbos,* Godswoord IV, 254 „de geest des Heeren wordt door Zacharia als de persoonlijke bewerker van de tempelwand genoemd."

32) Zie bl. 55. Ook volgens *Ridderbos,* Godswoord IV, 276 is 4:6—10 geen afzonderlijke profetie, maar het is een zakelijke verklaring van het woord over den luchter en staat het op de juiste plaats. Mede daardoor geraakt de verklaring, die *Ridderbos* in in dit visioen geeft, in het verkeerde spoor.

tusschen het visioen en dit ingelaschte stuk slechts een zeer verwijderd verband leggen. Dan kan niet anders bedoeld zijn, dan dat de messiaansche tijd niet zou komen door menschelijke kracht of aardsch geweld, maar als 'n wonder van boven, dat de uitwerking zou zijn van Gods Geest. Het gaat over dezen messiaanschen heilstijd en niet over den herbouw van den tempel. Dat moest ook Zerubbabel goed begrijpen: dat groote heil zou er niet komen door hem, maar alleen door Gods almacht voor hem.

Met deze woorden is elke nationaal-politieke voorstelling van het komende heil afgewezen. Het messiaansche rijk is geen rijk van deze wereld, opgekomen uit deze wereld, en in stand gehouden met de machten van deze wereld, maar het is van andere orde en is van andere herkomst en wordt gestut met andere krachten. Hier klinkt reeds door wat de Heiland later tot Pilatus zeggen zou: „Mijn koninkrijk is niet van deze wereld" (Joh. 18 : 36).

Voorts blijkt uit deze woorden, dat Zerubbabel niet als de Messias werd beschouwd, of misschien moet men zeggen: niet meer als zoodanig werd beschouwd. Heeft Zacharia, evenals Haggaï, dat ook een tijd lang gedaan, dan blijkt uit deze passage, dat bij het op schrift brengen van deze woorden de wrange teleurstelling al was doorgemaakt, die geleerd had, dat ook Zerubbabel de Messias niet was, doch slechts tempelbouwer en niet meer dan dat laatste. En zijn tempelbouw mocht voorspel zijn tot den messiaanschen tijd, dien tijd zelf vermocht deze stadhouder niet naderbij te brengen. Die zou van boven op aarde neerdalen als de wondere schepping van Gods Geest.

Hoe heftig bewogen het gemoed van den schrijvenden profeet is, dat blijkt wel uit den vorm van vs 7:

Wie zijt gij, groote berg? Voor het aangezicht van Zerubbabel tot een vlak veld! En hij zal den topsteen te voorschijn brengen onder de vreugdekreten: Genade, genade zij hem!

Er moet verband bestaan tusschen dien berg en dien steen. De laatste wordt uit dien berg te voorschijn gebracht [33]). Dat zou Zerubbabel bewerkstelligen. Het zou niet zijn, zooals *Sellin* vermoedt, dat de berg den steen op een tooverwoord van Zerubbabel zou loslaten. Daarvan staat niets in den tekst. Er is aan den puinheuvel van den verwoesten tempel gedacht. Zie daarover Neh. 3 : 34; 4 : 4 en Klaagl. 5 : 18. Daaruit werden

---

33) Het is dus onjuist, als *Haller* zegt, dat Zerubbabel den steen uit den berg zal halen, nadat deze tot een vlak veld geworden zou zijn.

de steenen gehaald om den nieuwen tempel op te richten, want daarvoor werd het materiaal van den vroegeren tempel gebezigd. Alleen het daarvoor noodige hout werd nieuw gekapt (Hagg. 1 : 8). Welnu, hoe verder de herbouw van den tempel vorderde, des te harder zou die puinheuvel, die nu nog een zoo groote berg was, wegslinken voor het aangezicht van Zerubbabel en tot een vlak veld worden en eindelijk zou Zerubbabel uit dien puinhoop den topsteen te voorschijn halen en die op zijn plaats aanbrengen, waarbij hem van alle kanten de vreugdekreten der menigte zouden tegenklinken: Genade zij hem! Gedacht is dus aan den sluitsteen van het portaal als den laatsten steen, die bij den bouw zou worden aangebracht. Zie Ps. 118 : 20, 22. En het is stellig verkeerd te onderstellen, dat de grondsteen van den tempel bedoeld zou zijn, want die was reeds lang geleden gelegd, en die kon ook niet meer te voorschijn worden gebracht. In deze woorden wordt dus de verwachting uitgesproken, dat Zerubbabel den herbouw van den tempel gelukkig zou ten einde brengen. Daaruit blijkt dus, dat de schriftelijke opteekening van de nachtgezichten heeft plaats gevonden, voordat deze herbouw voltooid was.

De zekerheid van de voltooiïng van den herbouw wordt nog eens onder woorden gebracht in vs 8v. Bij die voltooiïng zou blijken, dat God Zacharia inderdaad als profeet gezonden had. *Marti* en *Sellin* achten een dergelijke uitlating ongepast in een rede van God. Inderdaad bevat alleen de eerste helft van vs 9 het woord van God en de tweede helft dat van den profeet zelf. Een dergelijke snelle wisseling van personen is bij Zacharia in het geheel niet zeldzaam en dit feit waarschuwt ons ervoor, dat wij niet zullen uitmaken, wat de profeet gemeend heeft te mogen zeggen en hoe hij dat gezegd mag hebben. En dan zegt Zacharia hier, dat dezelfde Zerubbabel, die de fundamenten van den nieuwen tempel gelegd had, den bouw daarvan ook voleindigen zou; en dat zou het bewijs zijn, dat Zacharia waarlijk Gods woord verkondigd had [34]).

Met dat al — en dat is weer zoo teekenend voor onzen profeet — overdrijft Zacharia de beteekenis van dezen tempelbouw niet. Hij weet, dat dat niet meer is dan de dag der kleine dingen (vs 10). En dat wel in tweeërlei opzicht. Ten eerste, wanneer men nu den aangevangen herbouw vergeleek bij de pracht van den vroegeren tempel, waarbij deze op geen stukken na kon halen; en ten tweede, wanneer men dacht aan de toekomstige messiaansche heerlijkheid, die heel dezen tempelbouw verre in de schaduw zou laten. Naar deze beide maatstaven gemeten, ja, dan gebeur-

[34]) De Latijnsche Vulgata leest het meerv.: scietis, „gijlieden zult weten". Sommigen verbeteren daarnaar den Hebr. tekst. Als men het enkelv. laat staan, dan is Zerubbabel toegesproken.

den er in Zacharia's tijd nog maar kleine dingen, al was het op zichzelf al heerlijk genoeg, dat Gods huis in Jeruzalem weer werd opgericht en al was er alle reden zich te verheugen, wanneer men in Zerubbabels hand het schietlood zou zien om den topsteen, waarvan vs 7 gesproken had, aan te brengen. Want het mochten dan, gemeten naar verleden en naar toekomst, kleine dingen zijn, het was toch op zichzelf iets ongelooflijk heerlijks, dat God zelf weer onder zijn volk zou komen wonen en daar in zijn heiligdom weer gediend zou worden, en zoo openbaarde zich in den tempelbouw de gunst van Israëls God, die Zich weer tot zijn volk gewend had na de jaren van toorn, waarin de zonden der vaderen op zoo zware wijze waren bezocht geworden.

In 5 : 4 treffen wij weer een woord aan, dat de profeet aan de nachtgezichten toevoegde, toen hij deze opteekende. Voorafgegaan is het visioen van de vliegende rol, die den vloek bevat over alle dieven en meineedigen, die naar den inhoud van die rol uit het land zouden worden uitgeroeid. De rol zelf doet in het nachtgezicht eigenlijk niets; die is alleen maar oorkonde, overeenkomstig welke het goddelijk gericht voltrokken moest worden.

Dit nu verandert in de toevoeging, die de profeet geeft:

Ik doe haar uitgaan, luidt het woord van den HEERE der heirscharen, en als zij gekomen is in het huis van een dief of van iemand, die bij mijn naam valsch zweert, dan vernacht zij in zijn huis en vernietigt zoowel het hout als de steenen daarvan.

Het gaat niet aan hier te spreken van de magische werking van den vliegenden vloek, al is het ongetwijfeld waar, dat het oude Oosten aan geschreven wetten een magische werking kon toeschrijven [35]. Er wordt immers gezegd dat God den vloek doet uitgaan, zoodat de werking daarvan niet aan den vloek zelf verbonden is, maar als een daad Gods beschouwd wordt. God laat dien vloek in het huis van den dief en den meineedige overnachten, wat hier niet meer beteekent dan: intrek nemen (zie Jes. 1 : 21; Jer. 4 : 14; Ps. 25 : 13; Hoogl. 1 : 13). En dan verricht die vloek daar zijn ontzettend werk: hij vernietigt dat heele huis met steen en hout en al, en hij doet dat als een oordeel Gods over de ergerlijke zonden, die in dat huis bedreven waren. Dat met het huis ook de booswicht zelf vernietigd wordt, dat wordt niet met zoovele woorden gezegd, maar het wordt wel verondersteld.

Sellin zoekt de dieven onder de achtergebleven bevolking des lands,

[35]) Een duidelijk voorbeeld daarvan vindt men in Num. 5 : 21v. Iets dergelijks onderstelt *Haller* ook hier.

die het landbezit der weggetrokken ballingen hadden genaast, en de meineedigen zoekt hij onder degenen, die met het heidendom meededen. Ik geloof niet, dat het noodig is aan deze beide groepen van menschen in het bijzonder te denken, maar dat de profeet hier twee erge misdrijven noemt, die merkwaardig genoeg beide van zedelijken aard zijn, doch dat het buiten twijfel is, dat hij andere zonden evenzeer onder het goddelijk oordeel stelt en met den goddelijken vloek bedreigt. Hier wordt de reiniging van het volk als onmisbare voorwaarde tot het messiaansche heil aangekondigd, want daaraan zouden de zondaars geen deel hebben.

De laatste passage, die in dit hoofdstuk onze aandacht vereischt, is 6 : 9-15, welk stuk is vastgehecht aan het achtste nachtgezicht, dat handelt over de triumfwagens Gods, die over de geheele aarde uittrekken. De passage luidt aldus:

9, 10 *En het woord des HEEREN kwam tot mij: Neem van de bal-*
lingen Heldai, Tobia en Jedaja, en treed [36] *op dienzelfden dag*
het huis van Josia, den zoon van Zefanja, binnen — zij zijn uit
11 *Babel gekomen; neem dan zilver en goud en laat een kroon* [37])
12 *vervaardigen en zet (die) op het hoofd van Zerubbabel* [38]). *En zeg*
aangaande [39]) *hem: Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Zie*
daar de man, wiens naam Spruit is, en die uit zijne plaats uitspruit
13 *en die den tempel des HEEREN bouwt. Ja, hij zal den tempel des*
HEEREN bouwen en hij zal majesteit voeren en zich zetten en
heerschen op zijn troon, en de priester zal aan zijn rechterhand [40])
zijn, en eene vredelievende verhouding [41]) *zal er tusschen hen*
14 *beiden zijn. En de kroon* [42]) *zal voor Heldai* [43]), *Tobia, Jedaja en*
Josia [44]), *den zoon van Zefanja, tot genade en gedachtenis in den*

[36]) De Hebr. tekst heeft de woorden: en treed binnen tweemaal, waarvan zij eenmaal geschrapt dienen te worden.

[37]) Het Hebr. hoofdst. het meerv.: Kronen. Zie de verklaring.

[38]) De huidige Hebr. tekst heeft iets heel anders: op het hoofd van Jozua, den zoon van Jozadak, den hoogepriester. Maar deze lezing moet het gevolg zijn van een latere omwerking van den tekst.

[39]) Het Hebr. laat zich ook vertalen: zeg tot hem, maar naar het latere taalgebruik heeft het voorzetsel *'el* hier waarschijnlijk de kracht van *ᶜal*.

[40]) Het Hebr. heeft: bij (niet: op) zijn troon. Ik las een naar de Grieksche vertaling verbeterden tekst.

[41]) Het Hebr. heeft letterlijk: de raad des vredes. Deze tekst is de klassieke plaats voor de gereformeerde leer van het z.g. pactum salutis, het heilsoverleg tusschen den Vader en den Zoon. Dat de tekst daartoe ten onrechte dienen moet, zal de verklaring van deze passage aantoonen.

[42]) Het Hebr. heeft weer een meerv.: kronen evenals in vs 11.

[43]) De Hebr. tekst geeft hier een heel anderen naam: Helem. Dat is kennelijk een schrijffout voor Heldai.

[44]) In het Hebr. leest men: en voor Hen, den zoon van Zefanja. Dat gaat natuurlijk niet, want de zoon van Zefanja is Josia (zie vs 10). Toch gaat het ook niet aan de

15 *tempel des HEEREN. En die verre zijn zullen komen en aan den tempel des HEEREN bouwen, en gij zult weten, dat de HEERE der heirscharen mij tot u gezonden heeft. En het zal geschieden, indien gij goed luistert naar de stem van den HEERE, uwen God, . . .*

Dit is wel een veel-omstreden gedeelte uit het geschrift van den profeet Zacharia. De kern van de kwestie schuilt in vs 11, waar de tegenwoordige Hebreeuwsche tekst te lezen geeft, dat de kroon gezet moet worden op het hoofd van den hoogepriester Josia. In het vervolg wordt echter gezegd, dat deze profetische handeling de komst van den Messias, ook hier „Spruit" geheeten evenals in 3 : 8, moet aankondigen. Dan krijgt men dus deze voorstelling, dat de hoogepriester Josia gekroond wordt, omdat eerlang de Messias komen zal, wat een vrij zonderlinge voorstelling is, al handhaaft meer dan één uitlegger haar [45]). Tegen die gedachte pleit ook nog vs 13, waar gesproken wordt van iemand, die den tempel bouwen zal en dat kan niemand anders dan Zerubbabel wezen, want de onderstelling van *Ridderbos* [46]) is al zeer onwaarschijnlijk, dat Zacharia hier over tweeërlei tempelbouw zou hebben gesproken: Zerubbabel zou een steenen tempel hebben gebouwd, terwijl de Messias een geestelijken tempel zou oprichten. Deze gedachte is toch wel absoluut on-Israëlietisch. Als dan in vs 13 Zerubbabel bedoeld is, dan zal die ook in vs 11 bedoeld zijn, zoodat de kroon bestemd is voor zijn hoofd en niet voor dat van Jozua. De tegenwoordige schrijfwijze van den Hebreeuwschen tekst leest het woord „kroon" aldus, dat er een meervoud zou worden aangeduid, „kronen", waarbij dan misschien gedacht is aan Jozua en Zerubbabel beiden, maar dit laat zich in het geheel niet aannemelijk maken.

Degeen dus, die gekroond moet worden, is Zerubbabel. In dien geest verbeteren we dus den Hebreeuwschen tekst van vs 11. Van hem wordt duidelijk gezegd:

Zie daar de man, wiens naam Spruit is, en die uit zijn plaats uitspruit, en die den tempel des HEEREN bouwt.

Daarmee wordt niets minder gezegd dan dat Zerubbabel de verwachte Spruit, de Messias is, waarin stellig een woordspel is bedoeld met zijn naam, die immers beteekent: spruit van Babel. En dan hebben we hier een bewijs, dat er een tijd geweest is, dat de profeet Zacharia gemeend heeft,

---

typische uitdrukking *lehen,* „tot genade" zoo maar te schrappen. *Sellin* heeft juist gezien. dat zij moet verbonden worden met „tot gedachtenis", zooals ik ook gedaan heb.

[45]) O. a. ook *Ridderbos* en *Smit.*

[46]) *Ridderbos,* Godswoord IV, 280v.

dat Zerubbabel wellicht de lang verwachte, vurig gehoopte Messias zijn kon, onder wiens regeering het heerlijk vrederijk zou aanbreken. Als Zacharia deze woorden op schrift brengt, heeft hij, zooals wij reeds eerder zagen [47]), die gedachte niet meer. Dan heeft hij de teleurstelling reeds moeten verwerken, dat ook Zerubbabel de Messias niet was, en dat het vrederijk nog niet binnen korten tijd zou aanbreken. Dan vervangt de profeet den naam van Zerubbabel door dien van Jozua, den hoogepriester, en schrijft voor, dat de vervaardigde kroon in den tempel bewaard zal blijven om daar een genade gevende gedachtenis te zijn ten gunste van Heldai, Tobia, Jedaja en Josia, een gebruik, waartoe de kroon oorspronkelijk niet bestemd was maar waartoe deze werd aangewend, toen zij op het hoofd van Zerubbabel niet meer paste. Uit 1 Makk. 1 : 23 blijkt, dat in den tempel kostbare kronen werden bewaard, en volgens Ex. 30 : 16 bewerkten dergelijke wijgeschenken genade voor dengeen, die daardoor bij God in herinnering gebracht moest worden.

Er was alle aanleiding zulk een wijgeschenk ter gedachtenis van de boven genoemde mannen in den tempel te deponeeren. Heldai, Tobia en Jedaja waren afgevaardigden van de ballingen, die na den tocht onder leiding van Sesbazzar in Babel waren achtergebleven. Zij waren naar Jeruzalem gezonden met een belangrijke gift aan zilver en goud, bestemd voor den nieuw te herbouwen tempel. Met die gift kwamen die mannen natuurlijk tot de priesters, tot wie anders? En onder dezen bevond zich ook Zacharia, zelf leider van een der priestergeslachten [48]). Deze nam uit hoofde van zijn profetische bevoegdheid de leiding en ordonneerde, dat dat zilver en goud niet zou worden aangewend voor den herbouw van den tempel, maar voor iets veel belangrijkers: voor de kroning van den Messias Zerubbabel. En het is hoogst merkwaardig, dat we niets vernemen van een protest bij de andere priesters, maar dat dezen zich onmiddellijk bij Zacharia's beslissing neerleggen, wel een bewijs, hoe hooge autoriteit deze priester-profeet bij zijn ambtgenooten bezat en hoe groote plaats Zerubbabel in het hart van het volk innam.

Haller [49]) acht het mogelijk, dat Heldai, Tobia en Jedaja uit Mesopotamië het bericht meebrachten, dat Darius met de verovering van Babel den toestand meester geworden was en het rijk stevig in handen had. Daarmee zou dan Zerubbabels rol uitgespeeld zijn en de genadeslag zijn

---

[47]) Zie bl. 75 Het is niet billijk, als *Ridderbos* zegt, dat Zacharia" een messiaansch agitator" zou zijn, indien de kroning van Zerubbabel in zijn bedoeling gelegen zou hebben (a.w. 251, aant. 1). Op bl. 222 geeft hij hem in dat geval den beteren naam van „exponent van een messiaansche volksbeweging".

[48]) Zie bl. 18.

[49]) *Haller,* Judentum, 79.

toegebracht aan de verwachting, die met zijn persoon verbonden was. Ik kan hierin met *Haller* niet meegaan, want deze gedachte is precies het tegenovergestelde van wat de passage meedeelt: de komst der mannen geeft juist aanleiding tot een verlevendiging van de messiaansche verwachting ten aanzien van Zerubbabel. Bovendien lezen wij in den tekst van dergelijke politieke overwegingen niets.

Of het werkelijk ooit tot zulk een kroning van Zerubbabel is gekomen, dat is niet uit te maken. Het is mogelijk, dat hij inderdaad zijn messiaansche rol gespeeld heeft. Dan zal hij het wel hebben moeten afleggen tegen de macht van Perzië en zijn leven op tragische wijze geëindigd zijn. Maar waarschijnlijk is dat niet. Waarschijnlijker is, dat Zerubbabel daarvoor te verstandig is geweest en de messiaansche eer heeft afgewezen en rustig is voortgegaan met den herbouw van den tempel, dien hij als zijn levenswerk beschouwde en dien hij stellig tot voltooiïng heeft gebracht; wanneer dat niet het geval zou zijn geweest, dan zou het profetisch geschrift van Zacharia daarvan wel eenige aanwijzing bevatten en niet al de woorden bewaard hebben, die voorzeggen, dat Zerubbabel den tempelbouw ook voleindigen zou. Zerubbabel heeft zich tevreden gesteld met de rol van tempelstichter en heeft wijselijk ook niet meer dan dat willen zijn. In dit verband mag er wel op gewezen worden, dat de authentieke stukken, die thans in het boek Ezra bewaard worden, met geen woord gewagen van een messiaansche beweging, die in 520 vóór Chr. tot daden zou zijn overgegaan; ware dat wel zoo geweest, dan zou de correspondentie van de vijanden der Joden aan den koning van Perzië niet nagelaten hebben daarop de aandacht te vestigen. Aan Nehemia werd later wel verweten, dat hij met hulp van profeten zich tot koning wilde laten uitroepen (Neh. 6 : 6v.).

De tekst noemt naast de drie afgevaardigden uit Babel nog een vierden man, n.l. Josia, den zoon van Zefanja, in wiens huis de profeet moet binnentreden om de kroon te laten vervaardigen. Dat doet het vermoeden opperen, dat de genoemde Josia een goudsmid geweest zal zijn. Deze moet dan ook een aanhanger van de messiaansche beweging rondom Zerubbabel geweest zijn, die evenals de drie anderen mee instemde in de bestemming, welke aan de te maken kroon gegeven werd. Daarom wordt hij ook in vs 14 vermeld en gezegd, dat ook te zijnen gunste de kroon voortaan in den tempel bewaard zou blijven als een gedachtenis voor God.

Nog één opmerking dient gemaakt te worden, voordat wij van dit stuk kunnen afstappen. Van Zerubbabel — niet van Jozua, zooals het nu den schijn heeft — wordt in vs 13 gezegd, dat hij den tempel des HEEREN bouwen zal, en dat hij op een troon zal zitten en majesteit zal voeren,

terwijl de priester aan zijn rechterhand zal staan; en dan wordt uitdrukkelijk verzekerd, dat er tusschen koning en priester een goede verstandhouding zou wezen. Dat laatste sprak niet vanzelf, want rivaliteit tusschen het wereldlijke en het geestelijke gezag kwam in het oude Oosten veelvuldig voor en ook in Israël was dat geen zeldzaamheid geweest; men denke slechts aan koning Uzzia, die, toen hij sterk geworden was, voor zichzelf de priesterlijke rechten wilde usurpeeren (2 Kron. 26 : 16). Maar in den messiaanschen tijd zou er voor zulk een rivaliteit geen aanleiding zijn; dan zouden vorst en priester in innige harmonie samen werken aan den bloei van het vrederijk. Dat heeft dus niets te maken met wat de gereformeerde dogmatiek uit deze plaats gehaald heeft, als zou daarin sprake zijn van het overleg in het goddelijk wezen tusschen den Vader en den Zoon, den zoogenaamden raad des vredes. Daarmee is natuurlijk niet de mogelijkheid en de werkelijkheid van een dergelijken raad des vredes ontkend, doch daarmee is alleen gezegd, dat deze tekst daarover niet rept. We ontmoeten hier dezelfde gedachte, die wij ook in Jer. 33 : 17v aantreffen: dat er in den heilstijd een bestendig fungeerende priesterschap wezen zou naast den Messias; alleen wordt er hier nog bij verzekerd, dat er tusschen Messias en priesterschap een goede verstandhouding zou bestaan, die alleen maar aan het volkswelzijn ten goede kon komen.

Hiermee kunnen we afscheid nemen van de toevoegsels, die Zacharia heeft aangebracht, toen hij zijn visioenen als zelfstandig geschrift uitgaf; zij hebben ons hem doen kennen als de schrijver, die sinds dien wonderlijken nacht een diepe teleurstelling had doorgemaakt: dat Zerubbabel de Messias niet was en dat het gehoopte messiaansche rijk niet onmiddellijk aanstaande was; maar wij hebben tevens vernomen, dat die teleurstelling niet het einde beteekende van Zacharia's messiaansche verwachting; die bleef levend en sterk: de Messias „Spruit" zou komen en het vrederijk zou openbaar worden, indien niet nu dan later op Gods tijd. En voorshands zou Zerubbabel den tempel voltooien als voorteeken van dien naderenden heilstijd.

HOOFDSTUK VI

Zacharia als redenaar.

Het was het vierde jaar van koning Darius, de vierde dag van de negende maand, Kislev geheeten [1]. Dat was dus December van het jaar 518 vóór Chr. Ruim twee jaar geleden was men met den herbouw van den tempel begonnen (Hagg. 2 : 1), maar deze was nog bij lange na niet voltooïd. Dat zou eerst een feit zijn in Darius' zesde jaar (Esra 6 : 15). Maar dat wilde natuurlijk niet zeggen, dat de geregelde eeredienst niet zou zijn uitgeoefend; dat gebeurde stellig wel bij het noodaltaar, dat reeds onmiddellijk na den terugkeer door de repatriëerende ballingen was opgericht.

In dien tijd kwam er te Jeruzalem een gezelschap aan uit Bethel [2], afgevaardigden van de bevolking van die plaats. De leiders daarvan waren Sarezer [3] en Regemmelech [4], die een aanzienlijk gevolg bij zich hadden. De reden van hun komst was, dat er een kwestie gerezen was onder de inwoners van Bethel, die wel een belangrijken inslag hadden ontvangen van teruggekeerde ballingen, maar voor het grootste deel be-

---

[1]) De Hebr. tekst heeft middenin de tijdsbepaling nog de woorden: kwam het woord des *Heeren* tot Zacharia.. Deze woorden storen duidelijk het verband; zij moeten dan ook geschrapt worden.

[2]) Men mag niet vertalen: naar Bethel; evenmin: naar het huis Gods, zooals de Statenvertaling doet. Het Bijbelsch Handboek, O.T. 505, wil i. p. v. Bethel lezen: *beth Jisraël,* huis Israëls.

[3]) *Wellhausen* wilde één eigennaam lezen: Bethelsarezer. Zoo ook *Marti.* Men wijst erop, dat de papyri van Elefantine eigennamen bevatten, die met Bethel zijn samengesteld. Maar Elefantine is Jeruzalem niet. *Smit* wil lezen: *beth Elsarezer* huis (familie) van Elsarezer, maar het is onwaarschijnlijk, dat zulk een onbekende familie haar gezanten gestuurd zou hebben; die zouden wel zelf gegaan zijn. Uit 7 : 3 blijkt, dat de afgevaardigden namens een gemeenschap optreden.

[4]) *Cheyne* maakt Regemmelech tot afzender van het gezantschap; hij leest dan ook

stonden uit achtergeblevenen, die de ramp van den ondergang van Juda's nationaal bestaan overleefd hadden. En namens deze achtergeblevenen legden de afgevaardigden de kwestie voor aan de priesters en profeten — men geve acht op deze merkwaardige samenvoeging — te Jeruzalem. Aan de beslissing van deze autoriteiten werd door hen blijkbaar groote waarde toegekend en zij werden als de dragers van Israëls religie beschouwd.

De gerezen kwestie betrof de vastendagen, die in gebruik waren gekomen sedert de verwoesting van Jeruzalem. Vier van zulke rouwdagen waren in eere: 1. de negende van de vierde maand (Jer. 39 : 2; Zach. 8 : 19), toen Jeruzalem ingenomen werd [5]; 2. de derde dag van de zevende maand (2 Kon. 25 : 25vv.; Jer. 41 : 1vv.), ter herinnering aan den moord op Gedalja [6]; 3. de tiende dag van de tiende maand (2 Kon. 25 : 1; Jer. 39 : 1) als de dag, waarop het beleg om Jeruzalem aanving en 4e. de tiende dag van de vijfde maand [7], de zwaarste rouwdag, omdat die herinnerde aan de verwoesting van den tempel (Jer. 52 : 12v; in 2 Kon. 25 : 8v is het de zevende dag).

Deze vastendagen waren door de schamele rest der bevolking die na den ramp van 586 vóór Chr. in Bethel achterbleef, trouw onderhouden. Men gevoelde zich daartoe gedrongen door alles wat men zelf had doorleefd en door den treurigen toestand, waarin nog immer land en volk zich bevonden. Doch nu was er in Bethel een beduidend contingent ballingen uit Babel zich komen vestigen (zie Esra 2 : 28; Neh. 7 : 30) en deze menschen hielden die rouwdagen niet, hadden daartoe ook in het geheel geen behoefte, want zij verwijlden niet treurend bij het droevige verleden, maar wilden vol enthousiasme werken aan een hoopvolle toekomst. Dat die eens aanbreken zou, dat geloofden die weergekeerden nog te sterker sinds de profeet Zacharia opgetreden was, wiens prediking zoo duidelijk den tempelbouw teekende als de inleiding tot den messiaanschen tijd. Welnu, met den herbouw van den tempel was men begonnen; dan zou de heilstijd ook ongetwijfeld aanlichten. Maar dan was er ook niet de minste aanleiding meer om de rouwdagen te onderhouden.

---

i. p. v. *anasaw: anasim*, „mannen"; die zouden dan degenen aanduiden, die gezonden waren. Ook *Marti* voelt daar wel voor. Maar de Hebr. tekst geeft een goeden zin en waarom er alleen bij den tweeden genoemde staat: „met zijne mannen", wie zal dat nu nog uitmaken? De Syrische vertaling heeft i. p. v. Regemmelech: Rabmag, d. i. de hoogste staatkundige beambte in Babylonië; het is al erg onwaarschijnlijk, dat die tot de afgezanten zou behoord hebben. De naam Regem alleen komt voor in 1 Kron. 2 : 47. „Melech" („koning") is aanduiding van de godheid.

[5]) Tegenwoordig wordt die vastendag gevierd op den 17en der maand.

[6]) De eerste twee dagen van de 7e maand vormen het Nieuwjaarsfeest.

[7]) Thans viert men dien rouwdag op den 9en dag der maand.

Zoo was er dan onder de Bethelieten een ernstig verschil van meening ontstaan. Dat deel der bevolking, dat uit de achtergeblevenen bestond, wilde de rouwdagen in eere houden en getrouw in acht nemen, terwijl dat deel, dat gevormd werd door de teruggekeerde ballingen, ervoor pleitte die rouwdagen af te schaffen.

In het vierde jaar van koning Darius, op den vierden (dag) der negende maand — Kislev — zond Bethel Sarezer en Regemmelech met zijne mannen om de gunst des HEEREN af te smeeken en om te zeggen tot de priesters, die tot het huis van den HEERE der heirscharen behoorden, en tot de profeten: Zal ik onder onthouding een rouwdag houden in de vijfde maand evenals ik nu al wie weet hoeveel gedaan heb (7 : 1-3)?

De zwaarste rouwdag — die van de vijfde maand — wordt vermeld. Immers, indien deze afgeschaft mocht worden, dan vervielen de andere drie rouwdagen daarmee vanzelf. Daarmee is tegelijk de gedachte van *Sellin* afgewezen, die zegt, dat er geen acute nood voor de vraag van dit gezantschap was, omdat het nu pas de negende maand was en het dus nog acht maanden zou duren, eerdat de aangeduide rouwdag gehouden moest worden. Want op den tienden dag der tiende maand wachtte reeds een vastendag, die wel niet zoo belangrijk was als die van de vijfde maand, maar toch belangrijk genoeg om daaraan te demonstreeren, dat de rouwdagen waren afgeschaft.

Men zou onrecht doen, als men in de opgeworpen kwestie alleen een ritueel vraagpunt zou zien. Dat was de kwestie zeer zeker, maar zij was veel meer dan dat. Hierbij ging het om de vraag, hoe men zich in zijn nationaal, politiek, sociaal en religieus gedrag zou oriënteeren, òf naar het verleden òf naar de toekomst, naar het verleden met al zijn voorbijgegane heerlijkheid of naar de toekomst met al haar hoopvolle verwachtingen. Alleen voor het geval men zich naar de toekomst oriënteerde meende men energie te kunnen hebben tot het opbouwen van een nieuw volksleven en een nieuwe religieuze gemeenschap. De achtergebleven bevolking kwam daaraan niet toe, droefgeestig als deze achterom zag naar alles wat er eens geweest was, maar nu voor goed weg was, en daarom moest zij als vanzelf de geestelijke leiding overlaten aan de weergekeerde ballingen, die in staat waren met bezieling te werken voor een toekomst vol beloften.

Er wordt in de aangehaalde verzen gezegd, dat de afgezanten voor twee dingen naar Jeruzalem kwamen; zij kwamen daar ten eerste om de gunst des HEEREN af te smeeken en ten tweede om de onderhavige

kwestie aan de autoriteiten voor te leggen. „De gunst des HEEREN af te smeeken", zoo vertaalde ik de typische Hebreeuwsche uitdrukking, die hier gebezigd wordt en die heel letterlijk kan worden weergegeven met: het aangezicht des HEEREN glad strijken. Het is duidelijk, dat deze uitdrukking aan het veelgodendom is ontleend. De heiden alleen kon het beeld naderen van zijn god, wiens toorn hij duchtte of meende te gevoelen, en dan dat steenharde gelaat streelen, opdat de god weer vriendelijk gestemd zou worden en den bidder een welwillend gelaat toewenden. Daarachter woont de voorstelling, dat de god van gezindheid veranderen moet, en niet de mensch, een voorstelling, die ook in Israëls spraakgebruik is binnengedrongen, als daar gewaagd wordt van Gods berouw, waarmee Hij van eens genomen beslissingen spijt zou hebben. Maar deze voorstelling is dan ook niet verder doorgedrongen dan in Israëls spraakgebruik, in zijn godsdienstige conceptie hoorde zij niet thuis; daarvoor was zijn God te machtig en te heilig, dan dat er bij Hem sprake zou zijn van verandering van gezindheid. En zoo heeft Israël ook dezen term van het gladstrijken van Gods aangezicht uit het heidensch spraakgebruik overgenomen, zonder evenwel de daaraan ten grondslag liggende onderstelling te aanvaarden, maar om dien term alleen maar te bezigen als een sterke wijze van zeggen voor het afsmeeken van Gods genade.

Dat de afgezanten daartoe de medewerking der priesters van noode hadden, dat ziet ieder in; zij toch waren de aangewezen mannen, zonder wie de eeredienst ondenkbaar was, ja onbestaanbaar. Maar misschien verwondert men zich, dat zij met de opgeworpen kwestie ook bij de priesters kwamen; was dit niet veel eer een vraag, die den profeten moest worden voorgelegd? De vraag, waarom het hierbij ging, was feitelijk niet anders dan een vraag omtrent de geldigheid der profetische prediking. Inderdaad is dat ook zoo. En toch was het zeer begrijpelijk, ja zeer verstandig, dat de Bethelieten de vraag niet alleen aan de profeten voorlegden, maar evenzeer aan de priesters. Want wie de dingen nuchter beziet, zal verstaan, dat de onderhouding van dergelijke rouwdagen ten gevolge had, dat een groote menigte menschen de heilige plaats bezocht. Dit beteekende een aanmerkelijke stijging van het aantal offers, dat buiten de voorgeschreven officiëele offers op het Jeruzalemsche altaar gebracht werd, en daarmee hing weer samen een groote vermeerdering van het priesterlijk inkomen. Werden dus die rouwdagen afgeschaft, dan beteekende dat niets minder dan een belangrijke verlaging van het inkomen der priesters en tevens een daling van hun invloed. Daarom moest de onderhavige kwestie wel degelijk ook aan de priesters worden voorgelegd, die mede moesten bewilligen in een eventueele vermindering van hun positie.

Toen kwam het woord van den HEERE der heirscharen tot mij (7 : 4).

„Tot mij", d.i.: tot Zacharia, die hier zelf bericht geeft omtrent zijn wedervaren en handelen. Dat beteekent dus, dat de profeet het woord neemt, voor de priesters heen, en zijn goddelijke boodschap overbrengt. Zeker, in zooverre was dit minder stuitend voor de verzamelde priesters, als ook Zacharia een der hunnen was en zelf priester, ja leider van een der priestergeslachten; maar Zacharia neemt het woord niet als priester, maar — dat blijkt uit de heele rede, die nu volgen gaat — als profeet, en hij beantwoordt de gedane vraag op profetische wijze. Dat wil zeggen, dat ook bij Zacharia de profeet het van den priester gewonnen had, zoodat de priester te zwijgen had waar de profeet ging spreken. En het merkwaardige is, dat die suprematie van den profeet over den priester door alle aanwezige priesters zonder reserve wordt erkend en toegegeven, want zij verzetten zich noch tegen diens rede noch tegen de daarin vervatte beslissing.

De rede, die Zacharia over de opgeworpen kwestie houdt, laat zich in drie stukken verdeelen: 7 : 5-14; 8 : 1-17 en 8 : 18-23. Het eerste deel der rede luidt aldus:

5 *Zeg tot het volk des lands en tot de priesters: Wanneer gij vast*
en weeklaagt in de vijfde en zevende (maand) nu al zeventig jaar
6 *lang, hebt gij dan voor Mij gevast? En wanneer gij eet en drinkt,*
7 *zijt gij het dan niet, die eet en drinkt? Waren dit* [8] *niet de woor-*
den, die de HEERE gepredikt heeft door den dienst der vroegere
profeten, toen Jeruzalem nog bewoond was en rustig evenals al
hare steden rondom haar, en toen het Zuiderland en de Laagte nog
8, 9 *bewoond waren* [9]*: Spreekt een rechtvaardig oordeel en beoefent*
10 *trouw en barmhartigheid jegens elkander, en verdrukt de weduwe*
en den wees, den vreemdeling en den ellendige niet, en zint niet in
11 *uw hart op kwaad tegen elkander. Maar zij weigerden te luisteren*
en toonden een onwilligen schouder [10] *en stopten hunne ooren*
12 *toe* [11]*, zoodat zij niet konden hooren. En zij maakten hun hart als*
diamant zoodat zij niet konden hooren de prediking en de woorden,
waarmede de HEERE der heirscharen gezonden had door zijn

---

[8] Het Hebr. heeft hier het partikel ter aanduiding van den 4en naamval, wat hier misplaatst is; men zal i.p.v. *'èth* moeten lezen: *'elèh*, „deze, dit".

[9] De huidige tekst laat aan „spreekt" voorafgaan: En het woord des *Heeren* kwam tot Zacharia: Zoo zegt de *Heere* der heirscharen. Dan zou dus in vs 9 het woord van Zacharia vervat zijn, terwijl het duidelijk de weergave is van den inhoud der woorden van de vroegere profeten. De woorden storen het verband, zijn van een lateren redactor, die den gedachtengang niet meer begreep, en dienen dus verwijderd te worden.

[10] Letterlijk: een schouder, die wegwijkt (onder den daarop gelegden last).

[11] Letterlijk: zij maakten hunne ooren zwaar. „Zwaar" wordt gezegd van het oor, dat moeilijk hooren kan (Jes. 6 : 10; 59 : 1).

Geest, door den dienst der vroegere profeten, en er kwam vanwege
13 *den HEERE der heirscharen een groote toorn. En zooals Hij gepredikt had, maar zij niet gehoord hadden, zoo riepen zij, maar Ik*
14 *hoorde niet, zegt de HEERE der heirscharen. En Ik deed* [12]) *ze verstuiven onder de volken, die zij niet kenden, en het land werd achter hen verwoest, zoodat niemand her- of derwaarts ging* [13]), *en zij maakten het kostelijke land tot eene verwoesting.*

In deze passage werpt Zacharia een terugblik op het verleden en beschrijft, hoe het volk Israël in vroegeren tijd gereageerd heeft op de prediking der profeten. Wie in deze woorden de kracht van een Jesaja zoekt of de bewogenheid van een Jeremia of de felheid van een Amos of de hartstocht van een Hosea, die wordt deerlijk teleurgesteld. Als profetisch redenaar laat Zacharia zich met geen dezer Godsmannen vergelijken, maar hij moet het in elk opzicht tegen hen afleggen. Hier geen plastische beeldspraak, hier geen gedurfde vergelijkingen, hier geen krasse uitspraken; het blijft alles binnen de sfeer der nuchtere zakelijkheid, die bij het priesterlijk wetsonderricht paste en het bedient zich van een weinig kleurrijke terminologie. Maar dat alles betreft dan ook alleen maar den vorm der rede, niet den geest daarvan. Wat dien aangaat weet Zacharia zich volkomen één met de vroegere profeten, wier prediking hij overneemt en wier arbeid hij voortzet.

Zacharia moet zich richten tot „het volk des lands en tot de priesters". Onder het volk des lands worden niet de leeken verstaan, zooals *Marti* meent, die dan onderscheiden zouden zijn van de priesters, want dan is het zonderling, dat de priesters op de tweede plaats worden genoemd. Het is ook niet alleen de achtergebleven bevolking — zoo *Sellin* — in onderscheiding van de teruggekeerde ballingen, want het zou al heel onwaarschijnlijk zijn, dat juist alleen de achtergeblevenen op het plein bij het noodaltaar vergaderd zouden zijn geweest. Onder het volk des lands wordt stellig in ruimeren zin de geheele bevolking begrepen, zooals deze op de heilige plaats vertegenwoordigd was, en die zoowel uit achtergeblevenen als uit teruggekeerde ballingen bestond (zie Hagg. 2 : 5).

Tot deze bevolking en de priesters richt de profeet nu het woord. Hij herinnert hen eraan, dat zij nu reeds zeventig jaar lang hunne rouwdagen onderhouden [14]), waarop zij treuren over de verwoesting van stad en

[12]) De Hebr. tekst heeft hier de z.g. *waw* copulativum, zoodat we zouden moeten vertalen: Ik zal hen doen rondstuiven. Maar kennelijk is deze punctuatie van de Massoreten onjuist en zal er *waw* consecutivum gelezen moeten worden, want dit vs behoort nog tot het overzicht over het verleden.

[13]) Letterlijk: zoodat niemand doorging of weerkeerde.

[14]) Heel precies uitgerekend was het 68 jaar (n.l. van 586 tot 518 vóór Chr.

tempel, en dan zegt hij in dat verband een gedachte van geweldig diepen zin en verre strekking: zij moeten nooit meenen, dat hun vasten en rouwen voor God iets beteekent, en dat zij Hem daarmee iets aanbrengen; hoogstens beteekent dat alles iets voor henzelf, omdat het de uiting van eigen zielsbehoefte en harteleed is.

Wanneer gij vast en weeklaagt in de vijfde en zevende (maand) nu al zeventig jaar lang, hebt gij dan voor Mij gevast? En wanneer gij eet en drinkt, zijt gij het dan niet, die eet en drinkt?

Des te meer verwonderen wij ons over zulk een uitspraak, als wij bedenken dat de spreker zelf een priester is en dat daarmee de heele cultus van zijn groote beteekenis wordt beroofd en binnen zeer bescheiden grenzen wordt teruggedrongen. Immers wordt hier gezegd dat de cultus geen waarde heeft voor God, maar uitsluitend en alleen waarde heeft voor den mensch, die hem uitoefent. God kan daarin niets ontvangen en van een uitwerking op het goddelijk wezen is hoegenaamd geen sprake; de cultus heeft geen andere bedoeling dan te vertolken wat er in de ziel van den mensch leeft, welke behoeften hij gevoelt, welke verlangens hij koestert, welken zegen hij ontvangt. Het is soortgelijke gedachte, als we ook uitgesproken vinden in Ps. 50 : 12-15.

Indien Ik honger had, zou Ik het u niet zeggen,
want Mij behoort de wereld en hare volheid.
Eet Ik soms stierenvleesch,
of drink Ik bokkenbloed?
Offer Gode lof
en betaal den Allerhoogsten uwe geloften;
en roep Mij aan ten dage der benauwdheid,
Ik zal u redden en gij zult Mij eeren.

Maar nog eens, dat we een dergelijke gedachte hooren uitspreken door den priester Zacharia, dat verbaast ons zoo, daar de cultus voor hem zijn levenswerk en zijn levensbestaan was; en dat levert wel het klare bewijs, hoe zeer in Zacharia de profeet het van den priester gewonnen had, en het toont ook duidelijk, dat hij eens geestes is met de vroegere profeten, voor wier besef de cultus ook niet behoorde tot het wezenlijke van de religie, maar alleen tot de menschelijk bepaalde uiting daarvan.

Er is iets veel belangrijkers dan cultus, ook dan vastendagen, en dat is luisteren naar de prediking, die van Godswege komt, en zich bekeeren. Daarover gaat het vervolg van de rede, waarin de profeet over de les van

de historie handelt [15]). Evenals in 1 : 2-6 [16]) wordt ook hier heel de profetische prediking van den vroegeren tijd gekenschetst als een oproep tot bekeering en het treft wel bijzonder onze aandacht, dat de priester Zacharia die prediking voornamelijk van haar moreele zijde beschrijft: zij was een opwekking tot recht en barmhartigheid. Natuurlijk was de profetische prediking nog veel meer dan dat: zij bracht ook kennis Gods aan en wekte toekomstverwachtingen, maar in dit element van de moreele eischen, waaraan de verkondiging der profeten zoo rijk is, trof zij het volksgeweten het scherpst en kwam zij het felst met het volksleven in conflict. De Godskennis wilde men nog wel beamen en de woorden over de toekomst kon men naast zich neerleggen, maar deze moreele prediking moest men zich aantrekken, of men wilde of niet, en daartegenover moest men zijn houding bepalen. En men moest het toonen, dat men zich die woorden had aangetrokken door die menschen, die in de Israëlietische samenleving het gemakkelijkst onderdrukt konden worden: weduwe, wees, vreemdeling en arme, rechtvaardig, ja barmhartig te behandelen.

Daarvan is echter niets gekomen, want de vaderen weigerden gehoor te geven aan de prediking der profeten; zij toonden een onwilligen schouder en onttrokken zich aan de opgelegde verplichtingen en zij maakten hun oor doof, zoodat zij niet konden hooren, ja, niet konden, omdat zij niet wilden. Met deze woorden geeft Zacharia zijn oordeel over den tijd vóór de ballingschap, een vernietigend oordeel, dat tegelijk een verklaring inhoudt, waarom God zulk een weigerachtig en hardnekkig volk met zijn rechtvaardige straf bezocht had. Immers had het alle ernstige waarschuwingen in den wind geslagen en alle raadgevingen verworpen. Dat dit oordeel over de ontvangst der profetische prediking door het geslacht van vóór de ballingschap niet onbillijk is, zal ieder moeten erkennen, die de historie laat spreken. De vaderen hadden — zoo zegt Zacharia — een hart gehad als van diamant. Hij zegt het dus krasser dan Ezechiël, die nog van een steenen hart sprak (11 : 19). Daarmee verzetten zij zich niet tegen een gewoon menschelijk woord, waartegenover men zijn reserves kan hebben, neen, zij verzetten zich tegen het goddelijk geïnspireerde woord, dat door den dienst der profeten tot hen kwam. Hier verraadt zich de epigoon, die behoefte heeft zich rekenschap ervan te geven, op welke wijze de Godsopenbaring voorheen tot de profeten gekomen was. Geen

[15]) *Haller* meent, dat het heele stuk 7 : 7—14 door een later lezer is ingevoegd, omdat daarin over God in den 3en persoon wordt gesproken. Doch dat argument kan bij een profeet als Zacharia in het geheel niet wegen, daar bij hem een dergelijke wisseling van personen veelvuldig voorkomt.

[16]) Zie blz. 65.

wonder, dat er vanwege den HEERE der heirscharen op zooveel ongehoorzaamheid der vaderen een groote toorn kwam, zooals de ballingschap duidelijk bewezen had!

Meer dan één vertaler [17]) vat vs 13v op, als handelde dat over een feit in de toekomst, maar dat is kennelijk onjuist; het beschrijft een gebeuren in het verleden en de in het Hebreeuwsch gebezigde imperfecta teekenen dit als een feit, dat zich herhaaldelijk voordeed.

En zooals Hij gepredikt had, maar zij niet gehoord hadden, zoo riepen zij, maar Ik hoorde niet, zegt de HEERE der heirscharen [18]). *En ik deed ze rondstuiven onder de volken, die zij niet kenden, en het land werd achter hen verwoest, zoodat niemand her- of derwaarts ging, en zij maakten het kostelijke land tot eene woestenij.*

Het Hebreeuwsch bedient zich hier van een woordspel, omdat „prediken" en „roepen" door hetzelfde werkwoord *kara'* worden uitgedrukt; men kan dus ook vertalen: zooals Hij geroepen had enz. Maar het gaat hier stellig over de prediking door de profeten. Op deze prediking is de ondergang van de natie en de daarop gevolgde ballingschap het verbijsterend, maar onweersprekelijk amen geweest. Deze lotgevallen mochten voor het gevoel van den vromen Israëliet smartelijk geweest zijn, voor het godsdienstig besef van den profeet vormden zij geen probleem, dat hinderlijk zou zijn voor zijn geloofsleven en in strijd zou komen met zijn Godskennis; integendeel, dat strookte volkomen met wat hij van Gods wezen verstaan had, dien hij als den rechtvaardige en den heilige had leeren kennen.

Met deze woorden eindigt het eerste deel van de rede van Zacharia over de vastendagen, waarin hij met nadruk had willen zeggen, dat er iets veel belangrijkers was dan het stipt onderhouden van dergelijke ritueele verplichtingen, n.l. de bekeering van zonden en het luisteren naar de stem van God. Ontbrak dit laatste, dan liet het zich door niets anders vervangen of goedmaken, ook niet door met veel misbaar doorgebrachte rouwdagen. Niemand kan ontkennen, dat dit een gedachte is, waarmee Zacharia recht heeft op een plaats in de rij der ware profeten en die bewijst, dat hij van denzelfden Geest was als de groote Godsmannen, die vóór de ballingschap onder zijn volk waren opgetreden.

---

[17]) Bijv. de Zuid-Afrikaansche vertaling, alsook *Smit*..

[18]) Men lette wel op de wisseling van de personen in dit vs. Eerst wordt over God in den 3en persoon gesproken, daarna plotseling spreekt deze zelf in den 1sten persoon. *Sellin* stelt daarom voor te lezen: zooals Ik gepredikt heb. Dat zou inderdaad regelmatiger zijn, maar juist daarom is het niet aan te bevelen. Men aanvaarde deze scherpe wisseling van personen.

In het tweede deel der rede, 8 : 1-17, zegt de profeet, dat de tijden thans wel sterk veranderd zijn, omdat de messiaansche eeuw is aangebroken, maar de zedelijke eischen zijn evenwel dezelfde gebleven. Het luidt aldus:

1 *En het woord van den HEERE der heirscharen kwam aldus* [19]*):*
2 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Ik ijver voor Zion met groo-*
ten ijver, ja, Ik ijver daarvoor met groote grimmigheid.
3 *Zoo zegt de HEERE* [20]*): Ik keer weder tot Zion en ga in Jeru-*
zalem wonen, en Jeruzalem wordt genoemd de getrouwe stad en
de berg van den HEERE der heirscharen, de heilige berg [21]*).*
4 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Er zullen weer oude*
mannen en vrouwen zitten op de pleinen van Jeruzalem, ieder als
5 *met zijn stok in de hand vanwege den hoogen leeftijd. En de plei-*
nen der stad zullen vol zijn van jongens en meisjes, die op hare
pleinen spelen.
6 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Omdat het te wonderlijk*
is in de oogen van het overblijfsel des volks in die [22]*) dagen,*
zou het daarom ook in mijne oogen te wonderlijk zijn? luidt het
woord van den HEERE der heirscharen.
7 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Zie, Ik ga mijn volk*
verlossen uit het Oosterland en uit het land van den ondergang
8 *der zon, en breng hen (terug), zoodat zij in Jeruzalem wonen; dan*
zullen zij Mij tot een volk zijn, en Ik zal hun tot een God zijn in
trouw en in gerechtigheid.
9 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Laten de handen sterk*
zijn van u, die in deze dagen deze woorden gehoord hebt uit den
10 *mond der profeten* [23]*), want vóór die dagen ontbrak het loon der*
menschen en het loon der beesten was er niet; die uitging en die
inkwam had geen vrede vanwege den tegenstander, en Ik liet alle
11 *menschen tegen elkander los. Maar nu ben Ik voor het overblijfsel*
van dit volk niet als in vroeger dagen, luidt het woord van den
12 *HEERE der heirscharen. Want Ik zal vrede zaaien* [24]*); de wijn-*

---

[19]) Met *Sellin* houd ik deze woorden voor een redactioneel toevoegsel, dat eigenlijk dus in den tekst niet thuishoort. *Marti* is die meening niet toegedaan.

[20]) *Haller* wil ook hier lezen: *Heere* der heirscharen.

[21]) Zie Jes. 11 : 9.

[22]) *Marti* schrapt de woorden „in die dagen". De Hebr. tekst van nu geeft een heel goeden zin: gedacht wordt aan den tijd, waarin Zacharia en zijne tijdgenooten het heil zouden aanschouwen.

[23]) De huidige Hebr. tekst heeft hier bij het woord „profeten" een glosse: „die er geweest zijn op den dag, toen 't huis van den HEERE der heirscharen gegrondvest werd". En dan is er op deze glosse weer een glosse aangebracht in de toevoeging: „de tempel, dat die gebouwd zou worden". De glossen laten zich gemakkelijk herkennen, al is de inhoud ervan juist.

[24]) Het begin van dit vs moet in het Hebr. bedorven zijn. Men verwacht er een werkwoordsvorm. Zoo reeds de Grieksche vertaling. Met *Wellhausen* en *Marti* las ik: Ik zal zaaien. Dat wordt aan de hand gedaan door het woord „zaad", dat thans in den Hebr. tekst staat. *Klostermann* wil lezen: het zaad er van is vrede.

stok zal zijne vrucht geven, en de aarde zal hare opbrengst geven, en de hemel zal zijn dauw geven, en Ik zal het overblijfsel van dit
13 *volk dat alles doen beërven. En zooals gij tot een vloek geweest zijt onder de volken, o huis van Juda en huis Israël, zoo zal Ik u verhooren, dat gij een zegen zult zijn; vreest niet, laten uwe handen sterk zijn.*
14 *Want zoo zegt de HEERE der heirscharen: Zooals Ik gedacht heb u kwaad te doen, toen uwe vaderen Mij tot toorn prikkelden, zegt de HEERE der heirscharen, en Ik had daarvan geen berouw,*
15 *zoo denk Ik wederom in deze dagen goed te doen aan Jeruzalem en*
16 *aan het huis van Juda; vrees niet. Dit zijn de dingen, die gij doen moet: Spreekt waarheid tegen elkander* [25]) *en velt een vredelievend*
17 *oordeel in uwe poorten en zint niet op kwaad tegen elkander in uw hart en hebt geen lust in meineed, want dit alles haat Ik, luidt het woord des HEEREN.*

Weer kan men na lezing van dit geheele stuk de opmerking niet terughouden, dat de stijl van Zacharia niet haalt bij dien der vroegere profeten, ja hier en daar bepaald veel te wenschen overlaat, waaruit het duidelijk is, dat onze profeet in den nabloei der profetie optrad.

Deze geheele passage bevat zeven woorden, die alle — op één na, vs 3 — worden ingeleid met de formule: Zoo zegt de HEERE der heirscharen. Dat zevental is niet toevallig maar opzettelijk. Het getal zeven duidt onder Israël, ja in het geheele oude Oosten de volheid aan; en zoo geeft dit zevental spreuken over den aanstaanden heilstijd de volheid van geluk te kennen, die daarin zou worden genoten. Volgen wij de zeven spreuken op den voet.

In de eerste spreuk, vs 2, zegt God, dat Hij met een grooten ijver, ja met grimmigheid voor Zion ijvert. Over Gods ijver, d.i. zijn jaloerschheid, spraken we reeds naar aanleiding van 1 : 14 [26]). Hier treft ons bijzonder, dat van een ijveren met grimmigheid gesproken wordt. Wien geldt die grimmigheid? *Smit* denkt aan Israël, maar hij commentarieert dan: God is toornig geweest, en laat dus den tegenwoordigen tijd los; maar dat gaat niet. *Sellin* en *Ridderbos* zien beter in, dat de grimmigheid den volken geldt, die Juda benauwd hebben. Men lette er wel op, dat er ook niet staat, dat God *op* of *tegen* Zion ijvert, maar dat Hij dat *voor* Zion doet. Zooals heidensche volken zijn uitverkoren volk hebben behandeld, dat heeft zijn jaloerschheid gaande gemaakt, want dat komt zijn eer te na, en dat kan Hij niet ongewroken laten.

In de tweede spreuk klinkt de belofte, dat voor Jeruzalem een goede tijd

[25]) De huidige Hebr. tekst heeft na „elkander" nog eens, geheel overbodig, het woord „waarheid". Het moet stellig geschrapt worden.
[26]) Zie bl. 46.

zal aanbreken: God zal er weer komen wonen en het zal weer de getrouwe stad mogen heeten en de Zion naar waarheid Gods heilige berg. Bij Jesaja krijgt Jeruzalem wel andere namen dan „getrouwe stad", het wordt Sodom genoemd (Jes. 1 : 10) en met Gomorra vergeleken. Dat het hier een getrouwe stad is, ziet niet alleen op haar veilige ligging, zooals *Marti* meent, die in het bijzonder aan de onneembaarheid der stad gedacht wil hebben, maar die getrouwheid heeft ongetwijfeld — zoo terecht *Ridderbos* — ook een religeus-ethische zijde: volkomen vrijheid van zonden. Die volmaaktheid in haar wezen zou een der grootste zegeningen van den messiaanschen tijd wezen, waarin het den HEERE onverdeeld zou toebehooren en ongestoord zou dienen.

De derde spreuk, vs 4v., zinspeelt op het feit, dat de bevolking van Jeruzalem in dien tijd kort na den terugkeer voornamelijk bestond uit volwassen mannen en vrouwen van middelbaren leeftijd, zoodat zoowel de kinderen als de grijsaards daar ontbraken. Dat zou in den komenden heilstijd anders zijn. Dan zou men op Jeruzalems pleinen weer stokoude mannen zien, die hun staf omklemden, en dan zouden die pleinen krioelen van kinderen, die daar zouden spelen. Welk een ander tafereel zou de stad dan voor het verwonderd oog bieden! Soortgelijke gedachte vindt men ook in Jes. 65 : 20 uitgedrukt:

> *Daar zal geen zuigeling meer zijn van weinige dagen noch een oude, die zijn dagen niet voleindigt, want een jongeling zal honderd jaar oud sterven, maar een zondaar van honderd jaar zal vervloekt worden.*

De vierde spreuk gewaagt van het wonder, dat in den messiaanschen tijd openbaar zou worden. Wat dan plaats grijpen zou, dat zou al te wonderlijk toeschijnen voor het overblijfsel des volks. Met die laatste benaming wordt niet alleen dat deel der bevolking aangeduid, dat na den ramp van 586 vóór Chr. in Juda was achtergebleven; maar evenmin zijn enkel de teruggekeerden [27]) bedoeld, maar — zoo terecht *Ridderbos* — zoo wordt het geheele volk genoemd, zooals dat in die dagen van Zacharia uit achtergebleven en weergekeerden bestond. Welnu in die dagen, d.i. in den komenden heilstijd, zou het te wonderlijk zijn in hun oordeel, wat dan geschieden zou, maar daarom zou het voor God niet te wonderlijk zijn. Wij hebben hier weer de echt profetische gedachte, dat de messiaansche heerlijkheid niet de uitkomst zou zijn van de rechtlijnige ontwikkeling van dit wereldgebeuren, maar dat zij als een wonder van Godswege doorbreken zou tot verbazing van ieder, die het aanschouwen zou. Welk een indruk moeten een dergelijke uitspraak gemaakt hebben op het overblijfsel

[27]) Zoo *Marti.*

van het volk, dat zich rondom Zacharia verdrong om zijn woorden op te vangen zonder daarvan één letter te missen! Al te licht konden zij immers moedeloos worden onder de omstandigheden van het wereldgebeuren en onder den pooveren aanhef van den herbouw van den tempel. Als dat het begin moest vormen van den heilstijd, dan was het om het hart vast te houden van vreeze! Zou er van dien heilstijd wel ooit iets komen? Inderdaad, zoo roept de profeet vol geestdrift uit: het messiaansche heil komt gewis, want het moge voor uw oordeel te wonderlijk zijn om het te gelooven, daarom is het voor God nog niet te wonderlijk om het te bewerken.

In de vijfde spreuk wordt de verwachting uitgesproken aangaande een terugkeer van alle verstrooide Joden, zoowel uit het land van het Oosten, d.i. Babylonië, als uit dat van den ondergang der zon, waarmee waarschijnlijk Egypte bedoeld is. Uit die beide landen zal God de ballingen weerbrengen naar den heiligen bodem om Hem daar tot een volk te wezen en dan zal Hij voor hen waarlijk een God zijn in trouw en in gerechtigheid. De laatste twee woorden noemen geen eigenschappen der menschen, maar twee deugden van God: Hij zou voor zijn volk alles zijn wat voortvloeien zou uit zijn trouw en zijn gerechtigheid.

De zesde spreuk is veel breeder opgezet dan de andere. In deze slaat Zacharia denzelfden toon aan als Haggaï: voordat met den bouw van den tempel begonnen was, was er allerwege gebrek en armoede, misoogst en schraalheid, maar nu, na de fundeering van den tempel zal alles anders worden, want daarmee is eigenlijk de messiaansche eeuw aangevangen (Hagg. 1 : 6, 9-11; 2 : 16-20). Ook Ps. 102 : 14v. beschouwt den arbeid aan den wederopbouw van den tempel als bewijs, dat de heilstijd op handen is.

Gij zult opstaan, U over Zion erbarmen,
want het is tijd haar genadig te zijn,
want de bepaalde tijd is gekomen:
want uwe knechten hebben behagen in haar steenen,
zij hebben deernis met haar puin.

Haller is daarom van meening, dat deze spreuk in deze rede over de rouwdagen niet thuishoort, maar dateert uit den tijd van de stichting van den tempel; doch dit behoeft niet: de profeet werpt een terugblik op den tijd vóór de fundeering van den tempel en kondigt nu den heilstijd aan, waarin God vrede zaaien zal en waarin de natuur verheerlijkt zal zijn, en waarin het overblijfsel des volks „dit alles", n.l. al die heilsbeloften en heilsweldaden Gods, zal beërven. Juist de herhaalde opwekking, dat de handen sterk zullen zijn, toont aan, dat de tempelbouw reeds aan den

gang is en nu met kracht en energie moet worden voortgezet. Dat geldt volgens vs 13 zoowel het huis Juda als het huis Israël. Gewoonlijk houdt men tegenwoordig dat „huis Israël" voor een later toevoegsel, maar terecht zegt *Sellin*, dat daarvoor niet de minste aanleiding is; het zou dan ook een glosse zijn, die niets verklaart. Maar zelf vergist *Sellin* zich, als hij in dat „huis Israël" de Samaritanen terugvindt, die op deze wijze door den profeet niet kunnen worden toegesproken. Hij benoemt hier het volk met de oude, klassieke namen van Juda en Israël. Deze namen waren door de volken als vloekwoorden gebezigd wegens den smadelijken toestand, waarin het volk verkeerde, maar van nu voortaan zullen zij als zegewenschen gebruikt worden. Zie soortgelijke gedachte in Gen. 12 : 3; 48 : 20; Jer. 29 : 22.

De zevende spreuk is met een redegevend „want" aan de vorige verbonden, wat bij de andere spreuken niet het geval is. Zij kondigt aan, dat de tijd van het oordeel voorbij is en de heilstijd aangebroken. Alleen dient men dit wel goed te verstaan: dat voor dien heilstijd precies dezelfde zedelijke eischen gelden, die de profeten voorheen hebben verkondigd, want de tijd zal wel veranderd zijn, maar Gods wil en wet zijn dat zeer zeker niet; die gelden precies zoo ook voor den messiaanschen tijd. Daarmee bereikt Zacharia de gedachte, waarheen dit tweede stuk van zijn rede wilde leiden.

Daarop volgt het besluit van de rede, 8 : 18-23: vroolijke feesten zullen in den heilstijd de rouwdagen vervangen; in dit opzicht toont de rede een goeden bouw, dat zij een climax heeft, die in een peroratie uitloopt.

18 *Het woord van den HEERE der heirscharen kwam tot mij: Zoo*
19 *zegt de HEERE der heirscharen: Het vasten der vierde, der vijfde,*
der zevende en der tiende maand zal voor het huis van Juda [28])
tot blijdschap en tot vreugde worden en tot vroolijke feesten; hebt
dan lust in waarheid en vrede.
20 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: Eens zullen volken en de*
21 *inwoners van vele steden komen: en de inwoners van de eene*
(stad) zullen tot de andere gaan en zeggen: Laat ons toch heen-
gaan om des HEEREN gunst te smeeken [29]) *en om den HEERE*
22 *der heirscharen te zoeken; ik ga ook. En vele volken en machtige*
natiën zullen komen om den HEERE der heirscharen te zoeken te
Jeruzalem en om des HEEREN gunst te smeeken.

---

[28]) *Sellin* meent, dat achter „Juda" weggevallen is „huis Israël," omdat anders de vragers, die uit Bethel afgezonden waren, geen antwoord gekregen zouden hebben. Doch dit is niet noodig, daar het heel goed mogelijk is, dat Zacharia hen tot Juda gerekend heeft, waarbij zij ook in geestelijk opzicht bleken te behooren.

[29]) Over deze uitdrukking zie bl. 88v.

23 *Zoo zegt de HEERE der heirscharen: In die dagen zullen tien mannen uit alle talen der volken aangrijpen, ja zij zullen aangrijpen den slip van éénen Joodschen man, zeggende: Wij willen met u gaan, want wij hebben gehoord, dat God met u is.*

Drie spreuken worden hier aan het zevental van het tweede deel der rede toegevoegd, zoodat het tiental bereikt wordt: tien heilsbeloften, zooals er ook tien geboden waren. Men heeft wel gemeend, dat de profeet in de eerste dezer drie spreuken den vragers den raad zou geven dergelijke rouwdagen maar af te schaffen, doch deze opvatting is onjuist. Hij zegt hier niet, wat er *moet* gebeuren, maar hij kondigt aan wat er in den komenden heilstijd vanzelf gebeuren *zal*: dan zal er geen plaats en geen reden meer zijn voor rouw- en vastendagen, omdat dan de vreugde allerwege zal uitbreken in groote uitgelatenheid, wanneer een nieuw volk rondom een nieuwen tempel in een nieuwen tijd met een nieuw hart God zou dienen [30]).

Dan neemt de peroratie een breede vlucht en krijgt een wereldwijde strekking in de tweede en laatste van dit drietal: de profeet ziet in den geest machtige natiën en de inwoners van vele steden zich haasten naar Jeruzalem om daar des HEEREN gunst te smeeken en Hem te dienen; ja uit alle talen der volken ziet hij ze aankomen, terwijl zij bij tien tegelijk zich vastklampen aan één Joodschen man, omdat zij ontdekt hebben, dat deze iets geweldigs op hen voor heeft: dat God bij hem is, terwijl zij dien God missen. Zoo zullen de heidenen gaan deelen in het heil der Joden en zoo zal het messiaansche heil alle volken zalig maken. Welk een verrukkelijk slot voor deze grootsch opgezette rede! En welk een heerlijk perspectief wordt hier in de toekomst geopend!

Alle volken zullen komen
En uw poorten binnenstroomen,
  Knielen voor uw aangezicht,
  Juichen in uw eeuwig licht.

Het treft onze aandacht, dat in deze heele rede geen gewag gemaakt wordt van Zerubbabel en daartoe zou toch alle aanleiding bestaan hebben, daar over den herbouw van den tempel gesproken wordt. Men heeft daaruit willen besluiten, dat in het vierde jaar van Darius Zerubbabel niet meer de hand had in dien herbouw en ook geen stadhouder meer was [31]). Evenals zijn voorganger Sesbazzar is ook Zerubbabel plotseling van het

30) Zoo terecht *Ridderbos*, a.w. 261.
31) Zoo *Haller*, Judentum, 110.

tooneel verdwenen. Wat dat voor Zacharia beduid heeft laat zich verstaan. Hij heeft onder goddelijke leiding moeten leeren alle verwachtingen op te geven, die aan den persoon van Zerubbabel verbonden waren, als zou zijn bewind den messiaanschen tijd inluiden. Maar dat beduidde voor Zacharia geenszins het einde der messiaansche verwachting noch van de zekerheid aangaande den komenden heilstijd. Dat blijkt uit deze rede wel heel duidelijk, waarin de verrukking over het komende heil hoog-op laait. Alleen het is niet meer gebonden aan den persoon van Zerubbabel. En in zooverre heeft de heilsverwachting van Zacharia een loutering ondergaan, die niet onderschat mag worden. Maar nog was daarmee Gods arbeid aan Zacharia's ziel niet voltooid. Hij moest nog door diepere en zwaardere teleurstellingen heengaan om te rijpen tot den prediker van Gods komende heerlijkheid.

HOOFDSTUK VII

De groote teleurstelling.

Het opschrift boven dit hoofdstuk moet niet het vermoeden wekken, dat we nog eens in den breede gaan stilstaan bij de ontmoedigende ervaring van Zacharia, toen hij bemerkte, dat met Zerubbabels bewind de tijd van het messiaansche heil nog niet was aangebroken. Die teleurstelling had de profeet reeds verwerkt toen hij zijne visioenen op schrift stelde, en haar was hij reeds in het geloof te boven gekomen. Dat was ook niet de grootste teleurstelling, die hem bereid werd. Die grootere teleurstelling was, dat hij zich in zijn volk vergist had, dat volstrekt nog niet in staat was om aan het beloofde heil deel te hebben. Hij had zoo gehoopt, dat met den herbouw van den tempel een gloednieuw begin in het volksleven gemaakt zou worden, waarin gebroken zou worden met de zonden van het verleden en een religieuze ontwaking gezien zou worden! En hij had zich verlustigd in de beschrijving van het heil, dat dan aanlichten zou! En zie — van dat alles was niets gekomen en kon niets komen, omdat zijn volk niet beantwoordde aan de hooge eischen van den messiaanschen tijd. Wel werd de tempelbouw voltooid, ja, maar dat was ook het gemakkelijkste, omdat het nog geen godsdienstig-zedelijke verandering involveerde en deze laatste ontbrak maar al te zeer. En zoolang dat het geval was, moest de heilstijd uitblijven. Dat was de groote teleurstelling, die de profeet moest doormaken, en daarover wil dit hoofdstuk iets zeggen. Daartoe letten we op drie dingen: op den zedelijken toestand van het volk, op zijn godsdienstige gesteldheid en op zijn profeten.

Allereerst dan iets over den zedelijken toestand van het volk. Daarover worden wij ingelicht in 10 : 3-5. Wij lezen daar:

3 *Tegen de herders is mijn toorn ontbrand en aan de bokken zal Ik bezoeking doen, want de HEERE der heirscharen zal naar zijne*

kudde omzien — het huis Juda [1]) — *en Hij zal hen stellen als zijn*
4 *prachtros in den strijd. Uit Hem is de hoeksteen, uit Hem de tent-*
pin, uit Hem de krijgsboog, van Hem komt ieder regeerder voort.
5 *Tezamen* [2]) *zullen zij zijn als helden, die in den strijd vertreden*
als [3]) *slijk der straten, en zij zullen strijden, omdat de HEERE met*
hen is, en die op paarden rijden zullen beschaamd worden.

Men moet deze woorden eigenlijk in spiegelschrift lezen. Immers zij teekenen 't volk, zooals het in den heilstijd totaal veranderd zou zijn. Maar dan leeren deze zinnen duidelijk, welke trekken het volk in Zacharia's tijd vertoonde. Het was nationaal en sociaal een verworden volk. Daar waren allereerst de herders. Dat zijn de overheidspersonen, maar deze niet alleen, ook de priesters worden daaronder begrepen, ja allen, die met de leiding van het volk belast waren en voor zijn geestelijke structuur verantwoordelijk [4]). Welnu, deze geestelijke leiders verstonden hun taak niet en vervulden hun plicht niet en dachten meer aan eigen voordeel dan aan het welzijn van hun volk. Soortgelijke klachten vernemen we bij de profeten meer. Wie denkt er niet aan het ontroerende hoofdstuk Ezech. 34? Ook hier de klacht over de herders, die naar de kudde niet omzien. En ook hier de bedreiging, dat God daarom over die herders bezoeking zal doen [5]).

Behalve de herders, die de kudde verwaarloosden, noemt deze passage nog de bokken — zij komen ook in Ezech 34 voor — waarmee de aanzienlijken onder het volk bedoeld zijn, die het beste voor zich weggristen en de zwakke volksgenooten verdrukten, ja letterlijk wegdrukten, zoodat er voor hen geen plaats was aan de bronnen der volkswelvaart. Daarmee is in eenen getypeerd, welke maatschappelijke wantoestanden er onder de Joden heerschten, en hoe weinig hun samenleving beantwoordde aan de voorwaarden, die voor het toekomstige vrederijk golden. Het is duidelijk, dat de rest van het volk, die niet tot de herders en tot de bokken behoorde, zoodat zij zich lustig te goed kon doen, weinig veerkracht en weinig moed bezat en thans weinig weg had van een „prachtros in den strijd" [6]).

---

[1]) Dit is kennelijk een aanteekening ter verklaring van het woord „kudde".

[2]) De huidige Hebr. tekst heeft het woord „tezamen" als laatste van het vorige vs. Het moet echter genomen worden als eerste woord van vs 5.

[3]) Het Hebr. heeft in het slijk. Maar dat zou voor helden wat al te gemakkelijk zijn. Men leze i.p.v. *betit: ketit,* als slijk. Zie Mi. 7 : 10.

[4]) Het is zeker onjuist, als *Sellin* in de herders de vreemde heerschers ziet.

[5]) Een woordspel met het werkw. *pakad,* dat zoowel beteekenen kan „omzien naar" als „bezoeking doen aan".

[6]) *Wellhausen* acht, dat de voorzegging aan het slot van vs 3 vervuld is in den Makkabeeschen tijd, toen weerlooze schapen strijdrossen waren geworden. Doch het is

Geen wonder dat de geestelijke leiders en de aanzienlijken zoo schandelijk hun plicht verzaakten: zij waren ook niet uit God. In den komenden heilstijd, ja, dan zou het anders zijn, dan zouden hoeksteen [7]), tentpin [8]), krijgsboog [9]), je elke regeerder [10]) uit God [11]) zijn, maar thans was dat geenszins het geval. Nu bekleedden de priesters des volks een ambt en namen de aanzienlijken een plaats in, die zij niet als van God ontvangen wisten en waarvoor zij zich niet aan God verantwoordelijk achtten. Wat is een volk er treurig aan toe, dat door zulke leiders geregeerd wordt! Maar dit was buiten twijfel: er moest aan dit volk heel veel anders worden, wilde het geschikt en ontvankelijk zijn voor het groote heil, dat de profeten beloofden en dat God wilde bereiden. En dat het daar nu nog zoo oneindig ver vandaan was, dat was de groote teleurstelling voor den profeet Zacharia.

Zooals immer ging ook bij het Joodsche volk een godsdienstige verwordenheid hand in hand met de zedelijke ontaarding, die Zacharia opmerkte. En ook in dit opzicht maakte de profeet een groote teleurstelling door, als hij hetzelfde lot oogstte van al de profeten vóór hem: dat al zijn prediken vergeefsch was en zonder de gehoopte uitwerking.

Zeker, er was een kring van vromen, die met God rekenden en hun heil van Hem verwachtten en die niet aflieten hun volk in het gebed aan Hem op te dragen, doch deze vromen vormden de miskende en machtelooze minderheid der armen en geringen, der ellendigen en verdrukten; dat was de massa der invloedloozen. Doch de meerderheid van het volk ging andere wegen en tot deze behoorden allen, die macht en invloed hadden en die van beteekenis waren voor den voortgang van het volksleven: de rijken, de aanzienlijken, de machtigen, de ontwikkelden. Hoe die er geestelijk aan toe waren, dat leeren wij uit 10 : 1v., dat aldus luidt:

1 *Vraagt den HEERE regen ten tijde van den vroegen en den*

---

onnoodig, ja ongeoorloofd deze woorden aan zulk een historisch gebeuren te verbinden, daar zij in algemeenen zin het aanstaande heil willen schetsen.

[7]) Zie Jes. 19 : 13.

[8]) Zie Jes. 22 : 23.

[9]) *Marti* ziet in den krijgsboog den militairen bevelhebber.

[10]) Het gebezigde Hebr. woord duidt gewoonlijk den tyran aan, maar hier is het evenals in Jes. 60 : 17 in neutralen zin gebruikt: regeerder in het algemeen.

[11]) Volgens verscheidene uitleggers heeft „uit hem" geen betrekking op God, maar op het volk, dat onder heerschers zou zuchten, die niet uit dat volk zelf waren voortgekomen. Maar die gedachte gaat ten aanzien van de „bokken" heelemaal niet op; dat zijn stellig de eigen volksgenooten. Het heeft daarom veel meer voor met *Ridderbos* en *Smit* „uit Hem" op God te betrekken, van wien de huidige leiders en aanzienlijken hun ambt en positie niet ontvangen hadden.

spaden regen [12]*); de HEERE maakt de bliksemschichten en Hij*
2 *geeft regen, aan ieder het gewas op het veld. Want de terafim spreken ijdelheid en toovenaars schouwen leugen en spreken bedriegelijke droomen, troosten met nietigheid* [13]*). Daarom breekt men op als een kudde, zij worden verdrukt als die geen herder hebben.*

Dit woord verplaatst ons blijkbaar in een periode van groote droogte. De zoo vurig gehoopte en zoo hard noodige regen bleef uit. Er is geen reden om met *Wellhausen* de droogte als enkel beeldspraak op te vatten, zoodat de regen de hulp zou aanduiden, die tot nationaal-politieke herleving zou leiden. Wij hebben aan een werkelijke droogte te denken. En wat doet nu de meerderheid van het volk? Dat gaat zijn raad en zijn troost en zijn hulp zoeken bij terafim en bij toovenaars en bij droomers, d.i. bij precies dezelfde machten, waarvan ook het heidendom zijn heil verwachtte. Wij vernemen hier dus, dat de beoefenaars van dergelijke praktijken onder het Joodsche volk zelfs na de ballingschap nog voorkwamen, en dat, wat minstens zoo erg was, velen onder dat volk deze lieden geloofden en het liever bij hen zochten dan bij de profeten.

Nu is dat laatste zoo zonderling niet, want er was een groot onderscheid tusschen die toovenaars en droomers en de profeten. Het was dit, dat de toovenaars en droomers geen zedelijke eischen stelden zooals de profeten immer deden; zij predikten geen bekeering, maar bij hen mocht het leven der zonde gewoon doorgaan.

En de terafim zeiden heelemaal niets. Dat waren waarschijnlijk menschvormige beelden van huisgoden. Zie 1 Sam. 19 : 13-16. Wat was het volk diep gezonken, dat nog altijd na zoovele eeuwen van bemoeienis van God met zijn volk zijn heil en heul zocht bij dergelijke openbaringen van het heidendom! Blijkbaar werden de terafim gebezigd om daarmee orakels in te winnen (Ezech 21 : 26). De toovenaars zijn niet, zooals *Sellin* en *Ridderbos* meenen, valsche profeten, maar daaronder zijn ongetwijfeld te verstaan lieden, die trachten met heidensche tooverpraktijken de droogte te bezweren en den regen te doen komen. En tot dergelijke lieden wendde de meerderheid van het volk zich. Was het wonder, dat een profeet, die met al de liefde van zijn hart tot zijn volk gesproken had en het opgeroepen tot den dienst van God, er moedeloos bij werd, als dit nu het resultaat was van zooveel zorg door God aan Israël besteed? Dat is geen wonder, want die ervaring was voor hem de groote teleurstelling.

---

12) Den „spaden regen" heb ik in den Hebr. tekst ingevoegd naar de Grieksche vertaling. Het woord *joreh* kan na *Jahwèh* gemakkelijk uitgevallen zijn.

13) Het eerste „spreken" en „schouwen" staan in het Hebr. in het perfectum; dat wijst de ondervinding aan, die men had opgedaan; het 2e „spreken" en „troosten" zijn imperfecta; daarmee is een gewoonte aangeduid.

Dat was nu het volk, dat door het oordeel was heengegaan! Dat was nu het volk, dat zich in het vreemde land had kunnen bezinnen op zijn geestelijk bezit! Waarlijk, kwantitatief mocht de terugkeer uit Babylonië den profeet niet voldaan hebben, zoodat hij op steeds nieuwe teruggekeerden hoopte (10 : 10), ook kwalitatief beantwoordde hij in geenen deele aan zijn verwachtingen. Dat was geen nieuw volk; dat was het oude volk met de oude zonden en de oude afgoderij en de oude misstanden. En zoo dat volk al een wijle naar dezen profeet had willen hooren, omdat hij zulke wonderlijke dingen te zeggen had, het weigerde evenwel aan hem gehoor te geven; voor zijn woord was in het hart van het volk geen plaats, tenminste niet bij de meerderheid van dat volk.

Deze grievende teleurstelling, door Zacharia opgedaan, leest men ook achter de woorden van 11 : 12:

> *Toen zeide ik tot hen: Indien het goed is in uwe oogen, geeft mij dan mijn loon, en indien niet, laat het dan na. Daarop wogen zij mijn loon af: dertig zilverstukken.*

Het woord is genomen uit een visionaire allegorie, waarover wij nog moeten handelen, maar dat daarachter de eigen smartelijke levenservaring van den profeet schuilt, dat is zeker. Hij richt zich in deze beeldspraak tot menschen, die in vs 11 „veehandelaars" genoemd worden. Daarmee zijn de regeerders en leiders van het volk bedoeld, die als veehandelaren de schapen aan de slachtbank overleveren. Wie zou verwachten, dat de profeet voor zijn woord en streven bij deze menschen veel waardeering vinden zou? Zeker, hem zonder loon wegzenden, dat durfden zij niet, want daarvoor waren zij nog te veel Jood: men kon nooit weten, want zulk een profeet bracht immers het woord van God over en als zoodanig moest met hem gerekend worden. Maar verder ging hun waardeering ook niet. Zij schatten hem zooveel waard als den prijs, die betaald moest worden ter vergoeding van een verloren slaaf; zie Ex. 21 : 32. Zooveel was Gods leiding door den dienst van Zacharia hun waard, wanneer die door het oordeel wilde leiden naar de heerlijkheid van den messiaanschen tijd!

Hoe diep het volk gezonken was, dat kon men elk jaar zien in de vlakte van Megiddo. Daar toch werden dan groote treurfeesten gevierd ter eere van den Fenicischen god Hadad-Rimmon. Zie 12 : 11:

> *Te dien dage zal de weeklacht in Jeruzalem groot zijn als de weeklacht over Hadad-Rimmon in de vlakte van Megiddo.*

Verscheidene uitleggers hebben een andere opvatting van deze woorden en meenen, dat daarin gewaagd wordt van een jaarlijksch rouwbetoon ter eere van koning Josia, die immers in den strijd tegen farao

Necho II in de vlakte van Megiddo het leven verloren had. *Hengstenberg* meent daarvoor zelfs „einleuchtende Gründe" te kunnen aanvoeren. Ten eerste moet het de grootste rouwklacht uit den voortijd geweest zijn. Ten tweede stierf Josia niet om zijn eigen onvoorzichtigheid doch om de zonden van zijn volk. Ten derde moet de beklaagde een koning zijn, die te Jeruzalem beweend wordt [14]). En ten laatste komt de aanduiding van de plaats overeen met die in 2 Kron. 35 : 22, waar gezegd wordt „in het dal Megiddo". Een soortgelijke redeneering kan men ook aantreffen bij *Keil, Bredenkamp, Kuiper* en *Ridderbos.*

Men kan daartegen het volgende opmerken. Ten eerste: als de plaats Hadad-Rimmon zoo bekend was, dat de vermelding ervan onmiddellijk deed denken aan de rouwklacht over koning Josia, waarom staat er dan nog eens aan het slot van het vers „in de vlakte van Megiddo"? En waarom wordt die overbekende plaats dan niet in de verhalen van Koningen en Kronieken vermeld? Ten tweede is het hoogst eigenaardig, dat de rouwklacht genoemd wordt naar een verder totaal onbekende plaats en niet naar den persoon, wien de rouwklacht gold, n.l. koning Josia. Ten derde kan, daar „te Jeruzalem" parallel staat met „in de vlakte van Megiddo", in „Hadad-Rimmon" moeilijk een plaatsnaam worden gezien. Daarmee moet het voorwerp van de rouwklacht worden aangeduid [15]). Hadad-Rimmon is een god geweest, die in Byblos vereerd werd. Wel is het niet bekend, dat er aan zijn dienst treurfeesten verbonden waren, zooals dat het geval was met den natuurgod Adonis, pendant van den Babylonischen vegetatie-god Tammuz. Maar het is heel goed mogelijk, dat Hadad-Rimmon vereenzelvigd werd met Adonis, wiens cultus van Byblos uit verbreid is geworden. Bij Adonis, die als god der vegetatie kon sterven en herleven, waren zulke rouwfeesten wel degelijk op hun plaats. Dat dergelijke weeklachten over den gestorven god speciaal in de vlakte van Megiddo werden gehouden, is heel goed te begrijpen, omdat de daar woonachtige Samaritanen er een syncretistischen godsdienst op na hielden, waarin naast echt-Israëlietische elementen ook zulke aangetroffen werden, die van rasecht heidenschen oorsprong waren. Alleen blijkt uit het feit, dat de profeet deze treurfeesten vermeldt, dat ook van het volk van Juda een groote menigte daaraan ging deelnemen, zoodat zij zich niet ontzag aan een heidenschen god eere te bewijzen en mee te doen

---

[14]) *Hengstenberg* voegt dan ook aan het slot van het vs toe: te Jeruzalem. Daartegen is aan te voeren, dat men dan twee plaatsbepalingen voor de rouwklacht krijgt, hetgeen onwaarschijnlijk is.

[15]) *Baudissin* in de Prot. Real-Enc. 7, 287ff maakt Hadad-Rimmon tot het subject van de klacht; bedoeld zou zijn, dat de inwoners van het dorp H.-R. de klacht bedreven. Maar navolging heeft deze meening niet gevonden.

met een natuurlijk gebonden vegetatie-cultus. Wederom een duidelijk bewijs, hoe diep het volk, ook zelfs na het exil, gezonken was, zoo diep, dat het zich vergreep aan het eerste der tien wetwoorden: „Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben", een woord, waarin alle syncretisme bij den wortel wordt afgesneden.

Men behoefde echter niet eens naar de vlakte van Megiddo te gaan, men kon dichterbij bespeuren, hoe een vreemde cultuur het Joodsche volksleven binnensloop. In Jeruzalem kon men de jeugd zich zien oefenen in het heffen en werpen van steenen op dezelfde wijze als de Griek het met zijn discus deed. Dat zal aan den profeet niet welgevallig zijn geweest, maar dat weerhoudt hem er niet van het beeld van den hefsteen te gebruiken, als hij wil verkondigen, dat de heidensche volken Jeruzalem niet zullen overmeesteren. In 12 : 3 heet het:

> *Te dien dage zal Ik Jeruzalem maken tot een hefsteen voor alle volken; ieder, die hem optilt, zal zich geducht wonden; en dan zullen alle volken der aarde vergaderd worden.*

Doch er waren nog veel erger dingen dan deze onschuldig schijnende sportbeoefening. Dat leeren we weer uit de wijze, waarop Zacharia den heilstijd beschrijft en waaruit wij de zonden van zijn eigen tijd leeren kennen. In 13 : 1v lezen wij:

1 *Te dien dage zal er een bron geopend zijn voor het huis van David*
en voor de inwoners van Jeruzalem tegen de zonde en tegen de
2 *onreinheid. En te dien dage, luidt het woord van den HEERE der*
heirscharen, zal Ik de namen der afgodsbeelden uit het land uit-
roeien, zoodat zij niet meer gedacht worden, en ook de profeten, en
den onreinen geest zal Ik uit het land doen weggaan.

Het heeft er alles van, als zinspeelt de profeet hier op Hos. 2 : 16:

> *Ik zal de namen der Baäls uit haar mond verwijderen, zoodat zij bij hunne namen niet meer gedacht worden.*

Maar zooveel blijkt uit deze uitspraak wel, dat ook na de ballingschap Israël voortging met de afgoden te dienen, zoodat men allerwege de beelden der afgoden opgesteld zag en hunne namen hoorde noemen. Welk een ergernis, ja welk een hartzeer moet dat geweest zijn voor een man als Zacharia, die zoo vurig ijverde voor den dienst van Israëls God, en die niets liever wenschte dan dat hij zijn geheele volk in Gods wegen zag wandelen en naar zijn wet handelen! Maar daar was het helaas nog ver vandaan en de voorstelling, als zou het volk na het exil zooveel beter van

geestelijk gehalte zijn geweest dan daarvoor, moeten wij in het aangezicht van dergelijke profetische woorden maar ten eenenmale opgeven. Van een radicale ommekeering en vernieuwing van geest was hoegenaamd geen sprake. Hoe kon over zulk een volk de messiaansche heilstijd dan ooit aanlichten?

Richten wij in de derde plaats het oog op de profeten, die tot het volk in den naam des HEEREN spraken. Over hen vernamen wij reeds iets in 13 : 2, waar gezegd werd:

Ook de profeten en den onreinen geest zal Ik uit het land doen weggaan.

Dan vervolgt deze passage aldus:

3 *En wanneer iemand weer* [16]) *zal profeteeren, dan zullen zijn vader*
en zijne moeder, die hem verwekt hebben, tot hem zeggen: Gij zult niet
leven, want gij hebt leugen gesproken in den naam des HEEREN;
en zijn vader en zijne moeder, die hem verwekt hebben, zullen hem
4 *doorsteken, terwijl hij profeteert. Te dien dage zullen de profeten*
zich schamen, ieder over zijn gezicht [17]), *en zij zullen zich met geen*
5 *haren mantel kleeden om te liegen. En men zal zeggen: Ik ben*
geen profeet; ik ben iemand, die den akker bebouwt, want van mijn
jeugd af heeft iemand mij (daartoe) door koop verworven [18]).
6 *Dan zal men tot hem zeggen: Wat beteekenen dan die wonden tusschen uwe armen* [19])? *Daarop zal hij zeggen: Ik ben geslagen* [20]) *in het huis mijner vrienden* [21]).

Dit is een hoogst merkwaardig stuk over de profeten, zooals dezen in Zacharia's tijd in Israël gevonden werden. Wat voor profeten heeft hij daarbij op het oog? Profeten in den dienst van den een of anderen afgod

---

16) Niet „meer". Bedoeld is: na die uitroeiing.

17) De Hebr. tekst heeft daarachter: bij zijn profeteeren (men leze: *behinnabeo)*, maar dit is waarschijnlijk in den tekst uit vs 3 binnengedrongen, zoodat het geschrapt moet worden.

18) Hebr. *hiknani: Wellhausen, Nowack* en *Marti* stellen voor te lezen: *adamah kinjani,* wat dat zou moeten beteekenen: het land is mijn bedrijf (of ambacht). Maar daartegen is dit bezwaar, dat het woord *kinjan* in die beteekenis nergens voorkomt.

19) D.l. op uw borst. Zie 2 Kon. 9 : 24. *Ridderbos* neemt hier het Hebr. woord *ben* niet als „tusschen" maar als „op", maar daartoe bestaat geen aanleiding.

20) *Hengstenberg* vertaalt: ik heb mij geslagen. Maar behalve, dat het Hebr. werkw. zuiver passief is, wordt die vertaling ook weersproken door de toevoeging: in het huis mijner vrienden.

21) *Hengstenberg* verstaat onder dezen de afgoden als boelen aangeduid (Ezech. 16 : 33 v.; Hos. 2 : 9), maar hier is het woord stellig in algemeenen zin gebezigd. Het Hebr. werkw. kan beteekenen bevriend zijn met. De hier bedoelden zijn ook niet de huisgenooten van den profeet, want die zijn reeds eerder genoemd (vs 3). Dit tegen de opvatting van *Bredenkamp, Sellin.*

kunnen het niet zijn, want er staat uitdrukkelijk, dat zij spreken in den naam des HEEREN. Toch zijn stellig niet alle dergelijke profeten bedoeld, zoodat bijv. ook de vroegere profeten en ook Zacharia zelf daaronder gerekend zouden moeten worden [22]. Wel slaan deze profeten den haren mantel om, waardigheidsteeken van hun profetenambt (2 Kon. 1 : 8), maar het waren de profeten wel! Het is zakelijk juist, aan valsche profeten te denken, want, als hier iemand als profeet optreedt, dan komt bij zijn ouders geen moment de gedachte op, dat hij wellicht de waarheid zou kunnen spreken: oogenblikkelijk staat hun oordeel vast: „Gij hebt leugen gesproken in den naam des HEEREN". In dit opzicht hebben *König* en *Bredenkamp* gelijk. Zij houden het ervoor, dat de profetengilden bedoeld zijn. Zie Am. 7 : 14, waar Amos ontkent, dat hij een profeet is of tot het profetengilde behoort. Vergelijk verder Jer. 23 : 16-40, de groote rede tegen de profeten, met wie Jeremia zich ook niet op één lijn stelt, maar van welke hij zich scherp onderscheidt (zie ook Ezech. 13). Uit deze profetengilden kwamen praktisch de valsche profeten voort, want zij leverden de hof- en de volksprofeten, die niet spraken naar wat de HEERE hun geopenbaard had, maar naar de inbeelding van hun eigen hart en naar de lokking van hun eigen voordeel. Zulke profeten kwamen dus in den tijd van Zacharia voor. Ook nog veel later was dat het geval, want in den tijd van Nehemia treft men ze aan (Neh. 6 : 10vv.). Het waren mannen, die bij hun profeteeren heidensche praktijken in eere hielden, want zij verminkten zich op gruwelijke wijze, zooals de Baälsdienaren het deden, die zich zoo met messen en priemen wondden, dat het bloed langs hen sijpelde (1 Kon. 18 : 28). Zulk een wijze van profeteeren ontmoet men bij de ware profeten nooit; die hadden trouwens dergelijke krachtmiddelen niet noodig om het Godswoord te ontvangen. Aan hen openbaarde de HEERE zijn raad krachtens eigen vrijen wil. Dit verraadt een mentaliteit, die aan het heidendom verwant is en daar thuishoort.

In den messiaanschen tijd nu zullen dergelijke profeten geen emplooi meer vinden. Dan zullen de ouders van iemand, die zich aan zulk profeteeren schuldig maakt, hem doorsteken, omdat zij beseffen dat zij God meer moeten vreezen dan hun zoon liefhebben. Dan zal dat vak van profeteeren zoo in discrediet zijn geraakt, dat men zich liever voor een slaaf wil uitgeven, die van jongsaf voor het landwerk gekocht was. En, als dan iemand op de wonden wijst, die verraden, dat de man zich aan de gemelde

---

22) *Smit* meent, dat alle profeten, ook de ware, bedoeld zijn; in de messiaansche eeuw zouden die geen taak meer hebben. Zoo ook *Stade, Kuiper, Marti* en *Haller*. Denkt ook het Bijbelsch Handboek, O.T. 506, in die richting?

profetische praktijken schuldig maakte, dan zal hij voor de tweede leugen niet terugdeinzen en zeggen, dat hij twist gehad heeft in het huis zijner vrienden. Maar één ding zal hij met alle geweld willen voorkomen: dat hij als profeet openbaar wordt, want voor leden van het profetengilde zal er in dien tijd geen plaats meer wezen.

Maar daaruit volgt bij wijze van tegenstelling, dat er voor hen in den tijd van Zacharia een breede plaats was, en dat zij toen bij het volk hoog in eere stonden. Geen wonder, dat men gaarne naar hen luisterde, want zij verkondigden altijd aangename dingen, spraken steeds van heil en nooit van oordeel, of het moest zijn het oordeel over de andere volken, maar nooit over Israël, en zij riepen nimmer op tot bekeering en hervorming. Naar zulke profeten te luisteren, dat kostte niets, dat streelde alleen. Dus waren zij de geliefde mannen, veel meer dan profeten als Zacharia. Zeker, de kleine kring der vromen zal wel verschil gemaakt hebben en zal wel bij intuïtie geweten hebben, aan welken kant de waarheid te vinden was, en welke profeten inderdaad door God gezonden waren, maar de groote massa van het volk hield het met de gildeprofeten, voor wie profeteeren een winstgevend vak was, dat met eenige handgrepen geleerd kon worden, en waarvan het geheim hierop neerkwam, dat men altijd zei wat de ander graag wilde hooren.

Hoe moet het een man als Zacharia te moede zijn geweest, als hij in het oordeel van zijn volk voor zulke gildeprofeten het onderspit moest delven! Welk een grievende teleurstelling zal dat voor hem geweest zijn, dat zijn volk wel naar hen en niet naar hem wilde luisteren; dat men wel hen en niet hem erkende als in waarheid door God gezonden. In dit verband verstaan we van een andere zijde de herhaalde betuiging van onzen profeet, dat men later, als de vervulling van zijn woorden zou zijn ingegaan, erkennen zou, dat de HEERE hem waarlijk gezonden had [23]). En hoe zal Zacharia verlangd hebben naar het aanbreken van den heilstijd, waarin zulk een verderfelijk profetendom niet meer zou voorkomen [24]). Verder dan deze verwachting reikt dit woord van Zacharia niet. Joël (2 : 28v.) gaat nog één schrede verder. Volgens hem zullen in dien heilstijd alle menschen met den waren profetischen geest bezield zijn, omdat God zijn Geest over hen uitgestort zal hebben. Daarin wordt de positieve aanvulling gegeven bij de negatieve verwachting van onzen profeet.

Maar weer vragen wij: hoe kon een volk, dat aan zulke vakprofeten

---

[23]) Zie bl. 70 over den twijfel aan de zending van Zacharia.

[24]) Het is stellig onjuist, als *Sellin* zegt, dat Zacharia ook zichzelf onder dit vernietigend oordeel zou rangschikken, zoodat hij eigen inspiratie zou ontkennen, en hij meer schriftgeleerde dan profeet zou zijn.

het oor leende, geschikt worden voor het komende heil? Zoo werd het nooit daarvoor geschikt. En het zal die teleurstellende gedachte geweest zijn, die Zacharia meer dan eens benauwd zal hebben en pijn gedaan. Hij had het zoo graag anders gezien! En dat niet ter wille van dat heil zelf. Dat zou toch wel komen door de wondermacht van zijn God. Maar dan zou zijn volk buiten staat zijn in dat goddelijk heil binnen te gaan, dat volk, dat toch door God uitverkoren was. En dat was de groote teleurstelling voor den profeet.

Doch ook deze teleurstelling heeft de profeet Zacharia in de kracht van zijn God overwonnen en aan zijn geestelijk bezit heeft zij geen schade gedaan. Schade gedaan? Dat is daardoor juist gerijpt en versterkt en tot volle ontplooiïng gekomen. Jaren heeft Zacharia noodig gehad om deze teleurstelling te verwerken, jaren, waarin hij als profeet gezwegen heeft. Maar dan na tientallen jaren grijpt hij andermaal naar de schrijfstift en deelt aan zijn volk mee wat in al die jaren in zijn ziel onder de leiding Gods gegroeid is en welke vertroosting hem ten deel gevallen is. Het is de eenige mogelijke vertroosting, die in een dergelijk geval voor een ernstig mensch overblijft: de vertroosting van het einde, van dat grootsche einde, dat God zou doen aanbreken als de glorieuze afsluiting van de historie van Israël en van de heele wereld. En over dat troostrijk einde zal het volgende en laatste hoofdstuk van dit boek handelen.

HOOFDSTUK VIII

Het troostrijke einde.

a. Het *Godsrijk gesticht* (9 : 10).

1 *De Godsspraak van het woord des HEEREN* [1]*. Hij komt* [2]*) in*
het land van Hadrach, en Damaskus is zijne rustplaats, want aan
den HEERE behooren de steden van Aram [3] *evenzeer als de stam-*
2 *men van Israël; en ook naar Hamath, dat daaraan grenst, Tyrus en*
3 *Sidon, omdat zij zeer wijs zijn* [4]*, en Tyrus zich een vesting gebouwd*
4 *heeft en zilver opgehoopt als stof en goud als slijk der straten. Zie,*
de Heere zal het in bezit nemen [5] *en zijn wal* [6] *in de zee neerslaan*
5 *en het zal zelf met vuur verteerd worden. Askelon zal het zien en*
vreezen, Gaza (zal het zien) en hevig beven; en Ekron (zal hevig
beven), omdat haar hoop beschaamd zal zijn; en de koning zal uit
6 *Gaza te gronde gaan en Askelon zal onbewoond zijn. En de bastaard*
zal in Asdod wonen, en Ik zal den trots der Filistijnen uitroeien.
7 *En Ik zal zijn bloed uit zijn mond verwijderen en zijn gruwelen van*

---

[1]) De Zuid-Afrikaansche vertaling en *Smit* nemen „woord des *Heeren*" als onderwerp van het volgende, maar zoo zonder werkw. gaat dat moeilijk.

[2]) Het werkw. ontbreekt in den huidigen Hebr. tekst. Het kan in *be'ères* zitten en is dan waarschijnlijk *ba',* „Hij komt".

[3]) De Hebr. tekst heeft thans: want de *Heere* heeft het oog der menschen en alle stammen van Israël. Dat geeft geen zin. *Marti* wil „alle stammen van Israël" schrappen, maar terecht verzet *Sellin* zich daartegen. Men leze i.p.v. *ᶜên 'adam* „oog der menschen": *ᶜarê 'aram,* „de steden van Aram". Dan geeft het geheel een goeden zin.

[4]) Het Hebr. heeft het enkelv., als was er alleen over Sidon gesproken. *Sellin* en *Haller* schrappen *sôr,* „Tyrus", maar beter is i.p.v. het enkelv. een meerv. te lezen: *chakhemu:* „wijs zijn".

[5]) Het Hebr. woordenboek van *Gesenius-Buhl* geeft bij deze plaats: arm maken. *Nowack* verwijst voor die beteekenis naar 1 Sam. 2 : 7. De Zuid-Afrikaansche vertaling en *Menge* nemen het beter als: in bezit nemen, veroveren. Hier wordt het doel van Gods tocht aangegeven: Hij wil veroveren, een rijk stichten.

[6]) Het gebezigde Hebr. woord kan ook „rijkdom" beteekenen, maar om het volgende werkw. „neerslaan" is het wel waarschijnlijker, dat het hier de beteekenis heeft van „wal".

tusschen zijne tanden, en ook hij zal overblijven voor onzen God en zal zijn als een geslacht [7]) *in Juda en (de inwoner van) Ekron als de Jebusiet. En Ik zal Mij als een bezetting* [8]) *voor mijn huis legeren tegen wie her- of derwaarts gaat, en de verdrukker zal niet meer tegen hen optrekken, want nu heb Ik het gezien* [9]).

Zoo luidt de aanhef van het tweede deel van Zacharia's geschrift. Hij spreekt daarin de verwachting uit, dat de wereldmacht valt en het rijk van God wordt opgericht. Want degene, die hier van volk tot volk optrekt, is Godzelf; het is niet, zooals *Kräling* meent, die in dit stuk een vóór-exilische profetie ziet, het leger der Assyriërs. *Sellin* formuleert de hoofdgedachte op juiste wijze aldus: de triomftocht van Jahwè, die zijn rijk sticht. Sommigen hebben gedacht aan den krijgstocht van Alexander den Groote of van een der Seleuciden, maar daartegen is dit bezwaar, dat noch de tocht van Alexander den Groote noch die van een zijner opvolgers verloopen is op de wijze, waarop de tocht hier wordt beschreven. Het eenige wat die tochten met den hier geteekenden gemeen hebben, is, dat zij ook uit het Noorden kwamen. Doch dat sprak vanzelf. Waar moesten ze anders vandaan komen? Het is dan ook een raadsel, hoe *Ridderbos* in de overwinningstocht van Alexander den Groote na den slag bij Issus de noodzakelijke vervulling van deze profetie kan zien [10]).

Zoo trekt Israëls God eerst tegen Hadrach op. *Ridderbos* houdt evenals *Haller* dit voor den naam van een god of een koning van Damaskus, maar eerder denke men aan een stad, n.l. Hatarikku, ten Noorden van den Libanon gelegen. De plaats werd in de achtste eeuw door de Assyriërs verwoest, maar het land bleef dien naam dragen. Vandaar dan ook, dat er gezegd wordt: „in het land van Hadrach". Zoo ver in het hooge Noorden ziet de profeet den krijgstocht van God aanstormen. Vandaar gaat Hij naar Hamath, de stad aan den Orontes. Deze stad heeft als grensplaats van Israël gegolden (Joz. 13 : 5; 1 Kon. 8 : 65; 2 Kon. 14 : 25) en gaf ook inderdaad het einde van Davids grondgebied

---

[7]) Het Hebr. heeft een woord, dat „stamhoofd" beteekent, voornamelijk onder de Edomieten. Kwam dat ook bij Israël voor? Zie Gen. 36 : 43. Men leze echter *'elef*, maar dan niet in de beteekenis van „duizend" maar van „geslacht" of „clan".

[8]) De Hebr. punctatoren hebben *missabah* geschreven „vanwege het leger" (zie ook de Staten-vertaling). Beter denkt men aan een soortgelijk Hebr. woord, dat „bezetting" beteekent (1 Sam. 14 : 12).

[9]) *Marti* schrapt dit vs als een glosse om twee redenen: 1. na de veroveringen van den tempel meer noodig; 2. het suffix *hem* is onbepaald. Het eerste moet nog bewezen worden en het tweede is zeker onjuist. *Kräling* en *Sellin* handhaven de echtheid van dit vs.

[10]) *Ridderbos*, Godswoord IV, 287 v.

aan. Van Hamath gaat de tocht naar Tyrus en Sidon, welker wijsheid deze steden tegen Hem niet kan beschermen en welker rijkdom ze niet redden kan. Integendeel, God zal den verdedigingswal neerslaan in de zee en de stad met vuur verteren.

Wat met de Fenicische steden gebeurde zal schrik verwekken in de steden der Filistijnsche vlakte, van welke Askelon, Gaza, Ekron en Asdod worden genoemd. De rij der steden is dezelfde als in Jer. 25 : 20. De stad Gath ontbreekt daarbij, omdat zij in 711 vóór Chr. door de Assyriërs verwoest was, maar ook reeds daarvóór wordt zij in Amos 1 : 6-8 gemist, ofschoon de stad toen nog wel bestond. Er blijkt in Zacharia's tijd nog een koning in Gaza geresideerd te hebben of tenminste iemand, die zich dien titel gaf [11]); deze zou daaruit verdwijnen. Ook zou Askelon ontvolkt worden en Asdod zou den smaad ondergaan van door een bastaard-bevolking bewoond te worden. Daaronder wordt verstaan een bevolking gesproten uit de vermeniging van de gezeten landsbevolking met vreemdelingen. Zulke bastaarden mochten volgens Deut. 23 : 5 in de Israëlietische gemeenschap niet worden opgenomen, ofschoon uit Neh. 13 : 23-25 blijkt, dat daaraan niet streng de hand is gehouden. In elk geval was het bewoond worden door een dergelijke meng-bevolking voor Asdod een vernedering. Zoo zou de trots der Filistijnen uitgeroeid worden. Het gaat niet aan met *Ehrlich* in dien trots der Filistijnen een aanduiding te zien van de stad Asdod zelf, die dan tweemaal zou zijn vermeld. Ook behoeft men daarin niet de aristocratie der Filistijnen te zien, zooals *Orelli* en *Sellin* willen. Het woord kan zeer wel in abstracten zin gebezigd zijn: aan de verwatenheid der Filistijnen zou een einde komen [12]).

Maar dat zal niet de ondergang van dat volk beteekenen, maar juist zijn opgang, want het zal zich bekeeren tot Israëls religie. Dat wordt hier aldus uitgedrukt, dat God zijn bloed uit zijn mond zal verwijderen en zijn gruwelen van tusschen zijne tanden, d.w.z. de Filistijnen zullen zich voortaan regelen naar de Joodsche spijswetten. Hier wordt Israëls religie wel heel erg van den buitenkant beschreven, als ware die niet anders dan de stipte opvolging van spijswetten en reinigingsgeboden. Maar de bedoeling van den profeet, die hier zijn na-exilisch standpunt verraadt, is wel duidelijk: de Filistijnen zullen Israëls God gaan dienen. En dat zal

---

[11]) *Sellin* waagt een tekstverbetering: hij wil i.p.v. *mèlèk*, „koning" lezen: *melak*, „raad" wat een Arameesche woordvorm zou zijn. De gissing heeft echter weinig aanbevelenswaardigs.

[12]) Zie *Noordtzij*, De Filistijnen, 174-177.

aan God aangenaam zijn. Zij zullen evenveel tellen als een geslacht in Juda en de inwoner van Ekron zal evenveel gelden als die van Jeruzalem, hier met den ouden naam „Jebusiet" aangeduid. Zoo zal Filistea een wingewest voor Israëls God zijn, aan wien de Filistijnen als proselyten zullen worden toegebracht. Welk een universalisme! Daarvan wil *Smit* niet weten. Hij meent, dat hier niet anders gezegd wordt dan dat de Filistijnen gewelddadig door Juda zullen worden opgeslokt. Ik geloof niet, dat dat juist gezien is, zooals reeds blijkt uit de voorzegging, dat de Filistijn „voor onzen God" zal overblijven, en dat Ekron zal zijn gelijk Jeruzalem. Dat laatste wordt aangeduid met de archaistische benaming Jebus. Daarmee is niet, zooals *Sellin* wil, te kennen gegeven, dat deze belangrijke Judeesche stad voorheen Kanaänietisch was geweest, maar wij hebben hier een trek uit een later tijd, die gaarne antieke namen bezigt.

Als de tocht van Israëls God zoo ver gevorderd is, dan wendt Hij zich naar zijn heiligdom om Zich als een bezetting daarvoor te legeren, en om ervoor te waken, dat geen verdrukker zijn volk meer zal benauwen, want Hij heeft wel gemerkt, hoeveel leed Juda daardoor had moeten doorstaan. Men behoeft bij de vermelding van die her- en derwaarts gaat volstrekt niet te denken aan de legers der Seleuciden en der Ptolemeën, zooals sommigen doen en evenmin in den verdrukker speciaal Antiochus IV Epifanes te zien, zooals voorgesteld wordt, op wiens ontwijding van den tempel gezinspeeld wordt volgens hen, als gezegd wordt, dat God het gezien heeft. Sommigen twijfelen eraan, of „huis" hier wel een woord voor den tempel zou wezen en of het niet veel meer een aanduiding is voor het geheele heilige land, zooals dat het geval is in Hos. 8 : 1; 9 : 15; maar voor deze onderstelling is niet de minste aanleiding. De tempel als Gods paleis, waar Hij woont en troont, wordt hier wel degelijk bedoeld.

Vatten wij de strekking van deze heele pericoop in weinige woorden samen, dan kunnen wij het zoo uitdrukken: de wereldmacht lijdt de nederlaag tegenover den triomftocht van Israëls God; deze wint nieuwe onderdanen uit eertijds heidensche streken; en daarna omringt Hij beschermend zijn volk en zijn heiligdom, zoodat geen vijand het meer bedreigen kan. Dat is op Oud-testamentische wijze beschreven de komst van het koninkrijk Gods, waarin een geheiligde menschheid na den ondergang dezer wereld God zou dienen. Met dezen inzet vangt het troostboek aan, dat wij thans bezitten in Zach. 9-14: Gods koningschap komt!

Dat koningschap van God is echter geen abstracte grootheid, maar een zeer concrete werkelijkheid. Daarmee hangt samen, dat God zich in dat groote einde op zichtbare wijze zal openbaren in den Messias. In dien

Messias zal God de koningsheerschappij over het gestichte rijk uitoefenen. Over hem handelen de volgende verzen:

9 *Jubel luid, dochter Zions, juich, dochter Jeruzalems; zie uw*
Koning zal u komen, rechtvaardig en zegevierend is hij, ellendig en
10 *rijdende op een ezel, op een veulen, het jong eener ezelin. En Ik*
zal de strijdwagens uit Efraïm uitroeien en de paarden uit Jeruzalem, ook zal de krijgsboog uitgeroeid worden, en hij zal tot de volken van vrede spreken; en Zijne heerschappij zal zijn van zee tot zee en van de rivier tot de einden der aarde.

Deze beide verzen handelen over den Vredevorst en over het vrederijk. Een wonderlijk Koning! Hij wordt allereerst rechtvaardig genoemd. Daarmee wordt niet gezegd, dat hij moreel zuiver zou wezen, zooals *Smit* wil; ook niet, dat hij recht heeft op den troon. Maar het woord „rechtvaardig" is hier gebezigd in de beteekenis van „vroom", in welken zin het in het Oude Testament vaak voorkomt (Jes. 24 : 16; 57 : 1; Hos. 14 : 10; Hab. 1 :4, 13; 2 : 4; Mal. 3 : 18; Ps. 1 : 6; 11 : 3; 34 : 22; 37 : 12, 25; 69 : 29; 92 : 13; 125 : 3; Spr. 10 : 16, 25; 11 : 8; 29 : 7). Hier wordt dus gezegd, dat de Messias — want over hem spreken deze woorden — zal voortkomen uit de kringen der vromen, die luisterden naar het profetische woord en bekommerd waren om het waarachtig welzijn van het Joodsche volk.

Voorts wordt van hem gezegd, dat hij „zegevierend" is. Zoo vertaalde ik het Hebreeuwsche woord, dat hier gevonden wordt en dat in zijn lijdenden vorm duidelijk te kennen geeft, dat hier iets gezegd wordt, dat de Messias ondergaat. Het gebruikte werkwoord is *jasa*^{c}, „helpen". Er wordt dus gezegd, dat de Messias tallooze malen de krachtige hulp van zijn God ervaren had, die hem de overwinning verleend had; en dit drukte ik uit met het woord „zegevierend". Zie voor dit gebruik Ps. 33 : 16. Er is geen enkele reden om met de Staten-vertaling — ook *Ridderbos* neemt dat met zijn vertaling „verlossend" in bescherming — in plaats van *nosa*^{c} te lezen *mosi*^{c}, „redder" of, naar de Staten-vertaling „Heiland" en de bewering is onjuist, als zou de Grieksche vertaling daartoe aanleiding geven, want die heeft alleen maar een gemakkelijker lezing van deze passage zonder zich om een correcte weergave van het oorspronkelijke te bekommeren. *Sellin* prefereert ook de lezing *mosi*^{c} en maakt dit woord tot onderwerp, waarbij hij „ellendig" als voorwerp trekt en voorts vóór „rijdende" een „en hij" inlascht, zoodat er moet vertaald worden: Hij redt den ellendige en hij rijdt enz. Wij moeten erkennen, dat een dergelijke zin glad zou verloopen, maar wij moeten ten eenenmale afstand doen van het streven om een beteren stijl te schrijven dan Zacha-

ria gedaan heeft. Nemen wij den tekst, zooals die thans luidt, dan is „ellendig" een aanduiding van den Messias, die daarmee gekenmerkt wordt als te behooren tot de verdrukte minderheid der vromen, die over het groote volksleven niets te zeggen hadden en in stille berusting hun heil van God alleen verwachtten. Uit de kringen dier „ellendigen" zou de Messias voortkomen.

Op zinvolle wijze zou die Messias zijn intocht houden onder zijn volk: „rijdende op een ezel, op een veulen, het jong eener ezelin" [13]). Terwijl de koningen van Israël op paard en strijdwagen reden (Jer. 17 : 25; 22 : 4), zou deze koning rijden op een ezelinnejong. Uit het feit, dat het rijdier nog maar een veulen is, af te leiden met *Schmidt*, dat de koning nog maar een kind zou zijn, dat gaat niet aan, want daartegen is *nosa*c een bezwaar: de koning heeft Gods hulp reeds meermalen ervaren, waardoor hij de overwinning behaalde. De ezel nu was het rijdier in Israël, voordat Salomo het paard in eere bracht (1 Kon. 10 : 28v.). Zie Richt. 10 : 4; 12 : 14; 1 Kon. 1 : 33. Dientengevolge werd aan het paard de idee van de wereldmacht verbonden (Ex. 15 : 1; Deut. 11 : 4; 17 : 16; Ps. 20 : 8; 33 : 17; 147 : 10; Spr. 21 : 31; Jes. 2 : 7; 30 : 16; 31 : 1, 3; Jer. 51 : 21; Hos. 1 : 7; 14 : 4; Am. 2 : 15; Mi. 5 : 9). Om die reden hebben de profeten tegen het gebruik van het paard hun stem doen hooren (zie 10 : 5) en de verwachting uitgesproken, dat het paard in de messiaansche eeuw uitgeroeid zou zijn. Daarom ook zal de koning van die eeuw niet op een paard rijden, hoe koninklijk dat ook moge lijken, maar hij zal den antieken, vreedzamen ezel verkiezen, om daarmee te demonstreeren, dat hij geen aardsche, politieke grootheid beoogde, maar een vorst des vredes wilde wezen.

Daarmee in overeenstemming vervolgt vs 10 dan ook:

En Ik zal de strijdwagens uit Efraïm uitroeien [14]) *en de paarden uit Jeruzalem; ook zal de krijgsboog uitgeroeid worden, en hij zal tot de volken van vrede spreken; en zijne heerschappij zal zijn van zee tot zee en van de rivier tot de einden der aarde.*

Men geve wel acht, hoe hier duidelijk gezegd wordt, dat God het oorlogstuig van Efraïm en Jeruzalem zou vernietigen; niet de Messias zou dat doen. Deze vestigt zelf zijn vrederijk niet, maar God doet dat voor

[13]) De Staten-vertaling heeft: en op een veulen, als waren er twee rijdieren bedoeld. Zoo ook Matth. 21 : 7. Maar in het Hebr. is hier stellig sprake van een z.g. *waw* epexegeticum d.w.z. dat „een veulen, het jong eener ezelin" nadere verklaring is van het er aan voorafgaande woord „ezel"; het zou een ezel zijn, die nog maar veulen was.

[14]) *Marti* en *Sellin* lezen ten onrechte i.p.v. *'akrith*, „Ik zal uitroeien": *Hikrith* „hij zal uitroeien".

hem en hijzelf heeft niet anders te doen dan dat vrederijk te aanvaarden. Het volk, waarover dat vrederijk zich zou uitstrekken, wordt aangeduid als Efraïm en Jeruzalem. Niet: Efraïm en Juda, zooals men eerder zou verwachten, want Juda was praktisch gesproken niet meer dan de hoofdstad Jeruzalem. In deze benaming wordt het volk aangeduid met de archaïstische namen, die aan het rijk der tien en der twee stammen herinneren; de profeet wil daarmee te kennen geven, dat de tien stammen nog immer tot het aloude Godsvolk bleven behooren, ook al waren zij nu in verre ballingschap gedreven. Dat volk zou geen krijgswapens meer noodig hebben, omdat geen verdrukker het meer bedreigen zou (vs 8). Het is dan ook onbillijk, als *Von Gall* er den Messias van beticht, dat hij na den bloedigen strijd, waarin hij overwonnen had, in eenen het vredeskleed aantrekt; want ten eerste heeft niet de Messias den voorafgaanden strijd gevoerd, maar God, en ten tweede hoe zou dat vrederijk anders gesticht kunnen worden dan door een zwaren strijd, waarin elke vijandige bedreiging uitgeschakeld werd? Daarom moest vs 1-8 aan vs 9v. voorafgaan en sluiten beide laatstgenoemde verzen uitnemend bij het voorgaande aan — dit tegen *Haller* — want eerst moest God zijn rijk op de wereldmacht veroveren om het daarna als vrederijk aan zijn Messias te kunnen overgeven.

Haller meent, dat een dergelijk profetisch ideaal alleen in een oorlogsmoeden tijd kon opkomen, waarin een geslacht leefde, dat de vreugde aan uitwendige goederen het hoogste vond. Zijn Jes. 2 en Jes. 11 dan ook producten uit een oorlogsmoeden tijd? En moet men niet veeleer erkennen, dat een dergelijke hooggespannen messiaansche verwachting juist een tijd van intens nationaal leven onderstelt, zooals er in de geschiedenis van het Jodendom na de ballingschap slechts twee zijn voorgekomen, te weten de tijd rondom het jaar 500 vóór Chr. en de tijd der Makkabeën [15]). Tot den laatsten tijd af te dalen heeft geen zin. Zoo past deze Godsspraak voortreffelijk in den tijd van omstreeks 500 vóór Chr.

Dat vrederijk van den Messias zou wereldomvattend zijn. Dat drukt de profeet aldus uit:

> *zijne heerschappij zal zijn van zee tot zee en van de rivier tot de einden der aarde.*

Smit denkt bij de beide zeeën aan de Perzische golf en de Middellandsche Zee, en daar hij de rivier in den Eufraat vindt en de einden

---

[15]) Zoo terecht *Sellin.*

der aarde in het uiterste Westen, meet hij dus twee maal den afstand Oost-West. Ik geloof, dat *Marti* juister gezien heeft, dat hier eerst gemeten wordt Oost-West en daarna Noord-Zuid. En dan moeten wij deze uitdrukking niet uit Mesopotamië verklaren, maar uit Palestina. De twee zeeën zijn de Doode Zee en de Middellandsche Zee; de rivier is de Eufraat, die hoog in het Noorden van Palestina stroomt en de einden der aarde — men kan ook vertalen: de einden des lands — zijn te zoeken in Arabië. Zoo wordt met deze echt Palestijnsche uitdrukking naar de vier windrichtingen gemeten en wordt daarmee aangeduid, dat het rijk van den Messias een wereldrijk zou wezen. Dat kon te eerder, omdat naar het begrip van het oude Oosten het eigen land met zijn bevolking en de heele wereld met haar menschheid identieke grootheden zijn, zooals ook daaruit blijkt, dat het Hebreeuwsch voor „land" en „aarde" hetzelfde woord heeft.

Het messiaansche rijk zou een wereldwijd gebied zijn, waarin geen strijd meer gevoerd behoeft te worden, dat wil deze profetie ons prediken. En over dat gebied zou „uw koning" regeeren. Sommige uitleggers hebben gemeend, dat dit „uw" zou wijzen op de Davidische afstamming van den Messias, als zijnde de koning, die uit dien hoofde recht had op den troon. In elk geval wordt daardoor te kennen gegeven, dat de toekomstige koning bij het volk onverbrekelijk zou behooren; het volk zou zonder dien koning, maar evenzeer die koning zonder dat volk ondenkbaar zijn.

b. *De strijd vóór het einde* (9 : 11-17).

In de volgende verzen, 9 : 11-17, wordt geen gebeuren beschreven, dat wat tijdsorde betreft zou volgen op het vermelde in vs 9v., maar daarin gaat het weer over den strijd, die aan het groote einde zou voorafgaan. In zekeren zin loopt deze passage dus parallel met 9 : 1-8.

11 *Om úw verbondsbloed toch zal Ik uwe gevangenen laten gaan*
12 *uit den waterloozen* [16] *put. En zij zullen tot u weerkomen, o Zion,*
de gevangenen, die hoop mochten koesteren; heden toch verkondig
13 *Ik: dubbel zal Ik u teruggeven* [17]*. Want Ik zal mij Juda (als een*

---

[16]) *Marti, Nowack, Sellin, Smith* en *Rubinukam* houden „waterloozen" voor glosse van een later lezer, die wilde te kennen geven, dat geen echte put was bedoeld, maar dat de put beeld voor de ballingschap is. Het is op zichzelf mogelijk, dat het een glosse is, maar ook even goed mogelijk, dat dit „waterloozen" een accuratesse van den profeet is, die wilde aangeven, dat „put" hier ,gevangenis" beteekende.

[17]) Het verdient geen aanbeveling om parallel met *Sellin* de Grieksche vertaling te volgen die hier heel iets anders leest. De huidige Hebr. tekst geeft een goeden zin.

boog) spannen en Efraïm als een boog vullen, en Ik zal uwe zonen,
o Zion, tegen de zonen van [18]) *Griekenland opwekken, en Ik zal u*
14 *maken tot het zwaard van een held. Dan zal de HEERE tegen* [19])
hen verschijnen, en als de bliksem zal zijn pijl uitgaan, en de Heere
HEERE zal op de bazuin blazen en voortschrijden op de stormen
15 *van het Zuiden. De HEERE der heirscharen zal hen beschermen,*
en zij zullen het vleesch [20]) *der slingeraars* [21]) *eten en hun*
bloed als wijn drinken en daarvan vol worden als een spreng-
16 *bekken, als de hoeken van het altaar. En de HEERE, hun God,*
zal hun te dien dage [22]) *de overwinning geven; Hij zal ze weiden*
17 *op zijn bodem* [23]). *Want hoe groot is de liefelijkheid en de schoon-*
heid daarvan; koren en most schieten daarin op [24]).

Deze verzen schetsen den terugkeer van de Joden uit de ballingschap en den volkenstrijd als inleiding tot den messiaanschen tijd. Die terugkeer zou verlossing beteekenen, want nu verkeerden de ballingen als gevangenen in het vreemde land. Daarom wordt de ballingschap met een waterloozen put vergeleken, die soms tot kerker gebezigd werd (Gen. 37 : 22; Jer. 38 : 6). Juda's verbondsbloed zou God ertoe bewegen die

---

[18]) Lees i.p.v. *banaik,* „uwe zonen", *benê,* „zonen van".

[19]) Men kan ook vertalen: over hen; dan zijn met „hen" de inwoners van Zion bedoeld. Vertaalt men: tegen hen, dan gaat het over de Grieken. Het laatste lijkt waarschijnlijker, omdat in vs 13 Zion wordt toegesproken.

[20]) Men leze i.p.v. *kabesu,* „zij treden": *basar,* „vleesch".

[21]) De huidige Hebr. tekst heeft: slingersteenen doch hier moeten menschen bedoeld zijn. Lees voor *'abnê kèla': benê kèla*ᶜ „slingeraars". Tot deze wijzigingen in den Hebr. tekst is men wel genoodzaakt, daar het vs anders met *Ridderbos* onvertaalbaar moet worden genoemd.

[22]) *Marti* en *Sellin* willen „te dien dage" schrappen, maar het misstaat hier in het geheel niet.

[23]) Het Hebr. is hier zoo hopeloos bedorven, dat elke vertaling het niet verder brengt dan gissing. En zonder tekstcorrectie komt men er niet. I.p.v. *kesô'n* ᶜ*ammo,* „als de kudde van zijn volk" — men verwacht eerder een werkw. — lees met *Marti: keso'n jir*ᶜ*em,* „als een kudde zal Hij ze weiden". De *'abnê nézer,* Staten-vertaling „gekroonde steenen", moeten beslist verwijderd worden. Zij zijn noch bij het beeld van de schapen noch bij de beschrijving van de vruchtbaarheid te gebruiken. *Ridderbos,* daarin gevolgd door *Smit,* wil lezen: *'abnê*ᶜ*ezer,* „steenen der hulpe" (zie 1 Sam. 7 : 13). Er zou dan gedacht zijn aan gedenkteekenen, die de hulp, welke God aan zijn volk verleend had, in herinnering moesten houden.

[24]) De in het Hebr. gebezigde vormen doen denken, dat 't hier over God gaat. Maar het is niet Israëlietisch van Gods schoonheid te spreken. Het moet gaan over het land van Kanaän. Daarom leze men met *Marti* — tegen *Sellin* — i. p. v. de mannel. de vrouwel. suffixen, gelijk ook *Wellhausen, Nowack* en *Von Gall* doen. De Hebr. tekst heeft het verder over „jongelingen" en „maagden", doch welk verband hebben die met koren en most? *Smit* leest: in de holen, op de steenhoopen, d. w. z. op de onmogelijkste plaatsen zullen koren en most groeien. Het is te mooi om over te nemen. Verwijder die „jongelingen" en die „maagden" als later ingevoegd, toen men den reeds verdorven tekst een zin wilde geven.

gevangenen de vrijheid te hergeven. Onder dat „verbondsbloed" worden de bloedige offers verstaan, die Israël op grond van Gods verbond en de daarmee samenhangende eischen volgens het voorschrift bracht. Die offers zouden de reden zijn, waarom God ook de overige ballingen zou vrijlaten; dat is een gedachte, die uitnemend in den tijd na het exil past en die zoo goed te verstaan is bij een priester als Zacharia, voor wien de cultus de normale openbaring der religie was. Toch spreekt hier een overschatting van dien cultus, die wij bij de vóór-exilische profeten vergeefs zoeken; bij hen doet God zijn verlossende daden om zijns zelfs wil (zie Jes. 48 : 11) en zeker niet, omdat Hij daartoe door den offerdienst bewogen wordt. In dit opzicht hebben we hier met een decadentie-verschijnsel in de profetie te doen, dat duidelijk haar nabloei verraadt. *Ridderbos* en *Smit* gelooven niet, dat hier gezinspeeld wordt op de bloedige offers, maar denken aan het verbond, waarvan Ex. 24 : 5 spreekt. Doch dat berust op een vergissing. Er wordt hier niet gedacht aan bloed, dat vereischt werd om een verbond te sluiten, maar aan bloed, dat op grond van het verbond vergoten werd en op het altaar gebracht. Blijkens de Hebreeuwsche vormen is degeen, die hier wordt toegesproken, een vrouw. Deze is stellig beschouwd als de personificatie van Zion of wat op hetzelfde neerkomt: van Jeruzalem.

Die aanspraak zet zich ook in vs 12 voort. Daarin worden de ballingen, die nog in het exil verkeeren, gevangenen genoemd, die hoop mogen koesteren. Een vers als dit past wel heel slecht in den Makkabeeschen tijd, toen er geen „gevangenen" meer waren; want men kan toch kwalijk de heele verstrooiïng van dien tijd met het woord „gevangenen" bestempelen. *Duhm* denkt niet aan ballingen, maar aan menschen, die opgesloten zaten in de gevangenissen van Palestina, maar dat hangt te zeer samen met zijn heele opvatting van dit tweede deel van Zacharia's boek dan dat ik het zou willen overnemen. De eenige aannemelijke opvatting van vs 12 is, dat de profeet denkt aan die Joden, die na den terugkeer onder Sesbazzar en Zerubbabel nog in Babylonië waren achtergebleven.

Zonder strijd zal de hereeniging der gescheiden volksdeelen niet verloopen, maar in den daardoor ontketenden volkenstrijd zal Juda een groote kracht ontwikkelen. Dat zegt vs 13. God zal Juda als een boog spannen, letterlijk in het Hebreeuwsch: treden, daar men door erop te treden den voetboog spande (Jer. 46 : 9; 50 : 14; Ps. 7 : 13; 11 : 2). De vergelijking van Juda met een boog wordt door dit werkwoord ondersteld; zij wordt in het tweede deel van het vs nog eens duidelijk uitgedrukt. Men vertale dat niet met *Marti* als boog, dien Ik met Efraïm vul, zoodat Efraïm dan de pijl zou zijn. Neen, ook in dit tweede deel is

Efraïm de boog, waarop de pijl gelegd wordt, waarmee die „gevuld" wordt.

Hier, in dit vers, worden de Grieken — Hebreeuwsch: zonen van Jonië — met name genoemd als de vijanden, tegen wie de Judeërs zouden optrekken, en dien zij zouden meester worden. Het gaat natuurlijk niet aan bij deze Grieken met *Marti* en *Sellin* aan de Seleuciden te denken, waarmee een dateering van deze hoofdstukken gepaard gaat, die ik onmogelijk voor mijn rekening nemen kan. Onder deze Grieken moeten stellig verstaan worden de tegenstanders van het Perzische rijk [24a]). Dat zij eens de overweldigers daarvan zouden worden, dat was reeds thans zichtbaar in de overwinningen van Salamis en Marathon. Het was tenminste voor het gescherpte geestesoog van een man als Zacharia duidelijk, dat deze Grieken de wereldmacht der toekomst zouden vormen. Maar dan een wereldmacht, die, hoezeer ook de meerdere van Perzië, evenwel niet opgewassen was tegen het komende Godsrijk. Het volk Gods zou ook deze wereldmacht onder den voet loopen; het zou het zwaard van een held zijn in de hand van zijn God. En geen wonder! Want de HEERE zelf zou tegen die Grieken verschijnen en als de bliksem zou zijn pijl uitgaan [24b]) en Hij zou voortschrijden op de stormen van het Zuiden. Over deze laatste lezen wij ook in Am. 1 : 14 en Jes. 21 : 1. Het is echter mogelijk, dat hier niet alleen gesproken wordt over de Zuiderstormen, omdat deze zoo bijzonder hevig waren, maar dat dat ook veroorzaakt is door de voorstelling, dat Israëls God van den Sinaï, dus uit het Zuiden, zou komen (Deut. 33 : 2; Hab. 3 : 3).

En de HEERE der heirscharen zal hen beschermen.

Zoo gaat de profeet in snelle stijlwisseling verder, want die „hen", die hier beschermd worden, zijn in tegenstelling met vs 14 niet de Grieken, tegen wie God juist losbranden zou, maar het zijn de Joden. Dezen zullen een zoo volledige overwinning behalen, dat zij vol zullen worden van vleesch en bloed, zooals een sprengbekken, ja zooals de hoeken des altaars daarvan vol zijn. Op meer dan éene wijze heeft men getracht deze afgrijselijke voorstelling te verzachten [24c]), ten einde aan het „kanniba-

---

[24a]) Zie over dit vs ook blz. 120.

[24b]) Uit stilistisch oogpunt zou men het precies andersom verwachten: als zijn pijl zou de bliksem uitgaan. Zie Deut. 32 : 42.

[24c]) Zoo wil *Marti* voor *'akelu,* „zij zullen eten", lezen: „zij zullen de overhand hebben," een correctie, die al in 1879 door *Klostermann* werd voorgesteld. Volgens *Sellin* gaat het heele vs over God. Diens slingersteenen eten vleesch en drinken bloed als een offerschaal; de opvatting van *Marti,* op voetspoor van *Wellhausen* noemt *Sellin* kannibalisme. Toch is er voor die opvatting van *Wellhausen* alles te zeggen.

lisme" te ontkomen, dat erin uitgedrukt ligt, als zouden de Joden menschenvleesch eten en bloed drinken en daarvan zoo vol worden als een volgeladen offerschaal. En het is te begrijpen, dat men dat getracht heeft, want de voorstelling is luguber en verraadt het naderend einde der profetie, die nog wel krachtig wil doen, maar die niet meer over de middelen beschikt om schoone, krachtige taal te voorschijn te brengen en die zich dan als surrogaat bedient van dergelijke uitdrukkingen, als we nu in dit vers lezen. Met dat al is dergelijke beeldspraak typeerend voor den priester, wiens dagelijksch werk het was de offerschaal te hanteeren, opgetast vol offervleesch.

Intusschen blijkt uit ditzelfde vers ook, dat Zacharia de Grieken alleen bij geruchte kende, want hij noemt hen „slingeraars". Zoo zou hij hen niet genoemd hebben, indien hij de Grieksche legers had gezien. Nu heeft hij zich een voorstelling van hen gevormd naar analogie van andere onbeschaafde volksstammen, wier wapen de slinger was.

De geheel onzekere vertaling van vs 16 geeft ons vrijheid daaraan zonder meer voorbij te gaan en er alleen de gedachte aan te ontleenen, dat God de overwinning aan zijn volk geven zou, en dat Hij het als zijn kudde zou weiden op den heiligen bodem; dit laatste wil niet anders zeggen dan dat God als de Koning over zijn volk regeeren zou.

Over dien heiligen grond, waarop Israël wonen zou, zegt de profeet nog ten slotte twee dingen: groot zal de liefelijkheid en de schoonheid daarvan wezen en koren en most zullen er welig opschieten [25]. Met deze weinige woorden volstaat hij om de welvaart van het heilige land in die heilrijke toekomst te schilderen, al haalt het niet bij de wijze, waarop de vóór-exilische profeten dat deden. Maar zijn bedoeling verstaan wij wel. De voornaamste levensbehoeften van den Palestijnschen landbouwer, koren en wijn, zouden in dat Kanaän der toekomst welig groeien en in rijken overvloed voorhanden zijn. En meer verlangde een Israëliet niet en sterker aanbeveling voor den komenden heilstijd had hij niet noodig.

c. *De wereldmacht valt; Israël vergaderd* (10 : 3-11 : 3).

Over het intermezzo 10 : 1v. handelde ik reeds [26] evenals over de daarop volgende verzen 10 : 3-5 [27]. Deze laatste behooren tot een grooter geheel, 10 : 1-11 : 3, dat nu wel op 9 : 1-17 volgt, maar dat zich daarom niet chronologisch daarna zal afspelen. Daarin wordt niet beschreven,

---

[25]) Men leze i. p. v. *jenobêb*, „het doet spreken" *janubu*, „zij zullen uitspruiten."
[26]) Zie bl. 104v.
[27]) Zie bl. 102v.

wat op de komst van den Messias (9 : 9v.) volgt, maar integendeel wat aan den messiaanschen tijd voorafgaat. In dit opzicht loopt dit stuk dus parallel met 9 : 1-8 en 9 : 11-17.

6 *En Ik zal het huis van Juda sterken en het huis van Jozef verlossen en hen doen wederkeeren* [28]*, want Ik zal Mij over hen ontfermen, en zij zullen eraan toe zijn, als had Ik hen niet verworpen,*
7 *want Ik ben de HEERE, hun God, en Ik zal hen verhooren. En de Efraïmieten zullen zijn als helden, en hun hart zal zich verheugen als van wijn, en hunne zonen zullen het zien en zich verheugen;*
8 *hun hart zal jubelen in den HEERE. Ik zal door fluiten roepen en hen vergaderen, want Ik verlos hen, en zij zullen talrijk zijn, zooals*
9 *zij het eens waren. Want Ik heb onder de volken gezaaid* [29]*, maar in verre streken zullen zij aan Mij denken, en zij zullen kinderen*
10 *grootbrengen en wederkeeren. En Ik zal hen doen wederkeeren uit het land van Egypte en uit Assur zal Ik hen vergaderen en Ik zal hen in het land Gilead brengen en dat zal voor hen niet toereikend*
11 *zijn. En zij zullen door Egypte* [30] *trekken* [31]*, en Hij zal de zee slaan en al de diepten van den Nijl zullen verdrogen, en de trots van Assur zal neergehaald worden, en de schepter van Egypte zal*
12 *wijken. En hunne sterkte* [32] *zal zijn in den HEERE, en in zijn naam zullen zij wandelen, luidt het woord des HEEREN.*
11 : 1 *Open, Libanon, uwe deuren, opdat vuur uwe ceders vertere.*
2 *Jammer, cypres, omdat de ceder gevallen is, de heerlijken verwoest zijn. Jammert, eiken van Basan, omdat het ondoordringbaar woud*
3 *neergehaald is. Hoor, gejammer van de herders, omdat hunne majesteit verwoest is; hoor, gebrul van de jonge leeuwen, omdat de pronk van den Jordaan verwoest is.*

Dit gedeelte teekent, hoe de wereldmacht moet vallen en hoe Israël vergaderd wordt. Weer wordt dit volk bij de antieke namen „Juda en Jozef" genoemd en wordt de verwachting uitgesproken aangaande een toekomstige terugkeer der tien stammen uit de ballingschap. Want het is buiten twijfel, dat hier heel bepaald aan de ballingschap wordt gedacht en niet aan de verstrooiïng in het algemeen; immers een terugkeer uit de

---

28) Het Hebr. heeft hier een mengvorm van twee werkwoorden; het eene is: doen wonen, het andere: doen terugkeeren. Aan de laatste beteekenis gaf ik den voorkeur.

29) Het Hebr. heeft hier een *waw* copulativum, zoodat men zou moeten vertalen: Ik zal hen onder de volken zaaien. Maar dit is stellig onjuist. Er moet een *waw* consecutivum worden gelezen, zooals ik bij mijn vertaling ook deed.

30) Hebr. *bajjam sarah,* „door de zee der benauwdheid" (zoo *Smit* en de Zuid-Afrikaansche vertaling). Ook de Grieksche en Latijnsche vertalingen lazen dit. *Wellhausen* en *Marti* corrigeeren: *bajjâm misraim,* „door de zee van Egypte". Nog beter is alleen *bamisraim,* „door Egypte", te lezen.

31) Naar den huidigen Hebr. tekst zou God het onderwerp zijn, doch dat gaat heel moeilijk. Lees i.p.v. het enkelv. *'abar* het meerv. *'aberu,* „zij trekken door."

32) Het Hebr. heeft: Ik versterk hen in den HEERE. Dat gaat echter bezwaarlijk. Lees met *Sellin* en *Ridderbos: geburatham,* „hunne sterkte".

laatste kon nog geen verlossing genoemd worden. Voor die hereeniging met hunne broederen ging onder Juda's vromen een gedurig gebed op. En dit gebed zou God verhooren. Zie Jer. 3 : 18; Ezech. 37 : 15-28. Wat tijdsorde betreft gaat in vs 6 het doen wederkeeren aan het versterken van het huis van Juda vooraf, al wordt het hier in de tweede plaats genoemd; men moet echter dergelijke profetische uitspraken, vooral van een man als Zacharia, niet op een litterair-stilistisch goudschaaltje wegen.

Groot zal de uitbundige vreugde dan zijn, wanneer de Efraïmieten, d.z. de inwoners van het voormalige Israël, zullen zijn als helden, en wanneer zij zich zullen verheugen als van wijn. De bedoeling is duidelijk, al is de teekening niet bijster fraai. De profeet wil de heerlijkheid van den messiaanschen tijd zoo lokkend mogelijk schilderen.

Welk een andere stad zou dan Jeruzalem zijn vergeleken bij wat het in den tijd van Zacharia was! Nu was het een dun bevolkte stad, maar eens zou God door fluiten van alle kanten de menschen samenroepen, zoodat Jeruzalem weer overvol zou zijn van inwoners. Dat beschrijft vs 8: „Zij zullen talrijk zijn zooals zij het eens waren."

Vs 9 handelt, wanneer wij den Hebreeuwschen tekst juist puncteeren, niet over een feit in de toekomst, maar over een feit in het verleden. De ballingschap, het gezaaid worden onder de volken, had immers reeds plaats gegrepen. Maar deze ballingschap heeft volgens den profeet een groote paedagogische waarde, want in de verre streken zullen de ballingen aan God gaan denken. Dat dit inderdaad het geval is geweest, heeft de historie bewezen, want de tijd van het exil heeft een nauwgezette beoefening van het verleden en de daarin gegeven Godsopenbaring opgeroepen, waaruit de stand der schriftgeleerden ontstaan is evenals de kanoniseering van de wet. Zacharia verwacht echter niet, dat het geslacht, dat aldus aan God gedenken zou, ook naar het heilige land zou terugkeeren; dat gelooft hij wel van het daarop volgende geslacht:

> *in verre streken zullen zij aan Mij gedenken, en zij zullen kinderen groot brengen en wederkeeren.*

Een uitlating als deze wijst er ook weer op, dat wij met deze woorden van Zacharia verplaatst worden in den tijd van één geslacht na de ballingschap en niet veel later.

Niet alleen in Babylonië — hier Assur geheeten — zullen zij terugkeeren, maar evenzeer uit Egypte, waar sedert de dagen van Jeremia ook een belangrijke groep uitgewekenen woonde; en dat wel in zoo groote menigte, dat het land Gilead bij lange niet toereikend zou zijn om de

weergekeerden te herbergen en te voeden. En dat wilde wat zeggen, want Gilead was beroemd om zijn vruchtbaarheid. Zooveel blijkt dus wel uit deze woorden, dat Zacharia allerminst tevreden was met den terugkeer uit de ballingschap, zooals deze in 538 vóór Chr. had plaats gevonden en waaraan het Joodsche volk zijn herrijzenis te danken had. Dat was niet meer geweest dan een schamel begin, maar de eigenlijke terugkeer moest nog komen. En die zou ook komen, als eenmaal de heilstijd zou zijn aangebroken. Zie Jes. 60 : 8v. Met deze opvatting doen wij meer recht aan den tekst dan zooals *Sellin* hem beschouwt, die het ervoor houdt, dat de profeet zich hier op het standpunt van vóór 722 vóór Chr. plaatst. Wat voor nut zou een dergelijke retropositie gehad kunnen hebben? Als de profeet over dien tijd iets wilde beweren, dan had hij dat gerust in den vorm van een historischen terugblik kunnen doen, zooals hij dat ook doet in vs 9: „Ik heb hen onder de volken gezaaid." Dat Zacharia van Assur spreekt, behoeft tot een dergelijke meening niet te nopen, want op archaïstische wijze geeft hij aan het land bij den Eufraat dezen naam, maar verstaat daaronder Babylonië, ja ook Perzië, een gebruik van den naam Assur, dat wij zelfs in een niet-profetisch geschrift als Ezra (6 : 22) aantreffen.

Zal die uiteindelijke terugkeer werkelijkheid worden, dan zal het wonder van den uittocht, ook uit Egypte, zich moeten herhalen. Dat wonder zal zich ook herhalen, zoo profeteert vs 11:

> *En zij zullen door Egypte trekken, en Hij zal de zee slaan, en al de diepten van den Nijl zullen verdrogen, en de trots van Assur zal neergehaald worden en de schepter van Egypte zal wijken.*

Zoo zullen Egypte en Mesopotamië hunne gevangenen moeten loslaten. Tegen de verre reis zullen zij niet opzien, want zij zullen hun sterkte in den HEERE vinden en in diens naam wandelen, d.w.z. den tocht ondernemen uit het vreemde land naar den oud-vaderlijken bodem. In Gods naam zullen zij dat doen, d.w.z. daartoe bekwaamd door de kennis van zijn wezen en deugden, zooals men die op grond van Gods openbaring bezat.

> *Hunne sterkte zal zijn in den HEERE en in zijn naam zullen zij wandelen, luidt het woord des HEEREN.*

Dat is de eene helft van het tafereel der toekomst, zooals dat hier ontrold wordt. De correspondeerende helft vinden wij in 11 : 1-3, waar de ondergang der wereldmacht voorzegd wordt. Want Israëls toekomstig rijk van den heilstijd zou gesticht zijn op de puinhoopen van de onder-

gegane rijken, die in Zacharia's tijd de wereldmacht uitoefenden. Als de profeet daarover komt te spreken, dan schiet zijn taal de vleugels der poëzie aan en schrijft hij in verzen.

1 *Open, Libanon, uwe deuren, opdat vuur uwe ceders vertere.*
2 *Jammer, cypres, omdat de ceder gevallen is, de heerlijke verwoest*
zijn. Jammert, eiken van Basan, omdat het ondoordringbare woud
3 *neergehaald is. Hoor, gejammer van de herders, omdat hunne ma-*
jesteit verwoest is; hoor, gebrul van de jonge leeuwen, omdat de
pronk van den Jordaan verwoest is.

De aanhef van deze spreuk is natuurlijk zuiver ironie. De Libanon wordt opgewekt ruimen toegang te verleenen aan het vuur, dat zijn ceders wil verteren. Want ten onrechte denkt *Smit,* dat de Libanon de deuren moet openen voor Israël, opdat dat daar veroveringen kan maken. De Libanon en zijn ceders, Basan en zijn eiken zijn hier het beeld van de wereldmacht, een beeld, dat ook elders wel aangetroffen wordt (Jes. 10 : 33v.; Ezech. 17 : 3vv.). Het vuur heeft geen bijzondere beteekenis, duidt alleen aan, dat aan die wereldmacht een einde zou komen. Dat juist de Libanon en Basan genoemd worden, is niet, zooals *Marti* wil, omdat de Seleucidische macht haar steunpunten voornamelijk in het Noorden had, maar omdat dat de beide boomrijke streken van Palestina waren; zooals de Libanon beroemd was om zijn ceders, zoo was Basan het om zijn eiken. Zie Jer. 22 : 20. De onjuiste opvatting van *Marti* is te wijten aan het foutieve uitgangspunt van zijn heele verklaring, als zouden deze hoofdstukken ons in den Makkabeeschen tijd verplaatsen [33]).

Met deze beeldspraak van Libanon en Basan duidt de profeet dus de wereldmacht aan, of om het heel concreet te zeggen: Perzië, de eenige wereldmacht, die toen nog bestond na den ondergang van Babylonië. Het was reeds te lang geleden, dat dit Perzië opgetreden was als de bevrijder van de Joden en men had aan allerlei te duidelijk gemerkt, dat men ook onder zijn bewind alle vrijheid ten eenenmale miste, dan dat de profeet ook niet den ondergang van deze wereldmacht voorzegd zou hebben, omdat die ten laatste een macht was, die Gods volk onderdrukte en over den heiligen bodem den scepter zwaaide, en omdat dat in elk opzicht wéreldmacht was, d.i. een macht, opgekomen niet uit God, maar uit deze wereld, en werkende niet naar Gods wet en wil, maar met de zondige middelen van deze wereld. Zulk een wereldmacht had als alle wereldmacht slechts één toekomst en slechts één bestemming: radicaal onder te gaan. En eerst, als die ondergang een feit was, eerst dan kon er van de

[33]) *Marti* is zelfs op onze plaats niet zoo geheel zeker van de gegeven toelichting, zegt tenminste zelf daarvan: Nötig ist das aber nicht. Ja, dat dacht ik ook.

komst van het vrederijk sprake zijn. Maar dat neemt niet weg, dat die ondergang voor die wereldmacht zelf catastrophaal zal wezen. Reeds hoort de profeet de herders — dat zijn de regeerders — jammeren, omdat hunne majesteit verwoest is en zij al hun macht in een oogenblik verloren hebben. En dezelfde gedachte spreekt hij nog een keer uit in de weinig vleiende beeldspraak, waarin die vorsten met jonge leeuwen vergeleken worden, die een klagelijk gebrul aanheffen, omdat de pronk van den Jordaan verwoest is [34]). Maar als de machthebbers dezer wereld het einde van hun heerschappij gevonden zouden hebben, dan juist zou de ure slaan, dat de gelukzalige heerschappij van den Vredevorst aanvangen kon en als het wereldrijk van Perzië zou zijn ondergegaan, juist dan zou er voor het wereldrijk van Gods volk plaats wezen. Dat heeft Zacharia in dit stuk willen prediken. En die prediking moge ook ons bemoedigen, als wij wereldrijken hebben zien ondergaan en heerschersstaven hebben zien breken. Dat is alles niet anders dan voorbode en voorteeken van de uiteindelijke komst van het rijk van den Christus triumphator.

d. *Het oordeel over de volken en over Israël* (11 : 4-17).

Bij de zoo juist behandelde passage sluit de daarop volgende 11 : 4-17 uitnemend aan. Daarin wordt immers het oordeel aangekondigd over de volken en over Israël. Als wij ons tot dit stuk wenden, dan houden wij ons met een der moeilijkste en meest omstreden gedeelten van het geheele Oude Testament bezig. Toch geloof ik, dat het zeer wel mogelijk is een gefundeerde opvatting van deze verzen te verkrijgen, mits we den tekst laten zeggen wat deze zeggen wil en niet a priori met onze vooropgezette meening komen aandragen, zooals maar al te vaak gebeurd is. Ik geef eerst het gedeelte in vertaling.

4, 5 *Zoo zegt de HEERE, mijn God: Hoed de slachtschapen, die*
de koopers slachten, zonder dat zij zich schuldig gevoelen [35]), *en*
die ze verkoopen, zeggen: Geprezen zij de HEERE, daar ik rijk
6 *ben geworden; en hunne herders sparen ze niet. Want Ik zal de*
inwoners der aarde niet meer sparen, luidt het woord des HEE-
REN, en zie, Ik lever de menschen over, ieder in de macht van zijn
herder en in de macht van zijn koning; en zij zullen de aarde ver-
7 *woesten, zonder dat Ik uit hunne macht red. En ik weidde de*
slachtschapen voor de veehandelaars [36]), *ik had mij nu twee staven*

[34]) Zie over deze uitdrukking in dit verband bl. 25.

[35]) Het gebezigde Hebr. werkw. *'asam* moet hier beteekenen: zich schuldig gevoelen, zooals ook het geval is in Hos. 5 : 15. *Marti* is van oordeel, dat 't woord hier ironisch gebruikt is.

[36]) Staten-vertaling: dewijl zij ellendige schapen zijn. Zoo heeft men getracht aan het Hebr. recht te doen. Men leze echter i. p. v. de twee woorden *lakên 'anijje* één

genomen, den eenen had ik „liefelijkheid" genoemd en den anderen
8 *had ik „verbinding" genoemd, en ik weidde de schapen. En ik ver-*
nietigde de drie herders in één maand, en ik werd ongeduldig op
9 *hen, en zij kregen ook een afkeer van mij. Toen zeide ik: Ik zal u*
niet meer weiden; wat sterven gaat, dat sterve; wat vernietigd
dreigt [37]) *te worden, dat worde vernietigd; en wat overig is, dat*
10 *moge elkanders vleesch eten. En ik nam den staf „liefelijkheid" en*
verbrak dien om het verbond te breken, dat Ik met alle volken
11 *gesloten had. En het werd te dien dage verbroken; toen wisten de*
veehandelaars [38]), *die mij gadesloegen, dat het het woord des*
12 *HEEREN was. Toen zeide ik tot hen: Indien het goed is in uwe*
oogen, geeft mij dan mijn loon, en indien niet, laat het dan na.
13 *Daarop wogen zij mijn loon af: dertig zilverstukken. Toen zeide de*
HEERE tot mij: Werp het den metaalgieter [39]) *toe, een kostelijke*
prijs, dien Ik van hen waardig geschat ben! En ik nam de dertig
zilverstukken en wierp ze in het huis des HEEREN den metaal-
14 *gieter toe. Daarna verbrak ik den tweeden staf, „verbinding"; om*
de broederschap tusschen Juda en Israël [40]) *te verbreken.*
15 *Voorts zeide de HEERE tot mij: Neem nu eens de uitrusting*
16 *van een dwazen herder. Want zie, Ik doe op de aarde* [41]) *een*
herder opstaan, die naar wat dreigt vernietigd te worden niet om-
ziet, het omzwervende [42]) *niet opzoekt, het verbrokene niet geneest,*
het zieke [43]) *niet verzorgt, maar die het vleesch der vette beesten*
17 *eet en zelfs de klauwen afrukt* [44]). *Wee den nietswaardigen her-*

woord: *lakana 'anijjê,* letterlijk: voor de Kanaänieten, maar de naam „Kanaäniet" was de aanduiding geworden voor een handelaar (Jes. 23 : 8; Spr. 31 : 34).

[37]) *Sellin* vertaalt ten onrechte: wat zich verbergt, afzondert.

[38]) Zie bl. 129 aant. 36.

[39]) Anders: den pottebakker. Dit woord heeft opzien gebaard. Maar de Grieksche vertaling las reeds: smeltoven; de Latijnsche vertaling: metaalgieter. Gewoonlijk corrigeert men thans *josêr in 'osâr,* „schat". Ook het Bijbelsch Handboek, O. T., 506. Dan zou bedoeld zijn, dat het geld in den tempelschat geworpen wordt. Maar juist, omdat die lezing vlotter is, dient zij afgewezen te worden. Er wordt een smadelijke behandeling van het aangeboden loon bedoeld. Er zal gedacht zijn aan den tempelbeambte, die belast was met het gietwerk voor den tempel of, als de vertaling „pottenbakker" gekozen wordt met het vervaardigen van het aardewerk. Zie *Torrey,* Journ. of bibl. Litt. 55 (1936) 247—260. Hij was blijkbaar een der laagste tempelbeambten.

[40]) *Wellhausen, Nowack* en *Marti* willen lezen: Jeruzalem. Maar men spreekt eerder van bondgenootschap bij volken dan bij een stad.

[41]) Anders: in het land.

[42]) *Oort* en *Nowack* lezen i.p.v. *na*^{c}*ar: niddachath. Ridderbos* verbetert in *hana*^{c}*ah,* van het werkw. *nu*^{c}, wat dan beteekent: rondzwervende. Deze correctie heeft het meeste voor.

[43]) Hebr. *nissabah,* een woord van geheel onzekere beteekenis; het moet zoo iets als „ziek" beteekenen.

[44]) Men heeft met deze uitdrukking geducht verlegen gezeten. *Ewald* en *Hitzig* meenen, dat bedoeld is, dat de dwaze herder de kudde wreed door steenachtigen grond drijft, waarbij de klauwen afgerukt worden. *Orelli:* zij verminken de klauwen om het vet worden te bevorderen. *Köhler:* zij eten zelfs het vet der klauwen. *Sellin:* hunne stukken rukt hij af.

der, die de schapen aan zijn lot overlaat: het zwaard kome over zijn arm en over zijn rechteroog! Zijn arm verdorre en zijn rechteroog verdonkere geheel!

Twee vragen komen bij dit gedeelte aan de orde: 1. Hebben wij hier te doen met een handeling, die zich werkelijk zoo heeft toegedragen of is dit alles allegorische inkleeding? en 2. Wat wil die passage ons brengen: een beschrijving van historie, hetzij uit het verleden, hetzij uit den eigen tijd van den profeet, of geeft zij ons profetie over de toekomst?

Op de eerste vraag moet zonder bedenken worden geantwoord, dat dit stuk geen werkelijk verrichte handeling beschrijft, maar allegorische inkleeding bevat. Het is toch ondenkbaar, dat de profeet in werkelijkheid een slechten herder zou hebben voorgesteld en diens handelwijze met de kudde, waarvan deze de dupe moest worden, zou hebben nagebootst. Maar, als dan de tweede herder niet in de werkelijkheid is voorgesteld, dan ook de eerste herder niet.

Wat de tweede vraag betreft, dient geantwoord te worden: dit gedeelte bevat geen beschrijving van historie, maar wil stellig profetie bieden. Dat blijkt reeds uit het feit, dat er tal van historische verklaringen gegeven zijn en iedere historische verklaring is volkomen willekeurig. Voorts heeft een historische verklaring ook dit bezwaar, dat blijkens den tekst de profeet Godzelf voorstelt — zie vs 10 en 13. De eerste, laat ik zeggen: goede herder, is dus niet de een of andere historische persoonlijkheid, maar daarmee wordt God zelf voorgesteld.

Ik gebruikte daar de aanduiding: goede herder, maar doe het aarzelend, omdat daarmee de suggestie gewekt kon worden, als ware het werk van dezen herder een weldaad voor de kudde, terwijl het tegendeel het geval is; wat hij doet, bewerkt juist haar ondergang. Waarom het toch gaat, dat is niet, dat hij de kudde weidt, maar dat hij de twee symbolische staven verbreekt met al de ellende, die daarvan voor de kudde het gevolg is. Het nemen van de beide staven is niet meer dan de onmisbare voorbereidende handeling tot het verbreken daarvan. Met het laatste wordt het oordeel voltrokken, en dat niet enkel aan Israël, maar aan alle volken der wereld. Alleen op deze wijze verstaan, past dit stuk uitnemend in het eschatologisch geheel der laatste zes hoofdstukken van ons boek.

Het volk Israël ontvangt hier een wel zeer eigenaardigen naam; het wordt een kudde slachtschapen genoemd. Zoo heeten deze schapen niet, omdat zij nu reeds geslacht worden, maar omdat zij voor de slachtbank bestemd zijn en tot dat doel geweid en verhandeld worden. En zooals het met Israël gesteld is zoo ook met de andere volken; ook die zijn niet meer dan slachtschapen, waarmee niet anders wordt uitgedrukt dan dat

zoowel Israël als de overige volken rijp zijn voor het komende oordeel, dat aan den heilstijd zou voorafgaan.

„De HEERE, mijn God" — zoo staat er zoo zinvol — geeft nu — natuurlijk aan den profeet — de opdracht deze ten oordeel bestemden te hoeden. Dat beteekent in dit verband niet meer dan: op hen passen; het wil in het geheel niet zeggen: voor hen zorgen. De zoo pas aangestelde herder heeft wel wat anders te doen dan voor hen te zorgen! Hij heeft tot taak het radicale einde te bereiden aan alle welvaart, vrede en geluk.

Met deze opvatting heb ik dus beslist positie gekozen tegen die van *Bertholet, Duhm, Marti, Sellin* en anderen, die in dit tekstgedeelte de apocalyptische inkleeding zien van een contemporain, historisch gebeuren. *Marti* twijfelt er niet aan, of het gaat hier bij den dwazen herder over den hoogepriester Alkimus en bij den eersten herder over Onias IV. We zouden dus verplaatst worden in den tijd omtrent 160 vóór Chr., want Onias IV was hoogepriester van 165 tot 163 vóór Chr. *Sellin* heeft tegen deze meening vier bezwaren: 1. De drie herders van vs 8 kunnen nooit Lysimachus, Jason en Menelaus zijn, want tusschen Jason en Menelaus verliepen niet minder dan zeven jaar, terwijl vs 8 van „één maand" spreekt; 2. die drie herders zijn niet door Onias IV verwijderd, terwijl vs 8 zegt, dat de eerstgenoemde herder die drie herders wegwerkt; 3. Onias IV trad in zijn ambt in een tijd van vervolging op; 4. van een vermoording van Onias IV is ons niets bekend. Daarom denkt *Sellin* zelf liever aan de Tobiaden Simon, Menelaus en Lysimachus, die door Onias III uit Jeruzalem werden verdreven (2 Makk. 3 : 5; 4 : 1; Flavius Josephus, Bellum Judaicum I, 1). Maar zoowel tegen de meening van *Marti* als tegen die van *Sellin* geldt dit alles afdoende bezwaar, dat, zooals *Haller* terecht opmerkt, in het jaar 163 vóór Chr. het boek der twaalf profeten al lang afgesloten was, zoodat daarin toen voor geen stuk meer eenige plaats was, dat de beschrijving van een contemporain gebeuren zou hebben gegeven. Bij vs 8 vind ik nog wel gelegenheid over andere historische verklaringen te spreken, maar hier worde pertinent elke poging afgewezen om op dergelijke eigenwillige manier aan dit stuk een verklaring op te wringen, waartegen de gegeven tekst zich met alle kracht verzet. Ik kies, zooals ik reeds liet uitkomen, voor de eschatologische verklaring, d.w.z. ik meen, dat ook deze allegorie — want iets anders dan dat is het niet — ons iets predikt over het groote einde en wat daaraan onmiddellijk vooraf zou gaan.

Daarmee is niet gezegd, dat wij hier niet anders voor ons zouden heb-

ben dan litteraire inkleeding van een bepaalde gedachte. Integendeel, als gezegd wordt:

„Zoo zegt de HEERE, mijn God: Hoed de slachtschapen" (vs 4), dan mag aan de realiteit van deze goddelijke opdracht niet worden getwijfeld, als zou deze niet meer zijn dan een stijlfiguur. In verband met alles wat daarop volgt is het het meest aannemelijk, dat Zacharia deze opdracht in een visioen vernomen heeft, en dat hij in dat visioen zich de heele handeling ziet voltrekken, waarvan hij zelf de hoofdpersoon is. Deze eschatologisch-visionaire opvatting, die o.a. door *Orelli, Procksch, Haller* en *Ridderbos* wordt aangehangen, heeft alles voor en doet aan den tekst geen geweld aan. Volledigheidshalve vermeld ik nog de meening van *Smit,* als zou de eerste herder de Messias zelf zijn, die hier handelend zou worden ingevoerd; een meening, die niet aan den tekst ontleend is maar daaraan opgedrongen, ja daarmee in strijd, want vs 10 zegt zoo duidelijk als maar noodig is, dat die eerste herder God zelf voorstelt en zijn handelwijze met Israël en de volken symboliseert.

Deze laatsten worden verhandeld door verkoopers en koopers, die op hun kosten goede winst maken, waarvoor zij God nog danken ook. *Sellin* heeft gelijk, dat men niet al te precies onderscheiden moet tusschen de „koopers", de „verkoopers" en de „herders"; het zijn alle drie aanduidingen van de regeerders over Israël en de volken als zoodanig [45]). En het is niet juist, als *Ridderbos* het ervoor houdt, dat deze „koopers", „verkoopers" en „herders" in het geheel geen bijzondere beteekenis hebben, maar alleen dienen ter illustratie van het beeld der allegorie. Zij hebben wel degelijk beteekenis; zij beelden de overheden af, zoowel over Israël als over de volken, die hun positie en hun ambt niet aanwenden tot het welzijn der hun toevertrouwde volken, maar ten eigen bate. Met deze vergelijking, als zouden zij handelaars zijn, die de kudde voor de slachtbank verkochten, wordt van deze regeerders geen vleiend getuigenis gegeven, doch niemand zal kunnen ontkennen, dat regeerders tot een dergelijk oordeel maar al te vaak aanleiding geven, en niemand behoeft te betwijfelen, dat zij dat ook in den tijd van Zacharia gedaan zullen hebben; anders had hij dat scherpe oordeel niet neergeschreven.

De profeet verneemt in vs 6 van God zelf den uitleg van wat het allegorisch visioen hem had willen leeren.

---

[45]) *Nowack* ziet in de „koopers" en de „verkoopers" buitenlandsche vorsten en in de „herders" binnenlandsche regeerders, maar deze onderscheiding gaat niet op, daar het zoowel over Israël als over de vreemde volken gaat. *Marti* zoekt in de „koopers" en „verkoopers" de partijen, die om de hoogepriesterlijke macht streden, maar dat is te zeer een uitvloeisel van zijn onjuiste opvatting omtrent deze hoofdstukken.

Want Ik zal de inwoners der aarde niet meer sparen, luidt het woord des HEEREN; en zie, Ik lever de menschen over, ieder in de macht van zijn herder [46] *en in de macht van zijn koning, en zij zullen de aarde verwoesten, zonder dat Ik uit hunne macht red.*

Hier blijkt duidelijk, dat we in dit stuk met een aankondiging van gericht en ondergang te doen hebben. Het is dus niet juist, als *Marti* beweert, dat volgens vs 5 met het optreden van den goeden herder de heilstijd zal aanbreken [47]. In dit heele stuk is met geen woord sprake van een heilstijd; het is geheel gesteld in den somberen toon van het dreigend oordeel. En speciaal dit vs 6 verklaart, waarom de menschen met slachtschapen vergeleken kunnen worden: zij zijn aan den willekeur hunner regeerders overgeleverd en God treedt niet tusschen beiden om hen daaruit te redden. Deze regeerders doen de kudde over aan de „veehandelaars". Daaronder zijn niet dezelfden te verstaan, die zoo even „koopers", „verkoopers" en „herders" werden genoemd. De overheidspersonen voltrekken zelf het noodlottig vonnis aan hun volk niet, maar zij laten dat door anderen doen; die leiden de kudde naar de slachtbank. En die anderen, die zonder mededoogen de schapen slachtten, die worden hier „veehandelaars" genoemd. En nu moet de herder, wiens optreden in vs 4v beschreven is, de schapen hoeden met de bedoeling ze te juister tijd uit te leveren aan de „veehandelaars". Beter kon niet uitgedrukt worden, dat met zijn komst niet de heilstijd aanbreekt, maar juist de ondergang. Dat wordt nader verzinnebeeld in de twee staven, waarmee de herder zijn functie uitoefent en die zinvolle namen dragen; de eene staf heet „liefelijkheid" en de andere „verbinding".

Wat de staf „liefelijkheid" moet voorstellen, zegt vs 10: het verbond, dat God met alle volken gesloten had. Het gaat niet aan met *Marti* daarbij te denken aan een goede verstandhouding tusschen Juda en de omwonende volken, want de tekst zegt met geen woord, dat het een verbond is, dat aan Juda ten goede zal komen, noch, dat het alleen de aan Juda genabuurde volken geldt; het geldt allen volken en zal dus allen volken ten goede komen [48]. Bovendien was er nooit van zulk een goede verstandhouding tusschen Juda en de omwonende volken sprake geweest; dat had Juda wel anders ondervonden, toen de ondergang van zijn nationaal bestaan naderde. Er wordt bij dien staf „liefelijkheid" blijkbaar

[46] Met Marti lees ik i. p. v. *reᶜhu,* „zijn naaste": *roᶜehu,* „zijn herder", wegens het parallel gebezigde woord „koning".

[47] Om die reden weet *Marti* geen weg met dit vs 6 en schrapt het; het zou een randcitaat zijn. Maar een citaat waarvan? *Sellin* beschouwt dit vs terecht niet als glosse.

[48] Men kan hierbij niet Hos. 2 : 17 aanhalen, want daar staat uitdrukkelijk „voor hen" erbij.

gedacht aan Gods goedgunstigheid jegens de volken der wereld in het algemeen, waardoor er onder hen een dragelijk welvarend leven mogelijk was.

Vs 14 laat ons zien wat met dien tweeden staf, die den naam „verbinding" draagt, wordt voorgesteld. Dat is de broederschap tusschen Juda en Israël, d.w.z. de onverbrekelijke saamhorigheid van de beide deelen van het Israëlietische volk, die voorheen zich openbaarden als het rijk der tien stammen of van Israël en dat der twee stammen of van Juda, maar welker tegenstelling op veel vroeger tijd teruggaat [49]. Krachtens die saamhorigheid was de verwachting, dat eens de tien stammen ook uit hun ballingschap zouden terugkeeren om weer met de twee stammen hereenigd te worden, een belangrijk onderdeel van de Israëliesche toekomstverwachting, zooals we ook reeds bij onzen profeet hebben gemerkt [50].

Deze twee staven heeft de herder eens genomen en daarmee de kudden gehoed, doch over den tijd van dit herderschap zwijgt de allegorie ten eenenmale. Wel maakt deze met nadruk gewag van het verbreken der beide staven, dat heillooze gevolgen heeft voor Israël en voor de wereld. Maar eer het daartoe komt, verricht de herder als voorbereidende handeling eerst een andere daad; hij vernietigt „de drie herders". Daaronder zijn weer overheidspersonen te verstaan. En wel bekende overheidspersonen, zooals af te leiden is uit het gebruik van het lidwoord. „De" drie herders, dat moeten wel drie zeer bepaalde regeerders zijn. Maar daaruit behoeft men nog niet met *Marti* te besluiten, dat zij in het voorafgaande gedeelte oorspronkelijk genoemd zouden zijn. We hebben hier hetzelfde verschijnsel, dat we ook ten aanzien van de nachtgezichten opmerkten: dat de weergave van het visioen verre van volledig en nauwkeurig is [51]. Allerlei wordt verzwegen, dat eerst uit het verloop van het visioen kan worden aangevuld.

Wie zijn nu met die drie herders bedoeld? Hier heeft de historische verklaring van dit stuk, als die tenminste den naam van verklaring dragen mag, vrij spel en kan aan het gissen gaan, waarbij doorgaans elke gissing met zooveel beslistheid wordt voorgedragen, als ware die onweersprekelijk. Niet minder dan veertig verschillende meeningen zijn ten aan-

---

49) Die tegenstelling tusschen het Noorden en het Zuiden kwam reeds aan den dag in het bestaan naast elkaar van het koninkrijk van Isboseth, Sauls zoon, en van David. Die tegenstelling was ook oorzaak, dat David Hebron niet als hoofdstad van zijn nieuwe rijk kon gebruiken, maar daartoe Jeruzalem uitkoos, dat tot geen der beide gebieden behoorde, en nog veroverd moest worden.

50) Zie bl. 119.

51) Zie bl. 54.

zien van deze drie herders ten beste gegeven en het ligt volstrekt niet in mijn bedoeling deze staalkaart van antwoorden op de gestelde vraag volledig voor te dragen. Het zou ook weinig zin hebben, want de eene oplossing van de moeilijkheid is al even aanvechtbaar en al even willekeurig als de andere. *Hiëronymus* heeft het al heel zonderling gemaakt, als hij in deze drie herders Mozes, Aäron en Mirjam zag voorgesteld. Anderen dachten aan de drie Romeinsche keizers Galba, Otto en Vitellius. Weer anderen aan de koningen van Syrië Antiochus IV Epifanes, Antiochus Eupator en Demetrius. Weer anderen aan de Makkabeën Judas, Jonathan en Simon. Weer anderen hebben in de drie herders evenals in de dieren van Dan. 7 geen personen gezien maar rijken; daarbij zou gedacht zijn aan het Assyrische, Babylonische en Perzische wereldrijk [52]). Dan waren er, die meenden, dat stellig gedoeld was op de Farizeën, de Sadduceën en de Essenen. Nog weer anders luidt de verklaring, die in de drie herders den profeet, priester en koning terugvindt. De jongste verklaring, door verscheidene uitleggers overgenomen, is van *Rubinkam;* volgens hem zouden bedoeld zijn Lysimachus, die bij een tempelroof gedood werd (2 Makk. 4 : 42), Jason, die na al zijn wandaden in ballingschap stierf (2 Makk. 5 : 10) en Menelaus, die zijn einde vond doordat hij van den toren te Berea werd geworpen (2 Makk. 13 : 5-8). *Marti* noemt deze jongste verklaring de beste, maar ik kan haar onmogelijk aanvaarden, al ware het alleen reeds om die ééne maand, waarvan vs 8 spreekt, terwijl de tijdruimte, ingenomen door deze drie personen, veel en veel langer is. En, als een verklaring zich als historisch wil aandienen, dan moet zij ook heelemaal opgaan, ook wat den aangegeven tijdsduur betreft. Hoe *Sellin* de hypothese van *Rubinkam* gewijzigd heeft, besprak ik reeds toen ik mededeelde, dat hij de drie herders terugvindt in Simon, Menelaüs en Lysimachus die door den hoogepriester Onias III uit Jeruzalem werden verdreven [53]). En nu zweeg ik nog van de meeningen van hen, die deze profetie als vóór-exilisch beschouwen en daarom verder teruggaan in de geschiedenis van Israël. Zoo denkt *Ewald* aan de drie koningen van het Noordelijke rijk Zacharia, Sallum en Menahem; en *Van Hoonacker* op zijn beurt weer aan Joahaz, Jojakim en Jojachin. Daarbij stuit men altijd weer op die ééne maand, die zich maar weer halsstarrig tegen elke historische verklaring blijft verzetten, en die door *Sellin* niet weggewerkt wordt door te verwijzen naar Dan. 11 : 20, waar van „eenige dagen" gesproken wordt. De in dit

[52]) Zoo ook *Haller,* die Dan. 2 en 7 aanhaalt, en die daarin een denkbeeld terugvindt, dat aan de Perzische leer van de wereldtijdperken ontleend is.

[53]) Zie bl. 132.

vers vervatte moeilijkheid wordt te gemakkelijk verwijderd — niet opgelost — door *Buhl* en *Procksch,* die i.p.v. „herders" een ander woord lezen, dat „kudden" beteekent, zoodat dan gezegd zou zijn dat de eerste herder in één maand tijds drie kudden vernietigd had. Maar dat staat er nu eenmaal niet en voor deze tekstwijziging, die geen verbetering is, bestaat geen enkele steun of grond.

Wij kunnen dus rustig en veilig besluiten, dat de poging deze drie herders terug te vinden in historische personen radicaal is mislukt, gelijk uit de groote verscheidenheid der geboden „oplossingen" al wel blijkt. En we zullen reeds daarom deze poging moeten opgeven. Daarbij komt nog, dat men doorgaans deze drie herders identificeerde met slechte en minderwaardige personen in de overtuiging, dat het hier ook slechte herders betrof, en dat het een weldaad voor het volk was, dat deze drie regeerders werden weggeruimd [54]). Maar de tekst zegt er volstrekt niets van, dat het drie slechte herders waren; die spreekt van drie herders zonder meer. Dat wijst ons in een geheel andere richting; de anarchie breekt los (zie vs 10v) en dit is op zichzelf reeds een geweldige ramp, want elke regeering is altijd nog beter dan in het geheel geen regeering. Maar dan is de handeling van den eersten herder ook geen heilsdaad doch integendeel een gerichtshandeling. Dien tijd van anarchie ziet de profeet in de toekomst, want heel dit stuk staat in den eschatologischen stijl. Alleen bij die opvatting heeft men geen moeite met het getal van drie en evenmin met de termijn van één maand, die hier genoemd wordt, want deze getallen hebben dan niet meer dan symbolische waarde. Dan wil het niet anders zeggen dan dat eenige overheidspersonen worden weggewerkt en dat dat binnen een vrij korten tijd geschiedt. En dat wordt dan hier uitgedrukt op een wijze, die volkomen bij den eschatologischen stijl past. Hoofdzaak is dus, dat de profeet in den eindtijd een groote anarchie verwacht met al de ellendige gevolgen, die er uit zouden voortvloeien.

Die gevolgen teekent vs 9.

Toen zeide ik: Ik zal u niet meer weiden; wat sterven gaat, dat sterve; wat vernietigd dreigt te worden, dat worde vernietigd; en wat overig is, dat moge elkanders vleesch eten.

Hier treffen we de kern van deze heele passage aan: God legt zijn herdersambt neer en daardoor komt de absolute ondergang al naderbij. Het is twijfelachtig, of God hier direct spreekt, of dat de profeet het doet als zijn vertegenwoordiger en beelddrager. Daarmee hangt de vraag

---

[54]) Slechts een enkele verklaring maakt daarop een uitzondering; zoo bijv. die, welke de drie herders gelijk stelt met drie Makkabeën.

samen, of men het eerste woordje „ik" met een hoofdletter zal schrijven of niet. Ik schreef het met kleine letter, omdat ik meen — zulks in verband met het volgende vers — dat in directen zin de profeet hier aan het woord is, al is het voor geen tegenspraak vatbaar, dat hij spreekt namens God, dien hij in heel dit allegorisch visioen afbeeldt.

Welnu, als de profeet — dat is God — het herdersambt neerlegt, dan is daarvan het onvermijdelijk gevolg, dat de menschen te gronde gaan. Hierbij is niet alleen aan Israël gedacht maar evenzeer aan de andere volken, voor wie de anarchie even noodlottig wezen zou. Het is duidelijk, dat in dit vers het allegorische beeld in de voorgestelde zaak overgaat. Immers schapen eten elkaar niet op, maar dat doen menschen figuurlijk gesproken wel; die eten elkanders vleesch helaas wel, want dit laatste is natuurlijk een hyperbolische uitdrukking voor: zij ontnemen elkaar elke bestaansmogelijkheid.

In vs 10

En ik nam den staf „liefelijkheid" en verbrak dien om het verbond te verbreken, dat Ik met alle volken gesloten had,

komt wel zeer duidelijk uit, dat de profeet God zelf vertegenwoordigt. Immers het eerste „ik" duidt stellig den profeet aan, maar het tweede „Ik" wordt van God gezegd; Hij toch had het verbond met alle volken gesloten en niet de profeet. Over dit verbond met alle volken sprak ik reeds [55]). Daarmee, zoo zagen we, is bedoeld de goedgunstigheid, waarmee God de volken tot dusver heeft behandeld. Deze zal nu eindigen. Dit wordt uitgebeeld in het verbreken van den eenen staf, die den zinnebeeldigen naam van „liefelijkheid" draagt. En uit de heillooze gevolgen, die voortkwamen uit het ophouden van Gods verbond met de volken, merkten zelfs verharde lieden als de „veehandelaars" waren, dat het hier een woord des HEEREN betrof, waarmee niet te spotten viel.

Toen wisten de veehandelaars, die mij gadesloegen, dat het het woord des HEEREN was.

Dat brengt den profeet tot de hoopvolle gedachte, dat de leiders van het volk wellicht waardeering voor hem gaan koesteren, ja dat zij geloof zullen hechten aan zijn woord en ruimte laten voor zijn arbeid. Hij vraagt om zijn loon, dat zij zelf mogen bepalen. Maar hoe bitter wordt hij teleurgesteld! Zeker, zij zeggen niet, dat zij in het geheel geen waardeering voor hem hebben; dat wagen zij niet, want daarvoor is hij te duidelijk een gezant des HEEREN, maar de waardeering, die zij dan voor hem

---

55) Zie bl. 134.

hebben, is miniem; die bedraagt niet meer dan het bedrag, waarmee het verlies van een slaaf volgens de wet moest worden gecompenseerd (zie Ex. 21 : 32): dertig zilverstukken. Over de persoonlijke levenservaring, die ongetwijfeld bij den profeet achter deze woorden school, sprak ik reeds [56]). Thans gaat het erom, dat daarmee een beeld wordt gegeven van de waardeering, die het volk en zijn leiders voor de leiding Gods koesteren zoodra deze leiding in het oordeel brengt. Daarover spreekt vs 13:

> *Toen zeide de HEERE tot mij: Werp het den metaalgieter toe, een kostelijke prijs, dien Ik van hen waardig geschat ben!*

Wellhausen, Nowack en *Marti* verliezen geheel uit het oog, dat de profeet als vertegenwoordiger van God zijn rol als herder in dit visioen vervult, en stellen daarom voor te lezen:

> *een kostelijke prijs, dien gij van hen waardig geschat zijt.*

Maar in verband met onze heele opvatting van dit stuk verdient het geen aanbeveling deze tekstwijziging over te nemen. Het is juist God, die hier spreekt, zooals uitdrukkelijk gezegd wordt, en Hij zegt ironisch, dat het een prachtig bedrag is, dat deze leiders des volks voor Hem hebben durven uittrekken! Volgden wij de zoo even vermelde tekstcorrectie, dan zou de profeet worden toegesproken, wat echter niet het geval is.

Hierna vangt de tweede handeling aan van den herder: hij verbreekt den tweeden staf, die den symbolischen naam van „verbinding" draagt. Wat dat beduidt, wordt daarbij gezegd:

> *Daarna verbrak ik den tweeden staf „verbinding" om de broederschap tusschen Juda en Israël te verbreken.*

Dat wil zeggen, dat de profeet in dit visioen onder goddelijke leiding een geweldige les leert. Hij leert hier prijsgeven wat tot dusver een belangrijk onderdeel der eschatologie van Israël was geweest, n.l. de verwachting van den terugkeer der tien stammen en hun hereeniging met Juda tot één volk in den messiaanschen tijd. Van deze verwachting hebben wij ook bij onzen profeet meer dan één uiting gevonden [57]) en zij zal hem als rechtgeaarden Israëliet lief zijn geweest, want was er heerlijker verwachting dan in de toekomst, als Gods heil daar zou zijn, heel het volk vereenigd te zien op den oud-vaderlijken bodem, zooals het weleer onder koning David één sterk rijk gevormd had? En deze schoone verwachting

---

56) Zie bl. 106.
57) Zie 9 : 13; 10 : 6 v. bl. 120 en 125.

moet — zoo leert hem het goddelijk onderricht — Zacharia nu loslaten; de hereeniging van Israël en Juda zal nimmer werkelijkheid worden; het ééne volk in het ééne rijk blijft een schoone droom, maar ook niet meer dan een droom. Welk een smart dit voor hem geweest zal zijn, laat zich moeilijk beschrijven, maar in gehoorzaamheid aan God leert hij de harde les. Dit toont ons, dat de toekomstverwachting geen constante grootheid is geweest, die voor geenerlei verandering vatbaar was; dat was het bij Israël als volk niet en dat was het evenmin bij de profeten afzonderlijk. Er valt bij het volk als geheel wel degelijk groei en ontwikkeling in de toekomstverwachting te bespeuren in tegenstelling tot het kennen van God, dat onder Israël altijd denzelfden inhoud en denzelfden vorm heeft gehad. Maar ook bij een profeet als Zacharia laat zich een ontwikkeling in zijn eschatologische ideeën constateeren, in zooverre, dat hij in H. 11 opgeeft wat hij in H. 9v. zelf heeft geleerd. Dit werpt een helder licht op het dynamische karakter der profetische Godskennis en prediking, maar het laat ons de profeten ook met alle duidelijkheid zien als werkelijke menschen van vleesch en bloed, die onder de leiding Gods ook zelf moesten hooren gelijk degenen, die geleerd worden (Jes. 50 : 4). Het is mogelijk, dat de houding der Samaritanen tegenover de Joden het den profeet gemakkelijk heeft gemaakt deze zware les te leeren en dit element uit zijn toekomstverwachting prijs te geven, maar bewijzen laat zich dat niet. De goddelijke les was op zichzelf al duidelijk genoeg: de tien stammen zouden nooit meer terugkeeren om met Juda één volk te vormen en wat er van het weleer zoo schoone rijk aan Israël zou overblijven, dat zou niet meer zijn dan het kleine landschap Juda rondom de hoofdstad Jeruzalem. Weg daarmee alle trotsche droomen! Weg daarmee alle politieke verwachting! Weg alle ideaal van nationale grootheid! En toch was dit verlies louter winst, want op deze wijze werd de profetie de voorbereiding tot het Nieuwe Testament en de voorafschaduwing van hem, die naar waarheid kon getuigen: „Mijn koninkrijk is niet van deze wereld" (Joh. 18 : 36) en die toch gekomen was om wet en profeten te vervullen.

Nu komt de figuur van den tweeden herder in het allegorische visioen. Dat dit wat nieuws is, wordt duidelijk aangegeven door de mededeeling, dat andermaal het woord des HEEREN tot Zacharia kwam.

Voorts zeide de HEERE tot mij: Neem nu eens de uitrusting van een dwazen herder.

Wanneer men dit woordelijk neemt, is het een eigenaardige manier van spreken, want de uitrusting van een dwazen herder zal wel geen andere

zijn dan die van een verstandigen herder; wat dat aangaat, zullen beiden aan elkander volkomen gelijk zijn geweest. Maar we begrijpen de bedoeling: zooals de profeet in zijn visioen eerst de rol vervulde van een Gode welgevalligen herder, zoo moet hij nu een dwazen herder voorstellen; en zooals hij in een plastische allegorie eerst God zelf voorstelde, zoo is het nu zijn taak de anti-goddelijke macht af te beelden, die over de wereld in haar geheel en over Israël in het bijzonder zal losbreken.

Wat ik reeds eerder zeide, worde nog eens herhaald: hier is het wel heel duidelijk, dat hetgeen wordt voorgesteld zich niet aldus in de werkelijkheid heeft toegedragen, maar slechts door den profeet in visioen is doorleefd; immers de profeet kon nooit van God de opdracht erlangen om in werkelijkheid een goddeloozen herder voor zijn volk te wezen. Trouwens, al zou hij die opdracht wel hebben ontvangen, dan zou het hem onmogelijk zijn geweest die te vervullen, omdat de profeet nu eenmaal geen goddeloos man was. En omdat hij te zeer vervuld was met innige liefde tot zijn volk en met de begeerte voor het waarachtig welzijn daarvan, dan dat hij als een goddeloos herder daarover getyranniseerd kon hebben.

De tekst gewaagt van een dwazen herder, maar een paar maal schreef ik daarvoor het woord „goddeloos". Inderdaad heeft het woord „dwaas" hier die beteekenis (zie Ps. 14 : 1). Het heeft geen verstandelijken maar een godsdienstigen inhoud en duidt iemand aan, die met geen God en geen goddelijke wet rekent, maar voor wien het eigen ik hoogste wetgever en rechter is [58]). Als zulk een mensch over een volk wordt losgelaten, wee dan dat arme volk!

Ik had reeds gelegenheid op te merken, dat sommigen gemeend hebben dezen dwazen herder in een historisch persoon te herkennen. Zoo beweerde *Wellhausen*, dat het Menelaüs was, maar even beslist verzekert *Marti*, dat men te denken heeft aan Alkimus (zie 1 Makk. 7: 5-25; 9 : 54-57); in elk geval aan een vriend der Grieken onder de hoogepriesters. En *Ridderbos* zag deze profetie vervuld in alle harde heerschers, die Israël na de dagen van Zacharia heeft gekend, het laatst in de Romeinsche heerschappij, al verwacht hij de absolute vervulling eerst aan het einde. Doch met de historische verklaring van de figuur van den eersten herder moet ook die van den tweeden radicaal worden prijsgegeven en elke aangeboden „verklaring" is niet anders dan een hoogst willekeurige gissing en volstrekt niets meer dan dat. De tweede herder is evenmin als de eerste met een historisch persoon te identificeeren; hij is

[58]) In de Spreuken worden dergelijke lieden geregeld met de benaming „dwazen" aangeduid. En ook daar heeft het geen intellectueelen maar religieuzen inhoud.

de tastbare vorm waarin een goddelooze overheid optreden zou, die in de naderende toekomst land en wereld [59]) zou teisteren.

Het gevolg van zulk een schrikbewind schetst ons vs 16.

Want zie Ik doe op de aarde — of: in het land — een herder opstaan, die naar wat dreigt vernietigd te worden niet omziet, het omzwervende niet opzoekt, het verbrokene niet geneest, het zieke niet verzorgt, maar die het vleesch der vette beesten eet en zelfs de klauwen afrukt.

De taal van dit vers herinnert levendig aan Ezech. 34, waar een soortgelijk gedrag van herders geschilderd wordt. Er wordt eerst in den breede gezegd wat die goddelooze herder niet doet, terwijl dat toch van elken goeden herder verwacht mocht worden, en dan wordt met een paar woorden gezegd wat hij wel doet. Kort gezegd komt het hierop neer: deze herder — d.w.z. deze regeerder — bekommerde zich niet in het minst om het wezenlijk welzijn van zijn volk, maar dacht alleen aan zijn eigen belang, waaraan hij de kudde zonder eenige gewetenswroeging opofferde. Dat laatste wordt wel heel plastisch aldus uitgedrukt, dat hij het vleesch der vette beesten at en de klauwen zelfs afrukte [60]).

In het volgende en laatste vers van dit stuk (vs 17) krijgen we de gewone profetische wending, dat het oordeel eerst wordt aangekondigd, maar dat vlak daarop het instrument, waarmee God zijn toorn voltrekt, op zijn beurt met dien goddelijken toorn bedreigd wordt [61]). Zoo besluit dit tragische stuk, dat den ondergang aankondigt over volk en wereld, toch nog met een heilswoord, want het houdt niet anders dan heil in, wanneer deze goddelooze herder met het goddelijke gericht getroffen wordt.

Wee den nietswaardigen herder, die de schapen aan hun lot overlaat. Het zwaard kome over zijn arm en over zijn rechter oog! Zijn arm verdorre geheel en zijn rechter oog verdonkere geheel!

Marti beweert, dat het in deze heele pericoop feitelijk om dit laatste vers gaat, maar ik geloof niet, dat daarmee de zaak in haar wezen geraakt wordt. Men kan hoogstens zeggen, dat dit laatste vers het passend slot bij de dreigende onheilsaankondiging van al de voorafgaande verzen is.

De beide beelden, die gebezigd worden, harmonieeren slecht: Er wordt

---

[59]) Vertaalt men in vs 16 „land", dan is alleen aan het volk Israël gedacht; vertaalt men daarentegen „aarde", wat naar het Hebr. even goed mogelijk is, dan treedt de dwaze herder op als een oordeel over de wereld.

[60]) Zie over deze uitdrukking bl. 130, aant. 44.

[61] Zoo kondigt een Jesaja het oordeel aan over de Assyriërs (Jes. 10 : 5—18) en een Habakuk over de Chaldeën (Hab. 1 : 6—12).

van het zwaard verwacht, dat het den arm van den nietswaardigen herder zal doen verdorren en zijn rechter oog zal doen verdonkeren. Dat laatste gaat nog, maar het eerste gaat onmogelijk. We hebben hier weer een duidelijk blijk, dat de profetie in haar nabloei is. De oude kracht van taal en stijl wordt erin gemist. Maar de bedoeling van den profeet is al te duidelijk. God zal dien dwazen en nietswaardigen herder treffen in de onmisbaarste organen, arm en rechteroog. D.w.z. het zal hem onmogelijk worden gemaakt de kudde te kwellen, het volk te tyranniseeren en zichzelf te goed te doen. Gebeurt dat, dan is daarmee het onheil afgewend en de toorn Gods heeft zich tot genade gekeerd.

e. *De ondergang komt* (13 : 7-9).

Er zijn uitleggers geweest en zij zijn er nog, die van meening zijn, dat 11 : 17 onmogelijk het passend einde van de pericoop 11 : 4-17 wezen kan en die dat slot zoeken in 13 : 7-9. Om de kwestie te kunnen bespreken, geef ik eerst de bedoelde verzen:

7 *Zwaard, ontwaak tegen mijn vriend* [62]), *tegen den man, die mijn*
metgezel is, luidt het woord van den HEERE der heirscharen; sla
8 *den herder, opdat de schapen verstrooid worden. En het geheele*
land, luidt het woord des HEEREN, zullen twee deelen uitgeroeid
worden, den geest geven, en een derde deel zal daarin overblijven.
9 *En Ik zal dat derde deel in het vuur brengen en hun louteren, zooals*
men zilver loutert, en hun beproeven, zooals men goud beproeft; dat
zal mijn naam aanroepen en Ik zal het antwoorden; Ik zal zeggen:
Dat is mijn volk, en dat zal zeggen: De HEERE is mijn God.

Deze verzen prediken op onmiskenbaar duidelijke wijze, dat de ondergang nadert en dat een rest door het oordeel heen tot bekeering komt. Die ondergang zal op deze wijze worden bewerkt, dat de herder geslagen wordt, d.w.z. de regeerder wordt weggenomen, en tengevolge daarvan worden de schapen verstrooid, d.i. gaat het volk ten onder. Dat hier het beeld van den herder wordt gebezigd, heeft veroorzaakt, dat men het achter 11 : 4-17 voegde, waar immers ook van herders gesproken werd; en het heeft ook tot gevolg gehad de fout die thans in het Hebr. staat, waar wij i.p.v. „mijn vriend" lezen: mijn herder. Al zijn echter de meeste uitleggers van oordeel,dat deze verzen bij 11 : 4-17 het passende slot vormen, toch houd ik het ervoor, dat deze opvatting een vergissing is en

[62]) De huidige Hebr. tekst heeft „mijn herder" (ro^{c}i), *maar* wegens de parallelie met „metgezel" moet daarvoor gelezen worden re^{c}i, „mijn vriend". Na deze woorden heeft het Hebr. letterlijk: en tegen den man enz. Doch dit „en" duidt niet aan, dat twee personen bedoeld zijn, maar het is een verklarend „en": de vriend is dezelfde als de metgezel. We moeten een dergelijk „en" onvertaald laten.

beschouw ik 13 : 7-9 als een zelfstandige profetie, die het radicale einde van de Joodsche natie aankondigt [63]).

Die ondergang is het gevolg van den dood van een regeerder, die den eeretitel ontvangt van metgezel, ja vriend van God, en die dood wordt naar Gods wil en op zijn bevel bewerkt, want het is Gods uitdrukkelijke bedoeling, dat de kudde verstrooid zal worden, d.i. het volksbestaan vernietigd. Dat die dood door het volk wordt bewerkt, dus een politieke moord zou wezen, wordt met geen enkel woord gezegd. Evenmin wordt gezegd, dat die dood het gevolg is van de eigen schuld van den „herder", den regeerder. Diens dood is alleen het middel tot loutering van het volk, doordat het nationale bestaan ontbonden wordt.

Dat heeft funeste gevolgen. De sociaal en economisch zwakken worden daarvan het eerst de dupe. Dat wordt bedoeld met Gods woord:

en Ik zal mijn hand tegen de kleinen wenden.

Want de term „de hand wenden" heeft altijd een ongunstigen zin. Zie

---

[63]) Dat 13 : 7—9 nu op een verkeerde plaats zou staan en oorspronkelijk achter 11 : 4—17 zou behooren is reeds door *Hugo de Groot* gezegd. *Ewald* wees ook in die richting, maar *Stade* heeft deze meening bijzonder sterk verdedigd. Hij voert er de volgende gronden voor aan. 1. Na 11 : 17 verwacht men, dat Israël zal lijden onder de volken, nu het den goeden herder verworpen heeft, maar daarvan zegt 11 : 4—17 niets; dat heeft alzoo geen slot; dat slot is 13 : 7—9. 2. 13 : 7—9 sluit niet aan bij 13 : 6 en dit stuk past evenmin vóór H. 14; het kan echter ook niet alleen staan, omdat 13 : 7 een „Verschuldung" van den herder veronderstelt, en daarvan bericht 12 : 1—13 : 6 niets, maar wel 11 : 4—17. 3. 11 : 16 en 13 : 7 zijn beide afhankelijk van Ezech. 34 : 4v. Dat 11 : 17 daartusschenin staat en dat 13 : 7 niet precies rijmt met Ezech. 34 : 5, komt doordat de profeet gedacht heeft aan Jer. 50 : 37. Daarbij houdt Jer. 50 : 37 verband met 13 : 7 en Jer. 50 : 38 met 11 : 17. 4. Zooals ook Ezech. 37 thuis hoort vóór H. 38v. over den strijd van de volken tegen Jeruzalem, zoo is ook de passende plaats van 13 : 7—9 vóór H. 12, waar ook over een strijd der volken tegen Jeruzalem gehandeld wordt. — Tegen deze gronden is wel het een en ander in te brengen. 1. Het is niet juist te beweren, dat H. 11 thans geen slot heeft, want dat heeft wel degelijk een passend slot, omdat het eindigt met een heilsverwachting: de booze herder zal verdaan worden. Als *Stade* met de ellende, die volgens H. 11 over land en wereld komen zal, nog niet tevreden is en nog meer ellende verwacht, dan bewijst dat alleen, dat hij een verkeerde opvatting van dat hoofdstuk heeft en een ongemotiveerde verwachting koestert. Volgens *Stade* zou de verdrukking door de volken het gevolg zijn van het optreden van den goddeloozen herder, maar in 13 : 7—9 is de ondergang het gevolg van den dood van den herder. 2. *Stade* heeft gelijk, dat 13 : 7—9 niet aansluit bij 13 : 6 en evenmin hoort het bij H. 14. Maar bij 11 : 17 past het ook in het geheel niet. Van een „Verschuldung" van den herder, die door het zwaard den dood vindt, rept 13 : 7—9 met geen enkel woord; hij wordt weggenomen, opdat het nationaal bestaan zal opgelost worden en het volk zal te gronde gaan. 3. De herder, over wien 13 : 7 handelt, kan onmogelijk de goddelooze herder van 11 : 15 v. v. zijn, want die zou nooit kunnen worden aangeduid als „metgezel van den HEERE" want al moge daarmee, zooals *Ridderbos* terecht opmerkt, geen wezensgelijkheid zijn aangeduid, ontegenzeggelijk wordt daarmee een zeer nauwe betrekking geschetst tusschen God en dien herder. 4. Dat er afhankelijkheid zou bestaan

Jer. 6 : 9; Ezech. 38 : 12; Am. 1 : 8; Ps. 81 : 15. *Hengstenberg* beroept zich tot staving van zijn opvatting, als zou deze uitdrukking hier in gunstigen zin voorkomen en bedoeld zijn, dat God over de kleinen zijn hand beschermend zou uitstrekken, op Jes. 1 : 25, maar die tekst geeft geen voorbeeld van een gunstig gebruik van dezen term, daar het ook hierbij over een tuchtiging gaat, waardoor het volk getroffen zou worden. Zacharia bedoeld dus niet — zoo heeft ook de Staten-vertaling het opgevat — dat God de kleinen zal sparen, juist het omgekeerde is het geval: Gods oordeel over het volk zal het eerst en het zwaarst op de kleinen en de zwakken neerkomen, gelijk met dergelijke nationale rampen doorgaans het geval pleegt te zijn. De „kleinen" zijn dus niet de herdersjongens, zooals *Marti* meent. Er heerscht in dit vers een climax; men zou aan het begin van het laatste lid ervan i.p.v. „en" kunnen schrijven „zelfs": zelfs zal Ik mijn hand tegen de kleinen wenden.

We moeten weer ten eenenmale afzien van een historische identificatie van dezen magistraat. Want zoo stellig als *Marti* meent, dat daarmee

---

van Jer. 50 : 37v. is bepaald niet meer dan scherts, want dat zou dan alleen in het woordje „zwaard" schuilen, dat beide teksten gemeen hebben en in de gebruikte beeldspraak van verdrogen, waarvan Jer. 50 : 38 gewaagt en die men terug kan vinden in 11 : 17. Daarbij bedenke men wel, dat de rangschikking van woorden bij den eenen profeet nog niets beslist over de volgorde van de woorden bij een anderen profeet. — Ongetwijfeld staat 13 : 7—9 geheel los van 11 : 15—17, want 1. de, uitdrukkingen „mijn metgezel" en „mijn vriend" (zoo beter te lezen dan: mijn herder, dat door de gebruikte beeldspraak van het vervolg abusievelijk in den tekst gekomen is) toonen duidelijk aan, dat aan een heel anderen overheidspersoon gedacht is dan aan den regeerder, wiens wangedrag in 11 : 16 wordt geschetst. Dat heeft *Procksch* er toe gebracht 13 : 7—9 niet te plaatsen achter 11 : 17, maar achter 11 : 14 en te veronderstellen, dat de herder, over wien 13 : 7 zou spreken, de z.g. goede herder wezen zou, over wien H. 11 het eerst gesproken heeft. Deze opvatting lijdt echter schipbreuk op dit bezwaar, dat volgens 11 : 4—14 de eerste herder het beeld van den HEERE zelf is, terwijl in 13 : 7—9 God met nadruk van den herder wordt onderscheiden. 2. Het wangedrag van den goddeloozen herder uit 11 : 15—17 is bedoeld als een straf op de zonden van het volk. Daarmee hangt dus samen, dat bij den dood van den slechten herder, die in 11 : 17 wordt aangekondigd, de straf ook ophoudt. Die dood is het gericht Gods over dien boozen herder, maar daarmee tegelijk de bevrijdende daad voor zijn door dien regeerder verdrukte volk. In 13 : 7—9 wordt echter gewaagd van een herder, wiens bewind voor de kudde, d.i. voor het volk, een weldaad was, en wel zulk een weldaad, dat bij zijn dood het nationale bestaan onmiddellijk ontbonden wordt, dat hij zoo stevig samenhield. 3. De heele verwantschap tusschen 11 : 15—17 en 13 : 7—9 komt te vervallen, wanneer we moeten lezen „mijn vriend" i. p. v. „mijn herder"; immers dan is die verwantschap niet grooter dan dat in 11 : 15—17 gewaagd wordt van een herder, zij het dan een nietswaardigen herder en dat in 13 : 7 terloops het beeld van den herder en de kudde wordt gebezigd. Daarbij komt, dat naar mijn beschouwing 11 : 4—17 een allegorie is, terwijl 13 : 7—9 in het geheel geen allegorie geeft, doch bijkomstig het beeld van den herder en de kudde gebruikt. 4. De herder of regeerder van 13 : 7 is een heel andere dan een van de beide herders, over wie H. 11 handelt. Bovendien is voor een vorst in het oude Oosten het beeld van den herder zoo gewoon, dat het niet verwondert, het ook in 13 : 7 te vinden.

beslist een hoogepriester wordt bedoeld, even stellig beweert *Rubinkam*, dat het niemand anders kan zijn dan Judas de Makkabeër. *Sellin* stelt dezen regeerder gelijk met den eersten, z.g. goeden, herder uit H. 11. Dat is tenminste in elk geval beter dan in hem den boozen herder terug te vinden van 11 : 15-17, want diens dood zou geen ramp voor het volk zijn, maar een zegen. *Smit* behoort tot hen, die den „herder" van 13 : 7 voor den Messias houden, daartoe gebracht door de aanduiding „metgezel", die een zeer nauwe betrekking tusschen God en dezen „herder" onderstelt. Deze gedachte aan den Messias kan ik echter niet overnemen. Het is in strijd met den heelen geest van het Oude Testament, dat de dood van den Messias de vernietiging van het volksleven tot gevolg zou hebben. Ook in Jes. 53 is dat niet het geval. Daar is de dood van den Messias de voorwaarde tot zijn toekomstige verheerlijking en het middel tot ontzondiging van zijn volk. Overigens volgt de ondergang van het volksleven niet op de komst van den Messias, zooals zou voortvloeien uit de opvatting van *Smit*, maar deze gaat aan zijn komst vooraf; eerst komen de weeën en dan volgt het messiaansche vrederijk. Wel is naar Matth. 26 : 31 dit profetisch woord in Jezus Christus vervuld, omdat door zijn heengaan de discipelkring uit elkander geslagen werd. Bij de aanhaling van onzen tekst door den evangelist wordt de gebiedende wijs „sla" vervangen door den toekomenden tijd. „Ik zal slaan", maar aan den zin verandert dat niets, daar ook in het woord van Zacharia het bevel tot het zwaard spreekt om den vriend en metgezel weg te nemen.

En in het geheele land [64]*, luidt het woord des HEEREN, zullen twee deelen uitgeroeid worden, den geest geven, en één derde deel zal daarin overblijven.*

We ontmoeten hier een gedachte, verwant aan die in Ezech 5 : 2v. waar ook gesproken wordt van een derde deel van de inwoners van Jeruzalem, die in haar midden verbrand worden, terwijl een ander deel met het zwaard geslagen wordt en het laatste derde deel in den wind verstrooid. Zoo ook hier ontkomt een derde deel aan het Godsgericht, dat over het volk gaat, maar dat verhindert niet, dat evenwel dat derde deel toch nog gelouterd en gereinigd wordt op soortgelijke wijze als dat met goud en zilver gebeurt.

En Ik zal dat derde deel in het vuur brengen en hen louteren, zooals men zilver loutert, en hen beproeven, zooals men goud beproeft; dat

---

[64]) Zoo moet men het Hebr. woord 'èrès hier vertalen, en niet met „aarde", zooals *Bredenkamp* en *Kuiper* doen. Het gaat hier over het lot en de toekomst van het Joodsche volk, dat vóór de komst van den Messias gelouterd zal worden.

zal mijn naam aanroepen en Ik zal het antwoorden; Ik zal zeggen: Dat is mijn volk, en dat zal zeggen: De HEERE is mijn God.

Soortgelijke gedachte vinden we ook uitgesproken in Hos. 2 : 22:

En Ik zal tot Niet-mijn-volk zeggen: Gij zijt mijn volk, en dat zal zeggen: Mijn God.

Het is de bekende profetische prediking van de rest, die aan het oordeel ontkomt, maar die ook door dat oordeel heen wordt geheiligd en tot bekeering gebracht, zoodat die rest de kern van een nieuw volk zou vormen, dat in waarheid en volkomenheid God zou toebehooren. Dit is de profetische vertroosting tegen het allerergste, dat onafwendbaar naderde: de totale ondergang van het volk; daaruit zou een nieuw volk herboren worden, dat God met een nieuw hart en in een nieuw nationaal bestaan zou dienen en verheerlijken. Welk een nauwe gemeenschap tusschen God en zijn volk zou er zijn! Dit volk zou roepen en God zou antwoorden; Hij zou dat volk als zijn eigendom erkennen en dat volk zou Hem als zijn God belijden. Het was deze vertroosting, die de profeten bewaarde tegen moedeloosheid en wanhoop: God zou waken voor de toekomst van zijn volk en van zijn rijk, maar dan een ander volk dan dat er nu was en een ander rijk dan van deze wereld. En met deze vertroosting heeft ook Zacharia het moeten doen bij al de teleurstelling, die zijn arbeid opleverde, en bij alle donkerheid van het uitzicht der toekomst. En daarmee heeft hij het ook kunnen doen en daardoor heeft hij het ook kunnen uithouden.

Houdt Christus zijne kerk in stand,
Zoo mag de hel vrij woeden.

f. *Jeruzalem gered* (12 : 1-8).

Nog twee hoofdstukken van Zacharia's geschriften wachten op een bespreking. Het is H. 12 en H. 14 [65]). Beide stukken handelen over den strijd der volken tegen Jeruzalem, maar in zooverre is er van een climax sprake, dat in H. 12 de aanval op de heilige stad vergeefsch is, terwijl in H. 14 ondersteld wordt, dat Jeruzalem wordt ingenomen en geplunderd, en dat de bevolking zich door een overhaaste vlucht alleen kan redden.

H. 12 valt als vanzelf in twee stukken uiteen. De eerste acht verzen beschrijven den stormloop der volken tegen Jeruzalem; de laatste zes verzen spreken van de rouwklacht over een doorstokene, welke van de won-

[65]) Over 13 : 1—6 handelde ik reeds op bl. 108v. Over 13 : 7—9 zie bl. 143.

derlijke redding der hoofdstad het gezegend gevolg wezen zal. Ik geef eerst den tekst der eerste acht verzen.

1 *De Godsspraak van het woord des HEEREN tegen Israël* [66]).
Aldus luidt het woord van den HEERE, die den hemel uitspant en
de aarde grondvest en den geest des menschen in zijn binnenste
2 *formeert: Zie, Ik maak Jeruzalem tot een schaal* [67]) *der zwijmeling*
voor de volken rondom en ook tegen Juda zullen zij zijn bij de
3 *belegering tegen Jeruzalem* [68]). *En te dien dage zal Ik Jeruzalem*
maken tot een hefsteen voor alle volken; ieder, die hem optilt, zal
zich geducht wonden; en dan zullen alle volken der aarde vergaderd
4 *worden. Te dien dage, luidt het woord des HEEREN, zal Ik alle*
paarden met verschrikking slaan en alle berijders daarvan met
waanzin, maar over het huis van Juda zal Ik mijne oogen opendoen,
5 *terwijl Ik alle volken met verblindheid zal slaan. Dan zullen de ge-*
slachten [69]) *van Juda bij zichzelf zeggen: Wij zullen voor de in-*
woners van Jeruzalem eene krachtige hulp zijn in den HEERE der
6 *heirscharen, onzen God* [70]). *Te dien dage maak Ik de geslachten* [71])
van Juda als een pot vuur onder het hout en als een vurigen fakkel
onder de garven, zoodat zij rechts en links al de volken rondom
verteren; dan zal Jeruzalem weer in vrede [72]) *op zijn plaats wonen.*
7 *Zoo zal de HEERE de tenten van Juda eerst verlossen, opdat het*
roemen van het huis van David zich niet verheffe noch het roemen
8 *van de inwoners van Jeruzalem tegen den HEERE. Te dien dage*
zal de HEERE eene beschutting zijn voor de inwoners van Jeru-
zalem; de struikelende onder hen zal te dien dage als David zijn, en

---

66) *Bredenkamp* trekt „tegen Israël" bij de woorden „luidt 't woord van den HEERE". Deze laatste woorden kunnen echter heel goed den aanvang eener uitspraak vormen (zie Ps. 110 : 1).

67) Het Hebr. woord kan zoowel „schaal" als „drempel" beteekenen. In de eerste beteekenis neemt het de Staten-vertaling; in de tweede de Grieksche en Latijnsche vertalingen, *Bredenkamp* en *Kuiper*. Laatstgenoemde meende, dat de vertaling „zwijmelbokaal" de inneming van Jeruzalem zou involveeren; ik geloof echter niet, dat dat juist is. Ik geef den voorkeur aan de beteekenis „schaal", omdat zich bij een „schaal der zwijmeling" een voorstelling laat maken, bij een „drempel der zwijmeling" echter niet.

68) Dit is de eenvoudigste correctie, die dit vs 2b leesbaar en vertaalbaar maakt. Ik lees i. p. v. het enkelv. *jihejèh,* „het zal zijn" het meerv. *jiheju,* „zij zullen zijn." Zoo *Kuiper.*

69) Zie over het hier gebezigde woord beneden aant. 71.

70) Zooals het Hebr. nu luidt, is het niet te vertalen. De Statenvertaling heeft erin gelezen, dat de inwoners van Jeruzalem voor de Judeërs tot sterkte waren; maar men verwacht juist naar de heele strekking van het stuk 't omgekeerde: dat gezegd wordt, wat de Judeërs voor de Jeruzalemmers konden wezen. Ik lees daarom bij gissing den tekst, zooals ik hem vertaald heb.

71) Hier is weer het eigenaardige woord *'allufê* gebruikt, dat gecorrigeerd dient te worden in *'alfê.*

72) Het huidige Hebr. heeft het zonderlinge: „en Jeruzalem zal op zijn plaats te Jeruzalem wonen". Het tweede „te Jeruzalem" zal verbeterd moeten worden in: in vrede; men leest dan i.p.v. *birusalaim: besalom.* Alleen zoo krijgt men een goeden zin.

het huis van David als een goddelijk wezen, als de Engel des HEEREN, die voor hen uitging.

Volgens den aanhef van dit gedeelte komt het woord des HEEREN hier tot Israël. Dat is de klassieke naam voor het geheele volk, maar in feite en praktisch gesproken geldt dit woord alleen maar het landschap Juda en de bewoners daarvan, dus diegenen, die men naar een later spraakgebruik als de Joden aanduidt. Men heeft erover getwist, of in deze benaming van Israël ook Efraïm inbegrepen is, dus of de tien stammen al terug zouden zijn, wanneer zou plaats grijpen wat hier geprofeteerd wordt. *Hengstenberg* meent van ja, *Bredenkamp* van neen.. Ik geloof, dat de heele vraagstelling niet deugt. De laatste zes hoofdstukken van ons boek beschrijven niet in chronologische volgorde een reeks van gebeurtenissen, die zich zoo achter elkander zullen voordoen, maar dit heele tweede deel van Zacharia's profetie houdt zich in al zijn pericopen bezig met de teekening van de eindverwacthing, zooals de profeet die onder goddelijke paedagogie had leeren koesteren en over dat einde spreekt zoowel 9 : 1-8 als H. 14. En over dat eschatologisch gebeuren spreekt ook 12 : 1-8. Doch, ook al zou men wel een chronologisch verband willen aannemen tusschen hetgeen vooraf gaat en wat in H. 12 wordt meegedeeld, dan nog is de vraag ongeoorloofd, of ook Efraïm in den naam Israël vervat is, omdat de profeet blijkens 11 : 14 de heele idee van een terugkeer der tien stammen en hun hereeniging met Juda had leeren opgeven [73]), zoodat zelfs in dat onderstelde geval van een chronologische volgorde de tien stammen ten eenenmale buiten het bereik van des profeten blik gelegen hebben.

Dat zijn profetisch woord stellig in vervulling zal gaan, daarvan is Zacharia volkomen zeker en dat duidt hij aan door de wijze, waarop hij God nader beschrijft:

die den hemel uitspant en de aarde grondvest en den geest des menschen in zijn binnenste formeert.

God wordt hierin beleden als de schepper van hemel en aarde, d.i. van het gansche heelal. Dat wordt in beeldspraak aldus uitgedrukt, als had God den hemel als een tent uitgespannen (zie Jes. 40 : 22) en de aarde op stevige zuilen gefundeerd (1 Sam. 2 : 8; Job 38 : 6; Ps. 104 : 5; Spr. 8 : 29; Jes. 40 : 21). Die God, die dat machtige werk volbracht had en daarin zijn woord en wil had doen zegevieren, zou ook wel zorgen, dat

---

[73]) Zie bl. 139v.

het woord van zijn profeet werkelijkheid zou worden. De laatste aanduiding van God

en den geest des menschen in zijn binnenste formeert,

herinnert aan Jes. 42 : 5 en wil te kennen geven, dat God bij machte is in den mensch persoonlijk evenals in het volk in zijn geheel die omzetting en vernieuwing tot stand te brengen, die voor den heilstijd van het einde absoluut onmisbaar zijn. Ook wat dat betreft is de uiteindelijke vervulling van het profetische woord dus volkomen gewaarborgd.

Wat verwacht de profeet nu? Dat de aan Juda genabuurde volken zooals Edom, Ammon, Moab, op Jeruzalem zouden afkomen als op een schaal met bedwelmenden drank, d.w.z.: zij zouden de stad belegeren. Daarmee zou niet enkel Jeruzalem bedreigd worden, maar niet minder Juda. Zoo vat ik na een kleine correctie van het thans onvertaalbare Hebreeuwsch vs 2b op. Daarbij worden met de namen Jeruzalem en Juda de hoofdstad van het omringende platteland onderscheiden. Zoo vatten het o.a. terecht *Keil, Stade, Kuiper* en *Rubinkam* op. *Hengstenberg* ziet in Jeruzalem het sterkere en in Juda het zwakkere deel der christelijke kerk, die hier in haar strijd tegen de wereldmacht geschetst wordt. Deze meening is even ongemotiveerd als die van *Bredenkamp,* als zou Juda het geloovige deel van het volk voorstellen en Jeruzalem het ongeloovige deel, terwijl hij in de naburige volken de Romeinen ziet, die Jeruzalem belegerden. Voor de onderscheiding van stad en platteland was in Zacharia's tijd te meer aanleiding, omdat de Joodsche gemeenschap na den terugkeer niet veel anders was dan een schamele nederzetting in Jeruzalem en eenige plaatsen daar vlak om heen [74]). Tusschen Jeruzalem en het platteland zal altijd wel een stille strijd om den voorrang hebben bestaan, en Juda zal het wel met leede oogen hebben aangezien, dat Jeruzalem de leiding in het volksleven voor zich in beslag nam, maar als het zwakkere deel van het volk, vooral zwak in politiek opzicht, vermocht het daaraan niets te verhelpen en moest het daarin wel berusten.

Als nu Jeruzalem belegerd werd, dan mocht dat voor het platteland van Juda geen reden zijn om daarover te gnuiven, maar het moest begrijpen, dat zijn eigen bestaan daarin even goed bedreigd werd, en dat de inneming van de hoofdstad noodwendig den ondergang van het land ten gevolge zou hebben.

Maar zoover zou het niet komen. Dat ligt reeds uitgedrukt in de vergelijking van de stad met een schaal vol zwijmeldrank, die de volken zou

[74]) Zie bl. 11.

aanlokken om ze daarna met waanzin te vervullen, doch het wordt nog in den breede in de volgende verzen uiteengezet.

Daartoe wordt voor Jeruzalem een tweede beeld gebezigd: het wordt vergeleken met den hefsteen, waarmee naar buitenlandsch voorbeeld de jeugd zich oefende [75]. Zoo zouden de omwonende volken ook hun krachten willen meten aan Jeruzalem. Maar het zou hun duur te staan komen. Zooals degenen, die zich met den hefsteen oefenden, zich soms aan zijn scherpe kanten geducht konden wonden, zoo zou het ook zijn met de op Jeruzalem aanstormende volken: d.w.z. niet Jeruzalem, maar zij zelven zouden daaronder lijden.

Dat zou voor die volken echter geen reden zijn om den strijd tegen de Godsstad te beëindigen. Integendeel, het zou voor hen juist een aanleiding zijn tot een nog massaler aanval en een nog feller strijd. Daar zit in vs 2v een climax. Eerst trekken de om Juda wonende volken tegen Jeruzalem op, doch, als het hun te zwaar blijkt, dan — zoo eindigt vs 3 —

dan zullen alle volken der aarde vergaderd worden.

Het wordt dus met recht een wereldstrijd, die tegen de heilige stad losbrandt. Maar deze finale krachtsinspanning der geheele volkenwereld zal evenmin resultaat hebben want er is nog een God, die zijn hand heeft in het wereldgebeuren en die zijn stad en volk beschermt.

En dat doet Hij op goddelijke, d.i. op verschrikkelijke, maar afdoende wijze. Hij slaat alle paarden met verschrikking en alle berijders met waanzin, en, terwijl hij alle volken, die tegen Jeruzalem vergaderd zijn, met verblindheid slaat — prachtige tegenstelling! — doet Hij over het huis van Juda — deze uitdrukking heeft ook hier betrekking op het platteland van Juda [76] — zijne oogen open. Dat behoeft niet per se een gunstigen zin te hebben, zooals blijkt uit Jer. 32 : 19, waar het alleen beteekent: opmerkzaam gadeslaan, maar blijkens het verband, waarin de woorden voorkomen, vertolken zij hier toch een welwillende bedoeling: God ziet in gunst op het huis van Juda neer [77].

Als hier van paarden en ruiters gesproken wordt, dan worden zij niet gebruikt als symbolen van de wereldmacht, gelijk vaak in de profetische

---

[75]) Over dien hefsteen zie bl. 108.

[76]) Volgens *Hengstenberg* wordt met „Juda" hier het geheele volk aangeduid, de hoofdstad inbegrepen. Zoo ook *Sellin.* Mij lijkt dat niet juist; men dient de benaming „Juda" hier in denzelfden zin te nemen als in vs 2 en vs 5, nl. als het platteland rondom Jeruzalem.

[77]) In het Hebr. is gebruikt *pakach' al,* dat neutraal van beteekenis is in tegenstelling met *pakach'el,* dat in gunstigen zin wordt gebezigd (1 Kon. 8 : 29).

geschriften het geval is, maar dan zijn zij hier in eigenlijken zin bedoeld: gedacht wordt aan de paarden en de ruiterij van de tegen Jeruzalem optrekkende volken. Deze zullen juist getroffen worden in datgene, waarin zij zich zoo sterk waanden en over Jeruzalem de overhand meenden te zullen hebben.

En dan zal met goddelijke ironie datgene gebeuren, waarop niemand had durven rekenen: in plaats dat de hoofdstad het platteland van Juda beschermt, biedt dat platteland de helpende hand aan Jeruzalem. De geslachten van Juda — zoo zegt vs 5 waarschijnlijk, dat men niet met *Marti* als glosse mag verwijderen — zeggen bij zichzelf, dat zij de hoofdstad zullen verdedigen en daaraan krachtige hulp bieden; zij zullen dat niet doen in eigen kracht, maar in den HEERE der heirscharen, onzen [78]) God. Dat is op Oud-Testamentische wijze gezegd, dat God het zwakke der wereld zou verkiezen om het sterke te beschamen, opdat geen vleesch zou kunnen roemen voor Hem (1 Cor. 1 : 27). God zou zich bedienen van machten, die onder de menschen als niets gerekend werden, en daarmee zou Hij de verlossing van Jeruzalem bewerken.

Dat schildert vs 6 in twee beelden. Dat platteland van Juda zou te midden van die volkenzee rondom Jeruzalem zijn als een pot vuur onder een hoop hout en als een brandende fakkel tusschen de garven. Dat is: de Judeërs zouden in die volken hun gemakkelijke prooi vinden, en ze tot op den laatsten man vernietigen. Van Juda begint de victorie! En het resultaat daarvan is, dat Jeruzalem weer in rust en vrede wonen kan op zijn plaats [79]).

> *Zoo zal de HEERE de tenten van Juda eerst verlossen, opdat het roemen* [79a]) *van het huis van David zich niet verheffe, noch het roemen der inwoners van Jeruzalem tegen den HEERE.*

Zoo vervolgt vs 7, dat *Marti* met het volgende vers als invoegsel wil schrappen, en dat wel om drie redenen: 1. er is sprake van een tegenstelling tusschen Juda en Jeruzalem; 2. over God wordt hier in den derden persoon gesproken en 3. er zouden dan twee étappes te constateeren zijn in de verlossende hulp van God. Daartegen kan worden opgemerkt, dat de tegenstelling tusschen het land van Juda en de hoofdstad Jeruzalem

[78]) Het Hebr. heeft: hunnen God, maar dit is klaarblijkelijk een tekstfout, daar de geslachten van Juda hier over zichzelf spreken en niet over de inwoners van Jeruzalem.

[79]) *Smit* leest hier nog iets meer in; hij laat het slot van dit vs onveranderd (zie aant. 72 op bl. 148) en vertaalt: dan zal Jeruzalem als (het ware) Jeruzalem weer op zijn plaats wonen. Het bezwaar daartegen is, dat juist het woord, waarom het daarbij gaat, tusschen haakjes moet worden ingelascht.

[79a]) Het Hebr. woord duidt niet aan datgene, waarover men roemt, maar de handeling van het roemen zelf.

dit heele gedeelte beheerscht; dat persoonsverwisselingen bij onzen profeet herhaaldelijk voorkomen; en dat het volstrekt geen bezwaar is, wanneer de goddelijke bijstand in dezen uitersten nood in twee étappes is te onderscheiden, indien de tekst daartoe aanleiding geeft.

Dat deze ongedachte verlossing, gekomen van een zijde, vanwaar niemand haar verwachtte, voor de Jeruzalemmers en inzonderheid voor de leiding der hoofdstad, een gevoelige les inhield, dat is gemakkelijk te verstaan. Vs 7 zegt het ook met zoovele woorden: aldus zou aan het huis van David alle aanleiding tot roemen worden ontnomen evenals aan alle inwoners van Jeruzalem, als zouden zij door hun dapperheid en moed de verlossing bewerkt hebben; indien zij in dien geest hun roemtaal zouden uitkramen, dan zou dat een roemen „tegen den HEERE" zijn, omdat daarmee aan Hem niet de eere en de dank gegeven werd voor de aangebrachte bevrijding.

Uit deze woorden blijkt duidelijk, dat het huis van David in Jeruzalem nog de leiding heeft en als zoodanig ook erkend wordt. Dat was nog wel mogelijk in den tijd van den profeet Zacharia, maar niet meer in den Makkabeesche tijd. *Marti* ziet zich dan ook genoodzaakt te poneeren, dat „huis van David" hier een aanduiding van elke mogelijke regeering zou wezen, wat natuurlijk kennelijk onjuist is, want daarvoor is deze benaming veel te precies. Dat daarbij niet gedacht is aan de leidende positie van Zerubbabel is zeker, want diens tijd was reeds lang voorbij en diens rol was al volkomen uitgespeeld.

Te dien dage zal de HEERE eene beschutting zijn voor de inwoners van Jeruzalem; de struikelende onder hen zal te dien dage als David zijn, en het huis van David als een goddelijk wezen, als de Engel des HEEREN, die vóór hen uitging.

Aldus vs 8. Ik vertaalde „als een goddelijk wezen" [80]), terwijl het Hebreeuwsch alleen het gewone woord voor „God" heeft. Maar evenmin als in 1 Sam. 28 : 13 en Ps. 8 : 6 kan de vertaling „God" juist zijn en moet er ook hier gedacht zijn aan een goddelijk wezen. Zoo alleen is er ook een climax met het volgende: den Engel des HEEREN, die vóór hen uitging.

Wij treffen hier dezelfde gedachte aan, die wij doorloopend in de Schrift tegenkomen: wie erkent, dat al zijn hulp alleen van God is en wie Hem de eere geeft en afziet van alle roemen op zichzelf, die ontvangt daardoor juist heldenaard en heldenmoed.

Op krasse wijze wordt dat aldus uitgedrukt, dat een struikelende even

---

[80]) *Ridderbos:* als een hemelwezen.

krachtig zou zijn als het geslacht van David, dat in Jeruzalem de leiding had; en dit op zijn beurt zou voor een goddelijk wezen, ja voor den Engel des HEEREN gelden [81]). „Die vóór hen uitging" staat er bij, ter herinnering aan den uittocht uit Egypte. Ook in 2 Sam. 14 : 17 wordt in overdreven taal de regeerende vorst met den Engel des HEEREN vergeleken. Het is geen uitlegging van het bijbelwoord meer, als *Hengstenberg* in dezen tekst de vleeschwording van den Christus terugvindt; op deze wijze verwart men het Oud-Testamentische profetische woord met de boodschap van het evangelie des Nieuwen Testaments.

Wat deze pericoop dus heeft willen prediken, dat is, dat in de toekomst een aanval der volken tegen de heilige stad was te verwachten, die echter dank zij de machtige hulp van Israëls God op een voldongen nederlaag voor die volken zou uitloopen; deze verlossing zou echter aldus op verrassende wijze verloopen, dat eerst het platteland van Juda bevrijd zou worden en dat dit de hoofdstad zou beschermen. Hoofdzaak is dus, dat de aanval der volken der aarde tegen de heilige stad radicaal mislukt.

g. *De klacht van den doorstokene* (12 : 9-14).

Van deze wonderdadige uitredding verwacht de profeet een grondigen ommekeer in de zielen der Jeruzalemmers als zegenrijk gevolg. Daarover schrijft hij in 12 : 9-14:

9 *Te dien dage, wanneer Ik zal trachten al de volken te verdelgen,*
10 *die tegen Jeruzalem gekomen zijn, dan* [82]) *zal Ik uitgieten over het huis van David en over de inwoners van Jeruzalem den Geest, die genade en smeekingen bewerkt, zoodat zij naar hem* [83]) *zullen schouwen, dien zij doorstoken hebben; en zij zullen over hem weeklagen als de weeklacht over een eenigen zoon, en zij zullen over hem bitter bedroefd zijn, zooals men bitter bedroefd is over*

---

81) *Sellin* meent, dat het slot van dit vs „als de Engel des *Heeren,* die voor hen uitging" een glosse zou zijn ter nadere verklaring van het voorafgaande woord „goddelijk wezen". Dit had echter geen nadere verklaring noodig, en zoo het die al behoefde is die onmogelijk te vinden in de gelijkstelling met den Engel des HEEREN.

82) Zoo moet men het verband van vs 9 en 10 zien: vs 9 is de voorzin, waarbij vs 10 als nazin hoort. Dat blijkt ook uit het feit, dat het werk, „uitgieten" in vs 10 in het perfectum staat in het Hebr.

83) In het Hebr. staat naar Mij. Maar men kan van God niet zeggen, dat Hij doorstoken is en ook is dit „naar Mij" in strijd met het volgende „over hem". Het gaat niet aan met *Hengstenberg, Keil* en *Bredenkamp* in" naar Mij „de wezensgelijkheid en in" „over hem" de persoonsverscheidenheid te zien van den Engel des *Heeren* met God. Dat is inlegkunde. I.p.v. *'elai* „naar Mij" te lezen: 'ele, „naar," gaat al hierom niet, omdat deze vorm van dit voorzetsel alleen in het boek Job gevonden wordt en dan nog vlak voor een zelfst. naamw. Het verdient aanbeveling met *Stade* en *Kuiper 'elai* te corrigeeren in *'elaw,* „naar hem". Het daarop volgende *'eth 'aser* vindt men ook in Jer. 38 : 9.

11 *een eerstgeborene. Te dien dage zal de weeklacht te Jeruzalem*
groot zijn, als de weeklacht over Hadad-Rimmon in de vlakte
12 *van Megiddo. Dan zal het land weeklagen, elk geslacht afzonder-*
lijk: het geslacht van het huis van David afzonderlijk en hunne
vrouwen afzonderlijk; het geslacht van het huis van Nathan af-
13 *zonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk; het geslacht van het*
huis van Levi afzonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk; het
geslacht der Simeïeten afzonderlijk en hunne vrouwen afzonder-
14 *lijk; alle overige geslachten elk afzonderlijk en hunne vrouwen*
afzonderlijk.

Men gevoelt het, dat de profeet de aangrijpende weeklacht heeft willen beschrijven, die eens in Jeruzalem zal uitbreken, maar dat hij ten eenenmale over de middelen van taal en stijl de beschikking mist, noodig om zulk een beschrijving te geven, en dat hij dit tekort nu aanvult met een vrij dorre opsomming van eenige geslachten, wier deelneming aan de algemeene rouwklacht in het bijzonder het vermelden waard schijnt te zijn. Ook hier merken we het zoo duidelijk, dat Zacharia tot den nabloei der profetie behoorde.

Er zal dus in Jeruzalem een weeklacht gehouden worden, zoo groot, dat die te vergelijken is met de jaarlijksche rouwfeesten. die in de vlakte van Megiddo ter eere van den Fenicischen god Hadad-Rimmon gehouden worden [84]). Over wien zal die rouwklacht gehouden worden? Hier heeft ieder, die meent, dat deze klacht een historisch persoon geldt, vrij spel in zijn gissing. Zoo dacht *Hitzig* aan den profeet Jesaja, *Von Oldenberg* aan Uria, *Sellin* eerst aan Zerubbabel, later aan Mozes, om van andere gissingen maar te zwijgen en alleen nog te vermelden, dat *Rubinkam* en in navolging van hem *Marti* en anderen in dezen doorstokene den hoogepriester Onias III zien [85]). Tegen deze laatste „verklaring" valt op te merken, dat diens dood niet aan het geheele volk kon worden geweten, terwijl hier het geheele volk berouwvol over den doorstokene weeklaagt. Maar afgezien daarvan geldt hier wat ook geconstateerd moest worden bij H. 11: dat elke historische identificatie een misgreep is, omdat die er geen rekening houdt met het feit, dat wij hier te doen hebben met een eschatologisch, profetisch woord, en niet met een historische beschrijving van den tijd van den profeet of wat daaraan onmiddellijk voorafging.

Heeft *König* dit gevoeld? Hij meent, dat de persoon over wien deze weeklacht gehouden wordt, God zelf is. Daartegen verzet zich echter het

---

[84]) Zie over deze rouwfeesten ter eere van Hadad-Rimmon bl. 106v.
[85]) Zie over hem bl. 132 en 136.

woord „doorsteken", want God kan van Zichzelf niet zeggen, dat Hij doorstoken is, om welke reden *König* zich genoopt ziet het Hebreeuwsche woord *dakar* in dezen tekst niet in letterlijken maar in figuurlijken zin te nemen als: lasteren, waartoe echter geen reden is.

Hengstenberg meende, dat de doorstokene dezelfde is als de eerste herder uit H. 11, maar dat gaat niet op, daar van dezen wel gezegd wordt, dat hij smadelijk voor een laag bedrag gewaardeerd wordt, maar niet, dat hij doorstoken wordt.

De Joodsche opvatting is, dat hier de Messias, zoon van Jozef, is bedoeld. Dit wijst ons in de goede richting. Men zal aan dezelfde figuur hebben te denken, over wien ook Jes. 53 handelt: dèn lijdenden knecht des *Heeren* [86]). Zoo terecht ook *Haller*. In die richting wijst ook *Sellin*, die nu aan een eschatologisch martelaar denkt [86a]). Ook van den lijdenden knecht wordt gezegd, dat hij door het volk wordt veracht, ja gefolterd en omgebracht, maar dat later, na zijn opstanding de koningen der volken tot de erkentenis zullen komen, dat deze lijder om hunnentwil den dood ondergaan heeft, dat hij hunne zonden verzoenend gedragen heeft. Iets soortgelijks treffen we ook in deze profetie van Zacharia aan; alleen wordt de geestelijke ommekeer niet bewerkt door de verheerlijking van den doorstokene maar door de wonderbare uitredding van Jeruzalem. Doch verder is ook hier sprake van iemand, die door het volk in zijn geheel verworpen was en zelfs gedood, doch later zou men tot berouwvol inkeer over zijn daad komen en zelfs vertrouwend op dezen doorstokene zien. In zijn diepe verslagenheid over het begane misdrijf zou men zoo luide klagen als betrof het een eenigen zoon, een eerstgeborene. Men heeft zich verwonderd, dat de profeet dezen rouw over den doorstokene durft en wil vergelijken met de rouwfeesten ter eere van den Fenicischen god Hadad-Rimmon, maar deze vergelijking wordt alleszins begrijpelijk, wanneer ook de doorstokene een goddelijke persoon was; dan wordt hier het eene goddelijke wezen met het andere vergeleken. Een naam gebruikt de profeet voor dezen doorstokene niet; dat schijnt ook niet noodig te zijn, ook zonder dat is deze figuur blijkbaar bekend genoeg. Hoofdzaak is, dat hij eerst uit den weg geruimd wordt en later vereerd. Dat laatste onderstelt, wat ook in Jes. 53 het geval is, dat de doorstokene herleeft, en dat hij na zijn verrijzenis het middelpunt van zijn berouwvol volk is. Zoo vinden wij in deze weinige woorden het geheele werk van onzen Zaligmaker Jezus Christus beschreven, zoowel wat zijne vernedering als wat

---

86) Zie over de liederen van den knecht des HEEREN in het tweede deel der profe- van Jesaja mijn „Christus-verwachting" 372—436.

86a) *Sellin*, Kleine Propheten II 494.

zijne verhooging betreft; en zoo vinden we hier tevens den weg des heils aangewezen: dat alleen berouwvol en geloovig op Christus zien aan zijn verworven zaligheid deel geeft.

Deze geweldige ommekeer in de harten der Jeruzalemmers en van hun leiders zou het gevolg zijn van een bijzondere werking van Gods Geest. God zou over hen uitgieten (zie Joël 2 : 28) den Geest, die twee dingen zou bewerken. Allereerst zou die Geest genade bewerken, d.w.z. Hij zou maken, dat het volk Gode welgevallig zou zijn, hetgeen alleen door dien Geest mogelijk was. En voorts zou die Geest smeekingen bewerken, doordat Hij het zondige volk tot een hartelijk gebed om verzoening van zijn schuld zou drijven. In dien zin moeten deze woorden van vs 10 verstaan worden [87]). Men moge met *Ridderbos* de aanvankelijke vervulling van deze profetie op den Pinksterdag zien plaats grijpen, men mag toch nooit vergeten, dat de volkomen vervulling eerst te wachten is in den tijd van het einde. Die Geest zou uitgegoten worden over het huis van David en over de inwoners van Jeruzalem. Ook hier blijkt weer, welk een bijzondere plaats het geslacht van David in den tijd van onzen profeet nog innam in het midden van de bevolking van Jeruzalem. En dit geslacht van David zou den anderen voorgaan in boetvaardig rouwbetoon over het begane misdrijf, dat men deze goddelijke persoonlijkheid doorstoken had. Dat drukt vs 12 aldus uit:

> *Dan zal het land weeklagen, elk geslacht afzonderlijk: het geslacht van het huis van David afzonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk; het geslacht van het huis van Nathan afzonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk.*

Hier blijkt, dat speciaal het geslacht van Nathan in Zacharia's dagen de leiding had van het huis van David en daarin een eerste plaats bekleedde. Met dezen Nathan is stellig de anders weinig vermelde zoon van David bedoeld, die in 2 Sam. 5 : 14 wordt genoemd [88]). Bestond toen reeds wellicht de traditie, die Zerubbabel van dezen zoon van David liet afstammen, een traditie, die wij ook in Luk. 3 : 31 aantreffen? Zoo ja, dan ware het nog begrijpelijker, dat juist in het bijzonder dit geslacht van David genoemd wordt. Immers kon het er dan op bogen, dat het den

---

[87]) *Haller* schrapt het woord „genade" in de onderstelling, dat het Hebr. woord de herhaling is van een paar letters uit het daarop volgende woord. Dat is niet erg aannemelijk; het zou eerder mogelijk zijn, als het de herhaling betrof van eenige letters uit het voorafgaande woord.

[88]) De Targum denkt niet aan dezen zoon van David maar aan den profeet Nathan, van wien 2 Sam. 7, 12 en 1 Kon. 1 spreken. *Geiger* heeft Nathan geïndentificeerd met Jonathan uit Neh. 12 : 11, maar daarvoor is geen enkele reden.

beroemden stadhouder had voortgebracht, die den tweeden tempel had gesticht.

Naar analogie van het voorafgaande, waarin naast het heele geslacht van David ééne onderafdeeling daarvan wordt genoemd, is het waarschijnlijk, dat dit ook het geval is met wat daarop volgt:

> *het geslacht van het huis van Levi afzonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk; het geslacht der Simeïeten afzonderlijk en hunne vrouwen afzonderlijk.*

Men zal in dit geslacht der Simeïeten dus het leidende geslacht van den stam van Levi in Zacharia's tijd hebben te zien, zooals Nathans geslacht dat was in het huis van David; daarom wordt het geslacht der Simeïeten hier afzonderlijk vermeld [89]). Dit geslacht der Simeïeten treft men aan in Num. 3 : 21, waar het voorkomt onder de afstammelingen van Levi. Waarom juist dit geslacht van Levi binnen dien stam zulk een voorname plaats kon innemen, dat is bij de weinige gegevens, die ons ten aanzien van dezen tijd na de ballingschap ter beschikking staan, niet meer te zeggen. Doch zooveel is wel duidelijk: als deze hoofdstukken uit de Makkabeesche periode zouden dateeren, dan zouden zulke nauwkeurige aanduidingen daarin niet voorkomen.

In dit gedeelte, Zach. 12 : 9-14 valt dus op te merken, dat er in de prediking van den profeet Zacharia een nieuw element is bijgekomen. Wel had de profeet van den aanvang af (zie 1 : 1-6) opgewekt tot bekeering en wel heeft hij de reiniging van land en volk als de onafwijsbare voorwaarde gezien voor het heil van den messiaanschen tijd (5 : 1-11), maar tot nog toe heeft hij niet zoo duidelijk en stellig zijn verwachting uitgesproken, dat zijn volk eens den Messias zou verwerpen en daarna van die verwerping berouw hebben en zich bekeeren. Zijn groote liefde voor zijn volk dringt hem ertoe te verwachten, dat alle geslachten en heel die geslachten aan die bekeering zullen deelnemen, maar het is duidelijk, dat die verwachting niet vervuld zal worden. Het zullen altijd de enkelingen zijn, die zich tot den Christus ook uit het Jodendom bekeeren, en dezen vormen met de bekeerden uit de niet-Joden de eene gemeente, die zalig wordt en die gemeente is het nieuwe Israël, dat in zijn geheel zal behouden worden (Rom. 11 : 26). Doch dit behouden-worden zal door

---

[89]) De Targum denkt bij dezen Simeï aan Esth. 2 : 5, maar dat heeft heelemaal geen zin. *Bredenkamp* wil dezen Simeï terugvinden in 2 Sam. 16, den man, die David vervloekte. Maar het is heel onwaarschijnlijk, dat diens nakomelingen later zulk een vooraanstaande plaats zouden hebben ingenomen. Bovendien verliest men dan het verband met den stam van Levi. *Geiger* denkt zonder eenige reden aan den broeder van Zerubbabel, 1 Kron. 3 : 19.

gericht en ondergang heen gaan. Daarvan spreekt het laatste hoofdstuk van dit profetische geschrift [90]). Dit veertiende hoofdstuk vraagt ten slotte onze aandacht.

h. *Na den laatsten strijd* (14 : 1-21).

1 *Zie, er komt een dag voor den HEERE* [91]), *dat de buit, op u*
2 *behaald, in uw midden verdeeld zal worden. Want* [92]) *Ik zal alle*
volken tegen Jeruzalem ten strijde vergaderen, en de stad zal ingenomen worden, de huizen zullen verwoest worden en de vrouwen
onteerd, en de helft der stad zal in ballingschap gaan, en de rest
3 *van het volk zal uit de stad niet worden uitgeroeid. Dan zal de*
HEERE uitgaan en tegen die volken strijden, gelijk ten dage wan-
4 *neer Hij strijdt, gelijk ten dage van het gevecht* [93]). *En zijne voeten*
zullen te dien dage op den Olijfberg staan, die tegenover Jeruzalem
ligt, oostwaarts, en de Olijfberg zal middendoor [94]) *splijten, naar*
het Oosten en naar het Westen [95]), *een zeer groot dal, want de*
eene helft van den berg zal noordwaarts wijken en de andere helft
5 *zuidwaarts. Dan zult gij vluchten* [96]) *door het dal mijner bergen,*
want het dal der bergen zal reiken tot Asel toe; ja, gij zult vluchten, zooals gij vluchttet voor de aarbeving in de dagen van Uzzia,
den koning van Juda. En daarna zal de HEERE, mijn God komen,
en alle heiligen met Hem [97]).

---

90) Over 13 : 1v. zie bl. 108; 13 : 2—6 zie bl. 109 en over 13 : 7—9 zie bl. 143.

91) *Bredenkamp* vat het Hebr. *jôm ba' le jahweh* zoo op: een dag komt, door den HEERE bewerkt. Maar dat zegt men zoo niet in het Hebr. Er is bedoeld een dag, die den HEERE te stade zal komen en waarop Hij de Hem toekomende eere ontvangen zal.

92) Zoo vertaalt men het best de *waw*, waarmee dit vs aanvangt, omdat wat in vs 2 wordt meegedeeld voorafgaat aan hetgeen vermeld is in vs 1.

93) *Marti* vindt dat tweemaal „uitgaan" achter elkaar niet mooi; ik vind dat juist sterk dramatisch: de bevolking gaat uit de stad en God gaat uit den hemel. — De Grieksche vertaling schrijft onjuist: onder de volken, terwijl het Hebr. duidelijk een „strijden tegen" aanduidt. — Er zijn er, die vs. 2 als invoegsel schrappen; die moeten in vs 3 „die volken" laten wegvallen, maar omgekeerd bewijst dit laatste, dat vs 2 is voorafgegaan, en in vs 3 móét die term voorkomen, want de personen, tegen wie gestreden wordt, moeten toch genoemd worden. — Het laatste Hebr. woord van dit vs *(Kerab)* heeft men wel voor een Arameïsme gehouden, maar dat hoeft niet; zie 2 Sam. 17 : 11, al corrigeeren velen daar dat woord weg.

94) De Grieksche vertaling heeft, onjuist: de helft. Deze fout bracht *Theodoretus* op de gedachte, dat de Olijfberg in vieren gespleten zou zijn.

95) *Kuiper* vertaalde minder correct: van Oost naar West, ofschoon het zakelijk op hetzelfde neerkomt.

96) Hebr. *nastêm*. De Grieksche vertaling las misschien *nistam*, „werd verstopt". Zoo ook Torgum en *Symmachus*. Daarna willen *Wellhausen, Bredenkamp, Marti* e.a. den tekst corrigeeren. Men doe dat niet, omdat, als het dal verstopt wordt het geografisch wonder doelloos wordt.

97) Het Hebr. heeft: met u. Naar de Grieksche vertaling leze men echter: met Hem. En daarna voege men vóór „alle" het woordje „en" in.

Deze eerste pericoop van H. 14 handelt over het lot van de stad Jeruzalem in de groote toekomst, die Zacharia onafwendbaar ziet naderen. Want dat in vs 1 deze stad wordt toegesproken, dat is buiten allen twijfel. Doch, terwijl God volgens H. 12 zijn stad en land op wonderdadige wijze beschermt en verlost, wordt hier nu verondersteld, dat de volken erin geslaagd zijn Jeruzalem in te nemen en den buit te plunderen, die in het midden der stad verdeeld wordt. Dit groote verschil tusschen H. 12 en H. 14 behoeft ons echter niet ertoe te nopen met *Sellin* aan twee verschillende auteurs te denken en aan litteraire producten uit verschillende tijden. Wij hebben al meermalen opgemerkt, dat er in het geestelijk leven van Zacharia groei en ontwikkeling gewerkt heeft, zoodat hij zoowel oude verwachtingen moest leeren loslaten (zie 11 : 14) [98]) als nieuwe leeren koesteren (zie 12 : 10) [99]). De ziel van den profeet is geen onbewogen, statische massa, maar is onder goddelijke leiding in een dynamische beweging. En zoo is het ook in H. 14. Terwijl hij eerst verwachtte, dat in het machtige einde de heilige stad natuurlijk niet kon ondergaan, omdat de HEERE haar zou redden (H. 12 : 1-8), heeft Zacharia nu leeren inzien, dat het zoo gemakkelijk niet zou gaan, maar dat Gods koninkrijk eerst door den ondergang van Jeruzalem heen zou glorieeren. Wat deze gedachte betreft, is dit stuk nauw verwant aan 13 : 7-9 [100]), waarmee ik geen litteraire afhankelijkheid bedoel, maar wel deze zakelijke overeenkomst, dat 14 : 1-5 evenals 13 : 7-9 den volstrekten ondergang der natie aankondigt, al leeft in beide stukken de verwachting, dat een rest door en uit dat oordeel behouden zou worden. Ziehier een belangrijk verschil tusschen 14 : 1-5 en Ezech. 38v., waarmee dit stuk meer dan eens bij voorkeur vergeleken wordt, omdat ook in Ezech. 38v. een volkenstrijd tegen Jeruzalem geprofeteerd wordt: in Ezech. 38v. gelukt het aan Gog en Magog en zijn verbondenen niet Jeruzalem in te nemen en te verwoesten, terwijl dit aan deze tegen Jeruzalem opgetrokken volken maar al te wel gelukt, zoo zelfs, dat men midden in de stad rustig den buit verdeelt. Er is tusschen beide stukken dan ook geen verwantschap te constateeren. Wel is er verwantschap tusschen 14 : 1-5 en Jes. 13, dat den ondergang van Babel voorzegt als gevolg van den dag des HEEREN over dat land.

Dus de radicale ondergang? Neen, de radicale niet. Wel zou de helft der bevolking in ballingschap gaan, maar de andere helft zou op wonder-

---

[98]) Zie bl. 140.
[99]) Zie bl. 156.
[100]) Zie bl. 143. Ten onrechte zegt *Bredenkamp*, dat H. 14 de uitvoering teekent van wat wij lezen in 13 : 7—9.

lijke wijze door de vlucht gered worden. Daartoe zou de natuur, die immers een dienstbaar instrument is voor de macht van Israëls God, moeten meewerken. De Olijfberg, ten Oosten van Jeruzalem gelegen, zou in tweeën splijten, doordat de eene helft naar het Noorden, de andere naar het Zuiden zou wijken. Zoo zou er een dal ontstaan, dat zich van Oost naar West uitstrekte, waardoor — zoo stelt de profeet het zich voor — de overgebleven bevolking zich door de vlucht kon redden.

Eigenaardig is, dat er bij den Olijfberg zulk een nauwkeurige plaatsbepaling gegeven wordt: „die tegenover Jeruzalem ligt, oostwaarts". Dat bewijst niet, zooals *Stade* wil, dat de auteur van dit stuk een Judeër was, want ook de menschen in Juda wisten wel, waar de Olijfberg lag. En zeker behoeft men den auteur niet met *Hölscher* in Egypte te zoeken. *Marti* ziet in deze nadere plaatsbepaling een glosse van een lezer buiten Palestina, die het noodig vond precies de ligging van dezen berg aan te geven, maar was H. 14 dan ook bestemd voor menschen buiten Palestina? *Hengstenberg* is van meening, dat de plaats zoo precies wordt aangeduid, omdat God van daar uit een goed overzicht over de stad had, maar daarvan is in den tekst met geen woord sprake en ook zou het dan begrijpelijker zijn geweest, wanneer de hoogte van den berg vermeld ware geworden. Maar de ligging van den berg ten Oosten van Jeruzalem wordt daarom aangegeven om duidelijk te maken, dat dit de eenige doelmatige manier was, waarop God de bedreigde bevolking van de stad kon redden. Al spreekt de tekst dat niet met zoovele woorden uit, toch is het waarschijnlijk, dat de profeet zich dit natuurverschijnsel als het gevolg van een aardbeving denkt (Richt. 5 : 5; Ezech 38 : 19v.; Mi. 1 : 4, 8; Nah. 1 : 5; Hab. 3 : 6); tot deze onderstelling is te meer aanleiding, daar het volgende vers van een aardbeving gewaagt.

Dan zult gij vluchten door het dal mijner bergen, want het dal der bergen zal reiken tot Asel toe; ja, gij zult vluchten, zooals gij vluchttet voor de aardbeving in de dagen van Uzzia, den koning van Juda. En daarna zal de HEERE, mijn God komen en alle heiligen met Hem.

Als daarbij gesproken wordt van „het dal mijner bergen" en van „het dal der bergen", dan worden met die bergen de beide helften van den Olijfberg bedoeld, die op zoo wonderlijke wijze uit elkaar gedreven zijn. Van het aldus ontstane dal wordt gezegd, dat het reikte tot Asel toe, een plaats nabij Jeruzalem blijkbaar, waarvan de ligging echter niet meer kan worden nagegaan. De verschrikte haast, waarmee men zich door de aldus ontstane kloof zal trachten te redden, zal herinneren aan de paniek, ontstaan door de geweldige aardbeving destijds onder de regeering van koning Uzzia, van welke aardbeving ook Am. 1 : 1 gewaagt. Al geschied-

de deze in het midden van de achtste eeuw vóór Chr., in de dagen van Zacharia was de herinnering daaraan nog levendig genoeg, zoodat de profeet met de wijze, waarop toen de bevolking der hoofdstad zich trachtte te redden, de overhaaste vlucht kon vergelijken, waarin men in de toekomst zijn heil zou zoeken.

Wat er van de helft der bevolking wordt, die zich aldus door de vlucht gered heeft, dat zegt de profeet niet. Wel duidt hij aan, dat er voor de stad een nieuwe toekomst aanvangt. Want dan, als de ondergang der stad een voldongen feit zal wezen, juist dan zal de HEERE komen en alle heiligen, d.w.z. alle engelen, met hem. Dat beteekent, dat God dan opnieuw zijn intocht houden zal in de zoo deerlijk geplunderde stad en haar opnieuw tot zijn residentie zal bestemmen. *Stade* en *Nowack* houden het ervoor, dat God daarom buiten de stad gegaan was, omdat Hij haar niet kon verlossen wegens de daarin aanwezige vijanden, maar deze voorstelling is dermate gespeend aan elk besef van de grootheid van Israëls God, dat zij de overweging niet eens waard is. Alsof Gods macht ten einde was, wanneer de vijanden in Jeruzalem woedden! Dat weet de profeet wel beter: dan zal juist de HEERE komen en in zijn koninklijk gevolg alle engelen met Hem.

De grootsche prediking van deze eerste vijf verzen van dit hoofdstuk is dus, dat in den tijd van het groote einde de Godsstad zal worden aangevallen en vermeesterd door de heidensche volken, die het instrument van de anti-goddelijke macht zullen zijn, maar dat haar inwoners zich uit dat oordeel door de vlucht zullen vermogen te redden. We ontmoeten hier soortgelijke gedachte, als we ook in Openb. 12 : 14 vinden, waar voor de vervolgde gemeente een plaats in de woestijn bereid is, alwaar zij zich bergen kan. D.w.z. bij den machtigen eindstrijd, die eens zal losbranden tusschen de machten der wereld en het Godsrijk zal de vlucht uit de cultuur het eenige middel tot redding voor de vromen zijn.

Dat het hier inderdaad om het groote einde handelt, dat zegt het vervolg wel zeer duidelijk:

6 *Te dien dage zal er geen licht* [101]) *zijn, maar koude en verstij-*
7 *ving* [102]). *En er zal op zekeren dag* [103]) *— hij is bij den HEERE*

[101]) *Wellhausen, Nowack, Marti* en *Ridderbos* willen i. p. v. het Hebr. woord *'ôr*, „licht" lezen: *chom*, „warmte". Maar daartoe is niet de minste reden. Wel is *'ôr* hier gebezigd met de beteekenis van: gloed, warmte, maar dat is iets van den stijl van Zacharia, dat niet weggecorrigeerd behoeft te worden.

[102]) Zooals het Hebr. van het slot van dit vs. thans luidt, schijnt het een zelfstandige zin, die zooveel moet beteekenen als: de hemellichamen verduisteren, een gedachte, die in eschatologische stukken meer voorkomt (Jes. 13 : 9v.; 24 : 23; Joël 2 : 2, 10; 3 : 15); doch men moet erkennen, dat het allerzonderlingst Hebr. is. Bovendien is het zeer de

bekend — noch dag noch nacht zijn, en ten tijde des avonds zal het
8 *licht zijn. En te dien dage zullen levende wateren uit Jeruzalem*
stroomen, de helft ervan naar de oostelijke zee, en de helft ervan
naar de westelijke zee; des zomers en des winters zullen zij er
9 *zijn* [104]). *Dan zal de HEERE tot Koning zijn over het geheele*
land [105]); *te dien dage zal de HEERE er alleen zijn en zijn naam*
alleen.

Woorden, die niet kunnen nalaten altijd weer ontroering te wekken zoowel door de aangrijpende schildering als door het grootsche perspectief, dat hier geopend wordt. De profeet verwacht een heel bijzonderen dag, waarbij het buiten allen twijfel is, dat hij aan den dag des HEEREN denkt, waarvan ook de vroegere profeten zoo menigmaal gesproken hebben (Jes. 2 : 12; Joël 1 : 15; Am. 5 : 18; Zef. 1 : 7). Het zal een vreeselijke dag zijn. De profeet kan hem zich niet anders voorstellen dan als een schemerachtigen dag, waarop het heldere licht geweken is (zie Am. 5 : 18) en waarop alles van koude verstijft. Bij den flauwen schemer zal men tastend zijn weg zoeken. Maar dan — o wonder tegen alle orde der natuur in! — zal het gebeuren, dat in den avondtijd het licht zal doorbreken. Dan, als naar menschelijke berekening er in het geheel geen kans is op licht, dan zal het er juist zijn als een wonder van Boven, als een machtige openbaring van de almacht Gods. Daarin wordt op treffende wijze uitgedrukt, dat, als ieder vreezen zou, dat het rijk van God zou zijn ondergegaan, dan juist de opgang daarvan komen zou; en als ieder zou meenen, dat het heil voor goed geweken was, dan zou het juist vlakbij

---

vraag, of *'ôr jekarôth* kan vertaald worden als: licht der hemellichamen. In Job 31 : 26, dat men daartoe aanhaalt, vindt men daarvoor geen steun. Deze bezwaren gelden tegen den uitleg, zooals deze is voorgedragen door *Hengstenberg, Stade* en *Rubinkam.* Het eenvoudigste is met de Grieksche vertaling drie substantiva te lezen en dan het laatste woord i. p v. met *je* te laten beginnen met *we,* „en" dat hier heel goed den zin van een tegenstelling hebben kan, „maar".

[103]) De gewone opvatting over dit vs is deze: het zal enkel dag zijn. Daartegen zijn twee bezwaren: 1. de toevoeging „hij is bij den HEERE bekend" toont aan, dat een bepaalde dag bedoeld is; 2. dan is er strijd met vs 6, dat zegt, dat er geen licht zal zijn. Wie de gewone opvatting huldigt, is dan ook genoodzaakt die toevoeging als glosse te beschouwen en *'ôr* te veranderen in *chom* (zie aant. 101 op bl. 162). Het is echter zeer goed mogelijk, dat het Hebr. *jôm'èchad* beteekent: op zekeren dag. Zie 1 Sam. 17 : 1. Bij deze opvatting is de toevoeging alleszins plausibel en is er geen conflict met vs 6.

[104]) Het Hebr. heeft: zal het zijn, of nog beter: zal het geschieden. Men leze met de Vulgata i. p. v. het enkelvoudige *jihejèh* het meervoud *jiheju.*

[105]) Het Hebr. woord *'èrès* moet hier wel „land" en niet „aarde" beteekenen, want de vorige verzen gaan ook over het Joodsche land. Zoo terecht *Hengstenberg, Stade, Bredenkamp, Kuiper, Ridderbos.* Daarentegen vertalen *Marti, Sellin* en *Smit:* aarde. Dan haalt men Mal. 1 : 11—14 aan, ja *Marti* ziet in ons vs opzettelijke polemiek tegen Maleachi, maar dat is geheel onjuist.

wezen. Waar alle menschelijke mogelijkheden zouden ophouden, daar zouden juist de mogelijkheden Gods beginnen! Is het wonder, dat de profeet naar zulk een dag, hoe ontzaglijk die ook zijn mocht, reikhalzend uitziet en daarnaar met heel zijn ziel verlangt? En dat hij er zijn troost alleen in kan vinden, dat die dag bij den HEERE bekend is? Dat is niet, zooals sommigen willen, een uiting van een lateren kleingeloovigen lezer, die aan de groote toekomst twijfelde, neen, dat is de laatste grond, waarop Zacharia die geweldige verwachting durft koesteren. Nu mocht een teleurstellend heden doen vreezen, dat er van zulk een einde niets zou komen; het zou evenwel stellig komen! Wanneer? Dat wist de HEERE alleen. En dat Hij dat wist, dat was Zacharia genoeg. En die wetenschap moet ook ons genoeg zijn, die het ook zoo dikwijls noodig hebben te worden versterkt in ons geloof, dat de groote toekomst van het zegevierend Godsrijk ondanks alles toch aanstaande is. Zonder dat te mogen en te kunnen gelooven hielden wij het in deze wereld niet uit. Maar wanneer die toekomst er wezen zal, dat is voor alle geloovigen verborgen; dat weten zelfs de engelen niet; dat is den Vader alleen bekend (Mark. 13 : 32). En alle nieuwsgierig uitvorschen, wanneer dat einde wezen zal, is niets minder dan een arrogant vergrijp aan dit privilege, hetwelk alleen aan God toekomt.

Hoe groot de weelde van de dan herschapen wereld zijn zal, beeldt de profeet op echt oostersch-plastische wijze uit door de schildering, dat er dan levende wateren uit Jeruzalem zullen stroomen, d.w.z. wateren, die uit een bron zouden voortkomen. Men denkt als vanzelf aan Ezech. 47 : 1-12 en Joël 3 : 18, maar met dit verschil, dat daar de stroom alleen oostwaarts gericht is, terwijl die hier zoowel oostwaarts als westwaarts gaat. Welk een rijkdom zou dat beduiden voor Palestina, dat nu zijn vruchtbaarheid uitsluitend van den regen moest verwachten! En het zouden wonderlijke stroomen zijn; ze zouden des zomers en des winters er zijn in tegenstelling met de gewone beken, die des winters vol water stonden om des zomers geheel te verdrogen. Maar deze beken — ook in den heeten zomertijd zouden zij een overvloed van water bevatten. Als ik hier de termen „zomer" en „winter" gebruik, dan make men zich daarbij geen westersche voorstellingen. Het Hebreeuwsch bezigt voor „winter" het woord *chorèf*, dat eigenlijk de aanduiding is van den tijd van het plukken der vruchten, d.i. de herfst. Worden echter slechts twee jaargetijden onderscheiden, zooals ook hier in den tekst, dan is *kais* de hoog-zomer en *chorèf* de winter (zie Gen. 8 : 22) [106].

[106]) De Grieksche vertaling geeft ten onrechte het Hebr. woord *chorèf* met „lente" weer.

Ik vertaalde:

de helft ervan naar de oostelijke zee, en de helft ervan naar de westelijke zee.

Letterlijk staat er in het Hebreeuwsch: de voorste zee en de achterste zee. Men richtte zich n.l. bij oriënteering naar het Oosten, zoodat het Oosten vóór en het Westen achter lag. De voorste of oostelijke zee is dan de Doode Zee, terwijl de achterste of westelijke zee de Middellandsche Zee is [107]).

Ik zeide, dat deze teekening van de beide stroomen alleen maar dient om de weelde van het nieuwe Palestina uit te beelden. Inderdaad is dat ook de bedoeling. In Ezech. 47, Joël 3 : 18 hebben deze stroomen dezelfde beteekenis. In 13 : 1 komt er ook een stroom te voorschijn, maar deze dient zeer bijzonder tot ontzondiging. Dat doen deze beken niet. Die bewijzen alleen dat het Palestina van den eindtijd een geheel ander land was dan van heden, een land in den waren zin van dat woord vloeiende van melk en honig.

Doch dat is nog maar de uitwendige verandering, die dan heeft plaats gegrepen. Daarnaast is er de oneindig veel belangrijker geestelijke verandering, waarvan vs 9 spreekt.

Dan zal de HEERE tot Koning zijn over het geheele land en te dien dage zal de HEERE er alleen zijn en zijn naam alleen.

Welk een ommekeer! Dan zou heel het Joodsche land een koninkrijk des HEEREN zijn en daarin zou Gods naam alleen geldigheid hebben. Dan zou dus het doel bereikt zijn, dat God van meet af met zijn volk gehad had: dat Israël een theocratie, een Godsregeering, wezen zou, een land, waarover niemand koning mocht zijn dan alleen God, zooals Gideon het had uitgesproken:

Ik zal over u niet heerschen, ook zal mijn zoon over u niet heerschen; de HEERE zal over u heerschen (Richt. 8 : 23).

Deze theocratie was wel Gods bedoeling met Israël geweest, maar zij was in den tijd der richters radicaal mislukt door de zonden van het volk en uitgeloopen op een heillooze anarchie, die riep om het sterke gezag, dat orde en recht zou bestellen. Vandaar dat het boek Richteren tot viermaal toe de wantoestanden, die er toentertijd in Kanaän heerschten, daaraan toeschrijft, dat er geen koning in Israël was en ieder deed

[107]) Zie Ezech. 47 : 18; Joël 2 : 20 voor de voorste zee, en voor de achterste zee. Deut. 11 : 24; 34; 2; Joël 2 : 20.

wat goed was in zijne oogen en het zal duidelijk zijn, dat wat ieder doet, dan niet veel goeds is (Richt. 17 : 6; 18 : 1; 19 : 1; 21 : 25). Het koningschap, de strenge eenhoofdige leiding, was het eenige redmiddel voor Israëls deerlijk geschonden staatsbestel. Maar op zichzelf was dit koningschap een miskenning van de oorspronkelijk theocratische gedachte, zooals God tot Samuël zegt:

> *zij hebben ú niet verworpen, maar zij hebben Mij verworpen, dat Ik geen Koning over hen zal zijn* (1 Sam. 8 : 7).

Wel heeft Samuël met een koene greep getracht — en hij is er ten deele ook in geslaagd — dat koningschap onder de wet Gods te stellen, zoodat de koning de eerste dienaar onder Israëls God zou zijn, maar evenwel blijft het koningschap een intermezzo in den gang van Israëls geestelijke ontwikkeling naar de theocratie. Die zou echter in den eindtijd, als het messiaansche heil daar zou zijn en de Messias als Gods zichtbare openbaring over het volk regeeren zou (9 : 9v) een heerlijke werkelijkheid zijn. En die verwachting vertolkt Zacharia hier in weinige woorden. Daarmee zou gepaard gaan, dat Gods naam, d.i. de kennis van Gods wezen op grond van zijn openbaring, volstrekte geldigheid zou hebben. Dan zou de arbeid der profeten, die thans zoo hopeloos vergeefsch scheen te zijn, heerlijke vruchten hebben gedragen, wanneer er een nieuw volk wezen zou, dat vervuld zou zijn van de heilige geestdrift God te dienen en Hem toe te behooren (zie Jer. 31 : 34). Welk een ander volk zou dat zijn! En welk een andere samenleving! En welk een ander staatsbestel! Dan zou heel dat volk deelen in de kostelijke zegeningen, die het gevolg zouden zijn van het koningschap van God, naar het woord van den Heiland:

> *Zoekt eerst het koningschap Gods en de daarbij behoorende gerechtigheid en al deze dingen zullen u daarbij worden gevoegd* (Matth. 6 : 33).

Op echt Oud-Testamentische, d.i. Israëlietische wijze, teekent de profeet dat in de volgende verzen:

10 *Het geheele land zal als de Vlakte worden, van Geba tot Rimmon ten Zuiden van Jeruzalem; maar (Jeruzalem zelf) zal verheven liggen op hare plaats van de Benjaminspoort af tot de plaats van de vroegere poort, tot de Hoekpoort en van den toren Hananeël tot de koninklijke perskuipen* [108]. *En zij zullen daarin wonen, zonder dat er een ban meer zal zijn, en Jeruzalem zal veilig gelegen zijn.*

---

[108]) *Sellin* meent, en wellicht terecht, dat de eerste woorden van vs 11 bij vs 10 moeten worden getrokken.

Het gaat in deze verzen om het landschap Juda, waarvan Geba als noordelijkste plaats wordt genoemd, vlakbij de grens van Benjamin gelegen (Joz. 18 : 24 wordt het bij Benjamin gerekend) en Rimmon als zuidelijkste punt (zie Joz. 15 : 32; 19 : 7; Neh. 11 : 29), het tegenwoordige Umm er-rammâmâm, iets ten Noorden van Berseba (vergelijk 2 Kon. 23 : 8). Dat er bij laatstgenoemde plaats als nadere bepaling bijstaat: „ten Zuiden van Jeruzalem" dient om dit Rimmon te onderscheiden van de rots Rimmon aan de noordelijke grens van Juda (zie Richt. 20 : 47). Dit geheele land zal een aanmerkellijke verandering ondergaan: het zal gelijk worden aan de Vlakte (let op het bepalend lidwoord!), waarmee de landstreek bij den Jordaan is bedoeld; Juda zal even vlak en even vruchtbaar worden en even weelderig. Zulk een geografische en fysische verandering in den heilstijd vindt men meermalen bij de profeten voorzegd; het is de Oud-Testamentische wijze, waarop de verwachting aangaande de nieuwe aarde wordt beleden, die er eenmaal zal zijn, wanneer Gods koninkrijk werkelijkheid zal zijn geworden.

En te midden van dit landschap Juda zal Jeruzalem verheven tronen. Met groote accuratesse worden de begrenzingen ervan duidelijk aangegeven. De Benjaminpoort lag waarschijnlijk in het Noorden der stad tegen het gebied van den stam Benjamin aan [109]). Welke poort met „de vroegere poort" is bedoeld, is niet te zeggen; wel kan uit de uitdrukking „plaats der vroegere poort" worden afgeleid, dat deze poort in den tijd van Zacharia niet meer bestond, maar dat men nog heel goed wist, dat zij er eertijds geweest was. Toentertijd stond op die plaats de Hoekpoort, die te zoeken is in het zuidelijke deel der stad [110]). Behalve deze opgave Noord-Zuid geeft de profeet daarnaast een tweede, die dan waarschijnlijk West-Oost liep. Dan moet de toren Hananeël gezocht worden aan den Westkant der stad, terwijl de koninklijke perskuipen aan den Oostkant waren; dat laatste is ook te meer aannemelijk, omdat in het oostelijke deel der stad ook het koninklijk paleis gelegen was. Zoo zou van Noord tot Zuid en van West tot Oost Jeruzalem veilig tronen boven het tot een vlakte neergezonken omringende land. En dat daarom zoo veilig, omdat er geen goddelijke verdelging meer dreigen zou, geen ban, zooals de Joodsche natie die reeds ondergaan had (Jes. 43 : 28; Jer. 25 : 9; Mal. 4 : 6). Voor zulk een vernietigend oordeel zou dan geen aanleiding meer wezen, maar na zwaren strijd en diepen ondergang zou Jeruzalem in de groote toekomst, die wachtte, van een veilige rust ge-

[109]) *Hengstenberg* hield deze poort voor dezelfde als de Schaapspoort.

[110]) *Hengstenberg* vermoedde, dat „de vroegere poort" heeft behoord tot de oude stad van David.

nieten. Hoe moet een dergelijke verwachting tot het hart van den rechtgeaarden Israëliet hebben gesproken en hem hebben bemoedigd te midden van de harde werkelijkheid van het heden! Als maar eerst Gods koninkrijk gekomen zou zijn, dan zou het met „deze dingen" vanzelf wel in orde komen. En die zouden dan ook heerlijk in orde komen!

De heerlijkheid van Jeruzalem beteekent het oordeel als onvermijdelijke keerzijde over de volken, die het bestreden hadden.

12 *En dit zal de plaag zijn, waarmee de HEERE alle natiën plagen*
zal, die tegen Jeruzalem gestreden hebben: Hij zal ieders vleesch
doen wegteren, terwijl hij nog op zijne voeten staat, en zijne oogen
zullen wegteren in hunne holten, en zijne tong zal wegteren in
13 *zijn* [111] *mond. En te dien dage zal er een groote schrik, door den*
HEERE bewerkt, onder hen zijn, zoodat zij elkander bij de hand
grijpen en met elkander handgemeen worden; [112] *en de rijkdom*
van alle volken zal rondom verzameld worden, goud, zilver en
15 *kleederen in zeer groote hoeveelheid. En zoo zal ook de plaag der*
paarden, der muilezels, der kameelen en der ezels zijn en van al
het vee, dat in die legerplaatsen zal zijn, gelijk aan die plaag.

Wat hier geprofeteerd wordt is niet de uitvoering van de bevrijding der stad, waarvan vs 5 spreekt maar het is de strafvoltrekking, die na de bevrijding plaats vindt en waarbij aan al de volken, die Jeruzalems ondergang begeerd hebben, hun goddelooze overmoed gewroken wordt. En dat zal op schrikkelijke wijze gebeuren! Want *Hengstenberg* mocht meenen, dat deze plaag niet zoo letterlijk bedoeld zal zijn, maar ik zeg: dat is hij ongetwijfeld wel. Voor het Israëlietisch besef moest het goddelijk oordeel zich in een concreet aanwijsbaren vorm openbaren, waarvan de geduchtheid in overeenstemming zou zijn met de grootte van de misdaad.

Marti heeft de idee geopperd, dat vs 13v. een invoegsel zou zijn, omdat daarin een tweede middel tot vernietiging van de vijanden zou zijn aangegeven naast dat middel, waarvan vs 12 melding maakte. Doch dat is onjuist, want vs 12 spreekt niet over een algeheele vernietiging van

[111]) Zoo verbetere men den Hebr. tekst, die thans geeft: in hun mond.

[112]) Het Hebr. geeft hier nog: en ook Juda zal in (of: tegen) Jeruzalem strijden. *Hengstenberg, Bredenkamp* en *Stadé* geven den voorkeur aan: in; *Marti* vertaalt:: tegen. Dat laatste is ook beter, omdat er aan voorafgaat „en ook", dat gelijksoortige grootheden verbindt, en ook in het vorige vs sprake is van een strijden tegen Jeruzalem. Deze woorden zijn ingevoegd door iemand, die 12 : 2 verkeerd had begrepen en daaruit afleidde, dat Juda partij gekozen had tegen Jeruzalem.

de vijanden, doch over een plaag, die God hun ter kastijding zenden zou; deze plaag nu kon zeer wel de aanleiding zijn tot de paniek, waarvan vs 13 gewaagt. Wel heeft *Marti* in zooverre juist gezien, dat vs 15 de draad van vs 12 opvat over vs 13v. heen, maar dat wijst niet uit, dat vs 13v. een invoegsel zou zijn, maar het vindt zijn oorzaak hierin, dat deze verzen het gevolg schilderen van de smartelijke plaag, genoemd in vs 12. Met pijnlijke nauwkeurigheid bespreekt de profeet eerst het lot der menschen en daarna dat der beesten (vs 15); het lot der laatste zal gelijk zijn aan dat der eersten: ook zij zullen wegteren. De profeet verwacht dus een afzichtelijke strafvoltrekking aan de overmoedige volken der aarde, en in deze strafvoltrekking zal Gods gerechtigheid zich openbaren, die Jeruzalem heeft verkoren (3 : 2).

Maar ook bij dit gericht zal een rest gered en gelouterd worden.

16 *En allen, die overblijven van al de volken, die tegen Jeruzalem
opgekomen zijn, zullen jaar in jaar uit optrekken om Koning
Jahwè* [113]) *der heirscharen te aanbidden en om het Loofhuttenfeest*
17 *te vieren. En wie niet zal optrekken van de geslachten der aarde
naar Jeruzalem om Koning Jahwè der heirscharen te aanbidden,*
18 *over hen zal geen regen zijn. En indien het geslacht der Egyptenaren niet zal optrekken en niet zal komen, dan zal op hen niet* [114])
(de plaag) zijn, waarmee de HEERE de volken plagen zal, die
19 *niet optrekken om het Loofhuttenfeest te vieren. Dit zal de
straf der Egyptenaren zijn en de straf van al de volken, die niet
zullen optrekken om het Loofhuttenfeest te vieren.*

De profeet ziet dus alle volken naar Jeruzalem komen, maar met een andere bedoeling komen zij dan volgens Jes. 2 : 3 het geval is. Daar komen zij om Gods wet te vernemen, hier om het Loofhuttenfeest te vieren. Dat laatste typeert wel heel treffend den tijd, waaruit deze profetie stamt; daarin had de nauwgezette beoefening van den cultus de plaats ingenomen van het luisteren naar het profetische woord. Het kenschetst ook den geest van Zacharia, die nooit verloochenen kan, dat hij van huis uit en in zijn hart priester is, wien er alles aangelegen is, dat de godsdienstige feesten stipt worden waargenomen. Dat hij in het bijzonder het Loofhut-

[113]) *Jahwè* is de Hebreeuwsche vorm voor ons woord HEERE.

[114]) Bijna alle uitleggers stellen voor dit woordje „niet" te schrappen. Alleen *Sellin* niet; hij wil aan de straf der wegtering denken, waarvan vs 12 melding maakt. Maar dat gaat moeilijk, want daarvoor is vs 18 te ver van vs 12 verwijderd. Ik geloof, dat genoemde uitleggers zich vergissen. Als „niet" uit den tekst valt, dan zou Egypte dezelfde straf krijgen als de andere volken, d.w.z. geen regen. Maar dat is voor Egypte geen straf, omdat het in dat land zoo goed als nooit regent, en het zijn vruchtbaarheid aan den Nijl te danken heeft. Daarom zegt de profeet met groote accuratesse, dat Egypte een andere straf zal ontvangen, al verzuimt hij te zeggen, welke dat zal zijn.

tenfeest noemt, vindt zijn oorzaak hierin, dat dit het belangrijkste der Joodsche feesten was, zoo belangrijk, dat het als „het feest" werd aangeduid; niet hierin, zooals *Hengstenberg* meende, dat God de gemeente des Nieuwen Verbonds na haar aardschen zwerftocht in het hemelsch Kanaän brengt, al is die gedachte op zichzelf volkomen juist. Op het Loofhuttenfeest laaide de vreugde het hoogst op en waren de toekomstverwachtingen op het sterkst gespannen. Telken jare zouden de volken op dat feest naar Jeruzalem komen om Koning Jahwè der heirscharen [115]) te aanbidden. En wee het volk, dat dat niet zou doen! Er wordt dus verondersteld, dat er zelfs onder degenen, die aan het schrikkelijk oordeel van God over de volken der aarde ontkomen waren, nog onwilligen zouden zijn, die weigerden naar Jeruzalem te gaan. Het oordeel heeft dus niet per se een louterende en vernieuwende uitwerking. Welnu die onwilligen zouden een zware straf ontvangen. Als bewoner van Palestina, dat zijn vruchtbaarheid aan den regen dankte, kon Zacharia zich geen zwaarder straf denken dan dat de regen uitbleef (men leze de aangrijpende beschrijving van een groote droogte in Jer. 14). Dan zou God aan die weerbarstige volken den regen onthouden, d.i. Hij zou ze prijsgeven aan den hongersnood. Alleen voor Egypte zou dat geen straf zijn, omdat dat zijn vruchtbaarheid niet van den regen ontving maar van de overstrooming van den Nijl. Welnu, met echt priesterlijke stiptheid formuleert de profeet, dat Egypte dan een andere straf, nog nader te bepalen, zal ontvangen. Maar gestraft zullen ze worden alle volken, die niet voornemens zijn om den Koning te Jeruzalem te gaan huldigen.

Dat klinkt alles wel heel echt Oud-Testamentisch, maar wie door den vorm vermag heen te zien, die ontdekt een inhoud, die ook tot de gemeente des Nieuwen Testaments een gewichtige boodschap te brengen heeft: „maar den vreesachtigen, en ongeloovigen, en gruwelijken, en doodslagers, en hoereerders, en toovenaars, en afgodendienaars, en al den leugenaars is hun deel in den poel, die brandt van vuur en sulfer, hetwelk is de tweede dood" (Openb. 21 : 8). Het wereldeinde is nu eenmaal tweeledig: het brengt eeuwig heil maar ook eeuwige ellende met zich mee.

Maar in beide glorieert de heerlijkheid Gods, die het einde van al Gods wegen wezen zal. Dat verkondigt de profeet in de laatste twee verzen van zijn boek.

---

[115]) Hierbij is het woord „Koning" als titel gebezigd; dit blijkt daaruit, dat in het Hebr. het lidwoord gemist wordt. De Staten-vertaling heeft ten onrechte „den Koning" geschreven.

20 *Te dien dage zal op de schellen der paarden staan: Heilig den*
HEERE, en de pannen in het huis des HEEREN zullen zijn als
21 *de sprengbekkens voor het altaar. Ja, elke pan in Jeruzalem en Juda*
zal den HEERE der heirscharen heilig zijn en alle offeraars zullen
komen en daarvan nemen en daarin koken; en er zal geen Ka-
naäniet meer in het huis van den HEERE der heirscharen zijn te
dien dage.

Wat een verandering! De paarden, symbool der wereldmacht, zijn aan God gewijd en dragen op hun schellen — gedacht is aan de metalen plaatjes, die aan het koptuig bevestigd waren (zie Richt. 8 : 21) — hetzelfde opschrift als de hoogepriester op zijn tulband: Heilig den HEERE Ex. 28 : 36; 39 : 30). Kon de profeet het krachtiger uitdrukken, dat alles, ook het meest profane en wereldsche, in die grootsche toekomst, die hij tegemoet zag, zou zijn opgenomen in den dienst van Israëls God?

Hetzelfde zou ook gelden van het vaatwerk. Verschil zou er niet meer zijn tusschen de sprengbekkens voor het altaar en de andere vaten in den tempel, als zouden eerstgenoemde gewijder zijn. Neen, alle pannen in den tempel zouden voor even heilig gelden als de bekkens, waaruit het bloed op het altaar gesprengd werd [116]).

Ja, het zou nog sterker zijn en nog heerlijker! Alle vaatwerk in Jeruzalem en op het platteland van Juda zou bruikbaar zijn voor den offerdienst, zoodat de tallooze offeraars, die dan den tempel zouden bezoeken, daarvan gerust konden nemen om de heilige handelingen te verrichten, en geen Kanaäniet [117]) zou dan meer den tempel ontwijden. Een heilig volk zou daarin den heiligen God dienen.

Men is den profeet meer dan eens hard gevallen om dit wonderlijke slot van zijn geschrift en heeft daarop van alles aan te merken gehad. Maar eer men dat doet, betrachte men de billijkheid door te bedenken, dat hier weer de man met de priesterlijke ziel aan het woord is, en dat hij in den nabloei der profetie leefde. Wie echter niet aan de letter blijft hangen, maar den geest van zijn woorden kan verstaan, die verneemt hier dezelfde prediking, die Paulus ons brengt, wanneer hij gewaagt van het groote wereldeinde, waarin alles aan God onderworpen zal wezen, om dan te besluiten met deze woorden: „opdat God zij alles in allen" (1 Cor. 15 : 28).

---

[116]) *Marti* meent, dat het bij deze vergelijking niet gaat om de graad van heiligheid maar om de grootte. Hij volgt daarin het spoor van *Wellhausen*. Er zouden zoo groote offerschalen noodig zijn wegens de vele gasten. Het volgende vs toont al te duidelijk aan, dat deze gedachte onjuist is; het gaat hierbij wel degelijkheid om de graad van gewijdheid en niet om de grootte.

[117]) Over de beteekenis van dit woord Kanaäniet" zie bl. 25, aant. 24.

INHOUD

BeKa BAARN

